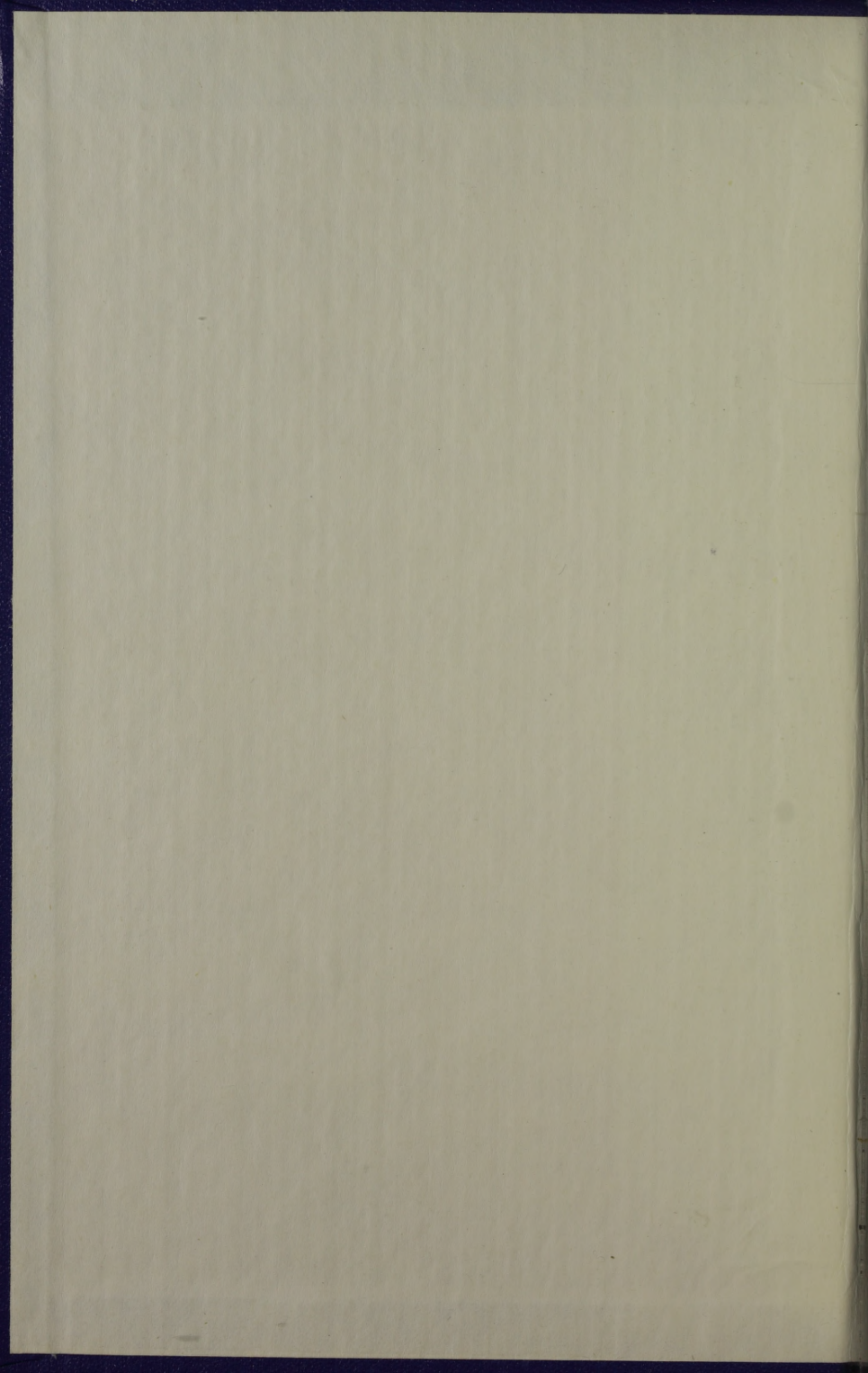
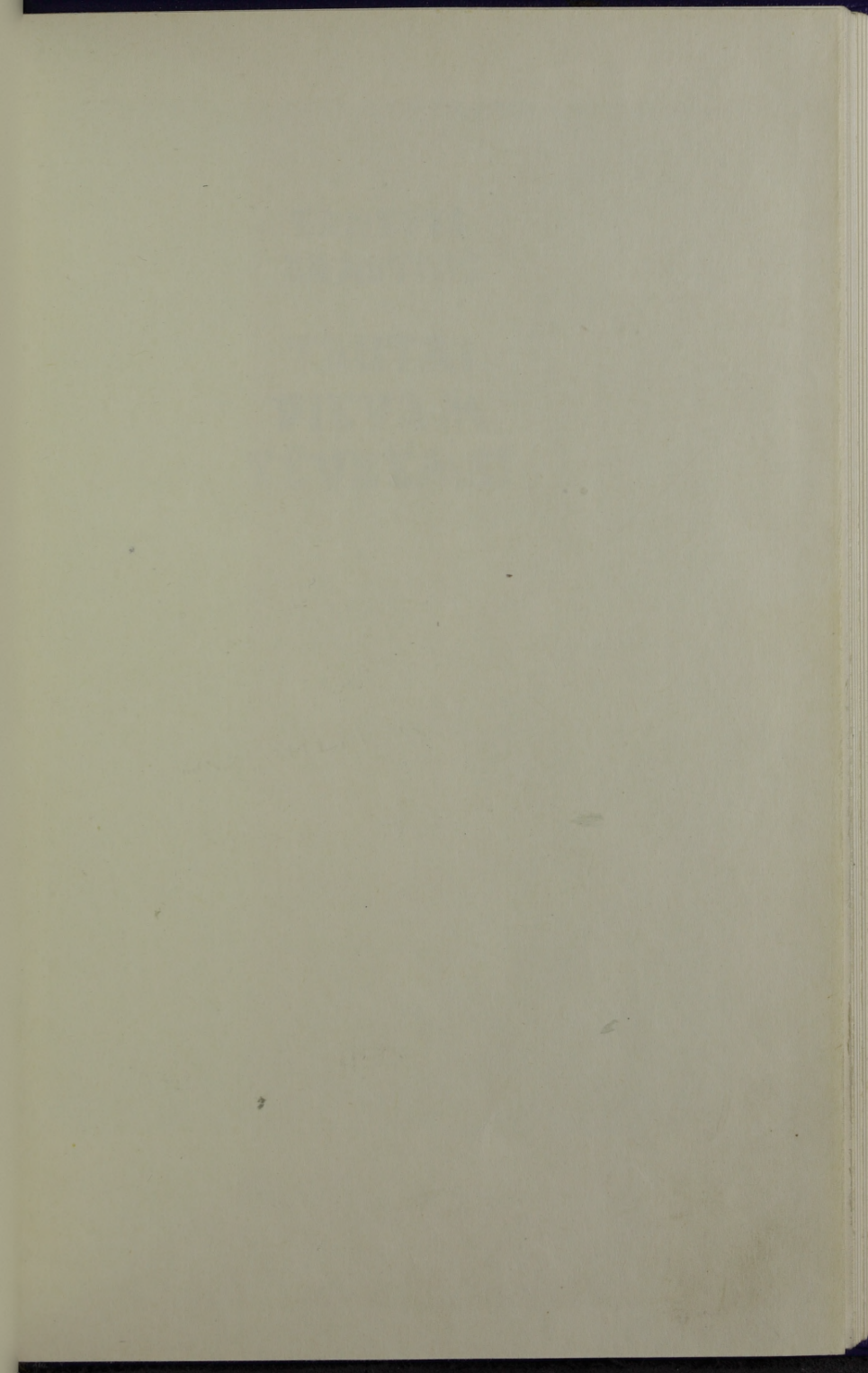
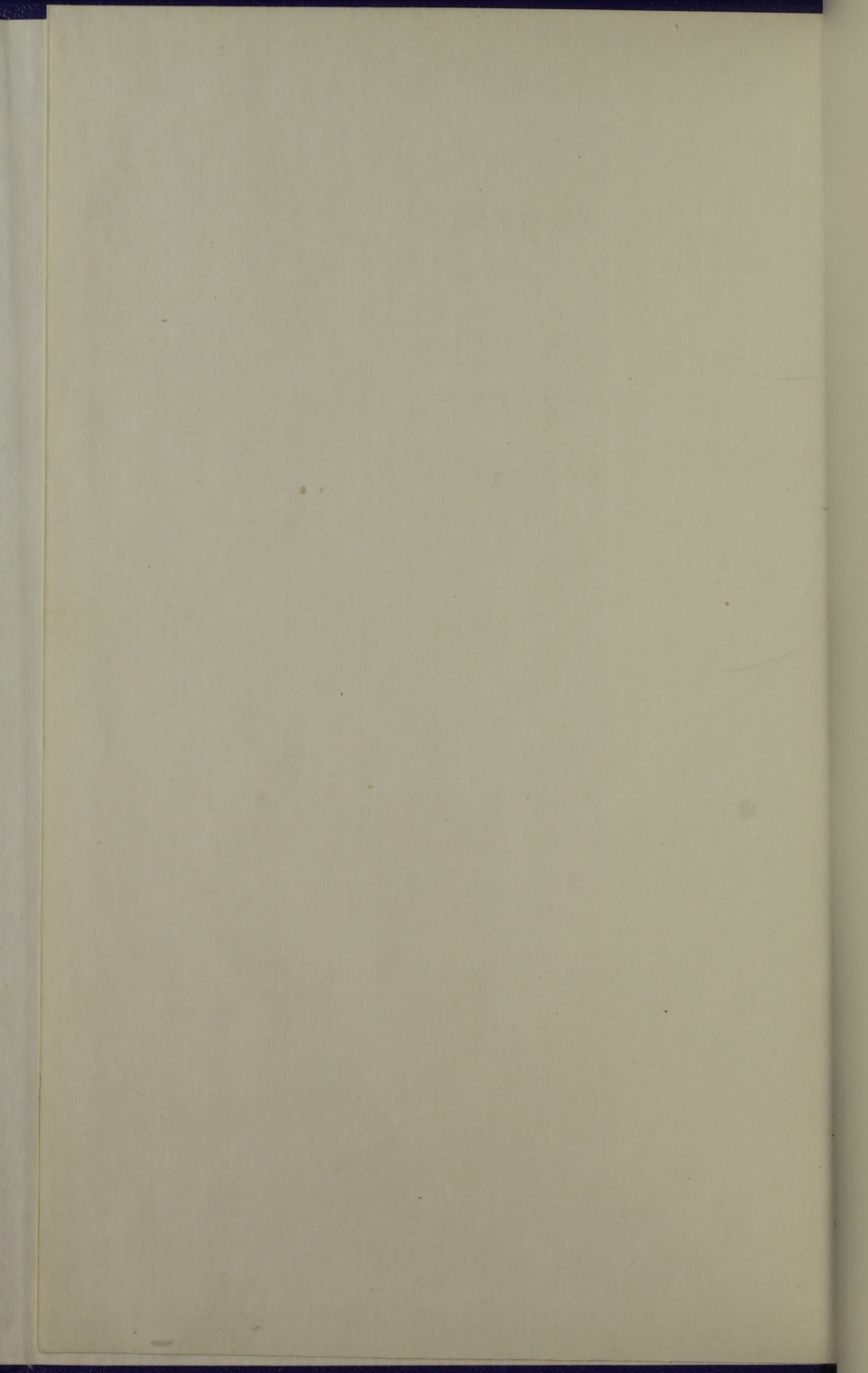

ERNESTS BRASTIŅŠ

TAUTAI
DIEVAM
TĒVZEMEI

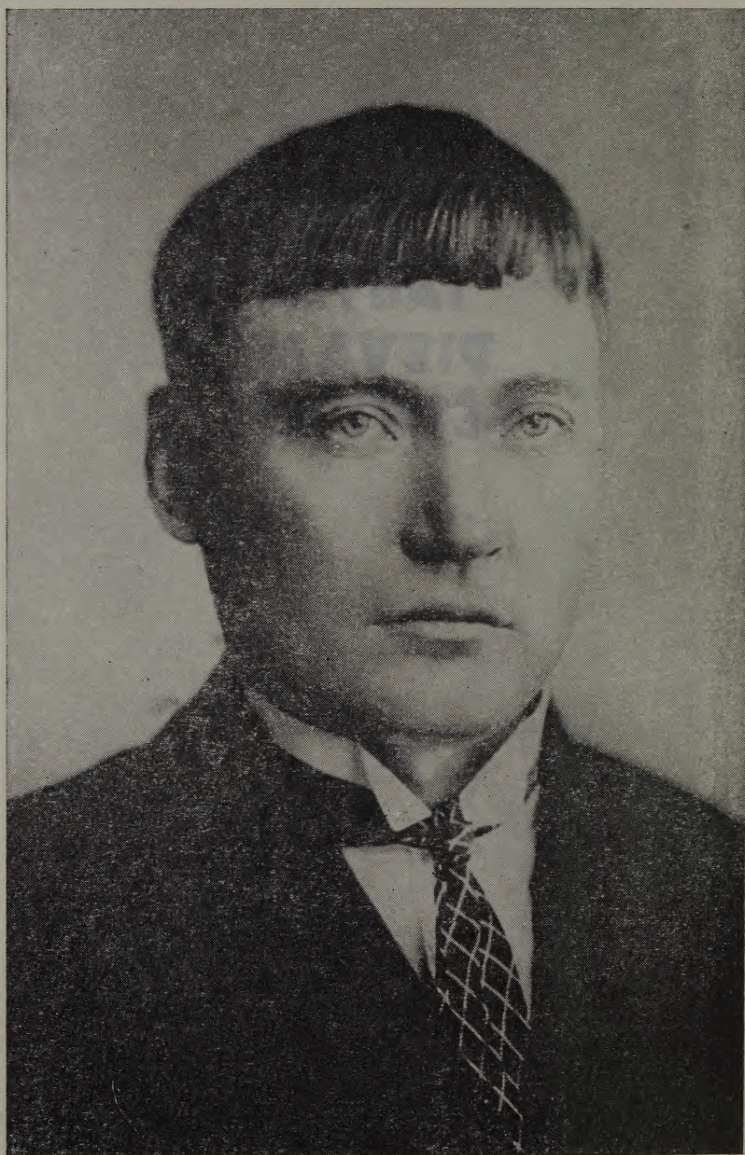

ERNESTS
BRASTIŅŠ

TAUTAI
DIEVAM
TĒVZEMEI

94-3

- 170

L
9

ERNESTS BRASTIŅŠ

**TAUTAI
DIEVAM
TĒVZEMEI**

RĪGA «ZVAIGZNE» 1993

71/79
Ta 921

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

~~94-4.199~~

0304080885

Sastādījis *Romāns Pussars*

Mākslinieks *Zigurds Zuze*

Fotoreprodukciju autors *Imants Kākulis*

Grāmata izgatavota tipogrāfijā «Rota»

Ernests Brastiņš

**TAUTAI,
DIEVAM,
TĒVZEMEI**

Redaktore *G. Lejniece*. Māksl. redaktore *M. Aļševska*
Tehn. redaktore *E. Gurska*. Korektore *Z. Stikute*

Valsts izdevniecība «Zvaigzne», LV-1013, Rīgā, K. Valdemāra ielā 105. Reģistr.
Nr. 000304186. Izdevn. Nr. 8643/H-170. Formāts 84×108/32. Iespiests vītsts uzņē-
mumā tipogrāfijā «Rota», LV-1011, Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Pasūt. Nr. 493-3.

ISBN-5-405-01293-9

© Romāns Pussars, ievads, sastādījums, 1993
© Zigurds Zuze, noformējums, 1993

Veltīts
neatkarīgās Latvijas valsts
proklamēšanas 75. gadskārtai
1918. g. 18. XI — 1993. g. 18. XI.

PAR ERNESTU BRASTIŅU (VIŅA RAKSTU IZLASES IEVADAM)

Ernests Brastiņš ir, bija un būs to latvju gara darbinieku vidū, kas visskaidrāk un jūtāmāk modinājuši un rosinājuši tautas sirdsapziņu.

Vienalga, vai Latvijas izciņas vai uzplaukuma laikā, vai brīvās valsts sagraāves un posta gados, vai tagad — neatkarības atjaunošanas posmā — Brastiņa vārdos ietvertais ideju plašums un spēks spēj aptvert visu tautu, lai, ienākot katra latvieša dvēselē, liktu apjaust gan savas iespējas, gan arī savus pienākumus nacionālās kultūras celsmē.

Ernesta Brastiņa vārds nav un nekad nebūs šķirams no tautas kultūrvēstures gājuma, kaut arī komunistiskā genocīda īstenotāji visus viņa darbus bija iekļāvuši tajā melnajā sarakstā, kas apvienoja stingri aizliegtos un tātd — no tautas atmiņas izdzēšamos autorus. LPSR Ministru Padomes Literatūras un izdevniecību galvenās pārvaldes (toreizējās cenzūras) izdevumā apvienoti līdz 1951. gadam sastādītie saraksti par izdevumiem, kuri izslēdzami no bibliotēkām un grāmatu tirdzniecības (tātd aizliedzami). Te E. Brastiņa vārds iekļauts pašā pirmajā kārtā un tam līdzās iespiesti vārdi: «Jāizņem visi darbi» (sk. saraksta 27. lpp.).

Vakar, šodien, rīt — Brastiņa paustais latviskums ir gājis un ies laiku lokos tautai līdzī, jo ciņā par latviešu kultūras pastāvēšanu mums arvien jāstiprina sava pārliecība gan ar pētnieka sarūpētu argumentāciju, gan ar poēta dvēseles izstaroto iedvesmu. Brastiņš ir spējis bagātīgi dot kā vienu, tā arī otru.

Vēstures gājums rāda: mainījušies bargi kungi, viena jaunvara sekojusi otrai, tomēr, kā par brīnumu, latvju zemes pamatiedzīvotāji arvien spējuši saglabāt sirmsenās baltu kultūras pamatus. Uz tiem stāvēdami, viņi pratuši ne vien sekot laika garam, bet arī izpaust savas dvēseles īpatnību, savu gara satversmi. Un mūsu senči nekad nav pārstājuši cerēt uz tādu Latviju, kur labvēlīgāks liktenis reiz atļautu brīvi atraisīt visās dzīves jomās tos tautas gara spēkus, kas tik spēcīgi un krāšņi izpaudušies latoju valodā, dziesmās un visā seno tradīciju kopumā. Ja vien šo bagātību ievēro un iepazīst, tad līdz ar apbrīnu un sajūsmu rodas apņēmība gadsimtos un gadu tūkstošos radītās kultūras vērtības sargāt un kopt.

Ar savu dzižo indoeiropisko senumu un reizē spēju atzelt un uzplaukt jaunlaiku dzīvē mūsu tautas radītais un saglabātais kultūras mantojums joprojām der un derēs gara dzīves bagātināšanai ne vien Latvijas robežās, bet tas var nest savu svētību arī citās zemēs un tautās. Ja vien... Ja vien būs un pastāvēs neatkarīga Latvijas valsts, kur nacionālās kultūras celsmei garantēts pienācīgs atbalsts un pati nācija ir pilnīgā drošībā. Tas savukārt ir panākams, tikai visai sabiedrībai atskārstot nacionālās kultūras attīstības nozīmīgumu un aktīvi piedaloties gan tās kopšanā, gan tālākā jaunradišanā. Rainis kādā 1915. gadā rakstītajā vēstulē par mūsu politiskās patstāvības nepieciešamību uzsvēris šādu laikmeta prasību, kas joprojām aktuāla: «... mums, latvjiem, jālūko pa šo laiku tikt pie patstāvības, garīgas un politiskas. Citādi vēl viens vai otrs mūs apēdis. Un mums ir sava kultūra un savs uzdevums to glābt.»

Lai arvien gaismā un godā būtu turēts īpašais kultūras dzīves modelis, kurā izpaustos tā gudriba, daiļuma izjūta un tikumi, kas tik spoži vēl staro no latvju dainu milzuma, bija dziļi jo dziļi jāienirst tālā pagātnē radīto kultūras dārgumu varenajos apcirkņos un reizē ar skaidru skatu jāredz, kur šis gara mantas lieti derētu jaunlaiku dzīves gājumā. Šo spēju pa pilnam Laima bija dāvājusi izcilajam neatkarīgās Latvijas gara darbiniekam Ernestam Brastiņam, kurš runās, rakstos un praktiskajā darbībā nemitīgi gādājis par to, lai tauta atbrīvotos no dvēselei svešā un nepiederīgā, tādā veidā stiprinot savu identitāti un dzīvē izpaužot savu latviskumu kā augstas kultūras apliecinājumu.

Ne reizi vien E. Brastiņš ir atgādinājis šo patiesību, kas ne jau katram ir bijusi pieņemama: «Brīvā Latvija vēl nebija latviskā Latvija. Pa svešām laipām vēl laipoja latviešu gars. Pa svešu kāju ienestiem gruziem staigāja latvietis pats. Tā lielā mācība par tautu un latvietību vēl bija sveša. Trūka ļaudis, kas gribētu to tautai iemācīt no visas sirds. Latvisku Latviju padarīt šķīta grūtāk, nekā to atbrīvot.»

Ar sev raksturīgu kaismi nododamies baltu senvēstures studijām un aiziedams tāltālos pagātnes ceļos un takās, viņš arvien ir atgriezies ar jauniem atklājumiem un atziņām, kas savukārt palīdzējuši pievērsties tautas dzīvei, lai tajā atrastu, atjaunotu un stiprinātu joprojām derīgos un nacionālā gara atdzimšanai labvēlīgos senkultūras pamatus.

Sodien mēs, bez šaubām, varam atzīt, ka gadsimtu gaitā savas kultūras ietekmes Latvijā ir ieviesuši gan lietuvieši un igauņi, gan vācieši un krievi, tāpat žīdi, poļi, dāņi, holandieši, zviedri, čigāni un citas tautas. Bet viens ir skaidrs: ja Latvijas kultūras modelim atņemsim to kodolu, izraisim to asi, ko gadu tūkstošos šeit ir veidojuši šīs zemes īstie saimnieki un kopēji, tad pati sistēma sabruks un vairs nepastāvēs mūsu novados joprojām uzturētais un vēl daudz maz izjūtamais dzīves veids un stils, tad ies bojā šīs zemes ipatā civilizācija, kas paaudzēs un laikmetos veidota uz baltu kultūras dziļajiem pamatiem. Tos nekādi nedrīkst pazaudēt un laika gaitā atstāt novārtā. Tāpēc arī Ernests Brastiņš ikvienam mūsu zemes patriotam ir licis pie sirds šādu pamudinājumu:

«... par to jāgādā, lai ikviens svešinieks, kas apmeklē mūsu zemi, tūdaļ, pārnācis robežu, redzētu, ka viņš ir Latvijā, kur sava paša savdabīgo un pašu veidoto dzīvi dzīvo latvieši. Lai viņš redz, ka šīnī zemē valda īpašs dzīves stils un īpaši daiļuma viedokļi. Lai te paceļas latviskā gaumē celtas ēkas un pēc mūsu gara īpatnībām veidotā iedzīve. Kā dzintars viss lai ir tīrs un caurspīdīgs, no vienas šķautnes līdz otrai.»

Tagad, pēc pusgadsimta, kura laikā tautai naidīgā un svešā vara ir sistemātiski postījusi baltu kultūras saknes, kad latviešu nācija ir cietusi ne vien smagus materiālus zaudējumus, bet arī nonākusi bīstamā demogrāfiskas un morālas krīzes stāvoklī, mēs atkal no jauna apzināmies Brastiņa vārdu dziļo un patieso jēgu, kā arī mūsdienīgumu. Arī šodien mūsu gribas kaldināšanai ir nepiecie-

šami šādi ugunsvārdi, kādus reiz metusi tautā Brastiņa liesmainā dvēsele. Pēc gadu gadiem tie nebūt nav zaudējuši savu degsmi un gaismas spēju.

* * *

Ernesta Brastiņa dzīves gaita sākusies 1892. gada 19. martā Lielstraupes «Lapaiņos». Te viņa šūpulis kārts amatnieka ģimenē.

Svarīga loma Brastiņa dzīvē bijusi mācībām 1911.—1916. gadā toreiz latviešu sabiedrībā tik populārajā Stiglica mākslas skolā Pēterpilī. Protams, toreizējās Krievijas metropolē līdzās citīgām mākslas studijām Brastiņš guvis arī daudz tādu garīgu iespaidu, kas rosinājuši dziļāk ielūkoties vēstures gaitā un meklēt Eiropas tautu rindā pienācīgu vietu arī līdz šim vārdzinātajai latviešu nācijai. Varbūt tieši protests pret latviešu tautas pakļautību un vēlme celties cīņai par tās patiesajām interesēm Brastiņu vēlāk pievērsusi militārajai karjerai un tāpēc arī mācības turpinājušās imperatora Pāvila karaskolā. No stalta jaunekļa izvērties par brašu vīru, viņš I pasaules kara laikā cīnījies kā virsnieks latviešu strēlnieku rindās. Ernests Brastiņš piedalījies arī Latvijas Republikas brīvības un neatkarības cīņās. Un tikai pēc tam viņš varējis tā pa istam atraisīt savu radošo enerģiju, lai kalpotu latvju tēlotājam un lietišķajam mākslai, vēsturei, etnogrāfijai, lai rakstos, runās un grāmatās veidotu un attīstītu latvisku kultūrpolitiku. Viņa lolotās latviskās kultūras atdzimšanas idejas ir saistījušas visas mūsu Tēvzemes daļas vienā veselumā — garīgi bagātā, stiprā, daiļā un vienotā Latvijā. Brastiņš ir nemitīgi virzījies preti savam dzižajam ideālam — latviskai Latvijai un pūlējies, kā vien varēdams, arvien lielāku tautas daļu iesaistīt šajā kustībā. Gaitā uz latvisku Latviju viņu nav varējuši apstādināt nedz skaugi un nelabvēļi, nedz aprobežoti burta kalpi un dogmātisku uzskatu šaurībā iestrēguši kritiķi. Un arī tad, kad Latviju bija piemeklējis boļševisma jūgs, asiņainā vara gan tika nonāvējusi Brastiņu fiziski, bet viņa atstātais garīgais mantojums vēl arvien dzīvo un junda uz jaunu tautas atdzimšanas cēlienu.

Latvijas vēstures muzeja arhīvā 1991. gada 11. aprīlī saņemta LPSR Valsts drošības komitejas atbildes vēstule attiecīgiem pieprasījumiem — noskaidrot E. Brastiņa

tragiskās bojāejas apstākļus. Šajā dokumentā, ko parakstījis komitejas priekšsēdētājs E. Johansons, cita vidū rakstīts:

«Brastiņš Ernests Augusta d., dzimis 1892. gada 19. martā, Cēsu apriņķī, Straupes pagastā.

Arestēts 1940. gada 6. jūlijā kā reakcionārās biedrības «Dievturu sadraudze» organizators un vadītājs, uzturējis ciešus sakarus ar nacionālistisko organizāciju «Pērkoņkrusts».

1941. gada 24. maijā ar Sevišķās Apspriedes pie PSRS Iekšlietu Tautas Komisāra lēmumu kā «sociāli bīstams elements» ieslodzīts darba labošanas nometnē uz 8 gadiem.

Reabilitēts 1990. gada 31. jūlijā.

Atrodoties ieslodzījumā atkārtoti, ar PSRS Iekšlietu Tautas Komisariāta karaspēka Kara Tribunāla spriedumu, pamatojoties uz KPFSR Kriminālkodeksa 58-10 2. daļas pamata, 1941. gada 27. decembrī notiesāts ar augstāko soda mēru — nošaušanu. Spriedums izpildīts 1942. gada 28. janvārī.

Krimināllieta uz E. Brastiņu pašlaik atrodas Arhangeļskas apgabala prokuratūrā, lai izskatītu jautājumu par sodāmības pamatotību, un glabājas Arhangeļskas apgabala Valsts drošības komitejas pārvaldē.»

Šī izziņa liek domāt par tām briesmām un mokām, kurās E. Brastiņu piemeklējušas gan čekas moku pagrabos Rīgā, gan cietumos un vergu darba nometnēs svešumā, par to necilvēcīgo režīmu, kas tiecās iznīdēt vispirms latviešu nacionālo inteliģenci, lai pēc tam ar totāla genocīda palīdzību izdeldētu visu tautu.

Kad Baigā gada mocekļu piemiņai mēs noliecām savus karogus, tad mūsu sirdis un prātos jāatbalsojas arī Ernesta Brastiņa vārdam, bet apziņā jāienāk viņa cilvēcīgajam tēlam, kurā apvienojusies gan patiesa sirsnība un labestība, gan arī stingra principialitāte un vīrišķība. Un tas viss viņam jābūt uzturēt, izkopt un izpaust savu īsto, neviltoto latviskumu, kas mums tik tuvs un vajadzīgs arī šodien.

* * *

1921. gadā virsleitnants E. Brastiņš kļuvis par Kara muzejā vadītāju. Rīgas senajā Pulvertornī sakrātās brīvības cīņu relikvijas viņš veiksmīgi apvienojis ietekmīgā ekspozīcijā. Ar sajūsmu un godbijību E. Brastiņš muzeja

apmeklētājiem stāstījis par latvju karavīriem raksturīgo Tēvzemes mīlestību. To varoņgaru, kas smagajās cīņās vadījis gan latviešu strēlnieku pulkus, gan Latvijas nacionālo armiju, viņš ir centies dziļi jo dziļi iestrāvot jauniešu sirdīs.

Atkal un atkal kara viesuļi ir gājuši pāri Latvijas zemei, un, kad Tēvzemes āres bijušas briesmās, vīrestības tikums allaž bijis augstā godā turams, tad īpašu nozīmi un lomu ieguvīs jēdziens — pienākums. Par Latvijas brīvību ir ziedots daudz asiņu un dzīvību, tāpēc Brastiņš ikvienu Latvijas pilsoni vadinājis apmeklēt tās cīņu vietas, kur latvju karavīri ar ieroci rokā ir gājuši glābt tautu no iebrucēju varas un izcinīt savas zemes neatkarību. Ne jau velti mūsu brīvības cīnītājus rotājusi Saules zīme — viņu cīņa nesusi gaismu un brīvību. Brastiņš ir pratis daudzināt šo karavīru garīgo spēku, drosmi un uzticību Latvijas valstij, pats tiem piederēdams. Bet kareivju slava nav bijusi iegūstama tikai vienā paaudzē un vienā laikmetā. Brastiņš ir apzinājies, ka tās spožums vijies cauri visas tautas gaitai. Tāpēc, pēc viņa domām, krietnam latvietim jādodas arī pie mūsu senvēstures dižajiem lieciniekiem — senču pilskalniem.

Ka šie vēstures pieminekļi prasa īpašu uzmanību un neatliekamu aprūpi — to Brastiņš ir jo skaidri apzinājis. Laika gaitā izdarītie arheoloģiskie pētījumi viņam skaidri pierādījuši, cik daudz jaunu, pat sensacionālu atklājumu latvju tautas kultūrvēsturei spēj atdot šīs senvietas. Un Brastiņš, strādādams Kara muzejā, ir sācis vērīenīgi darboties šajā Latvijas vēstures pētniecības jomā un devies no novada uz novadu, lai pilskalnus ne vien sameklētu un uzņēmītu, bet arī savāktu par tiem senus nostāstus, leģendas un teikas.

Gadu gaitā šis Ernesta Brastiņa pūles ir vainagojušās ar lielisku izdevumu «Latvijas pilskalni» (I — Kuršu zeme, II — Latgale, III — Zemgale un Augšzeme, IV — Vidzeme). Četrās apjomīgās grāmatās, kas nākušas klajā 1923., 1926., 1928. un 1930. gadā, apkopotas ziņas par trīssimtiem pilskalniem, līdz ar katra šī arheoloģiskā pieminekļa topogrāfisko uzņēmījumu.

Arheoloģisko pieminekļu kultūras slāni atrastās rotas, ieroci u. c. senlietas Brastiņu arvien vairāk pārlicinājušas par seno baltu cilšu kultūras bagātību un augstvērtību, kā arī par tās vēl dzīvo sakņojumu visdziļākajos indoeiropiešu gara avotos. Viņš aizgūtnēm meties vēstures

noslēpumu atvaros, lai celtu gaismā tur nogremdētās patiesības. Brastiņš dedzīgi centies uzminēt tās senatnes miklas, kuras viņš nejauši sastapis vai arī pacietīgi sameklējis daudzos rakstos par seno tautu kultūru un vēstures gaitu.

Brastiņš ir veicis plašākā latviešu sabiedrībā tik nepieciešamo «Atskaņu hronikas» atdzejojumu, 1927. gadā publicējis apcerējumu par Beverīnas pilsētu (kas godalgots ar K. Barona prēmiju), bet 1931. gadā laidis tautā grāmatu «Latvija, viņas dzīve un kultūra», kurā vispusīgi atainota latvju gara pasaule, iesaistot to plašākā etnisko kultūru lokā un izvirzot arī hipotētiskus atzinumus par baltu tautu ģenēzi.

Protams, katru jaunu atklājumu latvju vēstures jomā vai arī novatorisku atzinumu Brastiņš centies pēc iespējas drīzāk publicēt periodikā, ne vien tādēļ, lai aizstāvētu savu viedokli, bet arī, lai patiesības meklējumos iesaistītu arvien vairāk savu tautiešu. Apzinīgu un pamatīgu pievēršanos savas zemes vēsturei Brastiņš ir vēlējies nostiprināt visā tautā. Viņš ir centies gādāt, lai interese par tautas pagātņi katram latvietim kļūtu ne vien par nepieciešamību, bet paceltos arī krietna tautas tikuma kārtā. Tikai pareizā vēstures izpratnē un izjūtā Brastiņš ir redzējis drošāko garantu tautas nemaldīgajai gaitai uz nākotni.

* * *

No tālās senvēstures mūsu priekšteči ir nākuši pretī nākamiem laikiem, veidodami un kopdami bagātu rotājošo rakstu. No formā vienkāršas etnogrāfiskas zīmes līdz sarežģītām kompozīcijām, kurās valda stingri mākslas likumi, atklājusies baltu tautu gaume, īpaša harmonijas izjūta. Tā ir saskaņā ar mūsu etnosa dvēseli. Ernests Brastiņš, iedziļinādamiem latviešu un arī citautu etnogrāfiskajos rakstos, ir radis drošu pārliecību, ka ornamentālās zīmes nav pētāmas tikai no estētikas viedokļa. Baltu tautu rotājošā raksta elementos viņš saskatījis veselu virkni simbolu. Tiem ir cieša saistība ar cilvēkos un dabā vāldošiem spēkiem, kas senajā pasaules satversmē ieguvuši mitoloģiska tēla veidu. Ne jau velti ar vārdu «raksts» latviešu valodā apzīmēts gan ornaments lietišķās mākslas darinājumos, gan arī zīmes, ar kuru palīdzību cilvēks iemācījies vizuāli atspoguļot savas domas bērza tāsī, akmeni, papīrā vai citā materiālā, pārnest domu no valodas skanējuma uz redzes jomu.

Krāsu saderība latviešu tautas tērpu lielajā dažādībā, raksti audumos vai uz trauku virsmām, rotkaļu darinājumos izpaustā formas izjūta — tas viss ir iekļāvies lielajā baltu tautu kultūras vienībā. Protams, Brastiņa vērīgais skats ir pamānījis tās īpatnības, kas raksturīgas atsevišķiem baltu cilšu reģioniem. Savukārt viņš ir arī centies iepazīt citu Eiropas tautu etnogrāfiskos materiālus, guvis nepieciešamo ieskatu arī senajā Indijas ornamentikā, lai izdarītu attiecīgus salīdzinājumus, meklētu atšķirīgo un kopējo, atrastu līdzīgo un reizēm arī identisko.

Pētot mūsu etnogrāfiskajos darinājumos ietvertos simbolus gan pēc to veida, gan lietojuma, Brastiņš nonācis pie secinājuma, ka te atspoguļojas indoeiropiešu visnenākās kultūras pamatformas bez deformācijas un deģenerācijas pazīmēm gauži garajā attīstības laikā. Nav šaubu — tautas radošie spēki ir devuši šīm formām tālāku attīstību, bet visā daudzveidībā un dažādībā latvju senči ir centušies paturēt zināmu stila vienību, izvairīties no svešiem, baltu mentalitātei nepiederīgiem elementiem. Tas arī ir nostiprinājis mūsu etnogrāfiskajos darinājumos to harmoniju, kuru mēs saistām ar tīru, skaidru latviskumu.

Etnogrāfiskās studijas Brastiņu ir rosinājušas izdarīt vairākus svarīgus secinājumus arī par jaunlaikos saglabāto etniskās kultūras vērtību izmantošanu mūsdienu sabiedrībā — gan sadzīvē, gan mākslā. 1923. gadā tautā gājusi E. Brastiņa grāmata «Latviešu ornamentika», bet jau 1925. gadā sekojis nākošais izdevums «Latvju raksta kompozīcija». Gadu vēlāk plašai sabiedrībai veltīta trešā šīs tematikas grāmata «Dailā sēta». Daudzus latviešu etnogrāfijas jautājumus E. Brastiņš risinājis periodikā publicētajos rakstos. Atzīmējama viņa darbība etnogrāfiskā rakstura žurnāla «Latvijas Saule» veidošanā un vadīšanā.

Arvien paturēdams savā redzes lokā latviešu lietišķās mākslas attīstību, Ernests Brastiņš šajā jomā parādījis savu kompetenci ne tikai publikācijās, bet arī mācot attiecīgus priekšmetus Lietišķās mākslas skolā, vairākās vidusskolās, kā arī Kaucmindes mājturības seminārā.

1967. gadā emigrācijā publicētajās Jāņa Ritiņa atmiņās par savu bijušo skolotāju cita vidū lasām: «Ernests Brastiņš mums mācīja latviešu tautas mākslu, estētiku un tēlotāju ģeometriju. Viņš valdzināja audzēkņus ar savu sirsnību, vispusību un latviešu mākslas vispusīgu pārzināšanu. Viņš prata audzēkņos modināt izpratni par latvisku dzīves stilu un latvisku dzīves ziņu.»

«Patikami bija dzirdēt viņa domas un izteikumus [..] Klasē, starpbrīžos, sarīkojumos mēs ieguvām no viņa skaidru skatu, kā latviski domāt un dzīvot. Būdam latvisko garamantu pazinējs, viņš rādīja, kā ar latvieša acīm skatāma pati dzīve un kā tā, balstoties uz mūsu garamantām, ir dzīvojama.»

«Kādā izbraukumā Doles salā Ernests Brastiņš teica skaistu, aizraujošu runu par Ūsiņu. Mums šķita, ka runas laikā kāds spēcīgs gara strāvojums skāra visu mūsu augumus. Nav otra, kas latviskā pasaules skatījuma iedvesmi varētu katrā pamodināt tā, kā to spēja Ernests Brastiņš.»

* * *

Latvisku pasaules skatījumu E. Brastiņš ir centies atklāt arī savā radošajā mākslinieka darbībā. Viņa pirmā gleznu izstāde sarīkota Valkā 1917. gadā. E. Brastiņš gleznojis spontānas iedvesmas vadīts. Viņš ir izvēlējies sev tuvu tematu un tad centies izteikt to mākslā, sekodams acumirkligam gleznieciskā tēla redzējumam. Viņš parasti strādājis, sekojot intuīcijai, nesaistot savu radošo fantāziju ar stingri reglamentētiem gleznieciskās formas likumiem un nekavējoties rūpīgā, sikumainā detaļu izstrādāšanā. Savu attieksmi pret mākslas formas un satura jautājumiem E. Brastiņš ir atklājis 1922. gadā izdotajā grāmatā «Glezniecības pastardiena». Arī šajā apcerējumā viņš meklējis tādus mākslas pamatmetus, kas atbilstu tieši latviešu gara satversmei un gleznieciskajā tēlā, tāpat kā lietiskās mākslas rakstā, ļautu zināmā mērā ietvert kādu mītisku simbolu, — atslēgu, kas iespētu pavērt vārtus uz kādu teiksmainu vīziju.

E. Brastiņa gleznu kopskaitu lēš uz kādiem sešiem desmitiem. Mūsdienās nebūs daudz viņa darbu, kam tomēr izdevies saglabāties okupantu varas laikā, kad autors pats ir bijis tādā nežēlastībā. Par gleznu saturu mēs aptuveni varam spriest pēc to nosaukumiem: «Kauguru nemieri», «Dundagas ragana», «Veļu aiziešana», «Dēstītājs», «Virs ar cirvi», «Bārenes radi», «Treju laimju avots», «Dvēseļu Daugava», «Zvērests Latvijai», «Saulceles», «Dvēseļu kalns», «Senču ozols».

Kolēgu vidū E. Brastiņš ieguvis pelnītu autoritāti ar savu patstāvību spriedumos par Latvijas kultūras dzīvi un tās mērķiem, ar drosmīgiem latviskas mākslas meklējumiem, ar spēju ap sevi draudzīgi pulcēt un noskaņot sa-

turigām, radošām un reizē sajūsmīgām diskusijām. Tāpēc arī viņš vairākkārt ievēlēts par «Neatkarīgo mākslinieku biedrības» priekšnieku, kā arī labprāt piedalījies tās rīkotajās izstādēs. Savukārt mākslinieku savienība «Mūksalieši» viņu iecēlusi sava goda biedra kārtā.

* * *

Katrā cilvēkā, katrā ģimenē un līdz ar to visā tautā notiek nepārtraukta attīstība, pārveidošanās un jaunrade. Vai vienmēr tai ir gaita uz pilnību? Vai nereti atsevišķā individuā, zināmās sabiedrības daļās vai pat visā tautā nav vērojama arī pagrimšana, apstākļi? To, protams, var izraisīt nelabvēlīgi apstākļi un naidīgas pretvaras, bet tam par pamatu var būt arī garīgs apmulsums un kūtrums, iekšējās pārlicības un ideālu vājums, to principu atmiršana, kam visdažādākajos dzīves gadījumos būtu jānosaka mūsu stāja, attieksme, rīcība. Pie tam, pēc E. Brastiņa domām, gods un tikums prasa noteiktu, viennozīmīgu atbildi uz to kārtējo jautājumu, kuru uzdevis liktenis, kas atkal un atkal grib pārbaudīt ne vien atsevišķus cilvēkus, bet arī tautas. Kur rast šo krietna cilvēka patstāvību un noteiktību? Kā tauta lai apzinās savas kopējās gaitas īsto virzienu? Arī E. Brastiņam tas ir bijis jautājumu jautājums, kas prasījis drīzu un drošu atbildi.

Dzīvē notiek nepārtraukta cīņa starp labo un ļauno, starp tikumu un netikumu, starp cilvēciski krietno un zemisko, nelietīgo, aplamo. Un tāpēc katram ir jāmeklē piemērs un paraugs sevis pārbaudīšanai un pareizā dzīves ceļa izvēlei. Ir jāatrod neapstrīdamas, patiesas mērauklas sevis un citu izvērtēšanai. No paaudzes uz paaudzi ir jānodod tālāk istais vērtību mērs. Tas lietojams atbilstoši katra laikmeta īpašai vērtību skalai, bet kopsaucēju tomēr saglabājot vienotu un nemainīgu.

Rakstā «Savējais un svešais» (1929. g.) E. Brastiņš atzinis: «Ir divējādas vērtības un bagātība: ir vērtības, kas atmirdz kā sudrabs un zelts, bet ir arī tādas, kam nav dārgmetālu skaņas un spožuma. Un tomēr šīs pēdējās mēdz vērtēt augstāk par zeltu. Tās ir tikumiskās vērtības.» So tikumisko jeb ētisko vērtību meklēšanai un ieviešanai tautas dzīvē E. Brastiņš ir ziedojis daudz sava radošā spēka. Šim uzdevumam viņš lielā mērā ir pakļāvis arī savu darbošanos vēstures un mākslas jomā.

Rūpes par krietnu tikumu atzēšanu visā latvju tautā E. Brastiņa ir uz visu mūžu piesaistījušas nopietnai folkloras izpētei, kā arī likušas sirsnīgi un apņēmīgi stāties pie latvju senās dievestības atjaunošanas un piemērošanas jauniem laikiem.

Mūsu Folkloras krātuves bagātības E. Brastiņš ne tikai pētījis un izmantojis savos darbos, bet centies arī papildināt ar savu vākumu Latvijas novados. Par šo devumu skaidri un gaiši liecina attiecīgi ieraksti Latvju Dainu reģistros. Bet E. Brastiņa galvenais panākums ir saistāms ar visai reti sastopamu spēju — senlaikos radīto poētisko pasaules satversmi dziļi jo dziļi izjust un pareizi izprast, lai atrastu tos latvju dvēseles impulsus, kas arī mūsdienās varētu labvēlīgi ietekmēt tautas garīgo augsmi un pacelt to augstākā tikumiskā pakāpē.

Jucekļa vietā atjaunot dzīvei tuvu un sabiedrībā darbigu ētisko sistēmu, kas izsenis cēlusies mūsu pašu vidū — to paveikt vai vismaz krietni ievirzīt E. Brastiņš bija apņēmies, nebaidoties un nevairoties no iespējamām grūtībām un pretdarbības. Lielā sajūsmā un radišanas priekā viņš tiešām ir darijis visu iespējamo, lai arvien plašākā lokā īstenotos novārtā atstātās un gadsimtiem vajātās latvju dievestības atjaunošana.

1929. gadā izdota E. Brastiņa grāmata «Latviešu tautasdziesmu tikumi», kas līdzās sabiedriskai ievēribei ieguvusi arī K. Barona prēmiju. Šis «kultūr-ētiskās» studijas, kā autors to nosaucis, lappusēs atrodam šādus konstatējumus un atziņas:

«Tautas dziesmās dzirdama atbilde uz jautājumu: «Kādam man jābūt?» un «Kā man jādzīvo?»»

«. . . tautas dziesmu krājumiem nevarēja tuvojies ar kādu iepriekš sadomātu vai kaut kur aizņemt tikumu sistēmu . . . Tāpēc sistēmu nācās atrast pašā faktiskajā materiālā un viņa īpatnībās.»

Netaupidams laiku un spēkus, Brastiņš ir rācies tautasdziesmu pierakstos. K. Barona Latvju Dainu astoņi sējumi tikuši rūpīgi pārļapotī kādas astoņas reizes. Savas kartotēkas veidošana ļāvusi E. Brastiņam ne vien skaidrāk izprast latvju tikumu vietu dzīvē, bet arī tos pakārtot vienotai sistēmai.

Minētajā grāmatā kopā ar E. Brastiņa izraudzītajiem tautas dziesmu tekstiem atrodams šāds spriedums:

«. . . tikumi polarizējas, nostājas iepretī netikuma prin-

cipiem. Arī latvju tautas dziesmās blakus kaut kādam cildināmam tikumam stāv nopeltnis netikums.»

Tādā kārtā E. Brastiņa ievērotajā sistēmā ierindoti 12 ētisko pretstatu pāri: labums — ļaunums, gods — kauns, gudrība — muļķība, darbs — laiskums, devība — skaudība, saderība — naidis u. c. Cilvēka dzīvē tikumi un netikumi var atklāties lielā dažādībā. Tautas dziesmas liek arī saprast, ka tieši konkrētā dzīves situācija nosaka tikumisko vērtējumu kādai cilvēka darbībai vai nostājai. Tāpēc arī robeža starp tikumu un netikumu nereti kļuvusi visai relatīva. Arī kādas teicamas īpašības pārliecīgs kāpinājums var cilvēku no tikuma novest netikumā. Tādējādi atklātība var pārvērsties par nodevību, valodīgums par pļāpīgumu, devība par izšķērdību, lepnums par lepību utt.

Pamatīgi pievēršoties senās ētikas principu atspoguļojumam latvju dainās, E. Brastiņš ir sastādījis visai apjomīgu krājumu «Latvju tikumu dziesmas» (1929) ar attiecīgiem komentāriem.

E. Brastiņa izpratnē mūsu senči nav stiprinājuši tautas tikumību ar kādas nemainīgas, stingušas dogmas, ar bargu likumu un regulu palīdzību, bet gan atklāti vērtējot katru cilvēku pēc viņa pozitīvās attieksmes pret darbu un citiem cilvēkiem, pēc viņa īpašību un rakstura izpausmes dzīvē.

Nevis lāsti un biedēšana vadījusi mūsu senos priekštečus preti labajiem tikumiem, bet gan sirdsapziņa, vēlēšanās saglabāt un spodrināt savu godu, griba būt saskaņā ar pasauli un savu garīgo individualitāti, dzīvot tautas vidū kā latvietim pienākas. Te nav vis akla, baiļpilna paklausība kādam visvarenam pārdabiskam spēkam, bet gan apzinīga pašnoteikšanās, sava veida pašregulācija. To mūsu senčiem it visu dzīvi atklājuši un ik dienas rādījuši ne vien paraugi apkārtnē, bet arī spilgtais un vispusīgais tikumu atspoguļojums dziesmās.

Latvju tikumu sistēma nav atrauta no realitātes un nav cilvēkiem uztipta kā mākslīgi radīta, nedabiska shēma. Latvju dainas mūsu tautas īpašā redzējumā, izjūtā un izpratnē aptver plašo dzīves īstenību, kuru piepilda ne vien darbs un cīņa, bet arī cilvēka tikumiskā attieksme pret visu, kas atklājas dabā, sabiedrībā un viņa pašā dvēselē. E. Brastiņš vairākkārt savos sacerējumos atgādinājis:

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

94-4.199

«Tautas dziesmās apdziedātie tikumi ir konkrēti un tiek daudzināti kopā ar reālo ikdienišķo dzīvi un tās notikumiem.»

E. Brastiņš rakstā «Ļaunuma pārspēšana» izcēlis kādu reizēm novārtā atstātu patiesību:

«Ja uz atsevišķo, savrupo cilvēku var attiecināt tikumiskos aicinājumus — esi gudrs, darbīgs, daiļš un liksms, tad mīlestību, saderību, devību un taisnību var piepildīt tikai sabiedrībā ar citiem dzīvojot.»

Tikai cilvēku vidū indivīds var gūt to gandarijumu, to savu centienu un pūliņu vainagojumu, ko saistām ar jēdzienu «gods». Augstam, pelnītam godam latvju dainās arvien bijusi diža, laba skaņa. Tiekšanos pēc goda nekādi nevajag vienādot ar peļamu, lētu godkāribu. Katra cilvēka personiskā izaugsme un ētiskā pilnveidošanās nāk par labu visai sabiedrībai un ceļ tās tikumisko kopspekku. Tāpat arī dabiska ir katra sabiedrības locekļa vēlēšanās gūt pēc iespējas vairāk prieka, gudrības, spēka, drosmes, daiļuma, atsakoties no aplama, liekulīga askētisma. E. Brastiņš gluži pamatoti liecinājis:

«Latviešu tikumība, kāda tā izpaužas tautas dziesmās, ir veselīgi izaugusi no dziļākās cilvēka dabas. To nav ierobežojušas nekādas vienpusīgas reliģiskas mācības...»

Nav jau minētajās publikācijās nekā gluži pabeigta, noslēgta, kanoniska un neapstrīdama. Par atsevišķiem Brastiņa viedokļiem var būt dažādas domas un pilnīgi pretēji vērtējumi. Tomēr galveno mērķi autors ir sasniedzis — viņš vēlreiz ir ietekmīgi apliecinājis, ka mūsu senči savā augsti cilvēcīgajā ētisko mērauklu sistēmā ir pratuši ieslēgt visu dzīvi, ka arī jaunlaikos šāda dzīves tikumiskā satversme var noderēt par drošu, pārbaudītu tautas audzināšanas pamatu.

Rakstā «Tautiskās audzināšanas ideāls» E. Brastiņš uzsveris: «Audzināšanas uzdevums ir padarīt cilvēku krietnu. Tamdēļ audzināšanai vienmēr vajadzīgs kāds krietnības paraugs, pēc kura audzināt. Bet krietnības saturs nav viegli iztirzājams, jo viņš ir tikpat daudzskaldnīgs, cik daudzveidīga ir dzīve. Tomēr paša krietnības jēdziena viducī ir kāda negrozīga serde, kurai varētu dāvāt absolūto vērtību. Patiesība, taisnība, daiļums, svētums nekad nav šķīrušies no krietnības jēdziena, no cilvēka ideāla. Taču šai serdei visapkārt kārtu kārtām ir vēl daudz citu tikumisku prasību, kas var mainīties līdzī laikam un paudzēm.»

Saskatot daudz neiecietības, ļaunuma, varmācības un necilvēcības kristiānisma ieviešanas vēsturiskajā gaitā, atrodot šīs reliģijas būtībā latvieša dvēselei svešus un pat nepieņemamus elementus, konstatējot nereti dzīvīgu izpausto nesaderību starp baznīcas kalpu vārdiem un viņu darbiem, ievērojama daļa latviešu inteligences arvien ir izrādījusi zināmu tieksmi vai nu pavisam novērsties no Dieva idejas, vai to meklēt kādā sev saprotamākā un tuvākā veidā.

Tādi mācītāji kā J. Sanders jau neatkarīgās Latvijas pirmajā gadu desmitā centās kristīgo baznīcu latviskot. Viņš visai neauglīgi pūlējās kristietības sludināšanu atbrīvot no Vecās derības gara un dievkalpošanā ieviest latviskai svētuma izjūtai atbilstošāku kultu, izmantojot arī tautas dziesmas. Citu ceļu bija izraudzījis filozofs V. Reiznieks, kurš savu piekritēju lokā gribēja radīt pavisam nebijušu, jaunlaiku cilvēka tipam atbilstošu reliģiju. Toties literāta E. Mēklera domu biedri darināja savu garīgās satversmes modeli, apvienodami raibā konglomerātā daždažādas reliģiskās mācības no visas pasaules, protams, pēc iespējas pieskaņodamies latviešu mentalitātei.

Šādu meklējumu un mēģinājumu neatkarīgās Latvijas apstākļos nebija mazums. Tajos atklājās gan brīvdomība, gan apņēmība sargāt un vairojot tautas gara spēku. Tomēr jūtamus panākumus šajā jomā guvis tikai tas virziens, kura ievērojamākais pārstāvis — Ernests Brastiņš stingri balstījies uz tautā vēl atrodamajām senreliģijas izpausmēm, kā arī visnotaļ ievērojis latviešu etniskās kultūras raksturu.

Ernests Brastiņš savā latviešu reliģijas atjaunošanas darbā ir lietā licis J. Raiņa atzinumu: «Mūsu tautas dziesmās atrodama veca reliģija, kurai jātop arī par jauno reliģiju.»

Jā, tik tiešām, līdzās kristīgajai baznīcai, kas Latvijā tikusi uzturēta kopš vēsturiskā pavērsiena 13. gadsimtā, mūsu tautas apziņā no gadsimta uz gadsimtu vēl arvien jo spēcīga ietekme bijusi tiem senajiem mītiem un tam baltiskam pasaules uzskatam, kas, par spīti pagānisma nomelnošanai un apkarošanai, pamatā tomēr saglabājies līdz jaunlaikiem. Tautas garamantas, viss bēgātais tradīciju mantojums ne vien pierāda šo brīžam aizmirsto patiesību, bet arī no paaudzes uz paaudzi joprojām atgādina: pašu latviešu labā, Latvijas nākotnes labā šie dārgumi ir

atkal ceļami pienācīgā godā. Apzinājies savu sūtību un krietni iepazinis latvju dainu satura dažādību, E. Brastiņš varējis droši un nemaldīgi apgalvot:

«Vienā ziņā mēs esam laimīga tauta. Labāk nekā kura cita tauta mēs esam saglabājuši tos tautas sacerējumus, ko varam dēvēt par savas dievestības pieminekļiem. Mūsu dainas satur desmitiem tūkstošiem dziesmu par Dievu, dievībām un dievestību.»

Ar tādu pārliecību bruņots, Brastiņš spējis uzņemt latviešu dievestības aizstāvja un atjaunotāja misiju, stāties drosmīgi ceļā visiem tiem, kas ar visdažādākajiem līdzekļiem visos laikos ārdījuši, āda un diemžēl arī nākotnē droši vien ārdīs latviešu gara celtnes pamatus.

Jauno reliģisko strāvojumu, kuru sākumā radīja un kopa tikai neliels domubiedru pulciņš, drīz vien jau pazina plašākā lokā ar nosaukumu dievturība. Ikvienam dievturim šis vārds nozīmēja latviskā kārtā Dievu apliecināt, Dievu daudzīnāt, Dieva likumus atzīt un pēc tiem vadīties dzīvē. Šis kustības iniciatori un atbalstītāji — tādi kā E. Brastiņš, J. Kosa, K. Bregžis, J. Bine, A. Goba, V. Egļītis un citi apvienojās dievturu draudzē, ko Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija kā reliģisku organizāciju oficiāli reģistrējusi 1926. gada 26. jūlijā.

Jau 1929. gada 7. oktobrī izveidojusies Latvijas Dievturu Sadraudze, kuras sastāvā darbojas trīs draudzes Rīgā, kā arī draudzes Jelgavā, Valmierā un Liepājā. Te vienā, te otrā Latvijas novadā rodas jauni dievturības piekritēji, kas gaida no Ernesta Brastiņa ne vien piemēru un paraugu, bet arī gudru padomu un iedvesmu. No aizsācēja un pamatlicēja viņš kļūst par neaizstājamu visas kustības vadītāju.

Ar lielu aizrautību E. Brastiņš darījis visu reizē: būvējis nacionālās reliģijas teorētiskos pamatus, gājis tautā ar publicistiskiem rakstiem un runātu vārdu, aizstāvējis latviskās dievestības tiesības pastāvēt arī mūslaikos un atbilstoši dzīvei attīstīties tālāk, viņš arī saucis kopā un vadījis dievturus latviskos sietos — svētkos, godos un tā sauktajos daudzīnājumos. E. Brastiņš apzinās, ka pati dzīve prasa zināmas regulas, pēc kurām vadīties latvietis var nonākt saskaņā ar sevi pašu un veidot arī tādu vidi, kas ikvienam nepārprotami atspoguļotu paaudžu paaudzēs radītos un saglabātos uzskatus par labo un slihto. Spēcīga ir dievturu vadītāja atbildības izjūta, un viņš nedomā

nedz izvairīties, nedz arī vilcināties — galvenie jaunās reliģijas pamatmeti ir jāietver vārdos viņam pašam.

Jau 1925. gadā nācis klajā deklaratīvs darbs «Latviešu dievturības atjaunojums», bet 1928. gadā tautā iet E. Brastiņa apkopotās «Latvju Dievadziesmas». Gadu vēlāk šiem izdevumiem pievienojas «Latvju tikumu dziesmas», «Latvju gadskārtu dziesmas» un izlase «Teikas par Dievu».

Īsi un populārā veidā dievturības galvenie principi un garīgās aktivitātes virzieni ir formulēti 1932. gadā izdotajā E. Brastiņa grāmatā «Dievturu Cerokslis». Šajā sacerējumā autors ir ietvēris sava veida katehismu, kas atspoguļo nacionālās dievestības būtību un mēģina atbildēt uz tiem jautājumiem, uz kuriem cilvēce arvien tiekusies atbildēt ar reliģijas palīdzību. Profams, 132 lappusēs nav uzcelti nesagraujami dogmatikas cietokšņi — pēc tā E. Brastiņš nemaz nav centies, un tāpēc velti ir titulēto teologu asie pārmetumi un uzbrukumi. Galvenais ir pānākts — ikviens var pārlicināties, ka latviskā dievestība ir pilnīgā saskaņā ar gaišākajiem cilvēcības ideāliem. Tā ir zemkopju apziņā radusies reliģija, kas māca saudzēt un vairo dzīvības spēku un būt labestīgā vienotībā ar dabu.

Ne velti Raiņis 1915. gada 29. maijā N. Robiņai rakstītajā vēstulē uzsvēris: «Latviešu mitoloģija visskaidrāk redzama vēl tagad mūsu tautasdziesmās, un tur — skaidrs dabas kults, tik daiļā un humānā, vispārcilvēciskā veidā, kāda nav visā pasaulē.»

Sodien, — gandrīz it visur, kur vien pasaulē mīt latvieši, līdzās citu reliģisko pārliecību piekritējiem stingri turas arī latvju Dieva patiesie apliecinātāji. Un atkal no jauna 1989. gadā izcilā latviešu zinātniece Vaira Viķe-Freiberga savā grāmatā «Dzintara kalnā» atgādinājusi: «Senais latvietis nejutās kā dabas kungs un pavēlnieks, nejutās kā par dabu pārāks, bet izjuta sevi kā dabas neatdalāmu sastāvdaļu. Senais latvietis dabu neizmantoja un neizvaroja, bet ar to sadzīvoja.»

Tātad pēc ilgiem gadiem, kad Raiņa lolotajai dievturības idejai E. Brastiņš jau bija spējis nodrošināt paliekošu vietu tautas garīgajā dzīvē, pēc drausmīgā boļševiku diktatūras laikmeta, kad latvju dievestību līdz ar tās glabātājiem ļaunuma kalpi tiecās līdz galam izskaust tāpat kā visu etnisko kultūru kopumā, reiz sētā atziņu sēkla vēl arvien ir dzīva.

Laiku lokos izcilas patiesības nespēj iznīcināt nedz meli, nedz spaidi, nedz arī apmātība un aprobežotība.

Skaidras jūtas, tīrs prāts arvien no jauna ir cēlis gaismā saprātīgo un sirdsapziņai pieņemamo. Pie tam, lieki ir mēģināt dievturības lomu pagremdēt ar iebildumu, ka tajā galvenokārt izpaužas poēzijas spēks, kam vairs nav tieša sakara ar dzīves racionālo pusi. Pieminētajā «Dievturu Cerokslī» E. Brastiņš pamatoji varējis rakstīt:

«Dievturība nekur nerunā preti zinātnei, bet gan aicina pētīt Dievu, Dabu un Likteņus. Tamdēļ viņa pieņemama katram izglītotam eiropietim. Vecajiem gudrību celmiem tā aug neskaitāmas jaunas atvases.»

Lūk! Dabiskums, tuvība dzīvei, ētiska pilnestība — tās ir dievturības neatņemamas kvalitātes, kas vairo gan atsevišķa cilvēka, gan visas tautas dzīves spēju, ļauj dzīvi aplicināt un pilnveidot, nevis pelt un noliegt tās vērtību. Rakstā «Dievturīgās filozofijas meti» E. Brastiņš tāpēc apgalvojis:

«Dievturība ir dzīvespriecīga dievestība, kas neaicina atsacīties no dzīves, kas nemāca, ka pasaule un dzīvošana būtu kāds ļaunums vai apgrēcība.»

Šīs domas izskaņa mūsdienās ir radusi savu atbalsi un jaunu turpinājumu tādu latviešu reliģisko uzskatu pētnieku un izplatītāju vidū, kāda, bez šaubām, ir V. Viķe-Freiberga. Viņa raksta: «... nekur latviskās tradīcijās neredzam jēdzienu par iedzimtu ļaunumu vai par iedzimto grēku un ar to saistīto vainas apziņu. Latviskā dievestība gan prasa Dievu turēt, atcerēties, piesaukt, daudzīnāt, tā prasa cieņu un bijāšanu, bet ne zemošanos Dieva priekšā.»

Jā, latvietis ir varējis sarunāties ar savu Dievu kājās stāvot, viņš varējis ko sirsnīgi vēlēties, nebūt nekritot ceļos — viņš arī svētbrīdī nav zaudējis savu cieņu, aplam zemojies un tādā kārtā atteicies no pelnīta goda un pašapziņas. Savu Dievu viņš nekad nav uzskatījis par pārdabisku soģi, bet gan arvien vēlējis tajā atrast palīgu, piemēru, paraugu un visa labā avotu. Tāpēc arī E. Brastiņa vadītajās dievturu sanāksmēs valdījusi gaiša pacilātība, savstarpēja saderība un labvēlība. Kopēji daudzīnot kādu dzīves parādību, kādu dabas spēku vai cilvēka tikumu, dievturu svētrītos E. Brastiņš ir pratis runāt no sirds uz sirdi un katra dalībnieka dvēselei spējis dāvināt daļu no sava gara gaismas un enerģijas pārbagātā krājumā.

E. Brastiņa ietekmība, uzstājoties dievturu rīkotajos pasākumos, bija plaši zināma tautai, un to atzīmējuši arī daudzi latviešu literāti, mākslinieki, zinātnieki, sabiedriskie darbinieki un pedagogi. Anšlavs Eglītis savā atmiņu

romānā «Pansija pili», kas trimdā nācis klajā 1962. gadā, uzrakstījis fragmentu par Ernesta Brastiņa līdzdalību Inciemā (rakstnieka vasaras mitnē) rikoņajos saulgriežu svētkos — Jānos. A. Egliša asais vērojums un viņa spēja spilgtā atmiņā saglabāt cilvēka būtiskās īpašības piešķirušas šim dievturu vadītāja raksturojumam īpašu nozīmi:

«Vislielāko burzmu un dzīvību Inciems pieredzēja kādos Jānos, kad tur saradās dievturu draudze. Dievturi bija karstākie patrioti, dedzīgākie latvieši un vistrauksmīgākais no viņiem bija dižvadonis Ernests Brastiņš. Tas bija varens vīrs, cēla, plecīga auguma, ar platu, kantainu un ļoti vīrišķīgu, kā akmenī cirstu seju. Pāri platajai pierai viņš sukāja matus gandrīz līdz ūzaciņam, piešķirdams sejai īpatnēju, aizlaicīgu noskaņu. Kāds acīgs vērotājs reiz bija palaidis spārnotu vārdu, ka Brastiņš ar savu masīvo, stūraino ārieni atgādinot Mārtiņu Luteru. Arī lielā vitalitāte esot viņiem abiem kopēja; ja Luters bija izzadzis no klostera mūķeni, tad netrūka arī baumu par Brastiņa gaitām ar sievietēm. Šādas leģendas saistās gandrīz ar visiem reliģisku vienību vai kustību dibinātājiem. — Man visovīglāk bija iedomāties Brastiņu par senlatviešu karotāju vai vīrsaiti, izgājušu no ķēniņa Viestura vai Nameja laikiem, tik pārliecinoši latviska man likās viņa āriene arī tad, kad viņš nevalkāja tautas tērpu.

Ernesta Brastiņa enerģijas krājumi bija apskaužami un apbrīnojami. Katrā mirklī, dienā vai naktī, viņš bija gatavs runāt, sludināt, cīnīties, debatēt, aizstāvojot dievturu lietu un jebkuru jautājumu, kas skāra latviešus un latvietību. Viņš bija lielisks, āķīgs debatētājs, gaužām bīstams gausākiem, vienpusīgākiem domātājiem. Viņam bija plašas zināšanas vēsturē un mākslās, un viņš bija viens no labākajiem latviešu dainu pazinējiem. Viņš apgalvoja, ka meklēdams dainās pēc latviskās un āriskās reliģijas elementiem, izlasījis Krišjāņa Barona krājumu no vāka līdz vākam astoņas reizes. Brastiņš manāmi stostījās, bet tāda kļūme, saprotams, nevarēja kavēt viņa runātāja un organizētāja gaitas. Viņš bija izstrādājis īpašu spara metodi un, runādams ar spēku un uzsvaru, pārspēja savu trūkumu vienkārši ar varu. Runājot no katedras, stostišanās viņu nemaz netraucēja, bet reizēm, kad viņš runāja šaurākā sabiedrībā «istabas balsi» un kad sparīgi uzsvāri bija nevietā, viņa valoda šad tad drusku sadurstījās, bet nekad nepārtrūka un nezinātājs to noturēja par runātāja manieri.

Brastiņam piemita neparastas spējas iejūsmināt un aizraut klausītājus, vadīt baru, organizēt svētkus un svinības. Viņš bija visur, kur vien vajadzēja kam notikt, bet nekad neizskatījās ne steidzīgs, ne piepūlējies. Un kur viņš stāvēja vidū, viss kārtojās slaidi un samērīgi. Šie bija latviskākie Jāņi, kādus man jebkad laimējies pieredzēt. Atmiņā palikusi nepārtraukta vainagotu un tautas tērpos ģērbtu smaidošu, liksmu ļaužu plūsma cauri Inciema istabām un «parka» alejām. Vakarā, krēslā viss lielais atbraucēju bars, inciemieši un kaimiņu ļaudis nometās norā ap Brastiņu. Viņš runāja par latviskajiem Jāņiem, par Saulgriežu brīnumu, par latviešu dzīves ziņu, raženību un labestību ar lielisku, lepnu pašapziņu, ar uzvarošu pārlicību, ar klusinātu un tāpēc jo varenāku sparū bārstidams neskaitāmus, vienmēr jaunus, šādās sakarībās nedzirdētus dainu piemērus. Brastiņš nekad nerunāja no lapas, un varēja tikai brīnīties, cik bezgala daudz dainu tas zināja no galvas un cik veikli tās allaž istajā mirklī leca viņam uz mēles.»

Protams, ne jau visā latviešu sabiedrībā tolaik valdīja uzskatu saskaņotība un ne jau visiem bija pieņemams minētais A. Egliša viedoklis. Daži deva priekšroku tautas garam tālākām garīgās dzīves modes strāvām, kas aizgūtas svešumā, citu domāšana savukārt stinga izsenis Latvijā ieviestajās svešinieku dogmās. Pār E. Brastiņa galvu ir brāzušies īsti polemikas viesuļi, kam viņa aizstāvētā dievturība bija gluži vai jāiznīcina. Saprotamu iemeslu dēļ sevišķi aktīvi un neiecietīgi šajās kampaņās piedalījās teologu grupa, kam reliģiskajā jomā nekādi nebija pieņemama kāda nebūt konkurence, kaut arī tā izpaustos visai tolerantā veidā. Šo ļaužu agresivitāte un aklums nacionālajās lietās E. Brastiņā gan reizē reizēm izraisījis dziļu sarūgtinājumu un reizē nožēlu par savu apmāto tautas brāļu maldiem, bet gribu kalpot latviskajai patiesībai tas nav nedz nokāvis, nedz arī jūtami mazinājies.

Tikai pārredzot dzīves skaudro istenību — zinot arī pretspēku veidu un lielumu, var labāk izraudzīties tos garīgās cīņas uzdevumus, kas tuvina lielajam mērķim — latviskā kultūras gara atdzimšanai. To apzinoties, E. Brastiņš savā grāmatā «Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana», kas lasītājiem nodota 1936. gadā, ir turējis par pienākumu gan brīdināt, gan arī rosināt tālākai gaitai:

«. . . vēl vienmēr mūsu tautā ir pārāk daudz tādu ļaužu, kas nevižības, ļaunprātības un arī aizspriedumu dēļ inter-

pretē mūsu dievestību kā barbarismu un mežonību, kurai nav nekādas vēsturiskas un kulturālas vērtības. Sie pārāk daudzie traucē nākošās tūkstošgadīgās latviskās kultūras laikmeta iestāšanos. Zeme ir atbrīvota no svešiem slogiem, bet viena tautas atbrīvošana stāv mums priekšā, proti, gara atbrīvošana.»

Saskaņā ar E. Brastiņa pārliecību — tikai tautas garīgā brīvība un neatkarība var tai nodrošināt ilgu un raženu attīstību nākotnē. Bet tiem, kas līdzīgi dedzīgajam dievturības pravietim dvēselē arvien gribētu saglabāt vēlējumu: «Tev mūžam dzīvot, Latvija», viņš ir mācījis iet izraudzīto patriota ceļu droši un nemaldīgi, līdz kamēr...

Kamēr vien Latvijā kāds brīvi un patstāvīgi varējis paust savus latviskos uzskatus, Brastiņš to ir darījis. Līdz pat boļševiku iebrukumam un neatkarīgās valsts sagrāvei viņš joprojām aicina, māca, iedvesmo, vada. Savās atmiņās atcerēdamās tradicionālos latviešu rakstnieku vakarus Rīgā, kur parasti kopā sanākuši ap 60 dalībnieku, Elza Stērste pieminējusi arī pēdējo šāda veida pulcēšanos, kas notikusi 1940. gada maijā pie Aīdas Niedras:

«Visi logi bija vaļā. Ziedu smarža lidoja pa apstādījumiem un kāpa iekšā pa logiem. Runāja Ernests Brastiņš, runāja ar tādu iedvesmas spēku, it kā no tūkstošgadu dzilēm gribētu augšā celt latvju tautas pagātņi. Tā bija pēdējā reize viņu dzirdot.»

Lieli, agresīvu impēriju tuvumā skaitā mazajām tautām nav viegli izdzīvot un paturēt savu identitāti. To E. Brastiņš ir gluži labi sapratis un visā nopietnībā novērtējis. Jau 1936. gadā viņš ar zināmām bažām raudzījies uz iespējamām briesmām, kas latvju zemei, tautai un kultūrai var draudēt no ārienes:

«Baidos, vai mūsu tauta būs diezgan liela, lai panestu āriešu mantojumu. Vai viņa īsti spēs padarīt savu vienīgo patieso dievestības ideju par visas cilvēces notikumu? Vēl biedē manus prātus arī jautājums — kas uzvarēs? Vai smagas kājas nenobradās jaunos asņus?»

Sis jautājums mūs dzeļ arī šodien: kas uzvarēs? Ja triumfēs taisnība — ja latvji gūs patiesu pašnoteikšanos un spēs atjaunot savu neatkarīgo valsti, tad nezudīs un spēkā augs arī mūsu baltiskais mantojums! Ar šādu pārliecību dzīvot, strādāt un cīnīties mums novēlējis Ernests Brastiņš.

E. Brastiņš ir labi izpratis, ko nozīmē kultūras mērķtiecīga kopšana visas sabiedriskās dzīves celsmē, katras tautas garīgo spēku izkārtošanā un kāpināšanā.

Urbanizētajā vidē, kur cilvēki līdz ar atrautību no dabas nereti zaudējuši arī savu dabiskumu un patieso sirsnību, nacionālās kultūras skaidrās aprises nežēligi ārdā bezsejainais kosmopolītisma rēgs. Jebkurā valstī kultūras un izglītības attīstībai vajadzīga zināma programma un radošo spēku koordinācija, lai aizšķērsotu ceļu tiem anti-kultūras plūdiem, kas nes sev līdzī trulumu, cinismu, gaudes trūkumu, ētisko un morālo pagrimumu, dvēseles potenci apšikumu. Tāpēc arī E. Brastiņš arvien vēlēti sekojis savas tautas attīstībai gan materiālās, gan garīgās dzīves jomā, aicinādams saglabāt vēlamo līdzsvaru, reizēm arī rādams un šausīdams savus tautas brāļus par nevīžībām un aplamībām kultūras kopšanā. Nebūt nenoliegdams materiālo labumu nozīmi, rakstā «Kultūras avoti» E. Brastiņš jautājis:

«Kurā virzienā patlaban tiecas latviešu griba, — materiālo ērtību vai garīgo vērtību virzienā? Skaidri redzam, ka mēs rosīgi iekārtojamies, ierīkojamies, organizējamies, rūpējamies par turību un labklājību. Grūti saskatāma tikpat rosīga kulturāla darbība gara laukos — reliģijā, ētikā, prātniecībā, zinātnē un mākslā. Te mēs esam ar maz izņēmumiem pārāk nepastāvīgi, neoriģināli, nelatviski. Mūsu griba vairāk pievērsta civilizācijai, kas turību un ērtības vairo, nevis kultūrai, kas garīgās vērtības rada.»

Bargi ir E. Brastiņa pārmetumi saviem laikabiedriem. Bet viņa skandinātā trauksmes zvana asā skaņa aizskar mūsu sirdsapziņu arī šodien, lai mēs apņēmīgi un vienoti stātos savas nācijas kultūras sardzē un turētos pret katru tās nievātāju un postītāju.

1935. gadā nākusi klajā viena no satura ziņā bagātākajām un jūtu pārpilnībā spilgtākajām E. Brastiņa grāmatām — «Latviskās Latvijas labad», kuras ievadā autors paskaidrojis savu attieksmi pret latvju tautu:

«Latviskās Latvijas labad rakstīti šie dažuviet pacīlātie un niknie vārdi. Mana mīlestība uz savu tautu nespēja izpausties tikai uzslavā un cildināšanā vien, tai bija dažreiz vajadzīgi arī skarbāki vārdi. Tos metu mīļā sejā tad, kad man likās, ka šī seja vairs nepieder tam gaišam ideālam, kādu biju iedomājies savu tautu. Ne jau zaimojot, bet glābjot bojā ejošo, esmu rājis un pēlis.»

Sodien mēs varam jautāt: «Bet kādus svētumus Brastiņš ir turējis savas dvēseles visaugstākajā goda vietā?» Meklēdams atjaunotu tikumību, tiekdamijs pēc tādas ētikas, kas, no dzīves izaugot, spētu cilvēku darīt skaistāku, gudrāku, krietnāku, labestīgāku — miesā un garā saderīgāku, viņš ir atradis pašu diženāko virsotni un varējis arī citiem uz to droši un nemaldīgi norādīt. Jau 1934. gadā E. Brastiņš nācis ļaudis ar šādu mācību:

«Kas ir augstākā vērtība, lielākais labums šai jaunajā tikumā? Cilvēks, cilvēce vai Dievs? Ne viens, ne otrs, ne trešs, bet tauta. Tauta ir augstākā vērtība, labums un svētums. Tauta pasaules centrā! Tauta pārāka par visu! Tauta pirmā vietā. Tāda ir nacionālās idejas iedvesmotā pārliecība, un to neizskaudis nekādi pierādījumi, ka tauta ir mazvērtīga. Pārliecībām nevajaga vienmēr pierādījumus. Ir pārliecības, par kurām mēs neatļaujam strīdēties. Tauta ir svētums, lūdzu neapstrīdēt to!»

Šādas pārliecības vadīts, E. Brastiņš ir sacerējis un 1936. gadā laidis klajā grāmatu, kuru nosaucis par «Tautības mācību». Varētu domāt, ka te autors, apzinīgi iedams uz zināmu radikālismu, ne vien nonāks pie galējībām, pārspilējumiem un vienpusības, bet reizē arī iekļūs šaura, egoistiska, agresīva un nehumāna nacionālisma cilpā. Tomēr tieši šajā darbā E. Brastiņš ir rakstījis arī visai izvērstas nodaļas par tautiskām aplamībām: «Nekulturālais tautisms», «Varmācīgais tautisms», «Konservatīvais tautisms», «Pannacionālisms» u. c., visu to plaši kritizēdams un noraidīdams īsta, cilvēciska, kulturāla, tiesiska tautiskuma vārdā.

Dedzīgais patriots un savas tautas likumīgo interešu konsekventais aizstāvis, kurš nemitīgi ir pūlējis vairot tās dabisko pašcieņu, ir lieliski pratis norādīt arī uz tik nepieciešamo iecietību un mēra izjūtu nacionālajos jautājumos, uz to taisnīgumu tautu savstarpējās attiecībās, kas parasti nācis visiem par labu:

«Veselīga pašcieņa neprasa cita ienišanu. Īsts veselīgs tautiskums ir tāds, kas bez iemesla nenīst un nenicina citas tautas. Nevis no cilvēcības caur tautību uz mežonību, kā teicis Grilparcers, ved šāds tautisms, bet gan no mežonības caur tautismu uz cilvēcību.»

«Tautisms, kam trūkst iecietības un cieņas pret citām tautām, ir neīsts un neveselīgs.»

«Ja nacionālais egoisms netiek apvaidīts no nacionālās sirdsapziņas, tad nacionālisms var nonākt visdažādākās

aplamībās. Viņš var palikt iedomīgs un pašpeticīgs, niciošs un naidīgs. Var notikt, ka kāda spēcīga tauta uz pārējām raugās kā uz mūžīgiem ienaidniekiem vai arī vēlas, lai citas tautas pārtautotos un ieplūstu šinī tautā.»

Pārtautošanas politika ne reizi vien ir smagi piemeklējusi latviešu tautas izglītību un kultūru. Bet tā ir radījusi arī skaitā nelielās tautas dabisku aizsargreakciju. To sevi jūt un jutis ikviens, kas mūsu tautai piederīgs ar sirdi un dvēseli un iekļaujas savā nācijā kā dzīvā organismā. To bieži vien visasāk mana un izpauž tautas gara darbinieki. Tā J. Rainis 1917. gada 2. jūnijā rakstījis par svešinieku plosīto Kurzemi un tiem tautiešiem, kas novērsušies no savējiem: «Mums kurzemniekiem dzimtene atņemta un partija negrib to dabūt atpakaļ, partija pat negrib būt latvieši. Ko lai es Latvietis daru pie jaunvāciem un jaunkrieviem? Man riebjas būt kopā ar ļaudīm, kas atsakās no tēva — mātes!» Arī Brastiņam bija liktenis lēmis būt kopā ar tādiem apmātiem, vienaldzīgiem, šausirdīgiem politikāņiem, kam pāri par tautas sāpēm un priekiem, ilgām un cerībām stāv svešas dogmas un varas kāre. Ar dziļām bažām un pat bailēm E. Brastiņš ir ievērojis liktenīgas kļūdas mūsu kultūrpolitikā, kā arī mūsu kultūras vērtībām naidīgu spēku rosišanos un negantību. 1915. gadā J. Rainis apgalvojis: «... nokaut latviešu tautu ir liels zaudējums cilvēcei, jo mēs tikko sākam dot pasaulei tās dvēseles bagātības, kuras mums ir...» Šī patiesība ir dzīvojusi un aktīvi darbojusies arī E. Brastiņa apziņā un likusi darīt visu iespējamo, lai sargātu ne vien kultūru tautā, bet savukārt arī tautu kā dzīvas kultūras vienīgo iemiesotāju un tālāk nesēju. Tāpēc arī filozofiskām pārdomām veltītajā grāmatā «Samulsuma pārspēšana», kas izdota 1938. gadā, E. Brastiņš šādi apvienojis tautas un kultūras jēdzienu:

«Tas, ko mēs dēvējam par dziļāko un krietnāko dvēseles pārdzīvojumu, tas nāk no kultūras. Kultūra ir tā, kas organizē augstāko gara darbību kā radīšanā, tā radītā uztveršanā un izplatīšanā. Māksla, filozofija, ētika, zinātne un reliģija ir cilvēka gara cēlākā izpausme, kas no dvēselēm nākusi, dvēseles veldzē...»

Bet kulturālo pārdzīvojumu vislabāk organizēt var tā socioloģiskā grupa, ko dēvējam par tautu, nāciju.»

E. Brastiņš ir pārliecināts, ka etniskās kultūras pastāvēšanu un tās vērtību normālu apriti kādas tautas vidū var un vajag garantēt ar saprātīgu, dzīvesspējīgu kultūr-

politiku. Atzīt brīvu attīstību viņam nekādi nenozīmē glēvi noskatīties uz acīmredzamām nejēdzībām kultūras dzīvē un, nostājoties pasīvā novērotāja pozā, pacietīgi gaidīt un cerēt, ka veselīga gara dzīve jebkuros apstākļos un arī sevišķi kaitīgos iespaidos vienmēr labvēlīgi attīstīsies pati no sevis. Pārāk rūgta ir vēstures pieredze, pārāk daudz negatīvu spēku jauc harmoniskas latviešu garīgās dzīves ritējumu. Ernests Brastiņš ar savu gatavību aktīvi uzstāties pret latviskajai kultūrai atklāti vai arī slēpti naidīgajiem spēkiem turpina iet to grūto tautas modinātāja ceļu, uz kura savā laikā tik drosmīgi bija stājies patiesais dievturības aizsācējs — Auseklis. Brastiņa raksturam, viņa vārdiem un darbiem piedabīga un pat neatņemama ir tā mācība, kuru Auseklis ietvēris savā «Brīvības runā»:

«Ir dabas likums, ka cilvēks radīts uz mūžīgu cinišanās un darbu... Mūsu tēvi, laicīgajā tēvijā dzīvodami, radījuši arī garīgu tēviju, ideālu pasauli, kur tos neviens nespēj apspiest un kalpināt brīvībā un tautībā. Tie gādājuši par nākamību un nemirstību. Viņi ievērojuši, ka cilvēks šeitān ir karotājs.»

Būdams nepārtrauktā cīņā par latviešu nacionālās kultūras tiesībām un vietu zem saules, šķirdams tautai drošu un tālu ceļu uz nākotni, Brastiņš, tāpat kā reiz J. Alunāns un Auseklis, ir izraudzījies publicistiku par vienu no iedarbīgākajiem ieročiem, ar ko atvairīt visu ļauno un tautai kļūmīgo. Savā 1936. gadā iespiestajā rakstā «Publicists kā audzinātājs» viņš rakstījis par tiem nopietnajiem uzdevumiem, kas dienu no dienas risināmi tādiem gara darbiniekiem, par kādu mēs šodien ar patiesu cieņu varam atzīt arī sekojošo rindu autoru:

«... tie, kas stāv savās tautas sargvietās, brīdina, lai paglābtu tautu no briesmām. Tie dod padomu, no ideju un jūtoņu jūklā radīt jaunas normas, jaunu bauslibu, jaunu pasaules uzskatu, kas satversmētu tautas garīgo dzīvi.»

Apzinādamies savu misiju, kā arī lielo atbildību Latvijas un latviešu tautas priekšā, E. Brastiņš, kā mēdz teikt, ir rakstījis ar sirds asinīm. Arī mūsdienās, kad tauta nonākusi krustceļos, kur ātri var piestāties ne vien vadītāji, bet arī viltīgi un nodevīgi vadātāji, ir jāatšķir tās balsis, kas nāk no tīras sirds un laba prāta, no tām nebalsim, kas vilina uz baisma bezdibeņa pusi. Arī tagad, Latvijas Republikas atjaunošanas laikā, joprojām pilnā spēkā uz turams šis Ernesta Brastiņa atzinums:

«Klajam vārdam, reizēm publicistu sauktam, ir neapbrēķināma vara un nozīme. Ļaudis, kas spēj, prot un var izlietot šo lielo varu, būs tautas audzinātāji preti latvietības mūžīgajiem ideāliem. Literatūrai, kā skaļai domāšanai, ir jābūt kā runājošam korim, nevis kā tirgus troksnim. Nevis vārdu pārpilnība lai ir mūsu publicistika, bet vārdu izlase, kas aicina un sauc.»

Sajā E. Brastiņa sacerējumu izlasē ir ietverti paraugi no tiem publicistiskajiem rakstiem, kas lielā skaitā izkaisīti tolaik tik plašajā periodisko izdevumu klāstā. Protais, te ir tikai maza daļa no tā, ko tik lielā satura bagātībā un stila ietekmībā savulaik tauta saņēmusi ar laikrakstu, žurnālu un rakstu krājumu starpniecību. Tomēr autora domu un jūtu spriegums dzīvo arī šajā minimumā, un, to uztverot, lasītājs varbūt meklēs tālāk un centīsies izlasīt arī iepriekš pieminētās E. Brastiņa grāmatas, kam nu ir laiks parādīties tautā jaunos izdevumos.

E. Brastiņa kaismīgajai publicistikai no jauna atgriežoties plašākā sabiedrībā, var cerēt, ka ar laiku viņam netrūks pienācīgu sekotāju, jo tādus tauta vēl arvien ir spējīga radīt un izvirzīt savas gaitas priekšgalā. Šādu radošā gara atdzimšanu Brastiņš ir karsti vēlējis un tai arī neloķāmi ticējis. Viņa nākotnes domai ir gaišs, optimistisks pamattonis, ko mūsdienās varam saglabāt arī mēs, ja vien spējam sevī uzņemt šo lielā Latvieša pārliecību: «Latvietība ir pienākums, kas jāuzņemas mums mūsu pašu goda dēļ.»

«Vajadzīga rakstnieku paaudze, kas nāk ar jaunu, no debesīm nonestu liesmu un aizrauj tautu. Lielie runātāji un publicisti zina šo noslēpumu. Priekšnoteikumi jaunām kultūras formām, kurās ielejas radošais gars, atrodas visā tautā.»

Ievadvārdu noslēpumā nebūs lieki atcerēties E. Virzas rakstīto:

«Kas tad nu ir īsts latvietis? Tas, kas apzinās, ka viņu veidojušas neskaitāmas paaudzes, kas dzīvojušas mūsu zemē, kas visu cienību un godbijību, uz ko cilvēks spējīgs, dāvina savai tēvu zemei.»

Latvju tautas gara darbinieks Ernests Brastiņš nenoliedzami atbilst tādai mērauklai. Lai ar Dieva palīdzību to apliecina arī šī rakstu izlase!

ROMĀNS PUSSARS

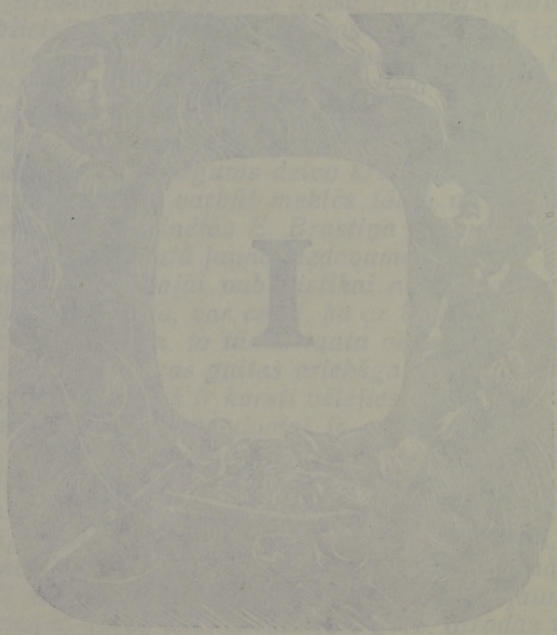
1991. gadā

Rīgā, barikāžu mēnesī.

Grāmatas sastādītājs sirsnīgi pateicas Jānim Ķirškalnam par iespēju izmantot viņa krātās avīzrakstu kopijas.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

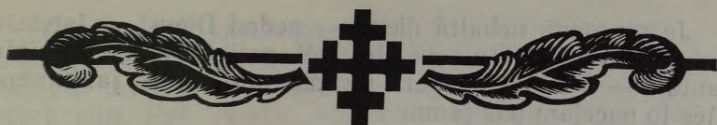
Faint text line below the emblem, possibly a title or subtitle.

Second line of faint text, continuing the bleed-through or a separate section.

Third line of faint text, possibly containing a name or author information.

Fourth line of faint text, likely a date or publication information.

Final line of faint text at the bottom of the page, possibly a printer's mark or address.

BŪT VAI NEBŪT?

Lieciet roku uz sirds un pēc dziļākās sirds pārliecības un taisnības atbildiet bez liekulības un aplinkiem uz jautājumu: kas notiktu ar latviešu tautu, ja viņa zaudētu savu valsti? — ?! — Jūs klusat. Labi. Risināšu jautājuma aizskartās domas tālāk. Tautiskā ideja un nacionālais princips kopš pasaules kara ir kļuvis par darekli, kas sācis Eiropu pārkārtot pēc sava prāta politiski, saimnieciski un kulturāli. Valsts robežas grib būt arī tautas apdzīvotās zemes robežas. Saimniecība kļūst autarķiska nacionālo valstu robežās. Kultūras nozares tiko iegūt nacionālas sejas. Tautiskā ideja kļuvusi par pasaules ideju.

Pateicoties tautu pašnoteikšanās principam, kas kā jauna politiska doma parādījās pasaules kara beigās, un ļaudīm, kas šo domu uzņēmās papildīt ar ieročiem rokās, radās latviešu valsts Latvija. Viņas robežas tika nospraustas pēc etnogrāfiskā principa. Latvijas valsts kā latviešu tautas valsts, paldies Dievam, pastāvējusi jau divdesmit vienu gadu. Latvijas valsts Prezidents Kārlis Ulmanis vairākkārt gluži pareizi teicis, ka «šī valsts ir tikai līdzeklis šai tautai».

Valsts ir tikai līdzeklis, viņa nav nekāds pašmērķis. Latviešu tauta ir tās dārgums, kura glabāšanas un kopšanas dēļ radīta īpaša organizācija — Latviešu valsts. Kā katra organizācija, arī viņa nav neiznīcināma. Bet sabrukšu valsti var vienmēr cerēt atjaunot atkal, ja vien tauta ir dzīva, kas to vēlas.

Ja nu vienā nebaltā dienā — nedod Dievs! — latviešu valsts vairs nebūtu, cik ilgi vēl paliktu dzīva latviešu tauta? — Tas ir tas pats pirmāk uzstādītais jautājums. Mēs to paceļam par jaunu.

Tagad mēs varam uz šo jautājumu jau atbildēt, apcerot tos pieredzējumus, ko esam guvuši, dzīvodami savā tautā un atskatīdamies viņas vēsturē. Atbilde ir baiga.

Zaudēdami savu valsti, latvieši tagadējās tehnikas apstākļos izniktu ja ne otrā, tad trešā paaudzē. Ne jau tāpēc, ka viņus kāds izdeldētu vai izkautu, bet tamdēļ, ka tie pārtautos pašī no sevis.

Ikvienam ir zināms, ka, aizklīstot svešumā, — latvietis pēc divdesmit gadiem vēl kaut kā runā latviski, bet viņa dēls šo valodu vairs neprot. Ikviens zina arī to, cik viegli un ātri latvieši precas ar svešautiešiem un pēc tam padodas svešautieša vīra vai sievas tautībai. Zūdot valsts robežai, kas latviešus sargājusi līdz šim no izklišanas, kas gan latviešus vairs pasargātu no asimilēšanās ar citām tautām? Latviešu nebūtu.

Kāpēc? Gluži vienkārši tāpēc, ka latvietis, atskaitot mazu saujiņu, savu tautību vēl netur par tādu vērtību, kas būtu par visu vari saglabājama. Viņš domā, ka citas tautas ir kaut kas vērtīgāks, vai arī nedomā neko, jo ir šai ziņā pilnīgi vienaldzīgs. Nacionālā vienaldzība ir tā, kas visīsākā laikā pazudinātu latviešu tautu, tiklīdz viņai vairs nebūs savas valsts.

Un tagad jautāsim: ko esam darijuši latviešu mūžības labad šais divdesmit gados? Vai Latviešu valsts ir bijusi līdzeklis latviešu tautas mūžības nodrošināšanai? — ?! —

Jūs atkal klusat, jo neesat par to padomājuši. Bet par to vajadzēja domāt katru dienu visus divdesmit gadus. Vajadzēja saprast, ka brīvās Latvijas apstākļi ir steidzīgi izmantojami nacionālas apziņas, nacionālo jūtu un gribas nostiprināšanai tādā mērā, lai tad, kad šī valsts — lai Dievs nogriež! — vairs kādreiz nebūtu, nebūtu jābaidījas par tautas pastāvēšanu. Lai neviens latvietis, lai kur viņš atrastos, nekādos apstākļos vairs neatsacītos no savas tautības. Lai viņš un viņa pēcnācēji paliktu latvieši arī tad, ja tos izkaisītu kaut vai pa visu plašo pasauli. Šeit paraugs žīdi, kuriem sen vairs nav ne savas zemes, nedz savas valsts, bet paši tie ir un paliek, jo tautības apziņa viņos ir spēcīga.

Vai Latvijas pastāvēšanas laikā ir visa vērība likta uz pašu galveno — latvietības nostiprināšanu latviešu tautā? Nē. Par tautību un latvietību ir runāts tikai garāmejojot un starp citu. Pat Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa aicinājumi palikuši šē bez atbals. Katrā ziņā «pārspīlētā latvietība» ir bijusi peļama un smejama lieta. Divdesmit gadus nav tikusi prasīta ne latviska kultūra, ne latvisks stils, nedz latviska audzināšana. Sīs lietas bijušas un palikušas tikai atsevišķu «pārspīlēto latviešu» neatzīta doma. Tīkmēr ir ļauta vaļa dzīvot visam nelatviskam.

Visus divdesmit gadus latvietība un latviskums, kam vajadzēja būt visu gādībā un aizsardzībā, ir dzīvojis, tā sakot, pažobelē, kamēr goda vietās grozijies frakots nelatviskums. Latvietība gandrīz neko vēl nav ieguvusi no latviešu valsts. Viņa nav kļuvusi neko kuplāka un stiprāka valsts laikos. Brīvvalsts laiks nav pietiekami izmantots tam vissvarīgākam, kas vien varētu būt, — tautas garīgai stiprināšanai tautiskā ziņā. Skolotāji, kas šai laikā uzaudzinājuši veselu jaunu paaudzi, nekad nav zinājuši, kādi ir nacionālās audzināšanas principi, paņēmieni un materiāli. Tie to nezina vēl šodien, jo neviens viņiem to nav mācījis. Tautības mācība un latvietības mācība ir pilnīgi necilāts priekšmets, lai gan to vajadzēja zināt ne vien katram audzinātājam, bet arī katram ierēdnim un sabiedriskam darbiniekam.

Nekas nav sistemātiski darīts, lai paceltu latviešu tautas vērtības apziņu latviešos. Rinda profesoru, no citām svešzemju skolām un mācībām kūdīti, drīzāk veicinājuši mazvērtības sajūtas vairošanos tautā. Nekas nav darīts latvisko kultūras tradīciju apzinīgā izkopšanā un nostiprināšanā. Kultūras dzīves vadība norītējusi bez tā kultūras plāna un bez ideāliem, kurus varētu dot latviešu kultūras filozofija.

Kā izskatās mūsu zemē? Vai kāds svešinieks te var saskatīt latvisku dzīves un mākslas stilu? Kur ir tās latviskās ēkas, ar kuru stilu esam izpaužuši latviešu tautas dzīves divdesmit gadus savā valstī? Kur ir tie garīgie sasniegumi, ar kuriem pasaules priekšā būtu attaisnojuši īpašas latviešu tautas un viņas valsts pastāvēšanu? Tādu gandrīz nav. Tāda problēma nemaz nav tikusi pacelta visā valsts pastāvēšanas laikā.

Pajautājiēt kādam latvietim — kādēļ viņš ir latvietis un kāpēc viņš grib par tādu arī turpmāk būt? Viņš nesaņemšanā paraustīs plecūs. Viņš nekādā ziņā neprātīs

aizstāvēt ne savu latvietību, ne tautību, nedz valsti. Tamdēļ nav ko brīnīties, ka vāciešiem līdzī aizceļo uz Vācemi Kalniņi, Avotiņi un Putniņi. Vainojami ne viņi vien, bet visa nacionālā politika divdesmit gados, kas nav papūlējusies nacionāli vienaldzīgos padarīt dedzīgus un tautiski šaudīgos stingrus.

Būt vai nebūt latviešu tautai nozīmīgai pasaulē? Mirt vai dzīvot latviešiem tad, kad grūtības kādreiz tiem uz-māksies?

Ja viss paliek pa vecam, tad latviešiem nav izredzes pastāvēt kā tautai starp tautām, ja nelaimes gadījumā nāktos zaudēt valsti. Ar valsts bojā eju iznīktu arī latvieši kā tauta. Bet tas nedrīkstētu notikt. Mums vajag spēt desmitiem reižu atjaunot savu valsti, ja tas būtu vajadzīgs. Bet, lai tas būtu iespējams, pašai tautai jābūt neiznikstošai.

Visi šie gadi ir pierādījuši, ka, stiprinot mūsu tautas materiālo labklājību, nav ne drusku stiprāka kļuvusi viņas tautiskā apziņa. Gluži otrādi — turība likusi tai vienaldzīgākai palikt nacionālā ziņā. Tamdēļ laiks iesākt citu ceļu — tautas garīgo audzināšanu.

Tautas garīgā audzināšana nav nemaz iedomājama bez reliģiskās un ētiskās audzināšanas. Nav arī domājams, ka to varētu darīt ar nelatvisko reliģiju un ētiku palīdzību. Taisni valdošo reliģiju antinacionālais raksturs ir visvairāk kaitējis tautiskā gara stingrībai mūsu zemē. Brīva, netraucēta dievturības izplatīšana īsā laikā darītu brīnumus. Tā padarītu garīgi nelatvisko latviešu tautu par tautiski neiznīcināmu. Bet dievturība nav «labākās familijās» iemiļota. Tautas plašākās masās nezina, kā uz to raudzīties, jo oficiāli tā nav noraidīta, bet arī nav veicināta. Katrā ziņā tauta jūt, ka tagadējā Latvijā bez viņas var it kā iztikt, ka augstākās aprindas viņu tikai piecieš, bet nesaskata viņā neko valstij un tautai vajadzīgu. Šis viedoklis nav nācis par labu latviešu tautas nacionālam stiprumam un tikai paildzinājis tautisko neviengabalainību un vienaldzību.

Jaunam nacionālās audzināšanas laikmetam jāiesākas Latvijā. Jāiesākas laikmetam, kurā apzināti un droši tiktu visur bez izņēmuma goda vietā izcelts viss latviskais. Jālatvisko uzvārdi, apģērbi, dzīvokļu iekārtas, ēku stili. Jālatvisko pasaules uzskats, reliģija, māksla, kultūra. Jāpaceļ nacionālais lepnums un apziņa. Mērenās, piekāpīgās latvietības vietā jāstājas radikālas latvietības domai. Ti-

kai šādai nacionālai politikai pastāvot, varēsīm runāt par mūžīgo latviešu tautu, kuru neskars jautājums: būt vai nebūt?

JAUNAIS MAKSIMĀLISMS

Domu paspārnēs klusi mājojoša ideja reizēm kļūst par dimdošu spēku. Tas notiek tad, kad neizdibinātu iemeslu dēļ ideja sāk valdīt pār ļaužu prātiem un sirdīm. Jo lielākam ļaužu pulkam kāda ideja noteic domāšanu, izturēšanos un rīkošanos, jo lielāka ir idejas vara. Idejas top dzīvas un spēcīgas tad, kad lielāks ļaužu vairums sāk tās darot ar savām dvēselēm, savu garu.

Nodošanās un ziedošanās valdošai idejai jeb diždomai nav visur vienāda. Tā var būt klusa tiksmīnāšanās, kas līdzinās skopuļa priekam, kad tas sēž pie atvērtām naudās lādēm. Tā var būt nenomierināma cīnīšanās, tāda, kas līdzinās apsēstībai un neprātam, kad nedomā vairs par dzīvības vērtību.

Idejas apmāts cilvēks var dažādi izturēties pret sevi un savu apkārtni. Tas var būt neiecietīgs un pārtaisīšanas trakuma pilns, tas var būt laimīgs sapņotājs un rāms savas idejas suminātājs. Darbības ziņā nodošanās kādai idejai var būt strauja un lēna, minimāla un maksimāla jeb mazinieciska un lielinieciska.

Lai atceramies kādu pagājušā gadsimtā dzimušu un mūsu dienās jau mirušu ideju, kas pasaulē reiz radīja kustību, sauktu par marksismu. Materiālistiskais marksisms nepazīna ne žēlsirdību, ne sirdsapziņu, ne Dievu. Lūk, kāpēc savā maksimālā veidā tas bija necilvēcīgs un baismīgs. Tas jaunais maksimālisms, ko gribam daudzinaut, tas ir citāds nekā marksistiskais, jo gluži pretēja ideja to ir sacēlusi. Tam pieder arī citādāks vārds.

Tautiskā ideja ir tā varenā jaunā diždoma, kuras valdonībai nemaz nav paredzams gals. Tautiskā ideja sazaros tautu idejās, kas viena pēc otras uzplaukst cilvēcē, kā ābelei ziedi plaukst pavasarī. Nav nevienas citas idejas, kas spētu sacensties ar to. Tautu idejas top nacionālās dzīves virzītājas, un visa cilvēce pārkārtojas gluži citādā ierindā, lai soļotu uz priekšu pa progresa ceļu.

Arī mūsu zemē nevar būt neviena cita vadošā ideja kā vien latviešu tautas ideja. Latvisms, latvietība,

latviskums — lūk, jēdzieni, kas stāv ciešākā savienībā ar šo latviešu ideju, kas nes pilnu klēpi ar latviešu centienu ideāliem. Nav jau gluži jauna šī diždoma, ka latvieši ir paši sev paraugs un latviešu tauta pati savas kultūras avots. Jau Māters 1877. g. teica: «Latviešu tauta ir jauns ideāls, kuru reālā miesā tērpī ir mūsu uzdevums.» To neaizmirsā ne Olavs, ne Rolavs, ne Rainis. To šodien zina un patur prātā visa latviešu tauta.

Zina un patur prātā... Bet mūsu dienās ir jau maz zināt un prātā paturēt. Šodien tautisms prasa zināšanu pārvēršanu darbībā. Un te nu jāsaprot, ka nodošanās latviešu idejai, visumā ņemot, ir bijusi mērenības un remdenības pavadīta. Nerunājot nemaz par latvietības pretiniekiem un par tiem, kam vienaldzīga katra ideja un sabiedriskā dzīve, pārējie latvieši izturējušies pret latvietību, vadoties no «lielākās labvēlības principa». Tie teikuši labu vārdu par latviskiem apgērbiem, apmeklējuši latvisko istablietu izstādi, runājuši latviski svešautiešu veikalos, bet visur ieturējuši mēru un apdomību.

Kad es reiz jautāju kādam māksliniekam, kas specializējās tautisko uzvalku paziņā, vai viņš pats arī būtu ar mieru kādreiz apvilkt tautiskos svārkus, tad saņēmu atbildi: «Nekad!» Tādi piemēri ir arī ar citiem gara darbiniekiem. Bet visi šie ļaudis justos apvainoti, ja mēs tos nosauktu par nelatviešiem. Savā sirdī tie jūtas latvieši — un ar to viņiem pietiek.

Tak rodas jauna latviešu suga, kuriem vairs nepietiek ar to, ka savā sirdī tie jūtas latvieši un ka viņu galva zina, kas ir latviskais. Tie cenšas pārvērst «reālā miesā» to jūsmu, kas mājā sirdī, un tās zināšanas, kas galvā. Viņu latviskā pārliecība izpaužas aktīvā nelatviskuma pārspēšanā, svešā noārdīšanā, jaunā latviskuma radīšanā un vairošanā. Šie ļaudis atnesuši jaunu maksimālismu, latvisko vairumnieciskumu.

Lauki tagad pieprasot no runātājiem priekšlasījumus par gluži konkrētām latviskām lietām — par godiem, svētkiem, apgērbiem, idejām. Tie nepanesot vairs ļaudis, kas runājot vispārīgām frāzēm, bez lietišķības. Tā ir zīme, ka jaunam maksimālismam ir zeme sagatavota arī plašākās aprindās.

Lai sumināts ir šis tautiskais maksimālisms, kas iziet uz konkrētā latviskuma vairošanu! Mums ir dotas visas iespējas būt tik latviskiem, cik vien gribam. Tad gribēsim

arī to līdz galam, būt latvieša vārda un Latvijas valsts cienīgi!

Lai jaunais maksimālisms nesamierinās ar druskām, niekiem un mazumiņu. Lai viņš sekmīgi cinās par varenu un latvisku tautu. Lai esam visi viņa rindās!

KUR ŅEMSIM ĻAUDIS?

Vai gan Latvijā ļaužu trūkst? Ļaudis drīzāk ir par daudz nekā pietrūcis. Daudziem nav ko darīt mūsu zemē, daudzi šķietas lieki esam. Tiesa gan, bet tomēr ļaužu trūkst, bez kuriem mēs nevaram iztikt. Trūkst ļaudis, ko prasa nacionālisms un latvietība.

Nacionālā ideja prasa īpašus cilvēkus, tādus, kādus mēs vēl neesam izaudzējuši. Tā prasa svētozoliem līdzīgus ļaudis. Ozolu Latvijā paliek aizvien mazāk, bet svētozolu nav vairs nemaz. Viņu izaugšanai vajadzīgs laiks, vajadzīgi audzētāji un svētuma devēji.

Lai nepieviļamies, domādami, ka nacionālisms ir pārējoša un pavirša parādība. Viņš reiz varbūt pāries, bet tikai pēc tam, kad mūsu sirdi un māju otrādi apgriezīs.

Vairāk nekā dienišķa maize mums vajadzīgi šai brīdī latviski ļaudis; nevis šādi tādi, bet īsti. Nacionālisms ir garīga kustība, kurā viss tiek līdzināts pēc augstākā, nevis vidējā kā demokrātijā vai zemākā kā komunismā.

Siem gaidāmiem ļaudīm ir jāzina un jāprot. Tiem jāzina tautiskums un latvietība un jāprot runāt un rīkoties visas zemes vārdā. Mēs katrs mākam darīt tikai savu darbu un zinām tikai savu daļu. Zemkopis, tirgotājs, ierēdnis, strādnieks nepārredz latvietības plašākos apvāršņus. Vajadzīgs augstu izaudzis liels cilvēks, kas redzētu pāri sikajiem apvāršņiem. Vajadzīgs cilvēka tips, kas justu, domātu, gribētu un darītu to visiem kopīgo un latviski vienīgo.

Izkopsim šo vēlamo un trīskārt ilgoto paraugtipu. Neatstāsim šai laikā savu zemi nevarībā, neprātībā un netikumā. Mēs dzīvojam bez tikumiem, mēs dzīvojam pat bez krietna saprāta.

Ko mēs varam izdarīt bez latviskumā un godīgumā lieļiem ļaudīm? Pie kāda nopietna nacionāla pasākuma mēs varam ķerties, ja nezinām, kur ņemsim ļaudis, kas to ne vien cels, bet arī nesīs?

Jau dažu labu gadu dzirdam žēlojamies — ļaužu nav! Kas tie par ļaudīm, kuru nav, to jūtam mēs ikviens.

Ideju un principu mums diezgan, bet nav ļaužu, kuros šās idejas būtu pārgājušas kaulos. Nav ļaužu, kuriem tās veidotu dzīvi. Idejas, cilvēks un dzīve stāv katrs par sevi, un tas ir tas briesmīgākais šajā laikā.

Aiziet gads pēc gada, un Latvija nevar sagatavot savu gaišo un cildeno ļaužu celtni. Ļaudis nāk un iet, bet tie nav tie, nav tie īstie un vajadzīgie.

Bet vēsture negaida pakaļpalikušos. Citas tautas mūsu dēļ neskatisies atpakaļ, tās ies savu ceļu arī bez mums. Citas tautas zina, ka bērnišķīgais kosmopolītisms ir pārdzīvots, ka kosmopolīts un internacionālists ir tapis jau dzīvei lieks cilvēks. Arī mums ir jāapzinās, ka visas «orientācijas» uz austrumiem un rietumiem ir bijušas tikai slimība, no kuras jāizdziedējas mūsu intelīģencei.

Mēs sauksim par mūsu ļaudīm tādu ļaužu puduri, kuru prātos kā degpunktā būs sakopojušās visas latviešu tautas ilgas, centieni un uzdevumi. Mēs turēsim par savējiem ļaudis, kas prātis un gribēs atrast saprātīgas rīcības veidus mūsu ilgu piepildījumiem, kas vadīs ļaužu prātus pa latviski ētisko gultni. Mēs paļausimies un pakļausimies viņu vadonībai un valdonībai.

Šādu ļaužu mums vēl nav, jo visi esam diletanti nacionālismā un neprašas latvietībā. Mēs visu zinām, neko nemācījušies, un visu protam uz ātru roku. Šī paviršība katram darbam spīd cauri, un tauta nepaļaujas šādiem vadoniem. Tā atturīgi ieraujas sevī un neuzticīgi vēro un gaida. Bet gaidāmais nerodas.

Personīgā pašlabuma princips ir tapis sabiedrīks. Bet cilvēks, kuru vada viņa dzīvē šis princips, nekad nepacelsies līdz tīras nacionālidejas apziņai. Mums vajadzīgi citādi ļaudis, gluži citādi. Viņu vēl nav, tie jāizaudzē ilgos gados.

Lai audzētu šo jauno cilti, tad viņas acu priekšā jānoliek aizrautīgi ideāli. Mēs zinām, kas tie par ideāliem, ja arī nesaucam tos vārdā. Jau skolas gados tie teorētiski jāiekaļ galvā un jāiepotē dvēselē, lai vēlāk dzīvē tos nevarētu atmest kā «jaunības grēku». Šais ideālos latvietim vienmēr jāredz savas dzīves piepildījums. Nodošanās šādiem ideāliem var radīt ļaudis, kas mums pašreiz iztrūkst. Tā rāsies raksturi, kas būs godīgi, izturīgi un neatlaidīgi. Tie uzņemsies un laimīgi vadīs mūsu tautu pretī cieņas pilnai un varbūt pat laimīgai nākotnei.

Mēs dzīvojam brīdī, kur nācijas drudzainā steigā traucas piepildīt pašas sevi. Mūsu laikā tautas vērtē nevis pēc tā, kas viņas ir, bet gan pēc tā, par ko tās vēlas kļūt. Par ko mēs vēlamies kļūt? Kas mēs gribam būt? Nevienš neatbild mūsu zemē uz šo jautājumu. Visur jaušama gan liela griba dzīvot, bet pazudusi latviskas dzīvošanas jēga.

Lai izkultos laukā no šīs bezjēdzības, mums jāsāk ticēt, ka latviešu tauta ir īpatna parādība visā cilvēcē un ka šo īpatnību mēs gribam paturēt un vairot mūžīgi mūžam. Jārodas ļaudīm, kuri latvietības dēļ ļautos dzīvi sadedzināties un neatteiktos no tās nekādās mokās.

Tādu ļaužu mums vēl nav. Bet, kamēr trūkst šo ļaužu, nav latvietībai un dzīvei ne jēgas, ne attaisnojuma.

LATVISKAIS DZĪVES STILS

*Tautu dēls lielījās
Vācu svārki mugurā.
— Ko tev līdz vācu svārki,
Kad nav vācu valodiņa.*

L.F.R., 181, 275.

Kad klusībā aplūkojam sevi, tad redzam, ka šai daiņai nenoliedzama taisnība. Mēs, latvieši, vēl neesam novilkuši svešos «vācu» svārkus ne no saviem, ne no savas kultūras pleciem. Veselīga latvietības samaņa katram pačukst ausī, ka tur nav stils izturēts līdz galam, kur kāds vāciski nerunājošs cilvēks valkā vācu svārkus. Protams, te nevar runa būt par iemācīto valodu, bet gan par iedzimto. Kam dzimtā valoda ir vācu, tas lai valkā arī vācu svārkus. Ar latviešu valodu kopā saderas tikai latviskie svārki; tas ir tik gaišs kā diena.

Ši svārku lieta īstenībā ir visa mūsu dzīves stila lieta. Svārki, lūk, ir tikai viena simtā daļa no lielās dzīves ārienes, kurai vienmēr vajadzīgs savs īpašs stils kā kurai katrai citai ārienei. Stils, lūk, esot katru veidolu

augstākā vērtība, daudzējā vienība, dievnama augstākais cekuls.

Latvietībai ir jāizkopjas savā īpašā stilā. To nevar un nedrīkst apstrīdēt neviens. Līdz šim Latvijā ir savs stils atsevišķām personībām, kas to ieguvušas gan audzināšanas, gan iedzimtības ceļā, bet trūkst dzīves stila tiem pārējiem, tiem daudziem tūkstošiem ļaužu. Ir valdzinoši personīgi stili, bet nav vienkopēja tautas stila.

Nav nezināms, ka stili aug no iekšienes uz āru un nekad otrādi. Modes, lūk, vienīgās pielīp tīri no ārienes. Vai mūsu dzīves stila trūkums būtu jāizskaidro ar latvieša iekšējo tukšumu un nespēku? Nekad. Mēs taču esot apdāvināta tauta. Mums netrūkstot ne spēju, ne uzcītības. Visa vaina būs meklējama tai apstākļi, ka mūsu dvēsele vēl nav paguvusi attīstīt sevīm piemērotas ārējās formas, kurā tā varētu iegulties bez izlodzīšanās un sadrumstalotības. Tagad nu, kad latviešu tautai jāuzpošas, jo viņa tiek aicināta Eiropas tautu saviesībā, nu dzīves stila jāatgūms ir apņemts rūpestiem.

Kā izkopjams šis mūsu dzīvošanas stils?

Stils var attīstīties, tikai nemitīgi atkārtējot vienas un tās pašas formas. Dzīves stilam neatlaidīgi jāpiekopj vieni un tie paši ieradumi no audzes paaudzē. Tikai tā var izsviesties gadījumainais un noteiktās formas iedzimst par neapzinīgu dzīves ritumu. Šo norisi pazīst visa dzīvā daba, to izlieto sugu izkopēji pie dzīvniekiem un stādiem. Tas nav citādi arī cilvēku ģintī.

Mūsu trūkstošais dzīves stils iemantojams tikai caur tradīciju, caur neapnikušu vienu un to pašu formu atkārtotību, pārlabošanu un izsmalcināšanu. Tradīciju piekopt vēl nenozīmē dzīvot tikai uz pagātnes rēķina. Tradīcija ir dzīva, tā grib dziļi elpot to pašu gaisu, ko ieelpojam mēs. Tai vajadzīga mūsu laikmeta piedeva, pieaudzinājums un kuplojums. Lai kāda veca tradīcija nenokalstu, tā jāaplaista ar svaigiem ūdeņiem.

Tradīcija ir stāvoši krasti, kuros zied ievas un gar kuriem plūst straumes. Dažkārt palu jaunie ūdeņi ir tik strauji, ka vietām izskalo pašus krastus. Bet, kaut gan Gaujas krasti ik pavasari kādā vietā pārveidojas, taču Gauja paliek vienmēr vecā miļā Gauja.

Tradīciju kopšana, pieaudzējot klāt, piemācoties un izglītojot bijušo, ir gluži kas cits nekā gatavu paražu ienesšana no ārienes. Tradīcijai vienmēr ir vietējs raksturs,

pat tad, kad tā piedzimusi svešā malā. Gatavas tiek ienestas tikai konvencijas un modes. Tradīcija ir mantojums, bet konvencija tikai noruna, vienošanās. Tradīcija ir māmuļa, konvencija tikai bērnu meita, kuru var pieņemt un atlaist pēc patikas. Māte turpretī nav ne pieņemama, ne atlaižama — viņas asinis rit mūsu dzīslās.

Tā ir liela aplamība pielīdzināt tradīciju konvencijai, tāpat kā stilu sajaukt ar manieri (jūgsmi). Lieliem māksliniekiem piemīt stils, maziem tikai jūgsme. Ir dziļi jāizšķir uz tradīcijas sēdošs stils no konvencionālas paražas. Stils nāk no sirds, no nepārejošām tautas īpašībām, bet norunas var šodien citādas būt kā vakar. Stils draudzējas ar reliģiju un tikumību, bet noruna — ar modi un diplomātiju.

Šķirties no vecās tradīcijas nav tikpat viegli kā izraut kādu puķi, lai viņas vietā iedēstītu jaunu sugu. Tradīcija ir kā simtgadīga ēnaina kļava, ko nevar ne izraut, ne pārdēstīt. Kur tradīcijas mīlo, tur arī saudzē vecos ēnainos kokus, jo tur pastāv nojauta, ka nedrīkst vieglprātīgi tos nocirst, nekaitējot savai dvēselei. Tradīcijai bojā ejot, sirds pārcieš tādas pat sāpes, kā redzot vētrā nolauztu liepu, kas devusi pagalmam paēnu jau sen pirms manis.

Tradīcijas niknākā ienaidniece ir sensācija. Tā ir mūs-laiku nekultūras lielākais iemesls. No tradīcijas aizvietošanas ar sensāciju izcēlusies visa tā nejaukā sadzīves varža (haoss), kurā mēs mītam.

Kāds gudrs likums dod ceļniekam tiesības iet pa to ceļu, kas desmit gadus jau staigāts. Žēl, ka mums trūkst šāda likuma garīgiem un kultūras ceļiem. Te ceļi tiek piepeši pārrakti, aizrakti, apsēti zālājiem. Mēs esam spiesti novērsties no piemērotā virziena un brīst pa nepazīstamiem, mālainiem ceļiem, kuros grants vēl nav nosēdusies un ratiem trūkst grauzu.

Labi ņemot, mēs esam tradīciju takām bagāta tauta. Tikai pēdējos gadu desmitos nevaļas dēļ mēs esam ļāvuši tām aizaugt un aizmilzt! Nevaļai vienmēr tek neatlaidīgi pakaļ kāds raudošs bērns, saukts Paviršība. Paviršībā nekad nav stila. Tik daudz vaļas nu reiz mums būtu jāatlicina, lai apklusinātu raudošo bērnu un uzmeklētu savas latviskās tradīcijas mūsu dzīves stila dēļ. Šās atrastās tradīcijas tad ielieciet mūsu pedagogijas klēpī un ticiet: latviskās dzīves stils būs atkal kājās.

SEV PAKAĻPALIKUŠIE

Šie pakaļpalikušie esam mēs paši. Un nevienam citam neesam palikuši pakaļ kā vien sev pašiem. Tas sevišķi skaidri manāms tautības un latvietības lietās.

Kā domātāji mēs te esam stipri jau nobrieduši, gatavi. Pat vairāk, man šķiet, ka mūsu nacionālisma pravieši un teorētiķi ir tapuši jau blazēti, apguruši. Tā apgurst katrs, kas negausīgi dzīvojis, kaut arī tas būtu nacionālā domāšana. Arī te var tapt vienaldzīgs, nejūtīgs, notrulināts, paliekot tomēr vēl joprojām zinošs un atzīstošs. Bet kā jūtošie, dzīvojošie un darošie mēs esam palikuši daudz pakaļ mums tā domājošiem un runājošiem.

Kā darošie un dzīvojošie mēs latvietības un nacionālisma lietās esam vēl zēni un iesācēji. Varētu vēl stiprāk izteikties, i tad vēl nekas nebūtu pārspilēts, varētu teikt — mēs esam šai ziņā vēl barbari. To katru dienu par jaunu pierāda mūsu pašu un mūsu tuvinieku dzīve un izturēšanās. Ko panākusi latvietības propaganda kultūras novados? Gluži neko. Mēs dzīvojam pa vecam un neceļam ne ausu.

Tā neapstrīdamākās tautiskās atziņas guļ mūsu reālā dzīvē nespēcīgas gar zemi. Mūsu zināšanas mūs pašus vēl nenes. Viss, ko mēs darām, tas vēršas pret mums pašiem. Mēs darām citādi, nekā vajadzētu darīt. Pie tam mēs gluži labi zinām, kā būtu pareizi darāms un dzīvojam. Jo dienas, jo plašāka top plaista starp zināšanu un vēlēšanos, starp atziņu un viņas izpildīšanu. Tautiskuma teorija ir mūsos pašos nonākusi pretrunās ar savu izpildīšanu un praksi. Mūsu laiks ir pakaļpalicis pats sev.

Vēsturē tamlīdzīgas parādības dēvē par anahronismu. Kā to kultūrā saukt, ja ne par pakaļpalikšanu sev pašiem? Mēs sajūtam savu apkārtni kā tādu, kurā valda un uzvar sveši vēsturiski slogi un kavēkļi, lai gan visam vajadzētu būt izveidotam pēc mūsu pašu labākās pārlicības. Mēs te nelīdzināmies vēl paši sevim. Mēs esam sev tālu priekšā un tālu pakaļ, it īpaši kultūras lietās.

Ja zem nacionālas kultūras mēs saprotam iekšējā satura un ārējo parādību izlīdzināšanos, ārējās pasaules pielīdzināšanu iekšējai pasaulei, tad kulturālam būt nozīmē tapt līdzīgam pašam sev. Domās iegūtam jātop par iraidību. Patiesībai jāpaliek par īstenību. Nedrīkst pastāvēt nepiepildījies nekāds iepriekšējās kultūras jēdziens,

nekāds reliģisks vai morālisks ideāls. Ideāliem un patiesībām ir jāpiepildās dzīvē un tautā.

No vienas puses, latviska kultūra jau ir klāt, tiklīdz jūtam, ka mūs valdzina kāda jauka parādība, ko mēs uztveram kā radniecīgu un savēju, kā cauraustu tiem pašiem likumiem un celtu no tā paša materiāla, ko mēs jūtam kā savējo. Ja mēs apjaušam ka tā mums iekšā jau mājotusi, ka tā nāk kā uzmācīga neatvairāma atziņa, kas varētu mūs vadīt, tad kultūra jau ir klāt, par cik mēs dzīvojam kādā vēsturiski uznestā svešo faktu pasaulē, kas nesaderas ar šo mūsu iekšējo atziņu un neatrod izlīdzināšanas ar to.

Labi ņemot, šī pretišķība starp iekšējo progresu un ārējo vēsturīgo slogu, ko ikdiena glabā, ir vienmēr pastāvējusi. Un jaunās atziņas ir vienmēr nākušas kā cīnītājas pret šo slogu. Var droši teikt, ka šī cīņa ir visas vēstures īstais saturs. Kad plaisa starp iekšējo un ārējo ir tapusi jau pārāk liela, kad tā apdraud jau vienkāršākas saimnieciskās un kulturālās dzīves intereses, tad izceļas apvērsumi un revolūcijas, kas iesāk jaunus vēstures posmus.

Bet kāpēc mēs nemeklējam veidus, kā savas nacionālās atziņas atraisīt no šiem pinekļiem? Kāpēc mēs nevaram durvis savām zināšanām, lai viņas nesēž laiskas un dīkas istabā? Mēs taču zinām labi, ka bez darba nekas nepiepildīsies un visas mūsu labākās domas saslims ar bāluma kaiti, ja viņām neļausim darbīgi vadīt mūsu lielisko ārējo dzīvi.

Te mēs nonākam pie politikas, ja par politiku dēvējam tos kopīgos soļus, ar kuriem mēs realizējam savus ideālus un mērķus. Ak, šī politika! — tā mums jāizsaucas, ja padomājam par to. Tā ir tā aiza, kas mūs atšķir no mums pašiem visvairāk! Politika tapusi par tūlīgu un rupju priekš mūsu smalkajām kultūras un tautības problēmām. Bet vai tad nevarētu būt kāda smalkāka, cēlāka un piemērotāka politika, kas būtu mūsu būtībai daudz maz radniecīgāka? Vai nevarētu atrast kādu politiku, kas ņirgājas par šo veco politiku? Tā ir problēma, kas steigšus jāatrisina mūsu kulturālās un nacionālās dzīves labad.

Protams, arī tā bija tikai runāšana, ko šeit darīju, un tātad arī es biju it kā pretrunā pats ar sevi. Bet mani vadīja veco latviešu ticējums, ka tas, kas pieminējis kādas lietas vārdu, beigās iegūst arī pašu lietu. Šeit pastāv visu vēlējumu un vēlēšanās burvība. Vārds velk sev līdzī

notikumu. Kas vārdu pateicis, ir tikpat kā roku pielicis pie darba. Es jūtos roku pielicis tam darbam, kas latvietim liek atkal panākt pašam sevi.

GARA AUGSTĀKĀ APDARE

«Tautas, cieniet viena otru!»

Tas ir lielais bauslis, kam vienīgam vajadzētu kārtot pasaules dzīvi šai nacionālā gadsimtā. Tautu savstarpīgā cieņa tad miera ceļā izšķirtu visus strīdus jautājumus, kurus šodien tās vēl mēdz kārtot, ieročus žvadzinādamas. Tautas, uz šīs kopīgās planētas dzīvodamas, diemžēl viena otru vai nu mīl, vai nīst, bet neprot cienīt.

Mīla un naids, kā zināms, tik bieži pārvēršas viens otrā, ka gudrais pat apkampdamies patur ieročus rokās. Tautas vēl nav iemācījušās cienīt viena otru, un tamdēļ stiprākā, kā vienmēr, dara vājākai pāri. Tāpēc bruņas nenovelk un ieročus vēl nenoliek neviena valsts. Tās visas ir gatavas aizsargāt savu zemju robežas ar baigiem nāves rikiem.

Prezidenta nodibinātais valsts aizsardzības fonds ir tā klēts, kurā arī mēs sakrāsim naudu ieročiem un kara rikiem. Nevienam mēs neuzbruksim, bet pret katru uzbrucēju aizstāvēsimies, kā vien varēdami. Daudz jo daudz naudas sakrāsim, lai mums būtu pulka ieroču, ko droši aizsargāt savu valsti. Jo pilnāki būs mūsu arsenāli, jo bezbēdīgāk varēsim dzīvot savā dzimtajā zemē.

Mums jābūt modriem un labi apbruņotiem, ja gribam šai zemē dzīvot savu latvisko dzīvi. Mums jābūt garā možiem un karā drošiem. Mūsu gars lai ir vienmēr tikpat ass kā mūsu zobens.

Cik pilnas arī turpmāk nebūtu mūsu ieroču klēti, bet, ja paši būsīm dīki un vienaldzīgi, tad rokas nesniegsies pēc tiem briesmu brīdī. Un nekopts gars var drīz iestigt šai bīstamā apātijā, iekrist snaudā. Tādās reizēs nav vairs neviena, kas dedzīgi gribētu aizsargāt un aizsargāties. Tā gāja bojā Romas pasaules valsts, tā Livonijas ordeņvalsts. «Lai gan Livonijas iedzīvotāji bija apbalvoti ar Dieva gudru saprātu, tomēr garīgas dāvanas no pārmērīgas netiklības, dzīves nezināšanas un slinkuma

dēļ gāja bojā. Svarīgākās sapulcēs nekā nedzirdēja runājam par svarīgām lietām, bet gan par zaķiem, lapsām, suņiem un citām nevajadzīgām lietām... 1555. gada rudenī Vikas muižnieki sapulcējās Pērnāvā uz landtāgu, kur starp citām ļoti nesvarīgām lietām tapa izšķirts arī jautājums, ka neviens kalps vai kāds cits tamlīdzīgs nedrīkst deļot ar dižciltīgu dāmu, kādu lēmumu arī izsludināja visā zemē. Bet par lielām briesmām, kuras draudēja zemei, nebija runas.» Tā to zīmīgi attēlo aculiecinieks hronists Rusovs.

Stingram un možam jābūt mūsu tautas garam, lai ar mums nekad nenotiktu tā, kā tas noticis ar mūsu kādreizējiem kaklakungiem. Latviešu gars ir jāvingrina un nacionāli jānorūda. Tas jāizbūvē tā kā nams, kas tiek uzcelts ilgai pastāvēšanai.

Kad senais latviešu namdaris darija namu, viņš lika sveķotus dziedrus vienu virs otra tādā kārtībā un veidā, kādu bija noteikušas zemes ieražas. Kad nams bija gatavs, jumta korēs tika uzlikti daļi iztēsti «gaiļi». Tiem bija ne vien jāpasargā jumtu stūri no vēju plēsīgiem pirkstiem, bet jāizteic arī ēkas pilnestīgāks apdarinājums. Šai vietā satecēja kopā vienā mezglā visas ēkas celtnieciskās līnijas. Kā cēls nams ir jāceļ un jādarina šodien latviešu gars.

Valdemārs Matvejs, latvisko gleznotāju ciltstēvs, atstājis mums kā mantojumu kādu teicamu apcerējumu par apdari (faktūru). Šai aizmirstajā mākslinieku evaņģēlijā viņš vairākkārt runā par nacionālo apdari un nemateriālo faktūru. Par to runādams, viņš kādā vietā piebilst: «Gribu šeit pasvītrot, ka skolai un tradīcijai bijusi jo liela loma visos laikos, bez tām nav domāšanas tehnikas, nav mākslas.»

Pie šīs neapstrīdamās domas piemetināsim vēl atziņu, ka apdarināšanas materiāls var būt ne vien koks vai akmens, bet jo vairāk gars. Skolai un tradīcijai vispirms jāizveido cilvēka gars un domāšanas tehnika.

Mūsu gara augstākā apdarināšana notiek augstskolās: universitātē, akadēmijā, konservatorijā. Pieci tūkstoši latviešu jauniešu te iegūst augstāko izglītību, tā kļūdami par mūsu tautas garīgi vērtīgāko daļu. Te rodas tie, kas, garīgā ziņā augstāk stāvēdami, turami par tautas apziņo daļu, viņas smadzenēm.

Bet pajautājiet mūsu universitātes studentiem, ko viņi zina par tādām lietām kā naciosofija un letoloģija, latvie-

tības ideoloģija un teleoloģija. Viņi jums atbildēs, ka neko tamlīdzīgu tie nekad neesot dzirdējuši. Pajautājiet kādam konservatorijas audzēknim kaut ko par latviešu tautas dziesmām un tautas mūziku, un viņš jums atbildēs, ka to nav mācījies. Latviskā mākslas teoriju un tautības mācību nepārzina akadēmijas māceklis.

Mūsu autonomo augstskolu programmās, kā zināms, nav paredzēta latviešu gara augstākā nacionālā apdare. Studenti beidz šīs iestādes bez teorētiskām atziņām par latviešu tautas un valsts pamatprincipiem. Augstākos gara darbiniekos tamdēļ nav īstas skaidrības ne par mūsu tautas lielajiem mērķiem, nedz viņas sūtību pasaulē. Nacionāla remdenība un tautiskā vienaldzība ir tas nokrēslis, kas raksturīgs latviešu inteligentam kopš ilgāka laika.

To atzīstot, baigi kļūst ap sirdi. Cilvēks, kam nav skaidras savas tautas pagātnes un nākotnes līnijas, gausi tvers pēc ieroča, kad tautai uzmāksies ļauna diena. Valsts aizsardzības fonds nav kārtībā. Gara augstākā apdare palikusi nepiepildīta. Augstākā nacionālā izglītošana ir pamesta novārtā, un tamdēļ inteligence vāji pārzina tautiskās problēmas, nemaz nerunājot par latvietības jautājumiem. Mūsu augstākās skolās ir aizmirstas nācijas tradīcijas, un tamdēļ zināmās grūtībās nonākusi mūsu domāšanas un radīšanas tehnika.

Mūsu brāļu tautai nesen bija baigas dienas. Kas šai laikā vēroja latviešus, tas kaut ko mācījās atzīt. Te neviens nevēlējās ne manifestēt, ne demonstrēt. Te nebija ne lielu simpātiju, nedz antipātiju, bet vienaldzības bija papildam. Dažs labs arājs teica — lai nāk, kas nākdams, zeme jau paliks uz vietas. Strādnieks domāja — darba roku jau vienmēr vajadzēs; bet inteligents jutās visdrošāk, jo viņš taču prot valodas un bagāts savām zināšanām, ko tam nevar atņemt.

Tā bija baismīga vienaldzība par mūsu nākotni, kas bija tik tuva liktenīgiem brīžiem. Šķita, ka grūtā brīdī latviešu roka neceltos vairs tik sparīgi kā pirms divdesmit gadiem.

Ko tas liecina? Tikai to, ka mūsu inteligencei trūkst nacionāla spēka un dziļas tautiskas pārliecības. Viņas latvietības pulss sit vāji. Tā nav apvienota ar kopīgu nacionālo mērķu izpratni un uzdevumu apziņu.

Bet cīnās uzvar tikai tas, kas labi apzinās, kā vārdā viņš cilā ieročus, un kas zina, kas stāv rakstīts karogā,

kuram tas seko. Tautas sūtības vārdi, kas noskaidro tautas vēsturisko ceļu, ir rakstīti visu nāciju karogos.

Kas rakstīts Latvijas karogā? Kura teorija to izklāstījusi augstākās mācību iestādēs? Kas rakstīts un kāpēc rakstīts, būtu jāzina ikvienam, kas saņēmis augstāko izglītību Latvijā.

Tautas sūtība ir tas uzdevums, ko Dievs licis kādai tautai pildīt cilvēces darbā. Uzminēt un aprēķināt šo dievišķo uzdevumu, tam kalpot un dzīvot nozīmē izprast arī katram savu nacionālo aicinājumu.

Augstākām izglītības iestādēm, kurās galīgi izkopjas un apdarinājas spējīgāko latviešu gars, ir labi jāpadomā par augstākās nacionālās izglītības noorganizēšanu. Bez šīs gara augstākās nacionālās apdares nebūs mums īsta prieka par tiem līdzekļiem, kas krāsies mūsu Valsts aizsardzības fondā.

DZIMTENE KĀ IZGLĪTOTĀJA

Labāko latviešu sapnis ir izglītota un kulturāla Latvija. Pagaidām šis sapnis pārvēršas pārāk gausi par iraidību. Vēl mūsu zeme ir pilna ar neīstu izglītību un aplamu kultūru. Isto izglītību un kultūru mūsu zemei atnesīs ļaudis, kurus būs izaudzējusi un izauklējusi pati dzimtā zeme, nevis svešinieki. Neviena svešinieks nespēs latvieti latviski izglītēt, nedz zemi latviski izprast. Dzimtās zemes posējiem jāizaug un jāizglītojas pašu zemē, dzimtā vietā. Lūk, kamdēļ paceļama valoda par dzimteni kā izglītotāju, kā mūsu izglītības īsto pamatu.

Mēs visi it labi noprotam, ka izmācīšana un izglītošana nav viens un tas pats. Skaistais vārds «izglītība» ir daudz pārāks par «zināt» un «mācēt». Ar zināšanu un mācēšanu var vienlīdz veikli uzcelt kā dievnamus, tā cietumus, šīs spējas kalpo namdariem un celtniekiem. Bet to, kas ceļams un kā ceļams, to nosaka kaut kas cits. Idejas un ideāli ir tie, kas noteic un kalpina kā zināšanas, tā spējas. Un, lūk, īstena izglītība ir tā, kuras serdē ir dzimtenes un tautas idejas, kas visu kulturālo saskaņo un vairo.

Jau Pestalocijs 1802. g. sauca: «Eiropu nevar nekas cits izglābt kā vien tas augstais un vienkāršais spēks, kas atronas viņas tautiskā izglītošanā.» No tā laika saucieni

pēc tautiskās izglītības Eiropā vairs nav aplukuši. Taču nelaime bija tā, ka Eiropā vēl nebija nacionāli viengabalīgas valstis un nacionālā izglītošana nāciju valstīs atmetās dažādos kavēkļos. Zem nācijas biežāk tad saprata valsti nekā tautu.

Tikai nesen pasaules karš radīja valstis ar etnogrāfiskām robežām, kurās tautiskā izglītība varēja pilnā mērā saskaņoties savā dzimtā zemē.

Un nule, sēdēdami 20. gs. plecos, mēs skaļāk kā jebkad dzirdējām Pestalocija vārdus atskanam. Tā pazīstamais prof. Ernsts Meumanis kādā savā grāmatā vaicā: «Kas ir vērtīgāks cilvēces kopkultūrai, tautu izaudzēšana par nācijām ar spēcīgu nacionālu īpatnību, īpatkultūru vai sistemātiska tautisku īpatkultūru izlīdzināšana un izdeldēšana, lai izglītotu tautas internacionālā, kosmopolitiskā un vispārcilvēcības garā?» Protams, šī nopietnā zinātnieka un audzinātāja atbilde ir tikai viena: nācijām jāpaliekot īpatnējām, jo ētiskās vērtības, kuras tās sevī glabā, esot pārākas par pašām tautām un iesniedzoties cilvēcē. Neviena tauta nevarot otru aizvietot jaunradišanā. Cilvēce daudz zaudējot, kad nācija zūdot. Tālākā apcerējumā viņš zinātniski iztīrīja nacionālās izglītošanas lietu, tā padarīdams to par neatvairāmu prasību.

Bet kas nu notika, paklausot šādām balsīm? — Nu nācās izsludināt par aplamiem visus līdzšinējos izglītības ideālus un mērķus. Orientālais, latīniskais, humānistiskais, franciskais un visi citi ideāli, kas stāvēja ārpus kādas tautas un dzimtās zemes, tie vairs nederēja šām tautām. Jāatrod bija citi savā paša tautā un zemē. Pacēlās vācu balsis: «Nost orientālo! Kāpēc mums savus bērnus jāaudzina uz žīdu vēstures un ieražu pamatiem? Kādēļ skolu atlasos stāv pirmā vietā Palestīnas karte? Vai Reina nevar būt svētāka par Jordānu?» Krievu profesors Kovaļevskis tad pat rājās: «Klasiskā izglītība sagatavos stulbos, bet reālā — bezdievjus un anarhistus! Klasicisms grib radīt cilvēku un pilsoni vispār, bet «cilvēks» tagad ir miris, no tā radušies franči, vāci, spāņi, itāļi u. c. Un tā nācija, kas savus bērnus izglītos par «cilvēkiem», nolemj tos aprīšanai, jo šos «cilvēkus» apēdīs franči, vāci u. c. Iznīks arī tā nācija, kas mācīs savus bērnus uz latīņiem un grieķiem, tie lai paliek frančiem, spāņiem, itāļiem, kuru vēsture un kultūra, reliģija un valoda nāk no Romas.»

Tiešām, laikmets ir tāds, ka vēstures loģika mums liek izdomāt līdz galam nacionālo izglītošanas ideju. Bet līdz

galam izdomātas idejas top dzīvas. Mēs nevaram apstrīdēt prasības pēc īpašas latviskas audzināšanas un izglītošanas, jo šī prasība dziļi noenkurojusies naciozofijā un tautiskuma teorijā. Ikvienam jāatzīstas, ka audzināšanas un izglītošanas ideālus mēs nevaram vairs aizņemties vai ievest no svešām zemēm. Mums nākas tos atrast pašiem sevī un savā tautā.

Dzimtene tā top par pamatu un mērķi īstenai izglītībai un kultūrai. Tagad vēl ir gluži pretēji: ticība mums nākusi no Jūdejas, tiesības no Bicantes, satversme no Londonas, manieres no Parīzes. Vai tad mums pašiem nekā vairs nav?

Katra kultūra valkā pašas darinātas zelta krelles, kas uzvērtas vienā izglītības diegā, tās ir: reliģija, mīti, valoda, ieražas, tikumi, tiesības, dzeja, māksla un iedzīve. So zīļu virkni nedrīkst saraut, jo neviena zīlite nedrīkst izkrist no šās rokas, citādi tās dārgais izskats ir beigts. Šās dārgās rotas mirgoņā atmargo visa mūsu dzīve savā harmonijā, saskaņā.

Uzskati sveras par labu tam, ka harmoniskāko izglītību var cilvēkam dot tikai pašu dzimtene. Nelaimīgas bijušas tās tautas, kas meklējušas savas izglītības ideālus tikai svešās zemēs. Protams, tas nenozīmē, ka tautām būtu jānoslēdzas vienai no otras. Ierosinājumi ir tie, ar kuriem vienmēr tautas apmainās. Tauta un starptauta mūsu dienās cilvēkam ir tas pats, kas ieelpot un izelpot. Cilvēks top par cilvēku tikai kopībā, nevis savrupumā, tāpat arī tauta. Viens ierosina izglītoties otru. Mums jāizglītojas lielajā dzimtenes skolā, atsaucoties uz tuviem un tāliem rosinājumiem. Citādi cilvēce mūs neatzīs un atmetīs.

TAUTĪBAS MĀCĪBA

No latviskā viedokļa apraugot mūsu dzīvi, nav grūti saskatīt, kas viņā pareizs, kas aplams. Latviskais viedoklis ir vienīgais, uz kura drīkst nostāties tāds latvietis, kam nav vienalga, kas ap viņu notiek. Ar latvieša acīm ieraudzītā krietnība ir ceļama, bet aplamība peļama. To atskārst ikviens, kas nav kūtrs domāšanā un remdens jūšanā. Kūtrais, remdenais un vienaldzīgais dzīvo bez viedokļiem. Tam ir vienalga, ko dzīve ar viņu dara, ja tikai

viņa maizes rieciens nepaliek plānāks. Tie ir vairuma ļautiņi, kuru dzīves gudrība ir būt vienam no duča, dzīvot tā, kā vairākums dzīvo, uzturēt to, kas iegājies.

Bet tas, kas iegājies latvieša dzīvē, tas nevar visur tā palikt, ja paceļam acis uz to jauno ideju, kuras pavēnī mēs atrodamies. Tautiskā ideja plīvo pār mūsu prātiem un aicina piecelties latvietības diždomai. Tautiskās idejas sildīta, diženā doma par latvisku Latviju un latvisku latvieti ir piecēlusies un raida projām visu, kas iegājies citādi, nekā latvietībai pieder. Doma par tautību un latvietību aicina nostāties uz latviskā viedokļa ikvienu rosīgo, drošo un godīgo.

Aicina nostāties — viegli teikt, bet grūti veikt. Lai nostātos īstajā vietā, ir jāzina, kur nostāties. Lai raudzītos īstajā virzienā, ir jāzina, kurp raudzīties. Lai saskatītu, kas pareizs vai aplams, ir jāzina, jāzina, jāzina. Uz latviskā viedokļa nav viegli nostāties un vēl grūtāk ir rīkoties, ja zināšanu trūkst. Lūk, kāpēc latvietībā tik maz rosmes, spraiguma un dedzības. Tautisko lietu nezināšana aptur mūsu dzīves latviskošanas rosību un vedina palikt pie tā, kas iegājies.

Dzīves latviskošanas labad ikvienam latvietim steidzami jāiepazīstas ar kādu mācību, ko dēvēsim par «Tautības mācību». Tie, kas apmeklē skolas, tur šo mācību varētu mācīties tāpat kā daudzas citas dzīvē nepieciešamas mācības. Tai jātiek uzņemtai skolās mācāmo priekšmetu rindā. Valsts nedrīkstētu izlaist no rokām līdzekli, kas izaudzētu jaunos pilsoņus latviskus, tautiskus un valstiskus. Šis līdzeklis būtu tautības mācība kā teorētiski izkārtots un sistemātiski salikts mācības priekšmets.

Šo pašu tautības mācību savā prātnieciskā un zinātniskā nodrošinājumā varētu mācīt arī mūsu augstskolas saviem studējošiem jauniešiem. Populārā un visiem saprotamā veidā tā būtu izklāstāma tautai tā saucamā ārpuskolas izglītošanas darbā. Mākslinieciski valdzinošā veidā tautības mācību varētu iepotēt katram grāmatu lasītājam, ja mūsu literatūrā par to parādītos attiecīgi sacerējumi. Tautības mācība, dažādos veidos pausta, paceltu latviešos tautisko apziņu, pamodinātu nacionālās jūtas un nospraustu latviskās gribas virzienu. Nostāšanās uz latviskā viedokļa vairs netraucētu nezināšana un neizglītība.

Tautības mācības saturs varētu būt tā vai citādi sakārtots, taču viņa sastāvdaļas paliktu vienas un tās pašas. Esmu iedomājies tautības mācību tādā sakārtojumā,

kurā vispirms tiktu aplūkota tautiskā ideja, viņas izcelšanās, vēsture, saturs, zinātniskie un prātnieciskie balsti. Tālākā mācības gaitā būtu jānoskaidro, kas ir tauta un tautība. Viņu definīcijas, pazīmes un būtība. Trešais posms varētu būt veltīts nacionālismam un tautiskumam kā sabiedriskai kustībai un garīgam strāvojumam. Šeit noskaidrotos tautisma pareizās un defektīvās formas, parādītos latvisma mērķi un centieni. Kad viss tas būtu iegaumēts, tautības mācībā sāktos nodaļa par tautisko cilvēku, viņa augšanu, tapšanu un uzdevumiem. Šī nodaļa beigtos ar to, ka tautība — latvietība — būtu uzlūkojama kā jauns tikumības ideāls, kurš tautiskajam cilvēkam ir dzīvē jāpiepilda.

Tālāk tautības mācībā tiktu runāts par tautisko un latvisko kultūru, viņas tradīcijām, saturu un jaunradīšanas virzieniem. Latviska reliģija, māksla, zinātne un filozofija te tiktu noskaidrota savos pamatvilcienos. Tautības mācības pēdējais cēliens būtu pildāms ar mācību par nacionālu valsti, viņas politiku saimniecībā, kultūrā un sadzīvē.

Kā redziet, tautības mācībai var būt ļoti noteikts un dzīvē nepieciešams saturs. Šī satura zināšana vairāk kā kas cits liktu nostāties latvietim uz latviskā viedokļa, lai apzinīgi un droši pārkārtotu līdzšinējo mazlatvisko dzīvi.

LATVIETĪBA KĀ JAUNA TIKUMĪBA

Tautiskā ideja sacēlusi pasaulē vēl nepieredzētus brāzmojumus. Radušās spirtgas vēsmas lauku dzīvē, ko dēvējam par nacionālismu jeb arī tautismu. Tautisms ļaudīm atklājis gluži jaunus skatīšanas viedokļus un līdz ar to devis jaunu, veselīgu pasaules uzskatu. Tautisms iedevis mums rokās sen meklētus vērtēšanas mērus. Viņš ierādījis pavisam citādu izturēšanos pret dzīves parādībām. Līdz ar to mūsu domāšanas un rīcības virziens ir tapis gluži cits. Mēs citādi tagad izprotam pasauli un citādi darbojamies nekā līdz šim. Mēs darbojamies latviskā virzienā, mūsu izturēšanās un mūsu viedokļi kļūst pamazām latviski.

Tautisms kā cilvēces jaunais tālākejas ceļš ir tikumu ceļš. Nacionālisms tapis par cilvēces jauno ētiku, kurai jāpadara pasaule atkal krietna. Tautisms pārvērtis latviskumu par latvieša tikumu un latvietību par jauno tikumību.

Mēs zinām, ka tikumība jeb ētika ir mācība par cilvēka krietnu un pareizu izturēšanos pret sevi, citiem un svētiem. Nav nezināms, ka nevienā prātniecības nozarē nav tik daudz pretēju strāvojumu kā mūslaiku ētikā. Taču visas līdzšinējās tikumu izkārtas ir bijušas tādas, kurām gar tautu un tautiskumu nav bijis daļas. Sauciens pēc tautu pastāvēšanas tiesībām, atziņa, ka nācija ir svētums, radies bez līdzšinējo ētiku piepalīdzības. Tās nav mēģinājušas nekad aizstāvēt tautu un tautību. Tautiskai idejai bija jāatnes sev līdzī pašai sava jauna tikumība.

Kas ir augstākā vērtība, lielākais labums šai jaunajā tikumībā? Cilvēks, cilvēce vai Dievs? Ne viens, ne otrs, ne trešs, bet t a u t a! Tauta ir augstākā vērtība, labums un svētums. Tauta pasaules centrā! Tauta pārāka par visu! Tautu pirmā vietā! Tāda ir nacionālās idejas iedvesmotā pārliecība, un to neizskaudīs nekādi pierādījumi, ka tauta ir mazvērtīga. Pārliecībām nevajag vienmēr pierādījumu. Ir pārliecības, par kurām mēs neatļaujam strīdēties. Tauta ir svētums, lūdzu neapstrīdēt to.

Latvietība ir jauns ideāls pie mūsu zemes apvāršņiem. Latviešu tautu, viņas intereses un mērķus mēs liksim vienmēr pirmā vietā. Tautas ir Dieva iestādītas. Latviešu tauta ir dievišķa. Tai ir savs īpašs Dieva aicinājums, uzdevums un misija. Es kā latvietis varu dzīvot dziļu un pilnīgu dzīvi kopā ar savu tautu. Bez Latvijas un latviešiem es neesmu nekas. Tāds ir latvietības tikumības apļiecinājums.

Reiz Vilis Olavs rakstīja savā grāmatā par galveniem virzieniem ētikā, ka nacionālisms ir viens no tikumiskā enerģisma veidiem. Runādams par latviešiem, viņš skumst: «Bet kur lai ņem ļaudis, kas strādātu nepateicīgo darbu, ceļot godā nievāto latviešu tautu? Tādu cilvēku maz; sākumā viņus var saskaitīt pie pirkstiem. Katrs jauns spēks, kas pavairo sīko pulciņu, ir no svara. Katrs kaunīgs latvietis, kas atklāti sāk atzīt savu tautību, pastrādājis, pēc nacionālista uzskata, t i k u m ī g u darbu, kurā vērtība ir lielāka par visām citām tikumīgām vērtībām. Tautiskais enerģisms prasa par visām lietām latvietības atzīšanu. Viss cits ir mazāk svarīgs. Visu var piedot, tikai tautiskās apziņas trūkumu ne.» Tā rakstīja pirmais tautiskās

tikumības saucējs. Vēl tagad daudz tādu, kam Olavs nespētu piedot: vēl daudz kaunīgo latviešu, vēl vairāk neapzinīgo un visvairāk dīko.

Ir triji netikumīgā tautiskuma veidi, proti: neiecietīgs, neīstais un dīkais. No neiecietīgā nacionālisma jeb šovinisma mēs esam pasargāti, jo paši esam pārāk daudz no viņa cietuši. Neīstais nacionālisms, kas bija tikai apsega patīgiem politisko partiju darījumiem, paldies Dievam, jau pieder vakardienai. Bet trešais veids vēl kavē mūsu latvietību — dīkais tautiskums. Mēs esam kūtri izpaust savu latvisko pārlicību savos uzvārdos, mājlietās, apģērbos, iznesībā, spriedumos, ieradumos. Mēs esam dīki latviskā dzīves un mākslas stila radīšanā. Mūsu latviskiem centieniem vēl trūkst lietišķības.

Mums jātiek vaļā no šī tukšā nacionālisma, jo to prasa jaunā nacionālā tikumība. Latvietība kā jaunās tikumības veids liek neaizmirst, ka mums ikvienam latviešu tauta un valsts ir īstais augstāko labumu sasniegšanas ceļš. Mūsu tauta mums ir vienīgā pilnestrīgās dzīves dzīvošanas vieta.

VAI BĒGUMA PAZĪMES?

Mūsu daba ir bez ainavām, kurās būtu redzami lieli pretstati. Nav te augstu kalnu ar dziļām gravām, nav jūrai klinšainu krastmalu, kas varenīgi dragā bangas, nav baigu mūžamežu. Viss šīs zemes dabā rāmi izlīdzināts un ieturēts īpašā mīlīgā saderībā. Pat paisums un bēgums, kas citās zemēs liek dīvainā kārtā ūdeņiem celties un kristies, nav manāms mūsu jūrā. Rāms, lēns un domīgs pa šo zemi staigā viņas arājs; tālēs raudzīdamās, šai zemei pāri skatīdamās, dzīvo viņas inteliģence. Nekas šos mācītos un izglītos ļaudis nevar sevišķi saistīt pie šīs vienmuļās zemes, jo skolotie zina, ka citur pasaulē pastāv daudz krāšņāki dabas kontrasti un lielāka dažādība dzīvē.

Vainosim ārējo dabu mūsu iekšējās dabas gausumā, kas dažubrīd gandrīz līdzinās garīgai kūtrībai un snaudulībai. Latvieša gārs bieži vien rādās ar kāsi velkams un kruķi stumjams. Šie rūgtie vārdi zīmējas uz mūsu uzvārdu latviskošanas lietu.

Būsim vaļsirdīgi un atzīsimies, ka mēs gaidījām daudz lielāku atsaucību un aizrautību savu vārdu latviskošanā,

nekā to patlaban redzam. Domājām, ka policijas iecirkņos stāvēs rindas ar lūgumrakstiem rokās, ka tūkstoši un atkal tūkstoši nepacietīgi steigsies atkratīties no svešiem sārņiem. Bet izrādījās, ka nacionālās tirības sajūta ir pārāk vāja latvieša krūtīs un vēlēšanās atbrīvoties no ne-latviskā visai gausa.

Puse no visiem latviešu uzvārdiem nepieder latviešu valodas vārdiem. Vismaz simtstūkstoš ģimenēm tie jāapmaina pret latviskiem. Bet izrādās, ka tikai kāds tūkstošis sadūšojies to izdarīt. Nav ko aizbaidināties ar latvisko uzvārdu izvēlēšanās grūtībām. Lielajā Milenbaha—Endzelīna Latviešu valodas vārdnīcā, ko Kultūras fonds izdeva piecpadsmit gadu laikā, ir sakopoti vesels miljons vārdu. Kas šajā vārdnīcā ieskatīsies, tas tur atradīs sev labu labo uzvārdus ar vecu vecām saknēm.

Bet īstais iemesls konkrētā latviskuma neveiksmei meklējams pavisam citur. Viņš mīt latvieša dabas kūtumā, nacionālās apziņas vājumā un diez no kurienes iegūtā skepsē, kas tīko visu apšaubīt un noraidīt, kas vien neatnes rokām taustāmus materiālus labumus. Bēdīgākais ir tas, ka taisni inteliģence te rāda vislaunāko priekšzīmi un patlaban var runāt gandrīz vai par nacionālā bēguma pazīmēm. Šīs aizdomas nav no gaisa grābtas, bet par tām varam pārliecināties visjaunākos rakstos.

Kāds pazīstams valodnieks nācis uz domām aizstāvēt svešos krustamvārdus. Profesiju kameras žurnālā «Latvijas Skola» š. g. pirmajā n-rā viņš, starp citu, raksta: «Pirmkārt, šo vārdu nozīme ir zināma tikai samērā nedaudziem un, otrkārt, arī latīņu valodas pratēji dabū dzirdēt minētos divus vārdus (felix «laimīgs» un victor «uzvarētājs») ar kristībvārdu nozīmi palaikam tikai kādā citā (ne latīņu) valodā un sakarā ar to, dzirdēdami, piem., par kādu Viktoru, nemaz neiedomājas, ko šis vārds latīņu valodā nozīmē, bet uztver to tikai kā jau pilnīgi aprastu kristībvārdu.»

Mums jānožēlo, ka savas nezināšanas un vientiesības dēļ esam sadevuši saviem bērniem krustamvārdus, kuru nozīme svešās valodās ir pārāk skaidra. Vai tad patiesi šādas nezināšanas dēļ palaistās aplamības varētu būt attaisnojamas tikai tāpēc, lai mēs būtu «eiropeskāki»?

Pavisam klaji šis bailes ar kaut ko atšķirties no Eiropas izteicis viens no mūsu ievērojamākiem celtniekiem. Sacerējumā «Latvijas arhitektūra» viņš vārdu pa vārdam raksta: «Eiropas kultūru, starp citu, raksturo īpatnējā

Eiropas arhitektūras klasika, kuras elementi ir kolonna, antablementi, zelmenis, arka un jumols. Lai piešķirtu mūsu darbiem Eiropas kultūras pazīmes, mēs nedrīkstam minētos elementus aizmirst ietvert savos darbos, tikai tie mums latviski jāpārstrādā un jāpielāgo latviskām vajadzībām, latviskai gaumei un latviskai izpratnei. Eiropas kultūras pazīmes nedrīkstam ignorēt, ja gribam atrasties un palikt saistībā ar vispārējo Eiropas kultūru. Mūsu arhitektūra nedrīkst izskatīties, ka tā piederētu pie kādas citas pasaules daļas.»

Un mēs bijām iedomājušies, ka mēs tiešām esam kaut kas īpašs un vēlamies, lai mūs nesajauc ne ar ko citu pasaulē. Mēs runājam īpašu valodu un piederam pie īpašām kultūras saknēm. Un te nu mūs aicina no tā atsāties aiz bailēm ignorēt Eiropā kādreiz bijušo klasicismu. Mūs aicina atgremot, pārstrādāt un pielāgot svešos elementus, nevis izkopt un izcelt savējos. Brīnums, kā mēs vēl uzdrošināties runāt latviski, t. i., Eiropai pilnīgi nesaprotamā valodā!?

Konkrētā jeb lietišķā latvietība mūsu inteliģencē nav lielā cieņā, jo viņai vērtīgas šķietas tikai tās ārējās formas, kas atrodamas ārpus mūsu zemes. Latviskums atstājams tikai svētdienai. To klaji pateicis kāds mūsu pazīstams filozofs.

Rakstu un Mākslas kameras jaunajā žurnālā «Raksti un Māksla» š. g. pašā pirmā n-rā viņš raksta: «Ir pilnīgi iespējams un ir pat apsveicams — mēģināt restaurēt dažas tautas dzīves senās paražas visā iespējamā pilnībā, vienalga, vai tās izteiktas seno tērpu pielietošanā zināmos gadījumos vai zināmu kopdarbību (piem., vakarēšanā), vai godību, vai dievkalpojumu utt. restaurācijas veidā. Bet tikai visi šie mēģinājumi nedrīkstētu pretendēt uz aptverošas visas dzīves reformas titulu, bet tiem būtu jāpaliek zināmā mērā svētdienas un estetizējoša atdarinājuma rāmjos, un mūsu inteliģences vairums tos tā arī saprot.»

Paldies par vaļširdību. Mūsu inteliģence saprot, ka latvietība ir tikai svētdienas lieta, kas varbūt var noderēt arī Prezidenta veicinātām vakarēšanām, bet dzīvi tā nedrīkst reformēt...

Taisīsim dažus prāta slēdzienus un secinājumus no tā, ko dzirdējām. Vispirms rodas bažas, vai mūsu tautai netuvojas jauns nacionālā bēguma laikmets, kāds valdīja pirms piecdesmit gadiem tā saucamajos deviņdesmitos

gados? Arī toreiz intelīģence bija tā, kas sāka runāt vārdus, kādus tikko dzirdējām. Vienīgi Vilis Olavs (dz. 1867. g.) un Kārlis Ulmanis (dz. 1877. g.) bija tie vīri, kas pāri deviņdesmito gadu garīgam tuksnesim nesa lāpas, kas bija aizdegtas pie tautas atmodas laikmeta garīgā ugunskura. Ausekļa un Kronvalda laiku paisyms bija skalojis viņu kājas, un tās izturēja bēguma laika sarkano smilšu karstumu. Viņi palika savās vietās līdz galam, vietās, kur tiem pienācās stāvēt kā latviešu vīriem.

Kaut Dievs dotu, ka latviešu tautai būtu citāds prāts nekā viņas intelīģencei, kas pacēlusi savas ilgu pilnās acis uz tāliem horizontiem pāri Latvijas robežām. Gribas ticēt, ka latviešu zemnieka konservatīvajā gausībā, kas saglabājusi mums latviskas kultūras mugurkaulu cauri gadsimtiem, būs vēl saglabājies arī patstāvības un drosmes spēks, kas nemeklēs balstīties ne uz svešiem elkoņiem, nedz kruķiem, kaut arī tie piederētu Eiropai. To teikdami, neaizmirsīsim, ka tādi savu tautu lielie vīri, kuru pieres redz visā pasaulē, kā Hamsuns, Puškīns, Vāgners, Sibēliuss u. c. ir kļuvuši tādi, nevis atdarinādami «Eiropu», bet gan to radīdami no savas tautas asinīm, gara tradīcijām. Eiropa mūs turēs par savējo un apbrīnos nevis tad, kad to kopēsīm, bet gan tad, kad savdabīgi un radoši piedalīsimies ar saviem nacionāliem spēkiem tās dzīvē.

PAŠTAISĪTĀ VARĀ

Esam dzirdējuši izteicienus: naudas kāre, slavas kāre, varas kāre u. tml. Patiesi, izrādās, ka daudzu jo negantu kāriņu pilns ir šīs zemes cilvēks.

Pravieši un mācītāji daudz nopūlējušies, lai izlabotu kāriņu pilno cilvēci, bet sekmes vēl joprojām ir niecīgas. Budisms māca, kā iznīdēt kāribas ar visām saknēm, lai beidzot varētu nokļūt nirvānā. Kristietība aicina atsacīties no pasaules grēkiem debesu valstības labad. Kristus laikabiedrs Seneka sludina stoisko mieru un vienaldzību, lai apslāpētu zemās kāribas dvēseles svētlaimības dēļ. «Tu redzi, kādā nelabā un nekrietnā verdzībā jāstāv tam, kuru savā varā tur kāribas un ciešanas, šīs neuzticamākās un neapvaldāmākās pavēlnieces. Tamdēļ vajag cīnīties par brīvību; bet to nevar iegūt citādi kā tikai ar vienaldzību

pret likteni,» saka šis varaskārā Nerona audzinātājs, kuram viņa audzēknis pats piesprieda nāves sodu.

Laiks pienācis atzīt, ka kāribas un dziņas cilvēkā nevajag centies iznīdēt, jo tas nevar izdoties, bet gan jācenšas tās izkopt un izdaļot. Teika stāsta, ka reiz kāds cilvēks atļāvis eņģelim izņemt no sevis visas kāribas pēc kārtas — baudkāri, godkāri, varaskāri un arī visas citas. Kad debesu sūtnis izņēmis cilvēkam pēdīgo iekāri, cilvēks tūdaļ sabrucis kā tukšs maiss un neizskatījies nemaz vairs pēc cilvēka. Tamdēļ apiesimies saudzīgāk ar ļaužu dziņām, jo tās dara cilvēkus dzīvus.

Bet nu runāsim šoreiz par varaskāri, šo visnegausīgāko no visām iekārēm. Kad visas citas cilvēka kāribas apmierinātas, kad mantas, goda un baudas ir diezgan, tad vēl vienmēr trūkst tā salduma, ko cilvēkam sniedz vara. Griba uz varu ir cilvēka visievērojamākā dvēseles īpašība. Divus varas ideologus, kas mācījuši varu izprast un izlietot, pasaule nekad neaizmirsīs. Tie ir Makjavelli un Nīče.

Makjavelli (1469—1527), šis vaļsirdīgais varas ideologs, mācīja, ka nacionālā patstāvība, valsts lielums un spēks ir mērķis, kas valstsvīram jāsasniedz, nerēķinoties ne ar kādiem priekšrakstiem. Šim mērķim jāpakļauj pat pilsoņu brīvība un dzīvība. Republikāniskā valsts iekārta gan esot laba, bet tad, kad valsts ir izkurtējusi un sabrukumam tuvu, tad esot vajadzīgs valdnieks, kas spētu valdīt ar visstingrāko roku. «Senatnē tos izsludināja par svētiem, kas bija ieguvuši pasaulīgu slavu, t. i., vadoņus un varoņus,» kādā vietā raksta Makjavelli.

Nīče (1844—1900) mācīja, ka visa progresa dzinēj-spēks ir griba pēc varas. Kur griba pēc varas ir vāja, tur sākas pagrimšana. Visas dzīves istā jēga ir varas griba. «Mēs tautā visur atrodam atstātas gara lauvas pēdas: likumos, tiesībās, ticībā — visur vairums locījies zem atsevišķu cilvēku iespaida.» «Tiklab kultūrā, kā karā», saka Nīče, «vajadzīgi lieli vadoņi, un katra kultūra sākas ar paklausību.»

Vienmēr bijis, ka augstākā vara piederējusi valstij. Valsts vārdā valdnieki un valdības spriedušas tiesu, devušas likumus un spiedušas paklausīt pavēlēm. Valsts ir vara, tauta un zeme. Tā māca mūsdienu valsts zinātne. Valsts ir trijvienība, kurā divas daļas nav nekas bez trešās.

Bet nu runāsim tālāk par citādu varu, par varu, kas nav nākusi no valsts, bet ko sev sagādājuši ļaudis, tā sakot, paši uz savu roku.

Ar varu ir tāpat kā ar naudu. Ja valsts taisa un izlaiž naudu, tad tā ir vienmēr īsta nauda, bet, ja kāds cits valstī to pagatavo, tad tā ir paštaisīta un neīsta. Ja valsts savu varu sadala viņas ieceltām iestādēm un personām, tad viņas tālāk rīkojas ar īstu varu, kuras robežas noteiktas likumos. Bet, ja kāds cits uz savu roku izlieto lielāku varu, nekā tam dota, tad tā ir paštaisīta, neīsta vara, kurai likums nav rakstīts.

Ir mūsu vidū ļaudis, kas vareni izturas un rīkojas, likdami citiem saprast, ka viņiem ir labi «sakari» ar valsts redzamākās vietās izvirzītiem cilvēkiem. Ir citi, kas tikpat vareni rīkojas, atsaukdamies lāgu lāgiem uz savu drošo «aizmuguri». Šie «sakari» un «aizmugure» dara varenius dažus sīkus, bet varaskārīgus vīriņus. Tie ir pratuši mazu varu palielināt, tāpat kā skaļrunis pastiprina vājas skaņas. Tie ir kā klejojoši padebeši, kas pārkoņa grāvienus māc ilgi un dobji atbalsot pa malu malām.

«Dievs, pasargi mani no ļaudīm ar sakariem!» dzirdēju izsaucamies kādu tīri prātīgu cilvēku. Kad apjautājos tuvāk par viņa bailu iemesliem, tad izrādījās, ka tās nav gluži bez pamata. Viņš zināja stāstīt, ka gandrīz vai katrā pagastā esot kāds cilvēks, kas vietā un nevietā mēdzot atsaukties uz saviem sakariem ar augsti stāvošām personām. Šie «sakarnieki» mēdzot izlietot savu atbalsoto varu diezgan patīgu nolūku piepildīšanai. Viņi, nebūdami gandrīz nekas, liekot sevi tomēr par kaut ko turēt. Dažos gadījumos tie protot pat draudēt un biedēt citus, kuriem nekādu «sakarū» nav. Šādi paštaisītas varas cilvēki esot daudzās vietās uzkundzējušies par sabiedrības vadītājiem un noteicējiem.

Kad šo stāstu dzirdēju, arī man ienāca prātā kāds notikums, ko pieredzēju nelielās viesībās. Kāds ciemiņš lūdz mājastēvam atļauju piezvanīt pa tālruni, viņam, lūk, steigami jārunā ar kādu valdības locekli. Tas, protams, ar lielāko prieku tika atļauts, un citi viesi pat piesolījās atstāt istabu, lai nedzirdētu sarunu, kuru tiem varbūt neklātos dzirdēt. «Neliekaties, lūdzami, traucēties, nekādu noslēpumu jau nav,» mierināja steigīgais runātājs. Tad sākās «saruna», kurai beidzoties mūsu ciemiņa prestižs visu klātesošo acīs bija lieliski cēlies. Taču vēlāk dažas ļaunas mēles gan zināja stāstīt, ka telefons, pa kuru stei-

dzamās darīšanās runājis vēlīgā namatēva viesis, pa visu sarunas laiku esot «rūcis», t. i., «augstais savienojums» nemaz nebija noticis.

Protams, mūsu apstākļos nevar runas būt, ka šādiem līdzekļiem kādam patiešām izdotos savas patiesās varas robežu paplašināt, taču gribai pēc varas tiek tomēr ņemti dažu labu reizi palīgos tādi līdzekļi kā «sakari» un «aizmugures».

Nebūtu varbūt liela nelaime, ja ar «paštaisīto varu» rīkotos spējīgi un godīgi ļaudis, jo tad viņi būtu rikojušies tikai pēc Makjavelli principiem. Diemžēl visbiežāk gadās, ka varas atbalsu pastiprinātājs ir, kā saka, nekam nederīgs cilvēks.

Paštaisītā vara var pastāvēt tikām, kamēr kāds tai klausu, tāpat kā ar neīstu naudu var pirkt, kamēr to ņem pretī. Ļaužu biklums, lieka pazemība un patiesās varas nepazīšana ir šai parādībā ne mazāk vainojama kā cilvēku iedabātā varaskāre.

PIECDESMIT SEPTĪTAIS PLATUMA GRĀDS

Mūsu Latvija ir uzvērtā 57. ziemeļu platuma grādam. Šī ģeogrāfiskā līnija iet pāri mūsu virspilsētai Rīgai, tā, šķietas, cauršāvusi arī mūsu prātus un sirdis.

Kad darbiena beigusies, es sēdēju mūsu virspilsētas kafejnīcā kopā ar draugu gleznotāju Z. Viņš ir bijis gan Parīzē, gan Berlīnē, gan daudzos citos Eiropas platumos un garumos. Viņš bija grūtsirdīgs. Mēs runājām tā:

Z.: Izmisums. Mēs esam par daudz maza tauta. Pārāk maza mūsu zeme. Mēs esam gluži bez savas nākotnes. Kulturāli mēs esam uz nāvi notiesāti.

B.: Bet grieķu tauta un zeme bija vēl mazāka!

Z.: Senāk bija citādi. Tagad mums jācenšas lēti dzīvot. Mūs spiež taupīt. Tamdēļ mēs ražojam lētas lietas. Bet lētās lietas nav kultūras lietas. Lēta lieta ir bez nacionāli kulturālas sejas, jo tās ir masu lietas. Lielās zemēs, kā Anglijā, Francijā, tur arī standartlietas var būt īpatnējas un kulturālas.

B.: Ražosim arī mēs lēti un daiļi.

Z.: Tomēr nekad nespēsīm. Lai ražotu lētus priekšmetus, vispirms vajadzīgas milzīgas ietaises. Otrkārt, mēs

nespējam samaksāt patentes un paraugzīmējumus. Lēti mēs ražojam sviestu, gaļu un pret to saņemam pretī jau gatavas lietas. Māksliniekam te vairs neatliek darba.

B.: Tad atsacīsimies no mašīnām. Darināsim visu vajadzīgo kā senāk, rokām.

Z.: Pie senatnes mēs vairs nespējam atgriezties. Ne domās, ne darbos. Mēs nevaram latviski vien vairs domāt un darīt. Mūs nomāc lētās svešzemju domas un lietas.

B.: Tad dzīvosim dārgi. Lai pasaule paliek tikai ierosinātāja, nevis apgādātāja.

Z.: Tu dzen mani izmisumā! Bet rosinājumu taču visapkārt ir tik pārāk daudz un arī gatavo lietu, ka mums nekas vairs nav jādara. Mēs pat nevaram neko vairs darīt. Svešautieši ceļ namus Rīgā, bet mūsu celtnieki sēž dikā...

B.: Attapsimies. Domāsim kā pienākas...

Z.: Mums nemaz nav savu domu. Nav apvienotas ideoloģijas. Neviens nespēj pateikt, ko vajag un kā vajag. Tik tā pa vārdujam ieminās. Ja tauta būtu liela, tad katram sludinātājam rastos savi klausītāji, katrai domai sekotāji. Trūkst aizrautības un fanātisma, trūkst nodošanās augstām idejām. Ak, debesis virs mums jo dienas paliek zemākas.

B.: Cerēsim taču uz patstāvīgo jaunradišanu.

Z.: Sī zeme ir par mazu. Tā nespēs uzturēt jaunradošo cilvēku. Tāda cilvēka te nekad nebūs. Viņš būs ārzmēs, jo tur var samaksāt jaunradīto.

B.: Nu tad piemaksāsim mūsu kultūrai, kā mēs piemaksājam citām lietām.

Z.: Tiešām, Sevras porcelāna fabriku uzturēja valdība. Arī gobelēnu fabrikas bija valsts uzturēšanā. Bet, kas to sapratīs. Jāšaubās, vai mēs maz esam kultūras spējīga tauta. Neviens vēl neko vērtīgu nav parādījis. Neviens neko savdabīgu nav gribējis. Mūsu jaunbagātnieks ir pircis tikai pliekano; krievu bagātais kupčis spēja daudz vairāk. Mums nav bijusi nekāda tiekšanās kultūru radīt. Māksliniekiem nav uzdevumi doti. Tiem nav ko darīt mūsu zemē...»

Lūk, tādā garā raisījās mūsu valodas. Es nevarēju draugu aizrunāt, jo viņam diemžēl bija daudz taisnības. So mazuma un lētuma traģēdiju uz 57. platuma grāda pārdzīvo katrs mūsu kultūras darbinieks.

Vienīgais glābiņš — dzīvosim dārgi! Strādāsim ilgāk par citiem un vairāk par visiem. Nevar būt, ka Latvijā

trūktu darba un maizes. Latvijas platuma grādā aug mieži un rudzi papildam, bet šie mieži un rudzi prasa divreiz vairāk darba kā siltās zemēs. Tas nozīmē, ka mūsu rudzi mums maksā divreiz dārgāk kā Šveicē. Tas maksā dārgu darbu no saules līdz saulei. «Druvā man saule lēca, druvā saule norietēja.»

Arī mūsu garīgās druvas mums prasa daudz lielākus pūliņus, jo tās ir jākopj līdzīgi dārziem, kuros maz saules, bet daudz vēju.

KO ESI DARĪJIS?

Ko esi darījis sava pagasta labad? Šis jautājums vienādā mērā attiecas uz tiem, kas pagastā dzīvo, kā arī uz tiem, kas no tā aizgājuši uz pilsētām. Sabiedrībā radies ieskats, ka nav labi aiziet no sava pagasta, vairs atpakaļ neskatīdamies un nekad vairs par to nedomājot. Tikpat nelabi ir pagastā dzīvot un neko nedarīt viņa godam un labklājībai. So ieskatu nodibinājis Prezidents Kārlis Ulmanis.

Prezidenta izturēšanās pret savu pagastu un citiem pagastiem kļuvusi mums visiem par paraugu un rosinājumu darīt tāpat. Viņš aicinājis atcerēties savu skolu, viņš licis rakstīt pagastu vēstures un izgatavot pagastu kartes. Prezidents atzinis, ka pagasts ir latvieša dzīves telpa, kurā norit istā tautas dzīve šodien kā senāk.

Vislielākā Latvijas iedzīvotāju daļa dzīvo laukos kādā no pieci simti pagastiem. Tur dzīvojuši visi mūsu senči, visi mūsu sentēvi un aīztēvi kopš neatminamiem laikiem. Resnās liepas un ozoli māju pagalmos ir redzējušas daudzu paaudžu maiņas no pirmā lidumnieka, kas viņas dēstījis, līdz pat pēdējam pilsētņiekam, kas šo pagalmu atstājis uz visiem laikiem. Indrāni un Straumēni kā latviešu sētu simboli ir kļuvuši gandrīz vai svēti.

Bet latviešu zemņieka sēta ar savu dzīvi nestāv viena. Tā ceļu jostām, kuras nevar pūrā salocīt, ir saistījusies kopā vēl ar simts citām sētām. Katras lauku mājas iedzīvotāji dzīvo vienā pagastā vēl ar divi tūkstoši citiem lauciniekiem. Un tikai šāda dzīve var apmierināt visas prasības, ko dzīvei uzliek pilnestīgas dzīves ilgas.

Pagasts ir tas organisms, kuram piemīt visi dzīvam organismam vajadzīgie locekļi. Šis organisms ir diezgan

sarežģīts un kļūst aizvien komplicētāks. Visi lielās un kulturālās dzīves piederumi atrod savu vietu arī pagasta šaurajās robežās. Saimnieciskā ziņā pagastos izveidojušies kopdarbības uzņēmumi, mašīnu centri, pienotavas. Garīgā novadā — bibliotēkas, skolas un sapulču nami. Sabiedriskā dzīve norit aizsargu, mazpulku, lauksaimnieku u. c. organizācijās. Īsiem vārdiem sakot, pagasts kļūst par latviešu dzīves īsto veidotāju un laucinieks par latviskās dzīves dzīvotāju.

«Tautu mēs ļoti labi varam iedomāties bez tirgotājiem, bez pilsētām un rūpniekiem, bet nevaram to iedomāties bez zemniekiem,» kādā vietā raksta Straumēnu radītājs Edvarts Virza. Patiesi, bez arājiem, sējējiem, lopu kopējiem mēs nespējam iedomāties ne vien savu tautu, bet arī kuru katru citu tautu. Gluži kā mežs sastādās no kokiem un krūmiem, kas ar savām saknēm iecirtušies zemē, tā arī tauta sastādās no zemniekiem, kas dzīvo tieši uz zemes, nevis uz asfalta vai akmeņu bruģa.

Mēs skaidri sajūtam, ka, tiklīdz mums reiz nebūs ļaužu, kas dzīvo vienu dzīvi ar zemi, kas no šīs zemes un zemes darba gūst stiprību un stingrestību savām rokām un dvēselei, nebūs vairs arī nekāda stipruma mūsu tautai. Bez zemniekiem un veselīgas zemnieku dzīves izļodzīsies tautas pamati un sašķobīsies balsti, uz kuriem turas visa celtne, ko sauc par nāciju garīgā un miesīgā ziņā.

Lieki par to daudz runāt. Ikvienam pašam jāsaprot, ka pilsēta ir vieta, kas patērē, sadeldē un izkaisa to, ko lauki devuši. Pilsētai pašai nav ne savas maizes, ne tikumības, ne cilvēku. Tai ir gan ātrums, bagātības un mirdzums, bet tam visam nav īsti paliekamas nozīmes, atskaitot tikai vienu, proti: pilsētu garīgo nozīmi. Dabīgi, ka ļaudis, kuriem jāsej, jāpļauj un jābaro derīgie dzīvnieki, nevar pavadīt savu laiku, romānus rakstot, ainavas gleznojot, pētot un filozofējot. Viņiem jāsaņem pasaules uzskati, gudrības un tikumi jau gatavi kā mantojums no saviem tēviem un jādzīvo ar šo mantojumu tālāk. Vienīgi pilsētām ir vaļa atrast jauno, uziet nebijušo, papildināt nepilnīgo. Tas ir vienīgais, ar ko savu pastāvēšanu attaisno pilsētas.

Kļūst saprotams, kamdēļ lauki visu kulturālo gaida no pilsētām. No pilsētas viņi gaida jaunos ierosinājumus, lektoros un dalībniekus saviem sarīkojumiem. Rīgas inteliģence ir bērtin apbērtā ar dažādiem aicinājumiem uzstāties gan ar priekšlasījumiem, gan skandējumiem, gan

Štiglica mākslas skolas audzēknis E. Brastiņš kopā ar māti Hermīni, māsām Augusti, Ellu, Irmu un brāli Arvīdu.

Kopā ar Neatkarīgo mākslinieku vienības biedriem (no kreisās: R. Šterns, E. Brastiņš, J. Jaunsudrabiņš, V. Krūmiņš, J. Bīne, J. Ansons).

E. Brastiņš mākslinieka gaitu sākumā.

E. Brastiņš mākslinieku sarīkojumā. Attēla augšpusē (baltajā laukumā) — A. Kronbergs.

E. Brastiņš mākslas amatniecības skolas audzēkņu un skolotāju vidi.

E. Brastiņš savu kolēģu un audzēkņu vidū Kaučindes mājturības skolā.

Neatkarīgo mākslinieku vienības biedru grupa 1925. g. 29. martā.
(Sēd: A. Annuss, V. Krūmiņš, O. Pladers, Z. Smiltnieks, P. Rubis;
otrā rindā: J. Pētersons, Antons, A. Kronenbergs, A. Cīrulis, R. Šterns,
Jēgers, J. Ansons, P. Krastiņš, I. Zeberiņš; trešā rindā: P. Kundziņš,
H. Markvarts, I. Saukums, E. Brastiņš, E. Veilands, J. Manguls,
A. Brastiņš.)

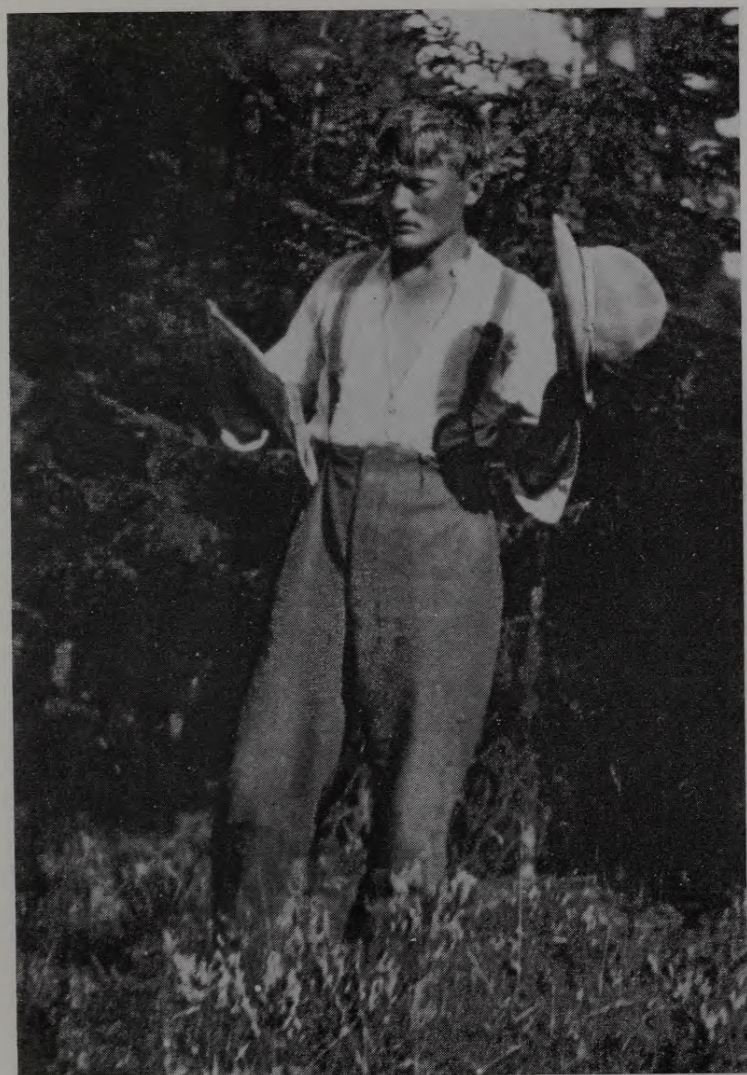
E. Brastiņš
kopa ar J. Bīni
un viņa ģimeni.

E. Brastiņš 1931. gadā.

E. Brastiņš pilskalnu uzmērišanas darbos.

Pilskalnu uzmērišanas ekspedīcijās (20. gadi).

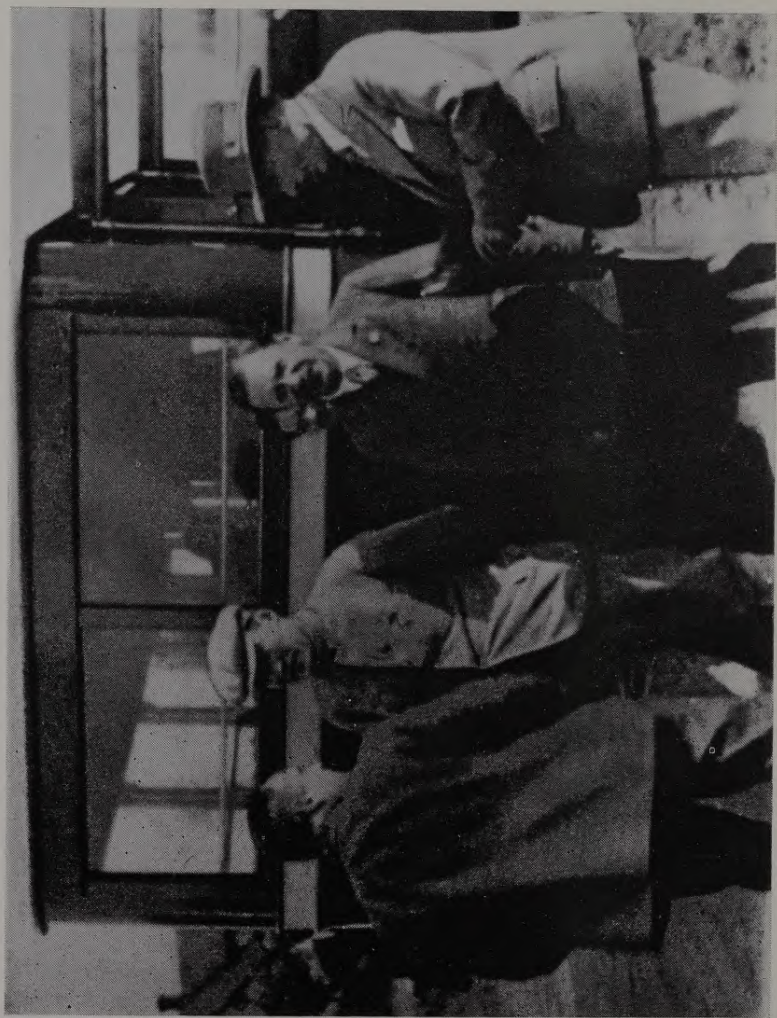
E. Brastīnš kopā ar Latvijas Kara muzeja darbiniekiem (3. no kreisās).

Pie ugunsкура pilskalnu uzmērīšanas ekspedīcijā.

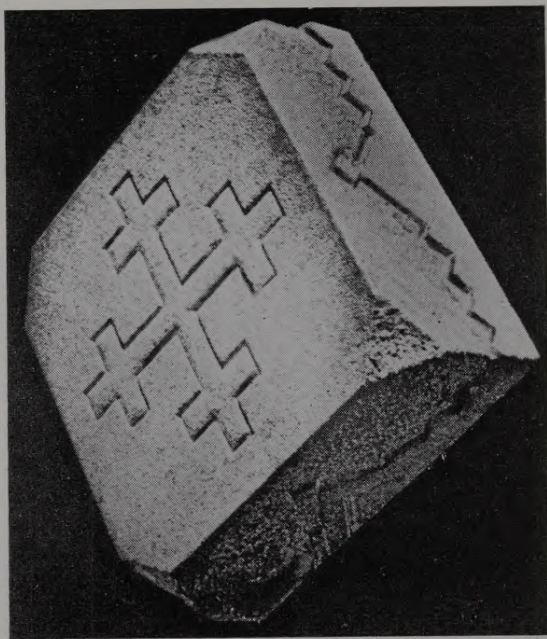
Arheoloģisko senvietu apmeklējuma reizē kopā ar lietuviešu ģenerāli Nagjaviču.

E. Braštinš līdzās prof. Fr. Balodim 1. Baltijas arheologu konferences dalībnieku izbraukumā 1930. g. augustā.

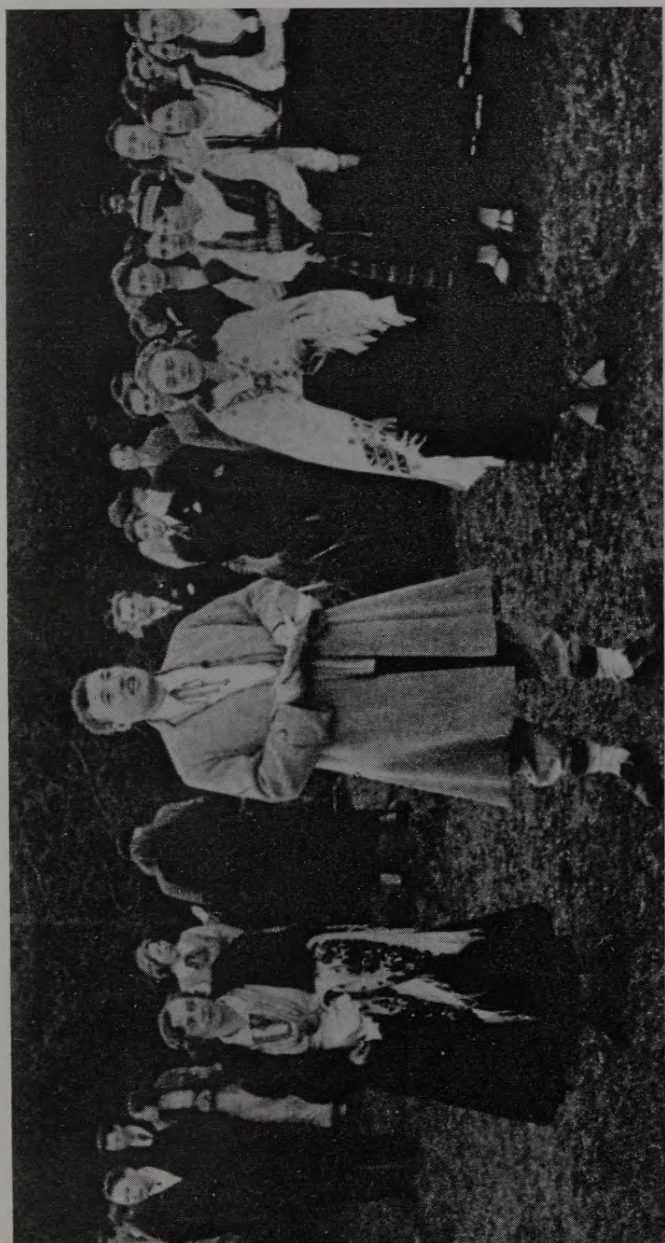

E. Brastiņš studentu vienotnes vidū (2. rindā 2. no kreisās — J. Bīne, līdzās E. Brastiņš,
7. — V. Eglītis, līdzās V. Dambergs).

Dievturu svētbriņi.

Tēlnieka Arvīda Brastiņa veidots dievturu sadraudzes derību akmens.

Ūsiņa dienas svētibās Brīvdabas muzejā, 1938. gadā.

Ziemassvētku vakarā, 1935, gadā.

Kopā ar komponistu J. Norvili dievturu dziesmotajā pulkā (2. rindā 3. no kreisās — komponists, 5. — E. Brastiņš).

E. Brastiņš līdzina (laulā) jauno pāri (Valdemāru un Veru Ozoliņus).

Dievturu kāzās 1936. g. 19. janvārī (kreisajā pusē — J. Bīne, centrā līdzās E. Brastiņam — jaunais pāris O. Kreicers un E. Medne).

E. Brastiņš līdzina O. Kreiceru un E. Medni. Vedējtvēvs J. Bīne. 1936.

Latvju Dievturu Draudzes

Drauga zīme

izdota

A. Plešs

1929. gadam

Nr. 72

L. D. D. vadonis:

E. Brastiņa

Dievturu pulkā (pa labi no E. Brastiņa — komponists J. Norvilis).

Latviskai nākotnei.

Bēru gājienā 1936. g. 16. augustā.

E. Brastiņš ar sievu Mildu.

E. Brastiņa
sveva Milda
ar dēļiem Austrumu
un Vilni
(Austrums —
nošauts
čekas cietumā
18 g. vecumā).

Vadot ekskursiju.

Kopā ar draugiem atpūtas brīdī.

E. Brastiņš literātu
un mākslinieku
vidū (grupā
A. Čaks, J. Sudrab-
kalns, N. Strunke,
J. Veselīš,
J. Medeniš, J. Grīns
u. c.).

E. Virza u. c. viesības pie E. Brastiņa.

Kopā ar J. Veseli Ūsiņa vakarā.

Vai sava traģiskā likteņa nojausmā?

Е. Брастина педэжје аттели чекас цетумă.

izrādēm. Laukos sāk ieviesties uzskats, ka pašu spēkiem nekas labs nav sataisāms un ka bez Rīgas palīdzības ne-
maz nevar iztikt. Valsts kultūras padomei tamdēļ nācies
aicināt lauku pašvaldības turpmāk negaidīt visu no Rīgas,
bet censties paveikt arī kultūras darbu pašu spēkiem. Jā-
sāk jauns virziens.

Pagasti patlaban ir tā atspirguši un nokārtojušies, ka
pie labas gribas un labas organizācijas var jau garīgā
ziņā atbrīvoties no pilsētu aizbildniecības. Pagastos ap-
metušies augsti izglītoti cilvēki, kā skolotāji, ārsti, agro-
nomi, pagastu sekretāri un iestāžu administratori. Tur
dažā labā mājā ir arī atgriezušies atpakaļ pie tēvu zemes,
vidusskolas un augstskolas beiguši ļaudis. Šādu cilvēku
dažā pagastā salasās vai vesels simts, un šis simts var
darīt brīnumus, ja vien sāk ticēt saviem spēkiem un ap-
ņemas kaut ko darīt sava pagasta kultūras un slavas la-
bad. Tie var būt jaunu vērtību radītāji laukos; tie var būt
teicami vidutāji starp pilsētas avotiem un lauku druvām.

Katru dzīvi, kas noorganizēta krietnā un daiļā sa-
sniegšanai, mēs saucam par kulturālu dzīvi. Krietnības
un daiļuma jēdzieni ir visai plaši un tamdēļ plaši orga-
nizētai jābūt dzīvei, kas tos vēlas realizēt. Nav šaubu, ka
pagasti ir kļuvuši un arī turpmāk paliks par mūsu dzīves
organizēšanas centriem. Pagastu pašvaldīšanās pamazām
pārgājusi no tīri administratīviem darbiem arī uz sabied-
riskām un kulturālām darbībām. Ko viņa sākumā uzņē-
musies tikai pagaidām, tas viņai tagad jāpilda arī tur-
pmāk kā pienākums. Pagasta vecākam jāstāv ne vien sava
pagasta administrācijas priekšgalā, bet viņam jāvada arī
visas pagasta dzīves nozares vienā saskaņotā plūdumā.
Viņa tautas nams nedrīkst stāvēt neizmantots un ļaužu
tukšs, viņa pagasta inteliģence un citi spējīgie ļaudis nav
atstājami dikā. Pagasta vecākam ir jāpārredz pagasta
dzīve, jāvada un jāvirza tā uz pilnību un krietnību.

Tiesa, tas nav tik viegli. Vieglāk izrakstīt no Rīgas
visu, kas vajadzīgs. Pagastos ļaudis, ilgi kopā dzīvodami,
ir dažreiz tik asi saskrējušies, ka savu mūžu vairs nedod
rokas viens otram. Pagastos pastāv sektas, nogrupējumi
un nošķirojumi. Tur cīnās pēc noteikšanas, varas un
priekšgalā stāvēšanas tāpat kā visur citur. Ir pagasti, kur
šo iemeslu dēļ sabiedriskā dzīve ir pilnīgi sastingusi, iz-
jukusi un nav nekādas izredzes drīzumā to saglābt. Bet
arī šeit jāatrod līdzekļi, kā visas lietas par labu vērst.

Pagastam jāpieceļas. Tam jāklūst par dziļas un pilnīgas dzīves centru. Uz pagastu jāatgriežas tiem, kas viņu pametuši. Kas to nevar, lai pagriež vismaz savu seju uz pagasta pusi un pastiepj uz turieni roku. Protams, ne tukšu roku!

Katrs lai pajautā sev, ko esmu darījis sava pagasta labad, jo tuvojās sumināšanas brīdis kādam aicinājumam, ko neklājas nedzirdēt nevienam, kas cēlies no kāda pagasta zem Latvijas debesīm.

LATVISKAIS STILS SADZĪVĒ UN MĀKSLĀ

Kad reiz būs nokārtojies tas viss, kas vēl traucē latvietim kļūt un palikt pilnīgi latviskam, tad latvietība būs arī stila problēma. Tauta, kā zināms, ir ne vien saturs, bet arī forma. Saturam piemīt īpašības, kas iekšēji atšķir vienu tautu no otras, bet formai ir īpatnības, pēc kurām to ārēji pazīst. Tām īpatnībām, kas noteic latviešu tautu, atšķirot to no citām tautām, jāizpaužas ar laiku īpašā latviešu stilā. Latvietība kā stils vēl ir maz risināta problēma, bet viņa nav neatrisināma.

Sauksim par stilu zināmu ideālu iemiesojumu ilgstošās formās. Sauksim par formām tos veidolus, ko darinājis kāds veidotājs.

Ideālus veidojošu ideju cilvēcei nav daudz. Tās visas var vārdā nosaukt: tas ir dievīgums, krietnums, patiesums, gudrums, daiļums. Tikai šajos piecos virzienos ļaudis spēj iedomāties savas dzīves ideālos paraugus un pilnības veidolus. Ceļā uz šo ideju radītiem ideāliem tautām rodas reliģijas, tikumības, zinātnes, prātniecības un mākslas. Vārdu sakot, tas viss krāšņums, ko mēs dēvējam par garīgo kultūru.

Visi ideāli galu galā rāda to vienu vienīgo, proti — kas mums kā cilvēkiem šeit zemes virsū darāms. Ja nu šiem cilvēkiem darbiem, kas tiek darīti, ideālus prāta paturot, piemīt ilgstošas formas, tad mums ir darīšana ar stilu, vienalga, kā to izprot, šaurāk vai plašāk. Katrs stils pie tam ir un paliek visaugstākais sasniegums ar mūžības iezīmi.

Bet kā tas nākas, ka stilu ir tik daudz, kaut gan ideju tik maz? Kamdēļ tautai un cilvēkam ir ne vien katram savs, bet pat vairāki stili?

Jau teikts: formētājs jeb veidotājs darina ilgstošās formas, iemiesojot tālēs skatāmos ideālus. Tas attiecas kā uz atsevišķu cilvēku, tā uz veselu tautu un rasi. Tamdēļ var vienmēr runāt kā par savrūpņa, tā par kopas stilu, neatsaucot vārdu veidotājs jeb iemiesotājs.

Kā veidojošais cilvēks pret idejām un pasauli nostājas, tādus viņš tos redz, izprot un sajūt. Tas pats sakāms par tautu. Pasaules uzskats, izjūta un izpratne ir atkarīgi no tam, kādu viedokli ieņēmis veidotājs un kā viņš pēc tam izturas. No viedokļa un izturēšanās atkarīgas rīcības veids, kam seko konkrēti veidoli, īpašas formas, ilgstošs stils.

Nostāšanās, kas nosaka viedokli, visbiežāk var būt neapzinīga, instinktīva. Nostāšanās pamatu sastāda raksturs, dziņas, ilgas, nojautas, vārdu sakot, tas, ko sauc par dvēseli. No šīs nostāšanās izriet izturēšanās, kas var būt apzinīga cenšanās uz mērķiem un ideāliem. Nacionālisms vienmēr ir īpašs izturēšanās veids. Viņš apzinīgi piekopj un vairo to īpašo, kas tautā un tautībā neapzinīgi krājies. Tauta ir ļaudis, tautība ir īpašība, tautas locekļu garīgā brālība. Šās garīgās brālības vārdā veidotājs apzināti izturas tā, kā tautība aicina tam izturēties reliģijā, tikumībā, mākslā, domāšanā un gribēšanā. Nacionālisms savā tīrākā veidā ir stila nesējs visos ideālajos darbības virzienos.

Kas tad nu ir sadzīves un mākslas stils? Zināmās ilgstošās formās izpaukušās krietnības un daiļuma idejas. Sadzīvē viss grozās ap krietnību, mākslā ap daiļumu. Krietnība un daiļums ir divas virsotnes, kas stila ziņā ir vadošās. Šo virsotņu pakājes ir saaugušas vienkop ļaužu dzīvē.

Kāds bijis latviešu senais sadzīves un mākslas stils? Kādos vārdos saucamas šai stilā esošās pazīmes? Ko sauc pati tauta par sadzīvi vadošiem principiem?

Mūsu senās dzīves spogulis ir dainas. Pieradusi auss viņās sadzird stilu veidojošos vārdus kā sadzīvē, tā mākslā. Tie ir: dievājums, rāmums, bargums, netīšums un kuplums.

Dievājums ir gandrīz aizmirsts vārds. Tas sastopams vairs tikai dainās:

Dievojam dēliņam
Teju auga līgaviņa;
Kas bij kāds nedievojs,
Lai jāj zemes gabaliņu.

Ar Dievu, ar Dievu,
Dievaju ļaudis;
Dievs jūsu priekšā,
Dievs pakaļā.

Senā latviešu dzīve un māksla ir viscaurēm reliģiska, maģiska. Tā ir burvību un zinšu pilna. Dievājums ir latviska stila redzamākā pazīme, kas sadzīvē parādās neskaitāmās simboliskās izdarībās, bet rotājošā mākslā kā maģiskās raksta sastāvdaļas.

Rāmums ir otrs latviskās sadzīves un mākslas stilistiskais galvenums. Dainas pauž, kā rāmi izturas, runā un kustas krietni ļaudis. Rāmi pats Dievs jāj lejup no debesu kalna.

Rāmi ejmu, rāmi teku,
Rāmi laidu valodiņu;
Dievs dod man rāmu rast
Sev maizītes devējiņu.

Ātri kungi, ātras tiesas,
Rāma mana valodiņa,
Paklausiet jūs, kundziņi,
Manu rāmu valodiņu.

Šo rāmumu pat dejojošā latvietī saskata pagājušā gadsimta etnogrāfi, rakstīdami: «Latvieši ir ļoti rāma, gandrīz flegmatiska temperamenta. Visi viņu soļi un kustības dejojot to nepārprotami izpauž. Viss tur ir rāms, lēns bez straujuma un kaisles.» (J. G. Kohl, 1841)

Bargums ir nenoliedzama latviešu sadzīves sastāvdaļa. Tas parasti izpaužas savrupībā, nesaticībā, pat naidā. Zināms bargums un vēsums valda pat citādi saderīgās ģimenēs, kā to neskaitāmas reizes apliecina dzīve un dainas:

Māsiņ, vienas māmuliņas,
Kā mēs bargi dzīvojam:
Ne tu nāci uz manīm,
Ne man sērstu aicināji.

Bargi vien, bargi vien
Man augumu valdināja:
Jo bij bargi tēvs, māmiņa,
Vēl iedeva bargajam.

Šī bardzība un individuālisms skaidri redzams latviešu rotājošās un rotājamās formās. Šī paša iemesla dēļ mūsu dainas ir strupas, sevī ierāvušās četrriņdes. Iznesībās latvietis nav pat roku pasniedzis sasveicinādamies utt.

Netišums būtu saucams latvieša iecietība pret gadījumu un tieksme padoties labai laimei.

Netīšām es iebraucu
Greznu tautu sētiņā;
Tiltiem grīti pagalmiņi,
Dēļiem sistas istabiņas.

Jāsim, brāļi, laime būs,
Zirgi zviudz, ne bubina;
Atrasim tautu meitu
Pašā ceļa maliņā.

Latvieša dēku meklētāja un drošprāta gars ilgojas pēc netīšā, nejaušā, gadījumainā. Mūsu jaunā glezniecībā un rakstniecībā stilā to pauž dažs labs mākslinieks.

Beidzot kuplums ir latviešu dzīvē un mākslā, visu aptveroša stila pazīme.

Liec, Laimiņa, man mūžiņu,
Vieglu, vieglu, kuplu, kuplu —
Apenīša vieglumiņu,
Bērza slotas kuplumiņu.

Sedz, māmiņa kuplu sakšu,
Sedz ielokus uz ieloka,
Lai tam tautu kumeļam
No manim vēsumiņš.

Pieminēto stila principu uzrādīšana etnogrāfiskā mākslā un sadzīvē aizņemtū pārāk daudz vietas, tamdēļ tā jāatstāj plašākam iztīrājūmam. Šeit tikai piebīdīšu, ka, jaunlatvisko stilu meklējot, vajag atstāt senos stila principus neievērotus.

Neesmu teicis, ka latviskā iedaba, tautas dvēsele, nevarētu likt mūsu nācijai citādi nostāties pret pasauli un ideālām vērtībām nekā senāk. Ir iespējams, ka latviešu

tauta spēs radīt kādu jaunu, gluži citādu dzīves un mākslas stilu nekā agrākais. Ir iespējams, ka apdāvinātas tautas piedzīvo vairākus stilus savā mūžā. Taču nekad nav jāaizmirst, ka nākotne rēķinājas tikai ar ilgstošām vērtībām un pat ar mūžīgām.

Kā rīkoties, lai izvairītos no stila maldiem un aplamībām? Te zināmu drošību dod atziņas, ka latvietis ir viss senais tradicionālais un latvisks varētu būt viss jaunais, kam nav svešu tautu stilu pieauguma.

Latviskums būtu saucams tas nacionālisms, kam jāved latviešu tauta latvup. Latviskais stils greznos sadzīvi un mākslu, ko kādreiz izveidos šis latvietisms. Tā būs ilgstošas un nekur citur pasaulē neesošas formas un veidoli, kas sastādīs latvisma radīto latviešu stilu.

DAIĻUMS UN LIETA

Šī ir materiālā, lietišķā pasaule. Visa cilvēka šīs zemes dzīve ir dzīvošana lietu starpā. Cilvēks cenšas un meklē pievārēt materiālu, padarīt to viņam paklausīgu. Cilvēks negrib neglītas lietas. Pats viņš nezina, kur ņēmis ilgas pēc daiļuma, kuru tas meklē sev visapkārt. Platons (428.—347. pr. Kr.), pirmais daiļuma mācības nodibinātājs, atzina, ka dvēsele nākusi zemes virsū no tālās aizpasaules. Viņa esot gudra un pilna dievišķu patiesību, bet visu to aizmirsusi. Tikai neskaidrās ilgās tā minstoties pēc aizmirstās pilnības. Daiļums, pēc viņa domām, esot vienīgs, dievišķs, absolūts un katrs viņa izpaudums lietās esot nepilnīgs. Dzejnieki, tēlnieki un gleznotāji apmelojot daiļumu, un tāpēc tie esot padzenami no ideālas valsts. Daiļa esot tikai daba. Daudz labāks tad esot vienkāršs amatnieks. Lūk, galdnieks taisa gultu vai galdu. Viņš nododas idejas atcerēi tāpat kā dabas daiļuma novērošanai. Galdnieks iemieso atcerēto galda ideju, un šī idejas atdarināšana stāv pirmā šķīrā. Bet, lūk, gleznotājs attēlojis galdu uz audekla vai dzejnieks apdziedājis dabu. Viņu darbi jau ir otrās šķīras, jo daba un galds ir tuvāk idejai nekā viņu dzeja vai glezna.

Nav tikamāka darba kā uzminēt, kādu daiļuma veidu sevī nes kāda lieta. Nevar tāpēc lietu pamest nenovestu gatavībā līdz daiļuma pakāpei. Lieta nebūs vēl gatava,

ja tā nebūs daiļa. Daiļums ir tiešs darba turpinājums. Bargs un stingrs bija Platons, bet lietišķo daiļumu tas turējis tomēr augstu.

Mēs esam daudz ko aizmirsuši. Ne vien to, ko mūsu dvēsele varēja atnest sev līdzī no Platona aizpasaules, bet arī to, ko mūsu tēvi jau zināja par daiļumu un lietām. Lietišķais dzīves daiļums ir bijis ieskaitīts latviskās dzīvošanas tikumiskos principos. Ja dainas ir šīs dzīves spogulis, tad tur tūkstošās krāsās atmirdz daiļuma varavīksne, kas pārlietusies pār latvisko ilgu debesīm. No šūpuļa līdz kapam latvietis centies materiālo pasauli iespaidot daiļuma virzienā. «Daiļi logi, daiļas durvis, daiļi paši dzīvotāji.» Un, kad dzīve ir galā, tad «Grib māsiņa daiļi braukt baltā smilšu kalniņā».

To nevajadzētu aizmirst. Daiļums ir satiecīgs un sadzīvo ar katru lietu, ja vien lietu īpašnieks to grib. Nav jāmeklē daiļums tikai gleznu rāmjos un dzeju pantos — jo rāmji ir šauri un panti ir īsi. Atdodiet daiļumam par mājokli katru lietu, kurai pieskaras jūsu roka vai raugās acs. Saulainas liksmes pilna pielis jūsu dvēsele, dzīvojot daiļās lietās. Jūs paši tapsiet skaisti, jūsu lūpas smaidīs un acis mirdzēs. Lietas iespaido mūs tāpat kā mēs lietas. Tāpēc jāizskauž no mūsu apkārtnes neglītās lietas, lai netopam paši neglīti.

Bet daiļums ir kā saules stars, kas, caur vielisku prizmu lauzts, saplīst varavīksnes krāsās. Daiļums var rēgoties laukā no lietām tūkstošos noziedos. Tāpēc, lūk, katrai tautai un laikmetam ir īpašs stils, kurā daiļās lietas un mēs sildāmies kā saulē. Mūsu sapnis, pie kura domājot mums nodreb sirds, Liellatvija, liela ne zemju plašumā, ne bagātībā, bet kultūrā un kultūras daiļumā. Šai Liellatvijai vajag stila, vajag savu īpatnējo daiļumu, kāds nav nekur citur! Tāpēc, veidojot savas dzīves lietišķo stilu, netaisīsim to pēc tālu zemju svešiem paraugiem. Mīļosim tālo zemju daiļumus un apbrīnosim tos, bet sava māja lai pieder savējam. Sadodamies rokās — estēti, etnogrāfi ar amatniekiem un namamātēm; visi domājot vienu un to pašu daiļdomu: lai vairotos stilā vienots daiļdarbs! Nenogurstoša lai ir mūsu cīņa ar ļaužu vienaldzību, kura negrib saprast, ka visai mūsu dzīvei un lietām ir jāiekārtojas pēc daiļuma dievišķiem likumiem. Vispasaules domu tirgū daudzi no mums ir nomaldījušies. Aicināsim tos atpakaļ pie savējā un lietišķā.

SVĒTĀS ZĪMES

Visām patiesi lielām mākslām, cik dažādas tās arī ne-liktos, piemīt kāda kopīga īpašība, kas noteic viņu saturu un formu. Visas lielās mākslas ir simboliskas jeb zīmīgas. Ķīniešu, indusu, persu, ēģiptiešu, grieķu un kristiešu nesalīdzināmie mākslas sasniegumi ir pārpilni svētām zīmēm, simboliem, alegorijām un dievību atribūtiem. Šķietas, ka nav cita ceļa, kā netveramo un nepasakāmo padarīt redzamu un dzirdamu, kā vien līdzību ceļš. Patiesi, mūsu valodas vārdi ir līdzības mūsu domu jēdzieniem, burti ir zīmes skaņām un vārdiem. Līdzības un zīmēs izpaužas cilvēka gars, radīdams kultūras pasauli, kas ir gluži citāda nekā dabas pasaule.

Tāpat kā katrai valstij ir zīmes, kas turamas cieņā un godā, ko nedrīkst pulgot un niecināt, tā arī katrai tautai ir savi svētie simboli. Valsts prasa cieņu savam karogam, ģerbonim, himnai tādēļ, ka tie ir ārējie valsts simboli. Bet pāri valstīm un tautām stāv pasaules radītājs Dievs, kuram par godu visas tautas sacerējušas īpašus simbolus un zīmes. Tās ir svētās zīmes, kas rāda neredzamo, paūž neizteicamo.

Zīmēm sazinās ļaudis savā starpā. Simbolisks ir ļaužu kultūras celšanas darbs. Zīmes ir gan svētas un nesvētas, godājamās un vienkārši lietišķās, svinīgas un ikdienišķās. Bet viņas ir visur. Dzīve ir simbolikas pilna līdz malām.

Māksla meklē svētās zīmes, tāpat kā svētums meklē mākslu. Svētās zīmes māksla cenšas pārvērst arī daiļās zīmēs, lai tā sabiedrotos ar svēto.

Kādas kristīgās simbolikas priekšvārdā lasām: «Simbolika ir mācība vai zinība par reliģisko domu ietērpšanu ārējās zīmēs jeb simbolos. Kamēr mitoloģija stāsta šķietamus notikumus, kuros atklājusies dievības daba viņas spēkā un īpatnībā, simbolika sniedz lietas, ar kurām šie notikumi ir sakaros, lai tādā kārtā prāts tos varētu atkārtot... Tā kā arī kristīgai baznīcai ir savi simboli, ar kuriem tā mūžīgo un neredzamo izpauž vai nu vienkāršās zīmēs, vai arī māksliskos veidos, tad pastāv arī kristīgā simbolika, kas izskaidro visas līdzības un zīmes, kas atrodas svētos rakstos, dogmās un kultā, leģendās, celtniecībā, tēlniecībā, glezniecībā un dzejā. Līdzības jeb tēli ir tikpat svēti kā vārdi.»

Tiešām, lielā kristīgo laiku māksla, kas ziedēja tūkstsots gadus, ar burvīgu smaržu pildīdama visus viduslaikus, ir māksla, kas uzcelta uz svētās simbolikas pamatiem. Viduslaiku estētikas kodolā ir simbols, alegorija, līdzība un zīme. Kristietība neatzina mākslisko izdomu, jo izdomājums esot meli un melu tēvs esot pats velns. Bet viņa atzina līdzību un simbolus, jo līdzībās runājis pats Pestītājs. Varena bija kristīgā māksla, tikpat varena, cik indusu, ēģiptiešu un grieķu māksla, jo tā bija tikpat simbolistiska kā citas.

Ar renesansi, kad ļaužu prāti no kristīgiem simboliem novērsās, lai atkal pieķertos antīkiem, izbeidzās kristīgās mākslas ziedu laiki. Māksla meklēja citas svētās zīmes. Bet pa to laiku, kamēr plauka kristīgā māksla, bija bojā aizgājusi antīkā pasaules skatīšana.

Viņas restaurācija renesanses veidā izdevās tikai pa daļai un mūsu, latviešu, mākslas dzīvi neskāra nemaz.

Mēs, latvieši, tomēr nerimsimies, kamēr mums nebūs mākslas, ko citas tautas dēvēs par raženu un latvisku. Ceļš uz šādu mākslu mums jau zināms — tas ir svēto zīmju ceļš. Mūsu pašu svētās zīmes ir jānoliek lielās latviskās mākslas pamatos, lai šī māksla būtu arī svēta māksla. Ar latviešu simboliku jābaro tās lakstīgalas, kas dziedās pasaulei latviskās dziesmas.

Lai mākslas ēka netiktu celta no jumta, bet gan no pamatiem, ir jāatjauno tautas svēto zīmju izpratne. Tās dod mūsu raksts, mūsu teiksmas, teikas un senreliģija. Ja ne citādi, tad vismaz renesanses veidā ir latviešu apziņā jāatdzīvina visa tā simboliskā domāšana, kas pastāvēja dainu laikos. Tā lai ir katras mākslinieciskas audzināšanas pirmā prasība mūsu zemē. Mūsu mākslinieku audzināšanai ir jāietver latviskā simboloģija un mitoloģija visā pilnībā. Senās svētās zīmes, tēli un veidoli tad kļūs par latvisko formu avotu un mūsu tagadējā tukšā māksla piepildīsies ar cildenu saturu un dziļāku jēgu.

Latviešu tauta ir āriskākā no visām pasaules tautām. Viņas āriskais prāts un sirds ir noģiduši, ka pasaules pirmpamatos darbojas Dieva zaļā roka un Laimes negrozīgie lēmumi. Ap šiem ieskatiem apkārt drūzmējas zīmes un teikas, kas tos tiecas darīt redzamus un saprotamus. Notika tā, ka taisni tai laikā, kad mēs bijām jau tik tehniski sagatavoti, ka varējām sākt bronzā noliet un akmeņos izkalt tos tēlus, ko mūsu iedoma jau bija izlolojusi,

visa Rietumeiropa mums pieteica krusta karu. Mūsu lielai svēto zīmju mākslai bija jāpaliek pumpurā, jo dailniekiem bija jāpamet savas darbnīcas un jāiet septiņi simti gadu garā karā.

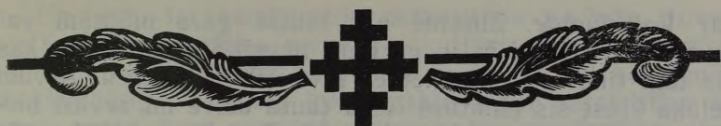
Nu padarīts ir tas, ko varēja darīt zobens. Padarīts ir arī tas, kas darāms bija cirvim un arklam. Nu jādara darbi, kas pārtraukti kopš ilgiem laikiem, — nu jāuzceļ patiesi latviska māksla. Tai jābūt svētai mākslai. Šī latviešu svētuma simbols lai ir pati latviešu tauta. Tad viņas māksla būs reizē tautas un Dieva māksla.

visā Rietumeiropā tautā plēšas krusta karā. Mūsā tie-
lar sveic zīmju mātātei bija jāpateik pumpurā, jo daudzie-
kiem bija jāpamet savas darbības un jāiet septiņi smil-
gadu garā karā.

Nu padarīs ir tas, ko varēja darīt zobens. Padarīs ir
arī tas, kas darāms bija cilvēti un arkliem. Nu jādara
darbi, kas pārtraukti kopā diegām tautiem. — Nu jāuzceļ
pateik, lai varētu darīt darbus, kas jāpateik. Ši kri-
viču sveic zīmju mātātei. Tad vi-
nes mā-

MŪSU GARA ZELTS

35.790—57.940 — ko nozīmē šie skaitļi, sapratīs tikai tie, kas turēs savās rokās trijus smagus sējumus dzeltenos vākos ar uzrakstu «Latviešu folkloras krātuves materiāli. Tautas dziesmas. Papildinājums Kr. Barona Latvju dainām». Ar skaitli 35.789, kā zināms, nobeidzas Barontēva mūža darbs, bet ar nākošo iesākas viņa turpinājums, ko veikusi folkloras kārtuve.

Divu gadu laikā ar Kultūras fonda pabalstu bijis iespējams Valstspapīru spiestuvē priekšzīmīgi iespiest rakstos vairāk kā divdesmit tūkstošu jaunu pamatdziesmu, kas izmeklētas no vairāk kā pusmiljona jaunsakrātām dainām. Tas ir tāds notikums mūsu kultūrā, ko nevar neatzīmēt laikrakstu pašā pirmajā vietā.

Jau piecpadsmito gadu Rīgā krājas tautas gara mantas folkloras arhīvā, tāpat kā zelts mūsu banku naudas pagrabos. Čakli darbinieki, pār galdiem noliekušies, tur rūpīgi skaita, kārtu, pārraksta un reģistrē visu, ko tiem ik dienas atsūta vairāki tūkstoši dziesmu, pasaku, parunu u. c. tautas sacerējumu vācēji. Tas ir kluss, plašākām aprindām maz pazīstams darbs, kura dižākais panākums nu ir minētais dainu krājuma papildinājums.

Lai recenzenti un kritiķi kādā citā vietā iztīrī šo jauko grāmatu teicamās un vājās vietas, viņu kārtojuma trūkumus vai priekšrocības, mēs sumināsim viņu kultūrālo un nacionālo nozīmi.

Žēl tikai, ka neesam paguvuši izveidot īpašu latvisku vārdu tai zinātnei, ko angļi sauc par folkloru, bet vāci

par *Volkskunde*. Zinātnē par tautas gara mantām vai tautas sacerējumiem ir gari un neveikli nosaukumi, kas pie tam tikai pa daļai ietver sevī vēlamo saturu. Arvien lielāka kļūst šīs zinātnes loma tautu dzīvē un arvien biežāk to nāksies piesaukt nākamībā. Tamdēļ vajadzība pēc labāka nosaukuma augtin aug.

Vēlreiz atkārtosim visiem zināmo patiesību, ka mūsu senās dainas ir tāda mantība, kas visā pilnībā pieder mums pašiem. Mēs neesam tās ne no vienas kaimiņtautas aizņēmušies, tās nav arī krievu, vācu vai igauņu ietekmētas. Viss, ko dainas pauž, ir pašu latviešu sacerēts un latviešu mēlēm pateikts. Te saklausāma viņu lielākā vērtība, ko vēl jo vairāk paceļ dainu milzīgais vairums, kas atstāj tīri mistisku iespaidu.

Tūkstošbalsīgi savās dainās latvietis stāsta pats par sevi: kā viņš dzīvojis, ko domājis, jutis un darījis. Pati tauta te visos sīkumos izklāstījusi it visu, kas vien tai licies valodas vērts. Šīs pašapliecināšanas priekšā jāapklūst visiem svešiniekiem, kas, no malas raudzīdamies, latviešu dzīvi nesaprazdami, samelsuši par mums visādas nevalodas.

Dainu kulturālā un nacionālā nozīme ir Kārļa Ulmaņa Latvijā pienācīgi novērtēta un atzīta. Atcerieties vārdus, kas pagājušā gadā teikti Mežotnē: «Es jums teikšu atkal par jaunu, ka latviskie avoti ir mūsu tautas vecu vecā gudrība, mūsu tautas gara mantas, kuras mēs atrodam dainās, teiksmās, gudrības vārdos.»

Un, lai vārdi nepaliktu tikai vārdi, Prezidents š. g. maija sākumā norādīja: «Rakstu un mākslas kamerā nāks klāt arī vēl seno gara mantu un paražu aizsargāšana un godā turēšana. Tas ir pielikts klāt apzināti, jo mūsu paražu, gara mantu vākšana, kopā saturēšana prasa noorganizēšanu, visa šī jautājuma labāku nokārtošanu, nekā tas līdz šim bijis.» Drīz vien, kā redzējam, šis norādījums ieguva arī likuma spēku, jo minētās kameras likumā paredzēts īpašs tautas gara mantu birojs, kas «rūpējas par gara mantu un seno paražu cieņā un godā turēšanu sabiedrībā, sargā tās no pazušanas, bojāejas vai noniecināšanas.»

Mūsu dienās Eiropa sākusi atzīt, ka pasaule nav tikai preču nams, kurā izstādītas pārdošanai visādas mantas. Eiropas tautas atskārtušas, ka viņām ir arī savi nepārdodami dārgumi un ka garīgās robežas ir tāpat sargājamās kā valsts robežas.

Un, lūk, lai samistrotās netautiskās garīgās dzīves vietā varētu iestāties nacionālo kultūru radīšanas laiks, tautas atkal atgriežas pašas pie sevis, pie tā, kas viņās ir pirmbūtīgs. Jaunais laiks meklē atkal sasaistīties ar seno, ar to, kam nav pat vēstures, kas nepārvēršas, bet pastāv vienmēr, kamēr dzīva ir tauta. Un šis nemainīgais pirmspēks, kas rosina, kustina un silda tautas ķermeni, izpaužas visnepārprotamāk tautas gara mantās. Mēs esam laimīga tauta, ka liktenis ļāvis mums saglabāt šīs jaunās kultūras vecās sēklas tik pilnīgā mērā.

Labāk par Saulieti mēs laikam gan nespēsim izteikt seno dainu nozīmi jaunajā kultūras dzīvē. «Latvju tautas dziesmās ietverts tautas tikums, uz kura kā uz cietiem, nekustamiem pamatiem stāv droši mūsu dzīve, mirdz jūtas, kuras cilvēkus pavadīs, kamēr tie pasaulē mitīs. Jo — vai tad darba tikums nav vairs, vai kad nebūs cildināms? Vai mīlestība kā svēta, šķīstoša uguns neiedegsies cilvēku sirdīs? Vai tēvu un māti, tēvu zemi un tautu nebūs kad mīlēt? Vai nebūs kad griezties pie mūžam jaunās dabas un smelties no viņas spirtumu? Vai kad nevajadzēs mīlēt savu tuvāku?! Kamēr šīs lietas būs cilvēcē, tikām mūsu tautas dziesmas būs mūžam jaunas un spirtas dzejas avots. Kalnus, kur zeltu izrok, mūsu senči nevarēja saviem bērniem atstāt, varu, no kuras citi trīs, arī ne, — un tomēr manta, ko viņi atstājuši, labāka par zelta kalniem un stiprāka par tērauda ieroču varu.»

Kāds prieks būtu Saulietim, ja tas piedzīvotu šo laiku un redzētu, cik ļoti savairojušies dainu krājumi un kā pieaugusi viņu cieņa atjaunotā Latvijā. Zem nevēribas un vienaldzības velēnas reiz paglabātās «blēņu dziesmas» nu atkal augšāmcēlušās, lai kļūtu par latviskās Latvijas sirdi un dvēseli.

Bet ir viens apstāklis, kas liek bažīties par to mantu, kas «labāka par zelta kalniem un stiprāka par ieroču varu». Dainu uzrakstījumu skaits drīz būs sasniedzis veselu miljonu un ikvienam, lai tās pamatīgi pazītu visos variantos, būs ilgus gadus pie tām jānosēž. To varēs atļauties tikai retie. Sava nepieejamā vairuma dēļ tās, domājams, atsvešināsies no tagadējās dzīves arvien vairāk. Ieviesīsies pavirša dainu pazīšana un tai līdzīgi dažādi pārpratumi un aplamības. Lai to novērstu, pie laika būtu jā-sāk domāt par dainu izdošanu speciālām kultūras vajadzībām un arī par viņu lietpratīgiem pētītājiem.

Taču Dievs lai mūs pasargā no sausiem dainu speciālistiem, kas pāri savai specialitātei nespēs saskatīt tautas lielos mērķus. Kaut pie dainām neķertos arī ļaudis, kuru prāts ir vienmēr siltas skepses apdvests un sirds nekad nespēj iesilt par tautiskām lietām.

Nav arī jāpiemirst, ka mūsu dienās folklorā ir kļuvusi par zinātņi ar milzīgu valstisku nozīmi. Strīdiņš par šās zinātnes priekšmetu ir izšķīries tā, ka vārdiņš *tauta* viņai vairs nav tikai «vienādi noskaņotu ļaužu pulks», bet gan nacionāla kopība viscildenākā nozīmē. Tautu politiskie vadītāji šodien zina, ka tautas satversmē ne vien likumi un noteikumi, bet arī tā sociālā kārtība, kurā valda tradīcijas un ierašas.

Augsti teicams un ražens ir dainu druvā padarītais darbs. Lai pateicība un gods par to lieliem un maziem. No savām vecmāmiņām dzirdētās dziesmiņas ir uzrakstījis pamatskolu pirmo klašu skolnieciņš, kas tikko spēj spalvaskātu noturēt, ar tādu pašu centību kā pēdējā kursa students. Mazpulcēni un skauti, amatnieki un arāji nav taupījuši ne laiku, nedz pūliņus, lai pasargātu no iznīcības to mantu, kas līdzī sirmajām māmuļām aiziet uz smilšu kalniņa pusi.

TAUTASDZIESMA — KULTŪRAS GLĀBĒJA

Mēs vēl neesam ne ar ko izskaidrojuši, kāpēc pie latviešiem atrasts tik milzīgs skaits tautasdziesmu jeb dainu. Vēl vienmēr 80 000 pamatdziesmu kādos 800 000 uzrakstījumu ir brīnums, kas gaida savu vēsturisko un etnoloģisko izskaidrojumu.

Latviešu tautasdziesma pēc sava satura un formas tik ļoti atšķiras no visa tā, ko esam apraduši redzēt citu tautu ritmiskos sacerējumos, ka viņai nevar piemērot pat parastās pētišanas metodes, kas labi noderējušas citu tautu folkloras pētniecībā. Pirmā lielā kļūdišanās, izlietojot svešas mērauklas, notika, kad domāja, ka latvju dainas cēlušās tad pat, kad vācu tautas ziņģes, proti — viduslaikos. Otrreiz maldījās tie, kas centās dainu kultisko raksturu izskaidrot gandrīz vienīgi ar kristīgās ticības iespaidu.

Patlaban tautdziesmu skaits ir tik milzīgs, ka aizvien mazāk paliek ļaužu, kuriem ir vēlēšanās gadiem ilgi nodoties viņu apzināšanai un pētišanai. Jāsaka, ka pašlaik tāda dainu pētnieka, kas viņām būtu nodevies ar visu sirdi un dvēseli, nemaz nav. Milzīgie uzrakstījumu krājumi glabājas folkloras krātuvē tikai reģistrētāju caur-lasīti.

Latviešu tautdziesmai ir milzīga nozīme mūsu senkul-tūras pētniecībā. Neviens etnogrāfs vai vēsturnieks nav sniedzis par latviešu dzīvi un kultūras struktūru tādas ziņas, kādas atrodamas latviešu dainās. Dainas ir izglābušas mūsu kultūrvēsturi no aizmirstības.

Dainu lielā vaļsirdība ļauj izdibināt pat visos sīkumos latviešu sadzīves paražas, saimniecisko dzīvi un garīgos uzskatus un priekšstatus. Citiem vārdiem: materiālās un garīgās kultūras ainava dainās notēlota negaidīti skaidri.

Latviešu tautdziesmai daudzējādā ziņā ir jo liela nozīme arī mūsdienu kulturālos centienos. Senai materiālai kultūrai, protams, vairs ir tikai kultūrvēsturiska nozīme, bet citādi stāv ar senkultūras garīgo pusi. Tai vēl joprojām ir nenoliedzama vērtība arī tautas apzinīgās nacionālās dzīves posmā.

Visvairāk senā garīgā kultūra varētu interesēt mākslai. Dainas glabā tādas senas teiksmas, kas nav nekur citur uzglabājušās. Mūsu tēlojošā māksla meklē sižetus dekoratīviem gleznojumiem un veidojumiem, lai vismaz pēc satura varētu saukties par latvisku mākslu. Dainās šādu ierosinājumu ir pietiekoši daudz.

Skaists ir tā saucamais dienas mīts, kas stāsta, kā Saule sāk dienas gaitu, kā to turpina un beidz. To izklāsta kāds tūkstotis pamatdziesmu. Visai interesants ir latviešu gada mīts, kas saistīts ar saulgriežiem. Gads sākas ar to, ka Saule audzina savu meitu. Kad tā uzaugusi, to nolūko Dieva dēls un Jāņos notiek derības. Rudens saulgriežos tiek svinētas kāzas, kurās Pērkons sasper saules koku. Gadam beidzoties, Saules meita atvarā noslikst un Saule raud visu ziemu. Pieci simti pamatdziesmu jo sīki pastāsta, kā tas viss noticis.

Mūžības mīts runā par to, ka Saule un Mēness esot precēts pāris, kas dzīvojot samērā nesaticīgi. Tie precējušies tad, kad Zeme esot radusies.

Otra teiksmu virkne saistās ar priekšstatiem par dievībām. Te tiek sīki izstāstīts par Dievu, Laimu un Māru.

No šīm dievību dainām var izlobīt dievību izskatu, atribūtus, darbības iecirkņus utt. Šo dainu skaits ir vairāki tūkstoši, un viņu vērtība ir milzīga arī salīdzināmā mitoloģijā.

Cits dzejisku priekšstatu lauks saistās ap seno laiku un dienu personificējumiem. Tādas dienas kā Meteņi, Ušiņi un Mārtiņi ir tēlotas apcīvēkotā veidā ar daudzām piedevām. Vēl jo kuplāki ir dainu stāstījumi par svinamiem laikiem — Lieldienām, Jāņiem, Apjumībām, Ziemas-svētkiem.

Visai raksturīgi, ka šie atsevišķie dzejisko priekšstatu novadi nekur nejaucas kopā. Mūžības, gada un dienas mīti nerēķinās viens ar otru kā ar kādiem priekšnoteikumiem. Dieva dēlu un Saules meitu teiksmās neņem daļību Dievs, Laima un Māra. Arī gadskārtas svinamo dienu un laiku personificējumi netiek nolikti vienā līmenī ar dievībām, bet paliek tikai personificējuma kārtā.

Daudz noderīga tēlojošai mākslai var dot arī dainu stāstījumi par veļu un dvēseļu dzīvi, arī laumas, raganas, velni un jodi ir dekoratīvi labi izmantojami.

Daudz arī runāts par seno dainu tikumu un reliģisko uzskatu noderību mūsdienu dzīvē. Tāpat dainas kā audzināšanas līdzeklis zināmā bērnu vecumā tiek pastāvīgi ar sekmēm izlietotas.

Var teikt, ka dainu nozīme jaunlatviskās kultūras izveidošanā ir ne mazāk liela kā senlatviskās kultūras attēlošanā. Latviskās godībās, t. i., krustabās, kāzās un bērēs, patlaban mēdz izlietot kā seno dainu tekstus, tā arī meldījumus. Tas pats notiek, latviskojot gada svētkus.

Katras īstas nacionālas kultūras pazīme ir nepārtrauktība, kontinuitāte. Uz veciem pamatiem no iepriekšējiem posmiem organiski izaug vai tālāk attīstās nākošie kultūras posmi. Nekur citur kā tikai dainās kultūras darbinieks var mācīties to, kas nepieciešams šādai kultūras nepārtrauktībai un viengabalainībai. Tamdēļ visur tur, kur valsts apmāca savus kultūras darbiniekus — māksliniekus, morālistus, tiesībniekus, filozofus —, vajadzētu mācības programmās ietvert arī visnopietnākās dainu studijas. Mūsu universitātei darītu godu īpaša dainu katedra.

Tautdziesma būs nākotnē latviskās kultūras glābēja. Ja arī tagad viņas kultūras spēks nav pilnīgi izmantots, tad tautas garajā mūžā būs vēl daudz izdevību to izdarīt.

MŪSU TAUTASDZIESMU TIKUMĪBA

Līdz šim uzrakstīto tautasdziesmu skaits tuvojas pusmiljonam. Rodas pārlicība, ka visas dziesmas ir uzrakstītas jau daudzos atkārtojumos un variācijās. Dziesmu mežam jau saredzama robeža, kurai atbilst dzejiskās izdomas apvāršnis mūsu tautas dvēselē. Var pat apgalvot, ka ir zināms skaits motīvu mūsu tautasdziesmās, kam pāri nesniedzas mūsu tautas dzejas fantāzija. Vislabāk tas redzams, ja tautasdziesmās sakārto kādu atsevišķu nozari, piem., mitoloģiju. Dievam, Laimai, Jumim, Ušīnam ir gluži noteikts skaits dziesmu, pie tam gandrīz visām šīm dziesmām ir neskaitāmi atkārtojumi arniecīgiem novirzījumiem. Gluži vientuļa, bez variantiem un atkārtojumiem ir tikai reta kāda dziesma, visbiežāk tā ir viltota vai sagrozīta. Tomēr viņu skaits ir pārāk niecīgs.

Iedziļinoties tautasdziesmās, atrodam, ka viņās atbalsojusies visa latviešu dzīve ne vien savā ārīšķībā, bet tur atskanējuši arī šo ārīšķību veidojošie principi. Tautasdziesmās dzirdama atbilde uz jautājumiem: «kādam man jābūt?» un «kā man jādzīvo?». Kā zināms, šos jautājumus iztirzā ētika jeb mācība par tikumību. Dažādām tautām tikumība nav gluži vienāda un ir atkarīga no dzīves un pasaules uzskata. Šo pēdējo savukārt cenšas noteikt reliģija. Tā grieķu tikumības sistēma nelīdzinās kristīgai ētikai vai budisma morālei. Arī mūsu tautasdziesmu tikumība glabā sevī daudzas īpatnības, kas atšķiras no pastāvošo reliģiju tikumiskām sistēmām.

Taču tagad, kad modusies zināma interese par mūsu tautas kultūras vērtībām — mākslu, valodu, apģērbu, iedzīvi u. c. —, nebūs lieki izklāstīt arī tos tikumus, kas bijuši pamatos senai kultūras dzīvei. Starp kultūras dzīves parādībām un tikumisko dzīves uzskatu ir tiešs sakars, jo apzinīgs cilvēks rīkojas vienmēr saziņā ar savu ētisko pārlicību. Mūsu darbības sekas tad nu ir kultūra visās viņas nozarēs un normās.

Jūsvojot par seno latviešu dzīvi, daudzkārt norādīts uz viņas augsto tikumisko līmeni un ieteikts likt to paraugam mūsu turpmākai latviskai dzīvošanai. Tomēr nevienā rakstā nav mēģināts sakārtot plašos materiālus par

latviešu tikumiem kādā pārskatāmā un aptverošā sistēmā. Lai kaut cik novērstu šo trūkumu, gribu visā īsumā šeit tādu sistēmu uzvest, lai pēc iespējas tuvāk šai sistēmā ietilpstošās sastāvdaļas. Protams, tautasdziesmu krājumiem nevarēja tuvojies ar kādu iepriekš sadomātu vai kaut kur aizņemtu tikumu sistēmu, jo tad varēja rasties iztrūkumi un pārpalikumi. Tāpēc sistēmu nācās atrast pašā faktiskā materiālā un viņa īpatnībās. Tam nolūkam nācās izlietot jau Kr. Barona piekopto paņēmieni — izrakstīt attiecīgās tautasdziesmas uz atsevišķām lapiņām un kārtot, liekot līdzīgo dziesmu pie līdzīgās un radniecīgo puduri pie radniecīgā. Tā pats no sevis tikumu dziesmu mežā izauga sistēmas koks ar zariem un nozarojumiem. Atstājot sīkumus citādam apcerējumam, pašus galvenos sistēmas zarus nosauksim viņu vārdos.

Iepriekš vēl piebilstams, ka atsevišķie tikumi iet kopā ar saviem kontrastiem jeb netikumiem. Citiem vārdiem sakot, tikumi polarizējas, nostājas pretī netikuma principiem. Arī latvju tautasdziesmās blakām kaut kādam cildināmajam tikumam stāv nopelts netikums. Visu tikumu dziesmu skaits grozās ap 10 000 pamatdziesmu un sabirst sekošos apcirkņos:

Pamattikumi

1. Labums — ļaunums
2. Gods — negods
3. Rātība — palaidnība
4. Tikums — netikums

Paštikumi

5. Gudrība — muļķība
6. Darbs — slinkums
7. Daiļums — neglītums
8. Prieks — bēdas

Ļauztikumi

9. Mīlestība — bardzība
10. Saderība — naidis
11. Devība — skaudība
12. Tiesa — viltus

Ap šiem galveniem tikumiem saistās citi mazāk patstāvīgi tikumiski jēdzieni, piem., drosme. Sengrieķu tikumu sistēmā drosme — andreia — tiek cildināta kā patstāvīgs tikums, turpretī mūsu tautasdziesmās drosme pavada darbību jeb aktivitāti un neizceļas ar īpašu daudzinajumu.

Žēlsirdība jeb žēlums, kristīgās ētikas svarīgākais likums, mūsu tautasdziesmās organiski saaudzis ar viltību, netaisnību, pārestību, kas stāv kontrastā taisnībai. Žēlsirdība rodas tur, kur ļaudis vai ļauna diena nodara pāri ļaudīm vai dzīvniekiem. Pateicība, kas dažās tikumu sistēmās ieņem atsevišķu vietu, mūsu sistēmā piekļaujas dievībai, jo tiek no pēdējās izaicināta.

Dažā ziņā tautasdziesmu ētika sakrīt ar kristīgās reliģijas morāli, tomēr pastāv arī lielas nesaskaņas. Sabiedrisko tikumu jeb ļaužtikumu vidū pie kristīgiem stāv mīlestība, un tiem gan pieņemami ir arī mūsējo saderība, devība un taisnība. Turpretī par saviem individuāliem tikumiem, kas piekopjami neatkarīgi no ļaudīm, kristīgā ticība uzlūko ticību un cerību. Nekas tamlīdzīgs nav atrodams mūsu tautasdziesmās, tām viņu vietu aizņem gudrība, darbība, daiļums un prieks. Gudrība kristīgos laikos nav sevišķi cienīta, jo «svētīgi ir tie garā nabagie». Tāpat darbs nav nekāda cildināma lieta — «skataties uz putniem gaisā, kas nesēj un neļauj». Dieldelnieks ilgus laikus ir bijis īsta kristīgā cilvēka pazīme. Daiļumu un prieku kristīgā baznīca atklāti peļ kā netikumumu, jo tas nesakrīt ar askētisko ideālu. Tikai pēdējā laikā, dažādi iztulkojot, mēģināts piemērot kristīgo morāli cilvēka dabas veselīgām tieksmēm pēc prieka un daiļuma.

Latviešu tikumība, kāda tā izpaužas tautdziesmās, ir veselīgi izaugusi no dziļākās cilvēka dabas. To nav ierobežojušas nekādas vienpusīgas reliģiskas mācības, zīmējoties arī uz kristietību. Daiļums un prieks atradies vienmēr dzīves pašā vidū kā tikumisks stūrakmens un saderējis arī ar senējiem reliģiskiem uzskatiem.

Parasti tikumus iedala divās lielās grupās — individuālos un sabiedriskos jeb paštikumos un ļaužtikumos. Tomēr latvju tautasdziesmas aicina pievienot šām divām grupām vēl trešo, kuru mēs esam apzīmējuši par pamattikumiem. Šiem tikumiem ir sintētisks raksturs, jo tie ietilpina nediferencētā, nesadalītā veidā arī paštikumus un ļaužtikumus. Tā, piem., labums ir vārds, ar kuru tiek apzīmēts arī daiļums, taisnība, mīlestība, bet tautasdziesmās visvairāk to lietō kā patstāvīgu tikumu, kas pāriet labdarībā un labvēlībā.

Tautasdziesmās apdziedātie tikumi ir konkrēti un tiek daudzināti kopā ar reālo ikdienišķo dzīvi un tās notikumiem. Nekādu abstraktu prātojumu par tikumiem ārpus dzīves patiesām vajadzībām tautas dzeja neatzīst. Tāpēc

visi tautasdziesmās izskanošie tikumi ir pašas tautas pārbaudīti, reālā dzīvē par labiem atzīti, paražās nostiprinājušies un noderējuši par direktīviem ļaužu dzīvei. Viņu vērtība vēl tagad nav mazinājusies nevienā vietā, un šie tikumi var joprojām noderēt par ceļa rādītājiem audzināšanas, dzīvošanas un kultūras celšanas jautājumos. Patiesi, grūti atrast citu kādu ētisku sistēmu, kas vispusības ziņā varētu līdzināties mūsu tautasdziesmu tikumībai.

EINHORNA ZIŅAS PAR LATVIEŠU DIEVESTĪBU

Tai pašā laikā, kad jezuīti, pūlēdamies izdeldēt luterānismu, sastapās Latgalē ar seno latviešu dievestību, par ko tie ziņo 17. gs. sākumā savam ģenerālim Romā, Kurzemes latviešu senticību dedzīgi apkaro Pauls Einhorns. Darba Einhornam daudz, jo no katoļu rokām luterānisms saņēma latvieti savā sirdī tādu, kāds tas bijis sentēvu laikos. Kristietībai latvieša galvā un sirdī vēl nebija ierādīta ne mazākā vietīņa. Retajās baznīcās latīņu valodā turētās misas un ārējās izdarības nebija nemaz skārušas viņa vecumvecos reliģiskos ieskatus un priekšstatus.

Pauls Einhorns piedzima un uzauga Zemgalē. Viņa vectēvs Aleksandrs Einhorns kā hercoga galma mācītājs bija atnācis no Vācijas Zemgalē jau lielkunga Ketlera laikā, bet tēvs — arī Pauls Einhorns bija mācītājs Iecavā. Nav īsti zināms, kad dzimis mūsu Pauls Einhorns, bet 1621. gadā viņš darbojas kā lauku mācītājs Mežmuižā un vēlāk top par superintendentu Kurzemes hercogistē. Viņš ir tā laika izglītotākais garīdznieks, prot grieķu, latīņu un ebreju valodas, pamatīgi pārzina Bībeli un kristīgo dogmatiku. Taču laicīgās zinātnēs tas bijis liels neprāša un visu novērtējis, raugoties no sava šaurā bibeliskā viedokļa. Viņš arī svēti ticējis raganām, vilkačiem, pūķiem, velniem un no visas sirds centies tos izdeldēt, kā nu mācēdams un varēdams. Šī iemesla dēļ P. Einhorns centies izdibināt, kādī īsti bijuši latviešu dievestīgie priekšstati, un no viņa pūliņiem mēs šodien iegūstam ziņas, kaut arī trūcīgas, nepilnīgas un pārprastas, par latviešu dievestību dienvidos no Daugavas.

Neraugoties uz savu augsto kārtu un svešo tautību, Einhornam bija palaimējies iegūt latviešu zemnieku uzticību tādā mērā, ka tam izdevās novērot un noklausīties viņu dzīvē to, ko līdz tam neviens cits nebija pamanījis. Viņam palīdzēja viņa labā latviešu valodas prašana, ko tas, latviešos uzaugdams, bija ieguvis. Einhorns vairāk nekā citi mācītāji dabūja pārliecināties, cik maz vietas senā dievestība bija atstājusi latviešu galvās kristīgai ticībai. Šādas atziņas spiests, tas 1627. g. saraksta un laiž klajā grāmatu «Wiederlegunge der Abgötterey», kurā tiri teorētiski ar Bībeles patiesībām mēģina atspēkot un pierādīt par aplamiem latviešu senās dievestīgās ieražas un ticējumus. Šodien mūs maz vairs interesē Einhorna teoloģijas smagie lielgabali, ar kuriem tas toreiz grāvis un dragājis seno nekristīgo dievestību, bet gan daudz vairāk tās, pret ko viņš vērsies savā dievbijīgā naidā.

Kad Einhorns 1636. g. kļūst par Kurzemes superintendentu, viņš izlieto savas latviešu dievestības zināšanas baznīcas pārlūkošanas instrukcijai. Jauno no Vācijas atbraukušo mācītāju labad Einhorns vēl otrreiz apstrādā savus savāktos senreliģijas materiālus, sarakstīdams it kā mācītāju rokasgrāmatu, kurā pārskatāmi sakopotas visas varbūtējās latviešu māņticības līdz ar pamācību, kā tās iznīdējamas. Šī otrā Einhorna grāmata par latviešu dievestību iznāca 1636. gadā un saucās «Reformatio Gentis Letticae in Ducatu Curlandie». Ja savā pirmajā aperējumā «Wiederlegunge der Abgötterey» Einhorns vairāk runā par māņiem, zīlēšanu, lietuvēniem un sumpurņiem, kas īsti neiederas dievestībā, tad «Reformatio Gentis Letticae» viņš atkārtojis un papildinājis ziņas par latviešu «dieviem un dievietēm», nerunā vairs par māņiem, bet viņu vietā stāsta par svētku un godību ieražām. Plašāku nodaļu viņš veltī arī pūķiem, ko latvieši turot savās klētīs. Labi ņemot, arī svētku un godību ieražas maz gan pieskaras latviešu dievestības kodolam un tamdēļ mūs šoreiz valdzina mazāk, jo gribam runāt par pašas dievestības pieminekļiem.

Pēc ilgāka laika (1649. g.) Pauls Einhorns vēlreiz ķeras pie spalvas, lai rakstītu par latviešiem. Šoreiz viņš saraksta «Historia Lettica» jeb latviešu vēsturi, lai vietējie un svešie vācieši reiz zinātu, kas latvieši par tautu. Šajā grāmatā Einhorns atkārtoti visu, ko viņš zina par latviešu «dieviem un dievībām», un turklāt diezgan plaši apraksta vēl krustabas, kāzas un bēres. «Historia Lettica» sniedz

visvairāk ziņu par latviešu dievestību, jo te viņš vairs daudz nerunā ne par māņiem, nedz par nelabajiem. Šķietas, ka pats Einhorns nācis pie atziņas, ka dažādie māņi pastāvējuši tiklab latviešos, kā vāciešos un sastādījuši no dievestības maz atkarīgu priekšstatu pasauli.

Einhorna grāmatas mūsu dienās ir liels retums, tamdēļ, vēsturniekiem pakalpodams, tās par jaunu iespiedis Kallmeijers savā «Scriptores Rerum Livonicarum» otrā sējumā. No šī izdevuma tad arī tiek izrakstītas tās vietas, kas vēsta par latviešu dievestību, pirmā vietā liekot Paula Einhorna pēdējo un rūpīgāko darbu.

HISTORIA LETTICA; TAS IR; LATVIEŠU TAUTAS APRAKSTS

Trešā nodaļa.

Par latviešu dievkalpošanu.

(L. p. 17.) «. Un arī latvieši to darījuši un saulei, mēnesim, pērkonam, zibenim un vējam dievkalpošanu izrādījuši, arī bez tiem viņiem bijuši vēl īpaši dievi un dievietes, kā Jūras Māte jeb dieviete, ko zvejnieki (piesaukuši), lauku, ko arāji, mežu, ko mednieki un mežsargi, ceļu, ko ceļinieki, dārzu, ko piesaukušas sievietes un saimnieces.

Bet sevišķi sieviešu kārtas piesaukta it īpaši grūtnieču un nedēļnieču (18.) godāta bijusi Laima, tas ir, Fortuna jeb laimes dieviete, jo tā radībās palīdzot dzemdētājām, un viņa laikam bijusi Juno Lucina . . . Kaut gan tie tagad jau mācīti kristīgā ticībā un joprojām tiek apmācīti, tad tomēr viņi neatlaižas no šādas pagāniskas elku dievības, bet vēl arvien piesauc savas dievietes, kā tas noprotams it īpaši no viņu dziesmām, ko tie savā valodā dzied, kas ir īstas Hymni Deorum jeb viņu dievu dziesmas, kā es pats to daudzkārt esmu dzirdējis. Mednieki un mežsargi šādās viņu dziesmās piesauc Mežamāti, ceļinieki ceļa dievieti, sievas Dārzu- vai Lopumāti. Un vēl kas vairāk, nesen esmu dzirdējis zvejniekus žēlojamies, ka jūras dieviete esot uz tiem gaužām sadusmojusies un nedodot vairs nekādus lomus viņu zvejai. No kam tas ceļas, ka šāda pagāniska elkadievība vēl ļaudis atrodama un nav pavisam izdeldēta, par to aprādīts īpašā apcerējumā.»

Ceturrtā nodaļa.

Par viņu svētkiem, ko tie pagānībā turējuši.

(19.) «... Kādus svētkus latvieši pagānu laikos turējuši, par to nekas daudz nav izdibināms. Nav šaubu, ka tie tāpat kā citi pagāni būs turējuši svētkus, lai godātu savus dievus un dievietes un lai izrādītu tiem savu dievkalpību. Bet par to nav nekādu ziņu, izņemot to, ka oktobra mēnesī tie mielojuši dvēseles un tām turējuši četrās nedēļās, proti no 29. sept. līdz 28. oktobrim kādus svētkus, kā tas no tiem dzirdēts, kas, neraugoties pat uz viņu kristietību, tos turējuši cieņā. Šajās svinamās dienās (20.), kuras tie dēvējuši arī par Dievadienām (Gottes-Tage), nekādus sevišķus darbus nav iesākuši, it īpaši nekādu labību nav kūluši, tālab ka tie domājuši, ka šo dienu kūlums, kad to iesējot, nedīgstot. Pēc tam tie decembra mēneša naktī turējuši kādus riebīgus svētkus ar dejošanu, lēkāšanu, dziedāšanu un briesmīgu klaigāšanu, kā arī rīšanu un dzeršanu, tad tie, no vienām mājām uz otrām staigādami, šādā briesmīgā un trakā kārtā visu to nakti pavadījuši. Šos bezkaunīgos svētkus tie, bez šaubām, agrākos laikos aizguvuši no seniem un bezdievīgiem pagāniem, kā grieķiem un citiem, kas arī šai laikā decembrī turēti ar bezkaunīgu dzīvošanu nedievam Como, kas bijis rīšanas, dzeršanas un negantības dievs... Vairāk neko, kā domājams, par viņu pagāniskiem un nedievīgiem svētkiem nav iespējams uzzināt, izņemot šos, ka tie vēl līdz šai dienai tos slepeni tura un piekopj.»

Piektā nodaļa

Par viņu gadu un mēnešiem, pēc kuriem tie dzīvojuši un rīkojušies.

(23.) «... October, Wälla-Mānes, jeb Semlicka-Mānes, kas šo vārdu dabūjis no viņu māņticīgās veļu mielošanas, jo tanī viņi izsaukuši veļus (Seelen) no kapiem un mielojuši. Šīs pašas dienas tie saukuši arī Dieva-Dienas...»

Septītā nodaļa.

Par viņu radībām, kādus vārdus tie devuši saviem bērniem, kad tie piedzimuši, un kā viņi tos turējuši un audzinājuši.

(26.) «Kad sievas nonākušas radībās, tad dieviete Laima esot, kā tie domā, visai darbīga bijusi, jo tā esot palīdzējusi, tāpat kā pie citām pagānu tautām Juno (27.) Lucina, kuru piemin Terentijs . . . Šī Laima (ar ko tie apzīmē arī laimi vispār) pēc viņu domām tādām sievām paklājot savu pašas darināto palagu, uz ko tām dzemdēt: kad tas noticis, tad radības bijušas laimīgas. Turklāt tiem bijusi vēl viena dieviete, saukta Dākla (Dēkla), viņa iešūpojusi bērnus, kad tie piedzimuši, jo tāds bijis viņas uzdevums, iešūpot mazus bērnus un tos sargāt. Kad tie piedzimuši, viņiem doti vārdi, bet, kad tas noticis, nav īsti zināms . . .»

Vienpadsmitā nodaļa

Par viņu laulību un kāzām.

(39.) «Kaut gan viņi tikpat kā neko nav zinājuši no īstā un patiesā Dieva, viņa vārda un baušļiem, tad tomēr tiem bijusi laulība, kas ļoti vērā turēta, proti, ka vīrs un sieva indisolubili conjunctione, t. i., dzīvojuši viens ar otru nešķiramā savienībā, tamdēļ arī bērnus, ko radījuši viens no otra, šādā laulībā turējuši par vienīgiem īstiem savas mantības mantiniekiem. Poligāmija, kad vienam vīram ir daudzas sievas, kā pie žīdiem un turkiem parasts, pie viņiem nav bijusi, ne arī concubinatus, bet tiem gan bijusi tāpat kā tagad īsta laulība . . .»

Divpadsmitā nodaļa.

Par latviešu dabu, īpašībām, tikumiem un izturēšanos.

(44.) «. . . Nekas pie viņiem nav tā teicams, kā tas, ka daudz starp tiem ir tādu, kas Dieva vārdu mīlo un dārgu tura un ne vien labprāt dzird, bet arī tik augsti ciena, ka, ja tie kaut ko grib apgalvot, tad viņi saka, ka tas ir tik patiesi kā Dieva vārds, tamdēļ ļoti jānožēlo, ka daudzās vietās viņi vēl ir tik maz mācīti un vēl ļoti maz zina no Dieva un viņa bijāšanas. Tālab vairums starp tiem līdz pat šai dienai ir īsti Semi-Christiani jeb Ethnico-Christiani: baznīcās un draudzēs tie ir kristīgie, klausās diev-vārdus, lūdz un kalpo īstam Dievam, bet, kad tie ir savās mājās, viņi piekopj atkal savu pagānisko elkadievību un māņticību, kā tas daudzkārt pieredzēts . . .»

Trīspadsmītā nodaļa.

Par viņu mirušiem jeb miroņiem, kā viņi ar tiem apietas.

(49.) «Kad viņi nomiruši, tad tos pilnīgi apgērbuši tajās drānās, ko tie, dzīvi būdami, valkājuši, vīriešus vīru un sievietes sievu drēbēs, un piederīgie tiem devuši līdzīgu naudu vai kādas sudrablietas, lai viņiem viņā (50.) saulē, kā tie dēvē mūžīgo dzīvošanu, būtu pārtika un uzturs. Daži nolikuši pie mirušo kapiem ēdamo un dzeramo. Ja mirušie bijuši bagātu un lielu ļaužu, tad tos apbeduši ar īpašām izpriecām, stabulēšanu un dziedāšanu...» (51.) «Kad viņi (ja mēs atkal atgriezīamies pie lietas) savus miroņus bija apbeduši, tie viņiem katru gadu zināmā laikā, proti, rudenī, oktobra mēnesī, rīkojuši convivium jeb miēlastu, sagādājot visādus ēdienus, noliekot tos labi izkurnātā, izslaucītā un uzpostā istabā uz grīdas, pēc tam pats saimnieks tur vēl vakarā ienācis, uguni turēdams un mirušos, kā savus majores, vecākus, radus, bērnus un citus piederīgos vārdā saukdams, lai tie nāktu ēst un dzert. Jo tie ieskata, ka, ja ugunskuris (kā tie saimnieku *ab officio* saukuši) kaut ko ieraudzījis, proti to, ka veļi ierodas vai parādās, tad viņam tanī pašā garā jāmirstot, bet, ja viņš neko neredzot, tad viņš šo gadu vēl pārdzīvošot, jo tas esot it kā *signum mortis* jeb priekšvēsts un nāves zīme. Kad nu viņam licies, ka tie diezgan jau ēduši, tad viņš ar cirvi pārcirtis uz durvju sliekšņa skalu, ar kuru tas uzturējies uguni, un lūdzis veļus iet savu ceļu, tie nu diezgan esot ēduši un dzēruši, tamdēļ šiem nu atkal jābūtot savās vietās, bet lai ejot prom pa ielām un ceļiem, nevis pa rudzu sējumiem (52.), lai neizbradātu saknes un neizsauktu nākamā gadā neražu. Bet, ja nākamā gadā iekritusi neraža, tiem licies, ka veļi nav bijuši labi pamieļoti, dusmojušies, sabradājuši rudzu sēju un izsaukuši neražu...»

Tik daudz par latviešu dievestību raksta P. Einhorn savā «Historia Lettica». Viņš ir pirmais, kas latvju dziesmās un ieražās saklausījis Laimu un Dēklu. Māru viņš piemin savā «Reformatio Gentis Letticae», rakstīdams: «Kā tas no viņu vārdiem noskārstams, tad tie savu lopu dēļ šādu izsaucienu lietojuši: O Maringa darga, o Lopu Matiet baggata, domādami, ka abi var līdzēt, kā jaunava Marija, tā arī viņu pagāniskā lopu dieviete...» Kā noprotams, Einhorns Lopu Māru, to pašu Mōršeli, par kuru

zinājuši jezuīti, tura par katoļu Mariju, kas savienota ar latviešu «lopu dievieti». Mēs zinām, un arī jezuīti zināja, ka tas ir citādi. Šeit tikai jāpasvītro, ka Einhornš tomēr Māru saklausījis arī Kurzemē.

Einhorna raksti ir vērtīgs materiāls mūsu kultūrvēsturniekiem un folkloristiem. Dievestības laukā viņš gan nesniedz neko tādu, kas jau mums nebūtu zināms no daļnām un citiem mūsu tautas sacerējumiem. Šie izraksti no Einhorna apcerējumiem nepārprotami rāda, ka 17. g. simtenī mūsu dievestība latviešu galvās un sirdīs vēl bijusi spīrgta un dzīva.

KĀ ES MEKLĒJU PILSKALNUS

Dažas dienasgrāmatas lapaspuses

Vasara Kurzemē.

1. jūnijs. Beidzot, beidzot varam aizbraukt pilskalnos. Veselu gadu nācās kūdīt pa avīzēm un pa Kara ministriju, līdz beidzot galu galā šis vezums nu stāv Kara muzeja priekšā, gatavs doties ceļā. Kas būs šie daudzinātie pilskalni, man grūti iedomāties, bet romantiskā miglā tos nevar atstāt. Ko topogrāfija un fotogrāfija varēs darīt, tas tiks izdarīts, par pārējo ceru, ka darbs darīs meistarū. Ierodas arī Valsts vēsturiskā muzeja praktisks arheologs Krieviņš, lai dotos mums līdzī. Viņš stāsta, ka izglītības ministrs drebošu roku parakstījis apliecību, ka viņam šai ekspedīcijā esot atļauts izdarīt arheoloģiskus izrakumus.

Pl. 2 esam nonākuši, soļojot vezumam pakaļ, pie Salas Strēlnieku mājām. Te Babitezers, te Lielupe, aiz tās jūra. Šeit atrodas tā saucamais «Poļu kalns».

Fon Lōwis to dēvē par «pilskalnu», bet viņš gan laikam būs pārklusījies. Šimniecīgam kalniņam pilskalna pazīmju nav. Tālāk «Baznīckalns», kuram ziemeļu pusē četrstūrainš ierakums. Ziem. austr. no Strēlnieku mājām Lielupes krastā atrodas četras bedres, kuras sauc par «zviedru lēģeri».

4. jūnijs. Vasaras svētku rīts. Gulēts maz — visu nakti burbuļoja strauts un pogāja lakstīgalas, tas traucēja mieru.

Pa ceļu uz Tukumu brauc garām uzposti ļaudis un apbrīno mūsu telti. No šejienes nolemts aiziet uz 2 km attālo Milzu kalnu. Dīvains vārds šim kalnam. Nelaiķis Bisenieks domāja, ka tas cēlies no vārda *milzt, tūkt, pampt*. Tomēr dainās šis vārds sastopams smilšu vietā. Pēc pusstundas jau esam pie Ūdra mājām, kas Milzkalna pakājē. Iedzīvotāji man laipni parāda ceļu, pa kuru vislabāk uzkāpt kalnā. No kalngala atveras plaši apvāršņi, ziemeļrītos zila jūra, vairāk pa labi — Lustūza kalns, bet otrā pusē 5 km attālais Tukums.

Milzu kalns minēts rakstos kā pilskalns. Tagad tas izrakņāts karalaiku tranšējām. Ložņājot pa ierakumiem to sienās atradu rokām veidotu trauku laužnas un kaulus. Tātad neapšaubāma mītņu kāрта, kas liecina par patiesu pilskalnu.

15. jūnijs. Dodamies uz Skrundas pusi. Devītā kilometrā no Skrundas ir mežmalā Krusta priede. Šeit kritis pulkvedis Kalpaks. Apgriežam ar nazi krūmus, fotogrāfijam priedi un piestiprinām improvizētu izkārtņi, ka šeit varoņa nāvē kritis par Latviju Kalpaks. Soļojam tālāk pakāļ savam vezumam. Ceļš iet gar Cieceres kreiso krastu. Kādā vietā, kur upe vistuvāk pielokās ceļam, nojūdzam zirgu, aizkuram guni un ieturam pusdienu. Pēc pāris stundām braucam atkal tālāk, līdz nonākam pie Ventas. Tā ir skaista upe, kas mums atnesusi leišu ūdeņus kā dāvanu. Viņas ielejas ir auglīgas un jaunsaimnieki tur sacēlušī savu jauno ēku spāres. Krieviņš pāri tiltam iet uz pastu pēc vēstulēm, bet mēs nogriežamies pa kreisi uz mācītāja muižu, jo tur kā pilskalns uzdots kāds «Krievukalns».

22. jūnijs. Ir gan jukuši šejienes policisti. Šonakt samobilizējuši visa pagasta aizsargus un pl. 1 naktī atnākuši dokumentus kontrolēt.

Labi, ka nenotika apšaudīšanās, jo Jansons jau bija pakampis savu naganu, domādams, ka uzbrūk laupītāji. Teltij apkārt aizsargu ķēde.

Mēs esot noturēti par laupītājiem, kas pārbēguši no Lietuvas un slapstoties pa mežiem. Grūti bija aizmigt pēc iztraucētās nakts. No rīta uzmērījām šo Vormsātes pilskalnu. Tas nenācās viegli, jo kalnmalas jumta stāvumā.

26. jūnijs. No rīta pl. 6 pošamies ceļā. Uz Vaiņodes tirgu brauc laucinieki, un viņu zirgi trūkstas no mūsu telts. Ceļš mums uz Embotes pusi. Pa šo pašu ceļu savā

laikā gāja arī leišu kunigaikšis Mintauts, ar savu kara-
spēku uzbrukdams Embotei! Skaista apkārtne!

Ar lielām pūlēm 2 reizes pārbraukdami upi, mēs nonā-
kam pie Joda dambja un tur pļaviņā ceļam savu telti.
Ieturējuši īsu pusdienu, steidzamies aplūkot Induļa sla-
veno pils vietu. Tas ir varens pilskalns, ar daudziem grāv-
jiem un uzbērumiem. Krieviņš tīri apjucis šai apcietinā-
jumu sistēmā un stāsta, ka šitāda pilskalna vairs otra ne-
būšot visā Latvijā.

1. jūlijs. Esam veselu mēnesi pavadījuši dienu ceļā un
nakti teltī. Iespaudu tik daudz, ka, liekas, gads jau pa-
gājis, kopš izbraucām no Rīgas. Mēs esam iedeguši kā čī-
gāni un pazaudējuši savas labās «manieres». Bieži vien
ēdam ar pirkstiem un staigājam nenoskuvušies.

Mērojam un rokam tuvējā Kalvenes pilskalnā. Tuvo-
jas briesmīgs negaiss. Pametam darbu un skrienam uz
telti. Skarbi grauj pērkons, zibens sper kā nelabais. Kad
tik nu neiespertu telts kārti, kas vairāk kā 4 metrus aug-
sta. Vētra rausta telts virves. Iedzenam mietus dziļāk
zemē, sasienam virves ciešāk. Pa telts audeklu dārd lie-
tus lāses. Krusa!

Kas ātri nāk, tas ātri pāriet. Jau atkal sāk dziedāt cī-
ruļi un pēc brītiņa jau saule spīd. Pērkons ducina kaut
kur debesu pamalē.

5. jūlijs. Asīte. Kurzemi apžņaudzis un etnogrāfiskās
īpašības iznīcinājis baronisms. Šeit nav saimniekmāju. Ir
tikai muižas un muižu kalpi, kuri dzīvo neglītās akmeņu
un kleķu celtās kalpu mājās. Vislabākie apstākļi komu-
nisma propagandai. Visur dzirdams nemiērs pret nodok-
ļiem. Labi ņemot, tie nemaz nav lieli, bet ļaudīm nav nau-
das un nav iespējas pie tās tikt. Izglītība Kurzemē zema.
Nav saimniekdēlu, kas varēja skoloties. Vidzemnieks un
zemgalietis vēl ilgi būs Latvijā noteicējs!

18. jūlijā. List lietus jau vairākas dienas no vietas.
Mēs nevaram sagaidīt tam galu un ejam tālāk pa lietu.
Mūs valdzina slavenais Vartaju pilskalns. Jau tuvojoties
Vārtajas upes plašajai ielejai, tas iztālēm redzams liels
un augsts. Gar druvu malām mums izdodas piebraukt tam
gluži tuvu. Pēc hronikas nostāstiem, šeit pilskungs Utilis
nolietājis 8 vācu bruņiniekus, tiem sagādādams briesmī-
gas mokas. Šai pašā vietā 830. g. šķietas atradusies
vikingu izpostītā Zeburga.

List lietus un ar uzmērošanu veicas grūti. Krieviņš

pēta mītņu kārtu. Tā sniedzas dziļumā ap 2 metriem, saturēdama daudz ogļu un pelnu.

Zeme slapja, apgērbs slapjš. Malka nedeg. Mēs jūtamies nelabi.

21. jūlijs. Lietus laikam reiz būs mitējies. Staigā gabalaini mākoņi un pa brīžam spīd saule. Pošamies braukt uz Grobiņu. Grobiņā — — — vakarā atnāk kāds sirmgalvis un stāsta par pilskalnu Vārtajas un Bārtas sadarā. Tur vecais Cabuļu saimnieks nolīcis ausi pie zemes un sadzirdējis, kā pilskalnā gailis dziedot. Par to tas paziņojis vecajam lielkungam, un tas pavēlējis kalnā rakt. Izrakuši dziļu bedri, bet neko neatraduši. Cabuļa mežsargs klausījies atkal, kā apakšā gaiļi dzied, bet kāds cits ieklausījies, ka skaņa nākot no kaimiņu mājām, kas pāri upei. Smejam par šo notikumu, smejam arī teicējs. Tas stāsta joprojām par pilskalnu Apses upes krastā. Pils tur esot grīmusi, piecēlusies un atkal nogrimusi. Tai pilī dzīvojuši varenī kēniņi, kas savos kuģos braukājuši pa upi.

31. jūlijs. Visu dienu notiek Vecpils pilskalna uzmērīšana. Vesels tīkls vaļņu un grāvju, tiem jādāvā daudz akurātības un uzmanības. Šī ir vēsturiskā «Mārkaites» pilsvieta.

Sudmalis ar Krievību rok izbūvi šai pilskalnā, kurā esot nogremdēts šķirsts ar naudu.

Ļaudis nes pirkšanai dažādas etnogrāfiskas mantas. Tās nāk no Alšvangas apvidus, jo šie ļaudis ir ienācēji.

Vakarā atnāk pie mūsu ugunskura kāds Alšvangas koklētājs Pēters Korāts. Tas skandina kokli un dzied vēl nedzirdētas dziesmas un rāda mums senās dejas. Šo cilvēku reiz rādīšu Rīgas komponistiem. Neaizmirstams vakars. Debešķīga un silta nakts. Gar upi skan vēžotāju čalas un smieklī. Pilskalns ietīnīes miglā.

16. augusts. Kuldīga. Kuldīgas vecais pilskalns ir vislielākais Kurzemē. Daudz būs darba mūsu rokām un kājām.

Pie telts atnācis kāds divains cilvēks. Tas daudzīnātais burvis Folkheims. Viņš pats stāsta, ka to nevarot ne nokaut, ne nozālot. To esot daudzkārt gan darījuši, bet nekas neesot iznācis. Burvis žēlojas, ka ļaudis esot gariņas lietas aizmirsuši un kalpojot miesai. Viņš esot tik vecs, ka esot redzējis Kuldīgu vēl ar lubu jumtiem. Apkārt pilij, gar jumtu bijušas misiņa mēles, kas, vējam pūšot, šķindejušas.

22. augusts. Vagons nesas uz Rīgu. Rīgā eju pa ielu, mētelī ietīnīes, lai ļaudis neredz manas caurās bikses. Aiz-

manos uz dzīvokli un apmainu noplīsušās drēbes pret veselākām. Kara ministrijā iepazīstinu savu tiešo priekšnieku pulkv. Kaminski ar šās vasaras darbiem. Tas izteic šaubas, vai šāda darbība maz piekrītot Kara muzejam. Es neļauņojos par to, jo zinu muzeja kompetences. Nosūtīja mani pie ģen. Peniķa, ko tas teikšot. Tas apmierināts ar padarīto darbu un atļāva darbu turpināt līdz 10. sept.

LATVIJAS SENLIETAS

Senatnes prašana ir cilvēku prāta greznums. Jo kultūrālāks kāds cilvēks, jo vairāk tas tiecas atskatīties atpakaļ uz to paaudžu dzīvi un darbu, kas pirms viņa dzīvota. Attīstīts prāts nespēj paiet garām savas tautas īpatnībām, nejaūtājis, kur tās cēlušās, kā izveidojušās. Tam vajadzīga kaut arī relatīva skaidrība senatnes lietās, ciktāl tas attiecas ar viņu kā uz zināmas tautas locekli. Kas man par vajadzību saukties par latvieti, ja šis vārds man ir tukša skaņa, ja aiz tā nestāv nekas, kas man varētu dārgs būt. Mani dārgumi ir mans lepnums. Ir tautas, kurām lieli varoņi, ir citas, kurām veca māksla. Vēl citām vareni dievi un valdnieki. Viss tas jau pagātnē, bet tagadne nebeidz to skaļi sumināt vai klusi pieminēt un lepoties, jo ar savu varoņu asinīm esam apvilkuši sev visapkārt robežu, kurā gribam dzīvot un saukties par latviešiem.

Kāpēc tas bij vajadzīgs? Ar kādu tiesību mēs to darījām? Ilgi nedomādams, ikviens vienkāršiem vārdiem atbildēs: tāpēc, ka mēs runājam valodu, ko nesaprot krievs, mēs dziedam dziesmas, ko nezina vācietis, mēs ticam Dievam ne tā kā citur. Tautas īpatnības un savādības, kuras mēs esam mantojuši no saviem tēviem un tēvutēviem, ir bijušas tās, kuru dēļ ir dzīvības atdevuši mūsu labākie ļaudis, dodami mums Latviju. Nešaubīgs loģikas mājiens rāda, ka mums, kuri dzīvojam tik dārgi pirktā zemē, ir jātur augsti tas, kas ir mūsu valsts tapšanas pamatā. Mēs pārāk maz vēl apzināmies to, ka mūsu īpatnība ir tā, kas dod mums tiesību pastāvēt kā tautai un valstij. Mēs it kā baidāmies un kaunāmies būt citādi kā mūsu kaimiņi. Vienīgi valoda mums liekas kā īpatnības izpaudēja, un mēs to uzsveram, kur vien varam, un viņas kropļošanu aizliedzam ar likuma bardzību. Mēs aizmirstam, ka valodas skaņas ir tikai viens mūsu īpatnības izteiksmes līdzeklis.

Īpatnībai jāizpaužas arī līnijās, veidos un kustībās. Tai jāpilda mākslu manieres un reliģija.

1000 g. atpakaļ bija reiz laiks, kad laimīga tauta bij sasniegusi šai zemē savas īpatnējās kultūras kalngalus. Tad nāca laikmeti, kas šo cēlo kultūru sadauzīja, sabradāja, izkropļoja. Tūkstots gabalos salauzītu mēs to dzirdam daļā, skatām ornamentā un jūtam reliģijā. Mēs jūtamies kā no plaukta nokrituši, apjukuši, apdauzīti. Svešām kājām tika pienēsātas mūsu istabu ziļotās grīdas, jo tās mina paunu žīdi un suselnieku krievi. Tie savām lētājām grabažām aizkravāja mūsu pašu daiļās formas, kurām bija atņemts viņu saturs un vērtība. Mūs piespieda ticēt, ka vērtīgs ir viss tas, kas ir krievam vai vācietim; mūs mācīja savu īpatnību atmest un aizmirst.

Vēl tagad mūsu prāts ir stulbs un acis aptumšotas. Mēs par maz vēl gribam restaurēt kādreizējās kultūras daiļās savādības. Mēs neprotam vēl cienīt tradīcijas, jo nesaprotam viņu vajadzību. Tikai nedaudzi ir tie, kas zina, ko nozīmē būt latvietim un kas latvietis ir savās tradīcijās un īpatnībā. Tie to mācījušies, dziļi vērdamies mūsu senās kultūras pieminekļos, kurus uzglabājusi gan zeme, gan tautas mute.

Tos mūsu senās kultūras pieminekļus, kurus zeme glabā savā klēpī, dēvē par arheoloģiskiem. Viņi ir arī tie, kas sniedz mums vērtīgākus norādījumus par mūsu senmākslas īpatnībām. Ir veselas arheoloģiskas mākslas, kuru īpatnības mēs nespējam vien apbrīnot un apskaust, kā, piemēram, ēģiptiešu. Arī mūsu mākslas rīta cēliens meklējams arheoloģijā, bet pēcpusdienas cēliens jau saskatāms etnogrāfisko krājumu saturā. Otrā puse nav gluži saprotama bez pirmās. Bet, par pirmā domājot, ir jāskumst. Jāskumst tāpēc, ka tur tas, kas grozās ap viņas pārskatāmību, varētu arī citāds būt.

Mūsu arheoloģisko mantu krājumi ir pārāk maz pazīstami ne vien plašākām masām, bet arī tiem, kam tas būtu jāzina. Tas tāpēc, ka tie izkaisīti sikās daļās pa dažādām Latvijas un svešu zemju pilsētām. Cik ir to, kas zina, ka Jelgavas muzejā, kurš atvērts tikai divas stundas nedēļā, glabājas trijās istabās sakrautas mākslas un kultūras ziņā vērtīgas arheoloģiskas mantas. Viņu kataloga manuskripti ir pazaudēti, un tiem nedaudzajiem apmeklētājiem, kuri šais retās stundās par šiem krājumiem interesējas, nākas skatīt cauri vai visu arheoloģisko literatūru, lai tiktu pie kaut kādas skaidrības.

Sakiet, vai labāk stāv lietas arī Rīgas Doma muzejā, kurā iespiestas starp visu laiku vācu kultūras krāšņumiem arī vienā istabā mūsu arheoloģiskās mantas. Priekšmetiem, kas atrasti Baltinovā, pielikts uzraksts «aus Russland»...

Dažas stundas nedēļā par dārgu naudu mēs drikstam aplūkot vāciešu rokās savas kultūras dārglietas. Kurš no mums ir varējis mērot ceļu uz Cesvaines un Jēkabmiesta vidusskolu muzeju, kuros glabājas ne viens vien kārtīgs arheoloģisks atradums. Tas pats sakāms par abiem Liepājas muzejiem un par Valmierā esošām mantām. Vienīgi Rīgas Etnogrāfiskā un Kara muzejā esošās arheoloģiskās lietas ir pieejamas kurā katrā laikā un bez maksas.

Es gribēju teikt, ka ir pienācis laiks, kad likumdošanas ceļā ir jāatsavina un jāapvieno kopīgā krātuvē visas mūsu arheoloģiskās mantas. — Apvienotais arheoloģiskais muzejs pēc pavirša aprēķina aizņems ap 30 istabu, pārsteigs un iepriecinās mūs. Atsevišķiem krājumiem ir iztrūkumi dažādos laikmetos un formās. Apvienotie krājumi izlīdzinās viens otra robus un rādīs skatītājam pilnīgāko ainu par mūsu tautas pagātņi. Latvija nav tik liela, ka viņā visā pilnībā drikstētu pastāvēt desmits atsevišķu arheoloģisku muzeju. Nevienam kolekcionāram nav tiesības glabāt savos skapjos dārgumus, kuri mums vajadzīgi kultūras restaurācijas un mākslas renesansei. Arheoloģiskais muzejs ir jāšķir no etnogrāfiskā, jo pēdējain ir pašam darba vairāk, kā tas to var un māk padarīt. Apvienotais arheoloģiskais muzejs ir vajadzīgs arī kā vieta, kuram nododami pieminekļu valdē ienākušie priekšmeti. Līdz šim arheoloģiskos priekšmetus bij spiesti pievākt tādi speciāli muzeji kā Kara, Etnogrāfiskais u. c.

Tam pašam arheoloģiskam muzejam ir jāpārved un jāizstāda kopijas un fotogrāfijas no tiem milzīgiem mūsu senlietu krājumiem, kas atrodas Londonā, Berlīnē, Prāgā, Maskavā un Pēterpils Ermitāžā. Desmitiem pudu mūsu mantas ir pārplūdušas uz ārzemēm, un viņu formas nav pieejamas mūsu māksliniekiem un pētniekiem. Vienkopus savāktas, šās mantas rādīs neticīgiem un šaubīgiem, kas mēs esam bijuši un kas mēs būsīm. Mums būs arī vieta, ar kuru lepoties ārzemnieku priekšā, jo mēs to labprātum gribētu darīt, kad tie apmeklē mūsu zemi.

Vēl viena otra lieta pie mums nestāv tā, kā vajadzētu. Tā ir etnogrāfisko materiālu pievākšana. Jau vairākas

sestdienas esmu izbraucis no Rīgas uz Krustpili, lai turienes apkārtnē iegūtu mākslas priekšmetus, kuri man vajadzīgi kā mācības līdzekļi, pasniedzot ornamentiku mājturības seminārā un Izgl. Min. rokdarbu darbnīcās. Ar paunu mugurā ejot no mājas uz māju, no klētiņas uz klētiņu, es redzēju, kādas bagātības mēs vēl varam iegūt nākošām paaudzēm. Es aprīnoju to mūsu senmākslas ārkārtīgo dzīvības spēju, kura, ne no viena neapkopta, lēni izmirst vecmāmiņu pūra lādēs. Tūkstošiem daiļu un etnogrāfiski neatsveramu lietu šodien var iegūt vienā pašā pagastā. Nav tādu māju, kurā nebūtu aizkritis un uzglabājies kāds nieks no senās kultūras. Kopumā šie nieki sniedz grandiozu ainu.

Pārgērbies par veclietu uzpircēju, es dzirdēju simtiem neuzrakstītu dainu, teiku un meldiņu. Es nevarēju visu to uzrakstīt, jo man nav četras rokas un tikpat daudz galvu. Šeit valstij jānāk palīgā, jo tas ir mums visiem vajadzīgs.

Valsts Etnogrāfiskam muzejam ir jāuzliek par pienākumu ne vien plānveidīgi un sistemātiski izkratīt Latviju materiālās kultūras laukā, bet tam jāfiksē arī ikviens garīgās kultūras fragments. Ir jāapmāca vesels štats ļaužu, kuriem jāuzraksta meldiņi, dainas, māņi, sakāmvārdi un teikas. Vēl citiem ir jāzina, kas vērtīgs mākslas priekšmetos, celtniecībā un kultūrvēsturē. Nav žēlojami nekādi līdzekļi, nav pielaižams nekāds aizbaidinājums. Ikvienu nokavēta diena aiznes aizmirstībā vērtības, kuras ne ar kādu zeltu mēs nekad neatsvēršim. Pēc diviem gadiem Kurzemes ziemeļos vairs nebūs dabūjamas nevienas lubu ēkas, bet Aiviekstes apkārtnē jūs nesastapsiet vairs kabu jumtus. Vēl Zemgales austrumi glabā dziļu senatni, bet dažus gadus vēlāk tās tur vairs nebūs. Nežēlojiet tos dažus miljonus rubļu no tiem simt miljoniem, kurus jūs, mūsu valsts saimnieki, esiet atlicinājuši mūsu budžetā. Tie daži miljoni, kurus būs izlietojuši mūsu arheoloģisko un etnogrāfisko vērtību apkopšanai, jums nesis vislielāko procenti, un turpmākās paaudzes jums teiks, ka jūs esiet darījuši prātīgu darbu. Izglītības ministrijai ir jādod noteikti ierosinājumi tām metodēm, kuru nolūks ir valsts pamatā likto principu izkopšana un nostiprināšana. Kultivējiet kā varēdami visu, kas apsola īpatnēju seju mūsu tautai. Sargājiet viņu no kroklas ārišķības viņas mākslas izpaudumos. Krājiet un glabājiet labas tradīcijas un paraugus no mūsu senatnes un piemērojiet viņas tagadnei un nākotnei.

NEKUR CITUR

Nekur citur pasaulē ļaudis nelīgo, tikai Latvijā. Tikai mūsu zemē Jāņa nakts ir līgotņu nakts. Dīvainais sauciens «Līgo, līgo!» ir cēlies tik sirmā senatnē, ka mēs šodien nemaz vairs nezinām, ko viņš īsti nozīmē. Taču sirds dziļumos ikviens latvietis sajūt, ka šai saucienā ir kaut kas neizteicami svinīgs un latvisks.

Tikai tas, ar ko mēs savā dzīvē atšķiramies no citām tautām, dara mūs par īpašu tautu. Ne jau tas, kas mūs pielīdzina citiem, bet gan tas, kas mūs atdala no citām nacionālām ļaužu apvienībām, ir tautiski svarīgs. Un Jāņos, kad no visu latviešu mutēm atskan «Līgo!», mēs esam latviskāki kā jebkad, mēs esam vairāk tauta kā citā laikā.

Tā nacionālā īpatnība, kas, Jāņus svinot, izpaužas uz āru tik spilgtā veidā Jāņu dziesmās, izdarībās un ieražās, ir vairāk nekā īpatnība vien. Tā ir arī liels daiļums un dziļa simbolika.

Kāds daiļums ir līgotņu balsos (meldijās), vislabāk zinājis Jurjānu Andrejs, tos vākdams un krādams. Cik krāšņas ir Jāņos dziedamās dainas, dziļi izjutis Krišjānis Barons. Bet tas, kas pats sēdējis pie Jāņunakts ugunskuriem un baudījis svinību alu un sieru, tas droši vien piedzīvojis jaukākos brīžus savā mūžā.

Nekur citur pasaulē ļaudis līgodami nestaigā no mājas uz māju, dziedādami par dieva dēlu Jāni, kuram cepure debesu platumā. Nekur citur nelīgo laukus un laidarus, gaiņājot ar Jāņu zālēm laumas un raganas. Neviena tauta šai saulgriežu laikā savās dziesmās nepauž tik daudz teiksmu par dievdēlu Jāni, kā latviešu līgotāji. Simboliski tēli ir Jāņa līdzgaitnieki — sieva un divas meitas, kas valkā sudraba un zelta saktis. Jāņa ozols, Jāņa vārti, Jāņa kalns, siers un vaiņags ir simboli, ko tikai mitologs īsti spēj izprast.

Un kad seno ieražu un teiksmu pētnieks sāk taujāt pēc Jāņa radiem, viņš ierauga pagātnes zilā tālumā tautu, kas Jāni daudzzinājusi, saukdama to tai pašā vārdā, kurā mēs to apdziedam. Tie ir senie romieši. Senajā Itālijā divsejainais Jans (Jānuss) turēts par debesu vārtu virinātāju, kas rītos atvēris dienai vārtus un vakaros atkal noslēdzis. No senākās gaismas dievības viņš ar laiku pārvērties itāļu tautā par visa sākuma aizbildni, kas bijis pārāks par pašu

Jupiteru. Janvāris vēl šodien kā gada sākuma mēnesis saucas senā Jana vārdā.

«Man jāatceras, ka romiešu saulesdievs Jans ir arī kāpjošās saules dievs pēc vārda nozīmes. Vārds Janus stāv sakaros ar «iet» un laikam nozīmē ejošais, savu gaitu staigājošais, arī soļojošais,» saka pazīstamais zinātnieks Leopolds v. Šrēders (Arische religion, 145.).

Nav, protams, šeit īstā vieta plaši runāt par visiem mūsu Jāņa senčiem radu tautās, nav laika izklāstīt arī romiešu Jana visai valdzinošo vēsturi. Tikai to vienu gribētos latviešiem likt pie sirds un iegaumēt prātā, ka Jānis nav nekāds svešinieku atnests nosaukums, kas it kā stājies kāda vecāka latviešu vārda vietā. Tamdēļ nekad vairs nav jāsaka «Līgo svētki», bet vienmēr Jāņu diena vai Jāņu nakts. Latviešu mitoloģija neko nezina par kādu dievību, sauktu par Līgu vai Līgoni, viņa pazīst tikai Jāni, vasaras saulgriežu personificējumu, kas cēlies no sena āriskā celma.

Kad Saule visaugstāk pakāpusies debesu kalnā, kad nakts ir sarāvusies tik īsa, ka pāri tai sadodas rokās rīta un vakara blāzmas, tad latvieši svin savus Jāņus, greznākos gadskārtas svētkus. Un tie ir bijuši un paliks liksmākie un miļākie mūsu svētki, kuru svinēšanā nāks noraudzīties kaimiņu tautas, kad, nacionālā apziņā spēcīnāti, mēs kādreiz tos ielūgsim pie sevis.

Mēs šodien droši zinām, ka Jānis ielīgots mūsu tautā jau āriešu pirmtautas laikos kopš daudziem gadu tūkstošiem. Jāņu nakts svinības un izdarības ir tikpat senas, cik sena ir mūsu valoda un dziesmas. Mums, latviešiem, uzticēts liels āriešu pirmtautas mantojums, un mūsu pienākums ir to godam valkāt.

Ļaujaties gadskārtā reizi senām teiksmām, simboliem un dzejai. Jeb vai jūs domājat, ka vienmēr jādzīvo tikai rūpēm un ikdienai? Apvelciet goda drānas un uzlieciet vaiņagu galvā. Esiet tie, ko daina dēvē par Jāņabērniem. Neklausiet tiem, kas jūs atrunā un gurdenā balsī stāsta, ka dziesmotie Jāņi ir tikai trokšņains senu laiku atlikums, kuram nav vairs nekādas jēgas mūsaiņu dzīvē. Patiesībā nav jēgas tai cilvēku dzīvei, kas visu noliedz un visu noraida, neatzīdami neko, kas rada sapnim, teiksmām, ilgām.

Tai brīdī, kad no kalna uz kalnu spīgos augstu gaisā paceltās ugunis, kad jaunas balsis priecīgi sauks «līgo, līgo!», jūs, domīgie un sirdsvēsie, vēl reizi pārdomājat,

kādam garam valdīt Latvijā. Vai tam, kas lūko visus īpatnos latviskos veidolus atmest, vai tam, kas latviešu Jānim rada? Mēs varam iet tikai pa vienu no diviem ceļiem: vai skeptisko, kur gals ir tautībai un latvietībai, vai arī pa jūsmīgo, kas pieder latvieša siltai sirdij.

Reiz katram latvietim būtu galīgi jāizšķiras domās, nodomos un darbos, vai viņš būs par vai pret latvietību. Mēs neesam skaitā tik daudz, lai drīkstētu palikt pie mēreniem jeb remdeniem. Ar Jāņiem vai pret Jāņiem, līgot vai nelīgot?

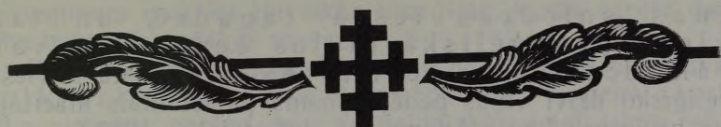
Mīliet šo zemi, kas te dzīvo. Nekur citur pasaulē nav labākas vietas laimīgai dzīvei kā vien Latvijā. Cieniet savu tautu un ticiet, ka latviešu tauta ir īpaša tauta, kas izredzēta lieliem nākotnes darbiem. Mācieties latvieši būt, jo pats no sevis nekas neradīsies, arī latviskums ne. Sekojiet savam Tautas Vadonim, jo ģeniālie cilvēki daudzkārt paātrina savas tautas progresu gaitu.

Jāņu nakts ir burvestību pilna, un katra laba apņemšanās, kas notikusi šai naktī, gūst spēku piepildīties. Sasildiet vēsās sirdis pie Jāņu nakts uguns kuriem, un viņš nekad vairs neatdzīsies. Liela dedzība un aizrautība ir vajadzīga, lai darītu mūsu lielos darbus. Tikai nacionāls noreibums dos sākumu jauniem vēstures posmiem.

Teiksmo, ka Jāņu naktī paparde dziedot, bet to sargājot velns, lai cilvēki neieģūtu. Reiz kāds jauneklis esot gājis papardes ziedu meklēt. Brienot pa mežu, tas piepeši jutis, ka viņš zina un redz apslēptas lietas. Papardes zieds bijis tam nejausi aizkritis aiz pastalas. Te atsteidzies velns ar naudas podu un lūdzis, lai tam pārdodot vecās pastalas par lielu naudu. Jauneklis, priecīgs par negaidīto laimi, savas pastalas arī pārdevis velnam. Bet, tiklīdz tās noāvis, velns pakampis un pazudis. Pūsis ilgi maldījies, kamēr ticis mājās, un no apslēptām lietām neko vairs nezinajis.

Nebūtu labi, ja mūsu tauta līdzinātos tam jauneklim, kas savas pastalas pārdevis zelta velnam un zaudējis jēgu par lielām un tālām lietām, ko atklājis papardes zieds. Ticēsim, ka latvieši šo Jāņu nakts gudrības ziedu vēl tikai meklē un neatlaidīsies, kamēr nebūs to atraduši. Cerēsim, ka mēs kādā Jāņu naktī patiesi atradīsim ilgoto papardes ziedu, kas mums atklās apslēptas pasaules gudrības. Bet, lai tas notiktu, vajag Jāņiem būt, vajag tos svinēt un līgot un papardes ziedam ticēt.

RELIĢIJA

«Astoņpadsmitais gadsimtenis ir lielumā un visumā atnesis latviešiem vairāk vai mazāk apzinīgu nosvēršanos uz kristietības pusi un pakāpenisku atraisīšanos no pagāniskā pasaules uzskata un paražām, kas līdz tam vēl bija stipri jūtami latviešos. Ar latviešu ieaugšanu kristiānisma principos sākās jauns laikmets kristīgās ticības vēsturē Latvijā, kas izveidoja latviešus par kristīgu tautu. Zīmīgi, ka šī procesa beigu posmā, pret 19. g. s. vidu, krietnāko baznīcas darbinieku aprindās nopietni tika pārrunāta latviešu pārvācošana, lai tādā kārtā aizpildītu nacionālo plaisu Latvijas evaņģēliskā baznīcā. Bet nāca latviešu nacionālā atmoda, un ap to pašu laiku arī jauns laika gars sāka ieviesties latviešu, mazākais, viņu inteligences pasaules un dzīves uzskatos. Tā sākās diferenciācija dažādu aprindu attiecībās pret kristīgo baznīcu un ticību. Šķelšanās aiz nacionāliem, intelektuāliem un vēlāk arī sociāliem motīviem dziļi satricināja baznīcas stāvokli un jo spilgti likās sajūst un atzīt tās «kungu baznīcas» raksturu. Pēdējais svarīgākais likums latviešu vēsturē, Latvijas valsts nodibināšanās, nav izvedis kristīgo baznīcu Latvijā no krīzes, kurā tā bija iestīgusi labu tiesu baznīcas vadības dēļ. — Krīzes stāvoklis nav nebūt izbeidzies ar Latvijas evaņģēliskās baznīcas nodibināšanos neatkarīgajā Latvijas Republikā. Pagātnes

ēnas sniedzās iekšā tagadnē, un latviešu evaņģēliskā tautas baznīca ir vairāk ideāls nekā realitāte.» Tā atstāsta latviešu reliģisko dzīvi viņas pēdējā posmā pazīstamais mācītājs un profesors Ludis Adamovičs. («Latvieši», 1930.).

Patiesību sakot, kristīgās ticības stāvoklis Latvijā nekad nav atradies ārpus krīzes. Ja nu krīzē ir pastāvējusi kristietība pēdējos gadsimtos, tad iepriekšējos gadsimtos pati kristietība vēl īsti nemaz nepastāvēja latviešos.

Glūži dabīgi, ka, atbrīvojoties no svešiem slogiem un aizbildniecības, kulturāli un nacionāli jūtīgākie ļaudis jau pašos pirmajos mūsu valsts pastāvēšanas gados atzina par vajadzīgu un iespējamu darboties arī nacionālas reliģijas virzienā. Kristīgo ticību glūži dabīgi sajuta kā svešu, ienestu lietu, kas vēsturiski stāvējusi ciešākos sakaros ar mūsu tautas vergu laikiem un kulturālo pagrīšanu. Nacionālas reliģijas problēmu pārdomāt ņēmas ne vien teologi, kā J. Sanders un V. Maldonis, bet arī rakstnieki, domātāji un sabiedriski darbinieki. Visi saprata, ka jaunai kultūrai savas domas būs jānostiprina visdziļākās reliģiskās atziņās.

Jau 1923. g. mācītājs J. Sanders izdod grāmatu «Mūsu kulta reforma», kurā nāk ar ierosinājumiem, kā pārveidot kristīgo dievkalpošanu nacionālā garā. Bet tai pašā laikā Viktora Eglīša vadītās inteliģentu grupas «Kamols» sapulcēs tiek nacionālās reliģijas jautājumi pārrunāti vēl citos virzienos. Dažus gadus vēlāk šai pulciņā bija jau noskaidrojušās nacionālās reliģijas domas pašos galvenos virzienos. 1925. g. «Pirmdienas» 27. num. lasām:

«Kādā sapulcē reliģijas jautājumu pārrunai sevišķa interese bija par diviem jautājumiem: 1) Vai tiešām latvju tauta izredzēta dot pasaulei jaunu reliģiju, kas varētu stāties kristīgās reliģijas vietā? Un 2) Kamdēļ kristīgā reliģija jau novecojusies un pārdzīvojusi savu laiku? Par abiem šiem jautājumiem tika nolasīti referāti — no Brastiņa un Reiznieka. Nosprieda jauno reliģiju tālāk veidot trijos virzienos: idejiskā, uzturot ciešu kontaktu ar reliģiskiem domātājiem un teol. fakultātes liberāliem teologiem, sevišķi unitāriem; folklorā, uzturot sakarus ar senatnes pētniekiem, kuriem jāatminās senlatviešu mūža gājums, sevišķi dažādo lūzumu dievotības ieražas; mākslinieciskā, piedaloties dzejniekiem, mūziķiem, plastiskiem māksliniekiem, kuru uzdevums reliģiskos pār-

dzīvojumus izveidot latviskās liturģijās, kurās varētu dabīgu ņemt visplašākās masas.»

Taču no šiem trijiem virzieniem beidzot virsroku guva folkloristiski restaurējošais virziens, kurš tika pieteikts garīgo lietu pārvaldei kā veclatviskās reliģijas sistēma zem nosaukuma «Dievturība». Kad parādījās pirmie dievturu raksti, sabiedrības doma nosvērās divos gluži pretējos virzienos. Vieni to nikni paļāja, citi turpretim apsveica, bet pārējie izturējās nogaidoši.

Pa prātam šāda lieta nebija vispirms kristīgās baznīcas ļaudīm. Tie meklēja dievturībai visādas vainas un trūkumus. Tā, piem., kāds pazīstams teologs samērā saudzīgi sprieda: «Kopā saņemot visu to, ko Br. izteicis par latvju reliģiju un kā viņš liek priekšā atjaunot seno latvju dievturību, jāsaka, ka mūsu laikiem tāda reliģija nav piemērota un ar kristietību tie nekādā ziņā nespēs konkurēt. No savas puses uzskatu viņa darbu par pilnīgi neizdevušos. Pēc manām domām, viņš ne vien ir kļūdījies savos uzskatos par seno latvju reliģiju, bet arī tanī ziņā, ka nav rēķinājies ar kristietību kā ar to kultūras faktoru, kas visas pasaules un cilvēces attīstībai ir devis jaunu virzienu.» («Kurzemes Vārds» Nr. 85, 1927. g.)

Dievturībai pretojās arī sociāldemokrātiski noskaņotās aprindas: «Dažas no mantīgo šķiru aprindām, nojauzdamas, ka vecā kungu baznīca ir pārāk sablamējusies, lai atgūtu tautas uzticību, sāk gudrot par jaunām reliģijām, par jaunām baznīcām. Pēdējā laikā pulciņš reliģisku niekubiļu nodibinājuši kādu «dievturu draudzi», kurā atjaunošot «senču reliģiju»... Nu, vai tā nav dižsvārkos un strupsvārkos ietērpta ļaužu muļķošana, kura nav ne par matu labāka par to, kādu piekōpj jau gadu simteņiem ilgi melnsvārci?» («Sociāldemokrāts» Nr. 106, 1927. g.)

Taču, neraugoties uz sīvo apkarošanu, atjaunotai latviešu reliģijai ātri pieslējās rakstnieki, mākslinieki un skolu jaunatne. Viņas piekritēju skaits arvien pieauga, un ar gadiem grozījās arī sabiedrības noraidošā izturēšanās pret to. 1931. g. «Studentu Dzīvē» Nr. 11 raksta Valdemārs Dambergs: «Par kristīgās ticības krīzi runā un raksta atklāti jau diezgan sen: viņa ir jau zaudējusi savu jaunradošo spēku. Tamdēļ ir saprotams, ka mums, vēl svaigai tautai, vēl svaigam organismam, viņa nevar būt par garīgās kultūras vadošo zvaigzni. Arī mākslas vairs nevar neko no viņas smelt, un kristīgā ticība nejut vajadzību pēc viņu līdzdarbības. Tā mūsu vēl jaunai kultūrai

jāveidojas bez ļoti svarīga un spēcīga viņas augšanu sekmējoša un regulējoša spēka, bez mums īpatnējās, ar mums līdzaugošās reliģijas... Par ļoti radikālu un pareizu izeju no šī grūtā stāvokļa jāuzskata nesen dzimušo dievturības kustību. Lēni veidodamās, viņa grib radīt mūsu jaunai augošai garīgai kultūrai mums īpatnējākus un stabilākus pamatus un ieraut tai dziļu, stingru krastu vadītu gultni.»

Taču dievturība nemazināja vispārējo reliģisko krīzi latviešu tautā, jo dievturība ir un ilgi vēl paliks tikai nelielas izglītotākas un nacionālākas latviešu daļas piederums. Plašās tautas masās viņa iesūksies, domājams, visai gausi.

Lai nu būtu kā būdams, no latviski kulturālā viedokļa raugoties, dievturība jāuzlūko par ārkārtīgi svarīgu parādību mūsu tautas kultūras dzīvē, jo vienīgi savos pamatos nacionāla reliģija kādreiz spēs nodibināt latvisku dzīves un pasaules uzskatu, atrisinādama līdz ar to visus sastrēgumus un pretrunas tautas garīgā dzīvē. Nav ko cerēt, ka to varētu izdarīt kristiānisms, jo viņa mācītājiem jāatzīstas: «Latvieši (un tāpat kaimiņi igauņi) ir, cik man zināms, vienīgās tautas, kas uzglabājušas savu tautību, bet nav izveidojušas savu kristietību.» To saka prof. L. Adamovičs («Latvis» Nr. 2962, 1931. g.). Šķietams, ka nākotnē tas arī nekad vairs nenotiks, jo apstākļi šādai iespējai top arvien neizdevīgāki.

PĒDĒJO JAUTĀJUMU PĒDĒJĀS ATBILDES

Mums gandrīz trūkst tās kultūras nozares, ko dēvē par filozofiju jeb prātniecību. Mums trūkst ne vien savas īpatnas nacionālas filozofijas, bet mūsu Daugavas krastos neatbalsojas pat Rietumeiropas domu dimdoņas diezgan skaļi. Pasauli valdošie pasaules uzskati nav gribējuši nekad mūsu zemi pat par savu koloniju padarīt, kā tas dažkārt noticis ar citām mazāk patstāvīgām zemēm.

Mūsu domāšanas pelēcība mums pašiem derdzas, ja noraugāmies tajā filozofijas piramidā, kuras četros stūros

stāv viņas cēļi franči, itāļi, vāci un angļi. Kādos apbrīnojamos augstumos tie saslējuši cilvēka gara atzinumus! Šis celtnes virsotne atmetas metafizikas debesis, bet pamatne pieskaras zemei un dzīvei. Salīdzinot ar šīm tautām, mēs esam līdz šīm bijuši filozofiski kūtra tauta.

Tos jautājumus, ko mūsu priekšā nosviež pasaule un dzīve, mēs esam apgājuši ar likumu vai arī kāpuši tiem pāri. Mēs neesam tiem pieskārušies kā kāda burvja noliktai nešļavai, bīdamies no ļaunuma, ko viņas pacelšana varētu atnest. *Proballein* grieķiski sauca šādu priekšā mešanu, arī jautājumu vai uzdevumu priekšā celšanu. No tam cēlies mūsu valodā aizgūtais vārds problēma. Mums priekšā liktie grūti atbildamie jautājumi mūsu dienās saucas šai vārdā, kas cēlies prātniecības dzimtenē Grieķijā.

Prātniecība tiko pēc pēdējām atbildēm uz pēdējiem jautājumiem. Pašas galējās problēmas tā mēģina atrisināt, ka sīkākās jau noskaidrotas. Kants teica, ka cilvēka atziņas spējai esot traģisks liktenis: tā nevarot neuzstādīt problēmas, kuras viņa nespējot atrisināt. Patiesi, ir jautājumi, kurus nevar nekā noraidīt, bet nevar arī atrisināt. Nekad arī nevar teikt, ka neatrisināma problēma joprojām nepaliktu problēma. Šis neatrisināmās problēmas ir tās, pie kurām agri vai vēlu nonāk katra domāšana, iedama no viena jautājuma pie otra. Tās ir, tā sakot, pēdējās saknes, kurās turas pasaule. Šis stāvtekus nesaskatāmos dziļumos lienošās saknes galu galā atklājas visās gara darbības nozarēs — zinātnē, mākslā, morālē, reliģijā. Ne tās var izvilkt, nedz pārcirst, par tām var tikai domāt. Tā ir cilvēka traģika, ko tam atnesis prāts.

Daudzus apņēm bailes šo pēdējo neatrisināmo jautājumu priekšā, un viņi aizver acis vai novēršas no tiem. Šis bez atbildes paliekošās problēmas, šķiet, traucē un sarūgtina dzīvi, tamdēļ labāk ar tām nepīties, labāk tās aizsegt, ja nevar no tām aizbēgt. Un tiešām — mūžu kaut kā var nodzīvot, arī nedomājot par uzbāzīgiem pēdējiem dzīves un pasaules jautājumiem. Bet tā būs cilvēka mazcieņīga, šaura, pavirša dzīve. Tā nebūs kulturāla dzīve.

Grieķijā kādreiz pastāvēja tā saucamais gnoseoloģiskais nihilisms, kas mācīja, ka spriest par kaut ko nav vajadzīgs. Nevarot neviens pateikt, ka patiesība esot iespējama, tāpat kā nevarot neviens arī teikt, ka patiesība neesot iespējama. Tāpēc vienīgi pareizais esot pavisam atturēties no katras spriešanas. Sādu nostāšanos pret problēmām grieķu filozofijā dēvēja par aporiju un tos, kas tā

izturējās, par aporētiķiem. Viņi teica: mēs negribam kā skeptiķi apgalvot, ka patiesības atskāršana nav iespējama, jo tad mēs būtu jau sprieduši. Bet spriedumā nav patiesības, tamdēļ atturēsimies no spriešanas. Tā kā nevar zināt to, vai patiesība ir vai nav, tad no tam secināja, ka nevar arī zināt, kas dzīvē jādara un kas nav jādara. Tāpēc visas rūpes par to ir veltīgas un pareizākā izturēšanās ir palikt mierā, nesatricināmā mierā.

Lūk, kādas sekas ir neatbildēšanai uz problēmām — atteikšanās no praktiskās darbības un no vērtībām, jo nevar zināt, kas pareizs un kas vērtīgs. Ja latvieši būtu atteikušies cilāt filozofiskās problēmas to pašu iemeslu dēļ kā minētie grieķi, tad varētu tiem uzrādīt kādu loģisku kļūdu, lai tos izkustinātu no ieņemtās pozīcijas. Ja minētie spriešanas atturībnieki prasa, lai neko neapgalvo un neko arī nenoliedz, tad tie paši arī nedrīkst uzlūkot par pareizu savu atteikšanos no spriešanas. Stāvoklis sašķobās.

Katrs skepticisms nokauj pats sevi. Neviena skepticisma pozīcija filozofijā nav iespējama. Var pastāvēt tikai spēcīgs kriticisms, kas tam daudz maz līdzinās. Bet arī no problēmām domātājs cilvēks ar kritiku nevar atbrīvoties. Tās ir kā akmeņi, kurus var mest gaisā, cik augstu gribēdams, tie vienmēr kritīs atpakaļ uz zemes. Galējie jautājumi nav noraidāmi, un tie vienmēr atgriežas ļaužu vidū un prasīs pēc atbildēm. Un šīs atbildes būs tās, kas sastādīs pasaules un dzīves uzskatus, kas noteiks ļaužu apziņo izturēšanos un darbību šeit zemes virsū.

Ja pavirši ieskatās filozofijas vēsturē, var nokļūt pilnīgā apjukuma stāvoklī no milzīgās uzskatu un ieskatu dažādības, kas tur redzama. Bet, kad iedziļinās šai domu dažādībā, tad var nonākt pie gluži pretējā — liekas, ka visas filozofijas un prāta disciplīnas runā vienmēr par vienām un tām pašām lietām. Patiesi, cauri filozofiskās kultūras vēsturiskiem slāņiem spīd vienmēr vienas un tās pašas lielās pamatproblēmas, kas mūžīgi kustina filozofiju. Nevienš laikmets nav varējis aplūsināt nepielūdzamos jautājumus: «Kas es esmu? Kur es esmu? Kāpēc es esmu?» Vienā vietā aplūsināti, tie paceļas citā vietā un veidā: «Kas ir Dievs? Kas ir pasaule? Kas ir dzīve?»

Problēmas ir vienmēr varenākas par cilvēka izdibināšanas un iztirzāšanas spējām. Tāpēc cilvēki nekad nav varējuši visas problēmas atrisināt reizē, bet tikai viņu atsevišķās daļās. Cilvēks ir maldījies un kļūdiņies šais risi-

nājumos, bet šie maldi nav nekāds iebildums pret patiesības meklēšanu un viņas atrašanās iespēju.

Mūsdienu filozofijas priekšā stāv ne mazāk lielas problēmas kā pagājušajā gadsimtā, kas devis grandiozas prātnieciskas konstrukcijas. Eiropu piepilda milzīgs prātniecisko problēmu spraugums, kas uzmodina visas tautas ķerties pie to risināšanas visās kultūras zemēs. Laiks arī mums ierindoties tais ļaudis, kas nebīstas ne no pēdējiem jautājumiem, nedz no pēdējām atbildēm. Problēmu bezbailība ir pirmais filozofijas pienākums un domātāju gods.

RELIGIJA KĀ KULTŪRAS PRINCIPS

Mēs sapņojam par latvisku augstkultūru. Mēs apzināties, ka mūsu dzīves spožums ir mūsu pašu rokās. Mēs saprotam, ka nevienu svešu apstākli mēs vairs nevaram vainot savā mazkultūrā vai sveškultūrā. Nule mums vaļa darīt savus lielos darbus un pašiem atbildēt par tiem. Arī latviskā augstkultūra ir tikai latviešu pašu darīšana. Mēs paši esam tie, kas varam likt tai būt vai nebūt. Tas mums visiem ir jo labi zināms.

Kad savās kultūras ilgās pametam skatu pasaulē, tad nepārprotami redzam, ka oriģinālas un dižas kultūras dzinējspēks ir bijusi vienmēr reliģija. Lai pieminēta Ķīna, Indija, Eģipte, Grieķija un Eiropas viduslaiki ar savu vareno gotiku. Neviens princips kultūrai nav bijis auglīgāks par reliģisko principu. Nekur māksla, prātniecība, sadzīve nav bijusi tik augsti kāpināta kā tur, kur šās kultūras nozares vadījusi dievestība. Šī atziņa ir pareiza un nozīmīga.

Ikvienam, kas kaut cik spēj pārredzēt vēsturi, ir skaidrs, ka visdrošākais ceļš uz pasaullielu latviešu kultūru ir reliģisks ceļš. Ja mūsu tautā izdotos sacelt kādu dziļu reliģisku kustību — līdzīgai paceltos arī rosīgs darbs kultūras laukos. Visvarenākam un Visaugstākam par godu skanētu vēl nedzirdēta dzeja un mūzika. Paceltos dievnami, rastos rotājumi. Domāšana un jušana gūtu spraugumu un spirtumu. Visas rokas un sirdis darītu

vienu un to pašu darbu — svētuma apdvestu latviskas kultūras darbu.

Arī tas ikvienam no mums ir skaidrs, ka reliģiskie kultūras ceļi mums, latviešiem, var būt trejādi. Tie ir: kristīgās ticības ceļš, senlatviskās dievticības ceļš un kādas jaunradītas reliģijas ceļš. Par pirmo kultūras darbinieki saka, ka kristīgā ticība mūsdienu Eiropā esot zaudējusi savu pirmatnējo svaigumu un sparū. Tā esot izsmēlusi divtūkstoš gados visus savus dzīvinošos spēkus. Viņas ziedu laiks esot jau garām. Sholastika, gotika, katolicisms esot lieliski noapaļoti, bet arī sastinguši kristīgās kultūras pieminekļi.

Senlatviskās reliģijas ceļš esot ne mazāk grūts. Pāiešot vēl ilgs laiks, kamēr izdošoties to iepotēt visās tagadējo latviešu sirdīs. Kultūras augstcelšanas darbs tik ilgi neesot atliekams.

Trešā iespēja ir gandrīz neticama. Teorētiski var pieļaut, ka kādā tautā rodas reliģisks pravietis, kas iesāk jaunu reliģisku ēru. Tādi bijuši Buda, Kristus, Muhameds u. c. Bet tas notiek tik reti, ka izredzes uz jaunas reliģijas pravieti mums latviešiem ir visai niecīgas.

Ko darīt? Neviens no šiem kultūras ceļiem nav iepriecinošs. Reliģijām tuvu esošie sabiedrības domu virzītāji bruģē līdztiskus visus trijus ceļus, bet kultūra pa tiem vēl nestaigā. Luterāņu mācītāji neskaitāmas reizes jau teikuši to, ko nesen vēl prasījis māc. A. Lūsis: «Pirmais pienākums, kuru tagadējais laiks prasa no baznīcas, ir — tuvoties valstij un tautai, jo, kur baznīca to nedara, tur viņa vairs nepilda savu pienākumu... Baznīcai jāklūst latviskākai... Nacionālisms ir bijis tas akmens, kuru mūsu ev.-lut. baznīcas nama taisītāji ir atmetuši.» (Br. Zeme, Nr. 280.) To, ka luterāņu baznīcai jāklūst latviskākai, ir teicis arī Maldonis, Sanders, Adamovičs, Freijs un desmitiem citi mācītāji. Bet tie ir palikuši tikai vārdi. Luterānisms Latvijā nav varējis savus ūdeņus iekustināt, lai sāktos malšana. Viss stāv, kā stāvējis, un jaunā reformācija nav nojaušama nevienā Latvijas stūrī. Līdz ar to zūd cerība, ka kristietība Latvijā varētu kļūt par latviskās kultūras principu. Domājot par šo rakstiņu, ar dziļu interesi es ieskatījos Jūliusa Kaersta sacerējumā «Die Reformation als deutsches Kulturprinzip». Izlasījis es apskaudu vāciešus, jo viņiem ir sava vāciska kristietība, kurā šis vāciskums izaicinājis jaunradišanu daudzās vācu kultūras nozarēs.

Tā kā maz cerams, ka drīzumā vāciskās Ev. Luteriskās baznīcas vietā varētu stāties «Ev.-latviskā» baznīca, tad latviskā kultūras kāpināšana no Latvijā pastāvošās kristietības nav sagaidāma. Nav taču ticams, ka vācu dižais nacionālists Mārtiņš Luters varētu uzņemties arī latviešu tautas kulturālo vadīšanu.

Kur izeja? Ja reliģiskais princips mūsu zemē vēl nevar būt par kultūras principu, tad viņa vietā jāliek kāds cits. Un vienīgais princips, kas savā spēkā spēj sacensties ar reliģisko, šodien ir tautiskais princips. Reliģiskās apgarotības vietā var stāties nacionālā dedzība. Šo dedzību var uzpūst gaišās liesmās tautas nacionālā audzināšana. Katram audzinātājam un skolotājam ir zināms, ka audzināšana ir normatīva zinība un ka normu labad to nākas pakļaut kaut kam augstākam. Visbiežāk audzināšanu mēdz padot ētikai un reliģijai. Pret audzināšanas pakļaušanu ētikai dažkārt celti iebildumi tamdēļ, ka pasaulē neesot noteiktas un negrozīgas ētikas. Ētisko sistēmu esot tikpat daudz, cik filozofisko. To pašu var sacīt par audzināšanas pakļaušanu reliģijai.

Ir vairākas savā starpā nesaderīgas konfesijas, kas laupa viengabalainību nacionālās audzināšanas virzienam. Kad konfesionālās audzināšanas vietā būtu stājušies tautiska audzināšana ar latvietību kā augstāko mērķi, tad mūsu jautājums būtu nokļuvis pavisam tuvu savam atrisinājumam.

DIEVTURĪBA

Ar dievturību apzīmēta latvju tautas reliģija. Sis vārds ņemts no tautas mutes un sastopams arī rakstos — pirmais Mozus bauslis tulkots: «tev nebūs citus dievus turēt»; tāpat to lieto Mancelis. Dainās minēta ne vien dievu turēšana, bet arī izteiciens: svētkus turēt, dusmas turēt, zemi turēt un d. c. Citiem vārdiem, dievturība būtu tas pats, kas Dieva kults, Dieva piekopšana.

Nav tādu tautu pasaulē, kuras nebūtu Dievu atskārtušas un piekopusas ar dievību saistītas idejas. Ir cits jautājums, kādu katra tauta ir Dievu iedomājusies un kā šo ideju realizējusi. Nav šaubu, ka pirmatnējām tautām

Dievs ir citādi nogāsts un tēlots nekā attīstītām. Tomēr visām Dievs vai dievi ir tie, pēc kuru ideāla dzīvojuši viņiem ticošie ļaudis.

Reliģija tautu ziedu laikos ir bijusi tautas dzīves reglaments un kultūras šūpulis. Cildenākās domas un labākie darbi veltīti vienmēr Dievam. Tā cēlušās lielas mākslas, kā ēģiptiskā, grieķiskā, gotiskā, budiskā u. c., kuras mēs nebeidzam apbrīnot vēl tagad.

Kristīgā ticība nav vienīgā reliģija. Tai blakām cilvēkus valdzina vēl daudz citas ar daudz lielāku piekritēju skaitu. Ar šām reliģijām grib sacensties arī latvju tautas reliģija — dievturība.

Kā tas iespējams? Reliģiju taču nevar izgudrot. Mūsu dievturība arī nav nekāds jaunizgudrojums vai kompilācija no citām reliģijām, tāda viņa arī negrib būt. Tā ir tikai aizmirsta kultūras vērtība, kas par jaunu tiek gaismā celta; notīrīta no putekļiem un ieteikta latviešiem ar varu uztieptās Kristus ticības vietā. To prasa tautas atbrīvošanās ideja. Ja esam pratuši nomest vācu un krievu politisko un saimniecisko jūgu, tad jānomet arī garīgais jūgs — kristīgā ticība, kura nesusi mums verdzību un nacionālu pazemošanu. Mēs nebūsim vēl brīva tauta, ja mūsu dzīvošanas augstākos ideālus noteiks svešas, mūsu tautas iedabai neatbilstošas idejas. Kristiānisms nav priekš mums, un viņa vēsture Latvijā rāda, ka tas pielipis tikai pašā pēdējā gadu simtenī. Tad rodas kulturāli mācītāji, kas prot pieņēmamā veidā ieteikt to savām draudzēm. Bet tad pat sākusies arī atkrišana no tās.

Latvju dievturība ierakstīta D a i n ā s. Einhorns, rakstīdams par latviešiem, dēvē dainas par Dieva dziesmām. Tādas viņas arī patiesībā ir, jo katra piektā dziesma piemin Dievu vai kādu mitisku personību. Pārējās citas dainas tām piesienas kā kulta izpaudējas. Tikai ar dainu rituālo būtību izskaidrojams viņu milzīgais vairums. Krišjāņa Barona krājumā sakopots 218 000 dziesmu un viņu variantu. Folkloras krātuvē gada laikā pienākušas pāri par 100 000 dziesmu vēl klāt. No visām šām dainām vairāk kā 50 000 ir patstāvīgas, kas nelīdzinās viena otrai. Viņās Dievs ir pieminēts 4000 reizes, L a i m a — 1500, M ā r a — 500, nēmaz nerunājot par citām dievībām, par dvēseli, vēli, Jāni, sauli u. c.

Šo Dieva dziesmu sakārtojums pēc sava iekšējā satura dod tādu himnu latvju Dieva atskārtumam, kurai līdzīga

diezin vai atradīsies pasaules literatūrā. Dieva ideja šeit izdziedāta visās savās konsekvencēs. Šās Dieva dziesmas uzlūkojamas par latvju dievturības kanonu.

Ikviena reliģija, kā zināms, sastāv no trim galveniem pavedieniem, kas savstarpēji savērpušies kopējā grožā. Tie ir — Dieva ideja, Dieva kults un Dieva mīts. Reliģija ir praktiska lieta, kur Dieva ideja tiek realizēta kultā un mitos. Sai ziņā tā atšķiras no filozofijas tikpat, cik, piem., estētikā no mākslas. Tautas savu Dieva kultu un mītus uzlūko kā nacionālu kopīpašumu, kurā izpaudusies garīgā pašnoteikšanās.

Tie materiāli, uz kuriem balstās atjaunotā dievturība, sastāv no visām reliģijai nepieciešamām sastāvdaļām. Tur ir viss, kas nepieciešams patiesi pilnīgai reliģijai. Dievturības ideja tur pateikta cēla un nepārprotama, kults visos sīkumos uzglabājies, mīti jeb teikas tik daļas, ka varēs ilgi dot jaukākos ierosinājumus nacionālai mākslai. Neviena vārds nav jāgudro, viss jau priekšā. Pie kam, kā par brīnumu, šī senā dievturība nestāv pretrunā ar zinātni, tā kā, piem., kristiānisms.

Ja šādu nacionālās reliģijas atjaunošanu gribētu izdarīt kāda cita Eiropas tauta, tad viņa to vairs nevarētu, jo trūktu kanonisko tekstu. Pat mūsu kaimiņtautas — leiši un igauņi — šai ziņā nabagi, neraugoties uz lielo dziesmu u. c. tradīciju vairumu. Latvju dainai kā Dieva dziesmai gluži citāds raksturs nekā leišu un igauņu dziesmām.

Bet nu vēl cits iebildums — ja nu arī laimīgā kārtā latvju tauta būtu saglabājusi veselu savu seno reliģiju tāpat kā valodu vai ornamentu, vai tad šis reliģijas veids būtībā vairs tagad pieņemams? Vai šī reliģija nav daudzdievīga un atbilst Viena Dieva idejai? Sis iebildums atkrit pēc dziļākas iepazīšanās ar pašiem materiāliem. Latvju reliģija nav nekāds politeisms. To nenoliedz pat kristīgie teologi. Tā L. Bērziņš, plaši rakstīdams par Dievu latviešu mitoloģijā, beidzot saka: «Tāpat pēc līdzinējiem novērojumiem par īstu daudzdievību latviešu mitoloģijā nevaram runāt...» («Austrums», 1900. g.) Nav jāaizmirst pie tam, ka daina ir dzejas forma, kurai atļauti ideju personificējumi, antropomorficējumi un inscenējumi. Nav daudz tādu reliģiju, kurās kanoniskie raksti būtu ietērti šādā daiļformā — dzejā. Tādi ir tikai vēl bramanismam ar savām vedām.

Latvju dievturība ar savām pamatdomām pieskaras latviskai dzīvei visos viņas posmos. Lūk, kāpēc tiem,

kuriem rūp patiesa, viengabalīga un latviska kultūra, nav jānovēršas no tās kā no neiespējamās lietas. Tas, kas zinās visus tos daiļumus, kurus slēpj sevī senā dievturība, un patiesi mīļos savu tautu, tas vairs neatstāsies no viņas. Tikai nezināšana ir dievturības ļaunākais posts.

Dieva būtība taču no tam negrozās, ja pie viņa iet ļaudis pa dažādiem ceļiem. Tāpēc nav jābīstas pamest Kristu. Latvieši gājuši pa savu īpatnēju ceļu un veicinājuši dievišķo ideju ieviešanos dzīvē savām īpatnējām metodēm. Laiks pienācis šo ceļu iet labāk īpatnējas latviskas kultūras vārdā.

Kaut mūsu valstsvīri atzītu, ka vienīgā īstā nacionālās valsts reliģija var būt tikai dievturība. Viņa ir tikpat veca, cik latvju tauta un viņas valoda. Dainu klēpi latvju tauta izauklēta par to, kas tā tagad ir. Kamēr reliģija vēl nav šķirta no valsts, nāktos dievturību uzņemt valsts audzināšanas plānā, mācot to ētikas un reliģijas stundās. Nekā nav vieglāka kā no plašajiem materiāliem sastādīt attiecīgas mācību grāmatas. Šeit nacionāliem skolotājiem īstais darbalauks.

Organizāciju, kura nodevusies dievturības piekopšanai, sauca par Latvju Dievturu Draudzi. Viņas satversme reģistrēta garīgo lietu pārvaldē un draudze var darboties Latvijā blakus citām konfesijām. Pagaidām, kamēr vēl nav iespiesti populāri raksti, draudze pulcina ap sevi nelielu pulku cildeni domājušus inteligentus ļaudis. Dažus gadus vēlāk nodomāts stāties pie rosīgākas dievturības propagandas cerībā, ka savas kultūras vērtības tauta patīs cienīt.

KAS IR — DIEVTURĪBA?

Aizvien biežāk dzirdams vārds dievturība. Zem šī vārda iznāk pat grāmatas un laikraksts. Reģistrēta vesela organizācija «Latvju dievturu draudze». Kas ir dievturība?

Dievturība jeb teoforija ir tautiska kustība, kuras nolūks atjaunot Latvijā senlatvju reliģiju. Šo kustību iedvesmo tas pats nacionālisms, kura vārdā darbojās savā laikā mūsu tautas atmodas darbinieki un Latvijas brīvī-

bas cīnītāji. Dievturība ir šīs tautiskās kustības visjaunākais posms, kurā notiek reliģiskās atbrīvošanas darbs, latvisku līdumu lišana svešo reliģiju džungļos.

Kristīgo reliģiju dievturības piekritēji uzlūko par svešu elementu latviešu tautā. Latvieši, leiši un senprūši ir tautas, kuras pašas pēdīgās Eiropā pieņēma kristīgo ticību — veselus tūkstots gadus vēlāk kā Rietumeiropā. Tas notika ar drausmīgu asinsizliešanu un šo tautu kulturālo satriekšanu.

Pirmais, kurš savu kāju spēra uz baltu tautu zemes ticības apkaršanas nolūkos, bija Prāgas arhibīskaps Adalberts, ķeizara Otona 3. audzinātājs un Boļeslava Drošā personīgs draugs. Zīmīgi ir vārdi, ar kuriem viņu saņem senprūši 897. gadā, kad tas izkāpj malā Prūsijas piekrastē: «Mūs un visas šīs valstis, kuru priekšpusē mēs atrodamies, pārvalda viens kopējs likums un dzīves veids, un tu, kas esi nācis citāda likuma vārdā, atradīsi nāvi, ja šonakt neaizbēgsi atpakaļ.» Adalberts to nedarija, aizskāra prūšu svētvietas un otrā dienā krita, 7 šķēpu caurdurts.

Savu īpatnējo dzīves veidu un reliģiskos likumus baltu tautas joprojām sirdīgi aizstāv, gan zobeniem, gan vārdiem. 1323. g. leišu kunigaikštis Ģedimins saka šādus klasiskus vārdus senās reliģijas apkarotājiem: «Es esmu teicis, ka atļauju kristīgiem kalpot Dievam pēc saviem ticības ieradumiem, krieviem pēc sava un poļiem pēc sava; un mēs paši pielūgsim Dievu pēc mūsu ieraduma. Mēs tak visi cienām vienu un to pašu Dievu!»

Krustakarš pret mums un pārējām mūsu tautām izbeidzās ar to, ka latvju tauta pēc simtsgadīgām cīņām pazaudēja gandrīz visu, kas tai kā tautai piederēja, — zemi, tiesības, brīvību, valsti, reliģiju. Prūšiem pat valoda aizgāja bojā un līdz ar to pazuda visa tauta. Tagad latvieši atkal atguvuši visu pazaudēto, izņemot vienu — savu seno reliģiju. Slepeni gan tā pastāvējusi līdz pašam pēdējam laikam, kā to rāda baznīcu vizitāciju akti.

Kad ievēro, kāda milzīga loma ir reliģijai tautas garīgā un kulturālā dzīvē, tad top saprotamas arī daudzu īstu latviešu ilgas pēc savējās reliģijas. Jura Alunāna, Ausekļa un Pumpura laikos šīm ilgām bija jāpārtiek no dzejas, kas celta uz pārāk šaubīgas mitoloģijas. Viss tad grozījās ap Pērkonu, Pikolu, Potrimpu, Krīvu un Rānavu.

Tos Juris Alunāns aizguva no prūšu vēstures viltotāja Grūnava rakstiem. Ar īsto latviešu reliģiju šim aizguvumam nebija nekā kopēja, bet tas bija vienīgais, no kā elpoja toreizējie tautieši.

Tad iesākās tautdziesmu vākšana un noskaidrojās, ka dainās atspoguļojusies visa latvieša dzīve no šūpuļa līdz kapam. Ne vien ārējie dzīves veidi, bet arī dzīvi vadošie uzskati tur bija atbalsojušies simtkārtīgi. Izrādījās, ka dainu vislielākā daļa ir kultiskas dziesmas, kas izpildītas svētkos, godos u. c. reliģiskās vajadzībās. Tūkstošās un atkal tūkstošās dziesmās visādi pieminēts Dievs un cilvēka attiecības pret to. Arī dzīves tikumiskie principi izrādījās cēli un vērtīgi. Vēstures un tautdziesmu materiāls bija tik plašs un bagāts, ka īstais senās latviešu reliģijas vaigs te atspīdēja visā savā ipatnējā daiļumā. Kristīgā ticība gandrīz nemaz nebija iejutusies šīs reliģijas būtībā. Nekur dainās nav minēta pasterdiena, augšāmcelšanās, Dievs kā Kungs. Jēzus Kristus sastopams tikai dažās iebojātās dziesmiņās. Labāku materiālu reliģijas restaurācijai nemaz nevar vēlēties. Dieva ideja, Dieva kults un Dieva teikas — trijas katras reliģijas sastāvdaļas — mūsu priekšā atklājušās bezpretrunīgi un oriģināli. Izredzes pārāk valdzinošas, lai atteiktos no grūtā sistematizēšanas un propagandas darba.

Atjaunotā reliģija jeb dievturība solīja nostāties latviskās dzīves vidū kā augstākā vadošā ideja. Viņai padotas visas latviešu dzīves nozares — tikumība, audzināšana, māksla, politika, prātniecība. Isi sakot, dievturība dotu jaunu latvisku dzīves un pasaules uzskatu, kas plašā sistēmā satversmētu latviešu nacionālo dzīvi.

Latvju dievturu draudze jau vairākus gadus ik svētdienas notur savas dievvārdu sapulces. Tās netiek atklāti izsludinātas, jo īstais propagandas laiks varēs sākties dažus gadus vēlāk, kad būs publicētas nepieciešamās grāmatas un apmācīti attiecīgi darbinieki. Pagaidām ap draudzi pulcējas daži simti ļaužu no inteligentām aprindām, kuri pieslējušies dievturībai aiz patiesām latvietības ilgām.

Latvietim būt! Latvisku Latviju! Latvisku pasaules un dzīves uzskatu! Tādi ir galvenie saucieni šai reliģiskai kustībai. Viņa aicina atmest nelatviskas domas, svešus tikumus, aizgūtus dzīves veidus. Dziļi latviska reliģijas apgarota kultūra ir dievturības galvenais mērķis.

DIEVTURĪGĀS FILOZOFIJAS METI

Ar laiku ap katru kultūrtautas dievestību sāk drūzmēties arī pārējās cilvēka gara darbības nozares, gluži kā ap zelta raktuvēm sarodas pilsētas.

Reliģiskās atziņas vispirms ietērpjas iztēles darinātos teiksmu un simbolu tēlos, tad tēlniecība, glezniecība un drāma tos pārvērš redzamos veidos. Pēcāk rodas tikumi, tiesības un ieražas, kas atrodas dievestības aizbildniecībā. Beidzot arī prātniecība sāk iztirzāt un uzklaustīt to, ko paudusi reliģija.

Senlatviešu dievestībai ir krāšņa dzejiskā izteiksme, kā to redzam dainās, savdabīga svētrūpe, dziļdomīgi simboli, krietna tikumība, saprātīga dzīves gudrība. To visu darinājusi latviešu tauta savā kopībā un turējusi par savu kopmantu. Bet viņai nav uzrakstīta nekāda filozofija jeb prātniecība, jo prātniecības sistēmas darina atsevišķie domātāji, nevis kolektīvs. Šādi domātāji latviešiem vēl nav, tāpat kā nav daudzām citām tautām.

Dievturība ir senā dievestība, kas sistematizēta ērtākas apiešanās dēļ. Dievturība radusies tai laikā, kad dievestīgais cilvēks ir arī kļuvis jau zinātņu un prātniecību cilvēks. Mūsdienu eiropietim šodien iespējams savas atziņas izteikt trijos veidos: ne vien dzejiski, bet arī prātnieciski un zinātniski. Tamdēļ «Dievturu cerokslī» — pirmajā dievturības mācības grāmatā arī atrodam iebļakām senām dainām izklāstījumus prātnieciskā un zinātniskā valodā. Taču šie izklāstījumi ir tikai norādījumi uz kādas pilnīgākas, noapaļotas dievturīgas prātniecības iespēju.

Visām dzīvajām pasaules reliģijām, kuru piekritēji atrodas uz kaut cik augstas kultūras pakāpes, patlaban ir arī savas īpašas prātniecības, kas ar tām sabiedrojušās. Var teikt, ka prātniecība, kas apņēmusi kādu dievestības sistēmu, liecina par šīs dievestības samērā augsto kultūras stāvokli.

Mums pazīstamās kristīgās ticības prātniecību nodibināja, agrākos grieķu prātniekus izmantodams, Sv. Augustīns (354—430), un viņa kristietības izpratne tiek katoļu baznīcā atzīta vēl šodien par pareizu. Augustīna mācību vēlāk izkopa un ietērpa sholastiskā formā viduslaiku

lielākais prātnieks Akvīnas Toms (1225—1274), ko katoļu baznīca kanonizējusi 1323. gadā. Abi minētie kristīgās filozofijas dižgari pārstrādāja pagāniskos grieķu domātājus — Augustīns Platonu (428—347), bet Akvīnas Toms Aristoteli (384—322 pr. Kr.), pielāgodami tos kristīgās baznīcas pamatmācībām.

Mūsu dienās kristīgā filozofija nav apstājusies, bet turpina savu darbību gan katoliskā, gan protestantiskā virzienā. Katoliskos prātos ticības filozofiskā pamatošana guvusi tālāko izkopšanu tai domu strāvojumā, ko sauc par jaantomismu, bet protestantiskā uztverē visbiežāk filozofija parādās kā supranaturālisms. Abos virzienos redzam darbojamies daudzus ievērojamus domātājus. Tiem piebiedrojas visjaunākos laikos pareizticīgie emigrējušie krievu filozofi, un var teikt, ka kristietības prātniecība mūsu dienās ir diezgan ievērojama parādība tagadējā filozofijā.

Starp nekristīgo reliģiju filozofijām jo ievērojama ir austrumzemju reliģiskā domāšana. Indijas bramanisms, hinduisms un budisms ir ne vien reliģiskas, bet arī prātnieciskas mācības, kuru dziļumi eiropiešu prātiem gan grūti sasniedzami. Arī Ķīnas filozofija ir visciešākā mērā pieklāvusies turienes reliģiskām mācībām. Nav palicis pakāļ kristietībai arī muhamedānisms, kura filozofiju viduslaikos izkropuši arābi, iztulkojot korāna mācības un saistot tās ar Aristoteli. Protams, ne visās vietās Aristoteļa domas varēja pielāgot korānam, pretrunas bija neizbēgamas. Tas radīja ne tikai ķecerus un sektantus islamā, bet arī viņu apkarotājus, kuru darbi ar laiku izvērtās īpašā korāniskā filozofijā.

Ar īpašu filozofiju, kuras vecākais veids ir kabalistiskais, var lepoties pat Mozus nodibinātā žīdu ticība. Viņas rabīnu literatūra arī mūsu dienās uzrāda daudzas asprātīgas domu celtnes, kas celtas uz Bībeles un talmuda kā svētām grāmatām.

Īstenībā filozofiju vienmēr nodarbinājuši tie paši jautājumi, uz kuriem gatavas atbildes devusi reliģija. Reliģijai ar filozofiju ir kopīgs priekšmets, bet dažādi paņēmieni un apiešanās ar tiem. Reliģija dod gatavas atbildes uz pēdējiem un visgrūtākiem jautājumiem, bet prātniecība šīs atbildes gatavo pati visiem pārbaudāmas domāšanas veidā. Reliģijas izteiksmes veids bieži vien ir dzejas caurauts, un ar to sadzīvo arī iztēlei radīti priekšstati, kas alogiski pēc savas izcelšanās un dabas. Prātniecība tur-

preti viscaur grib turēties pieredzes un loģiskas domāšanas iecirknī, kaut arī šī pieredze dažkārt tiek paplašināta līdz pat dievišķai atklāsmei.

Prātniecība vispārējā veidā ir bijis mēģinājums sastādīt kaut ko viengabalīgu un sakarīgu no priekšstatiem un domām par pasauli un dzīvi. Tas noticis, lai orientētos pasaulē, lai novērstu samulsumu, ko rada lietu mudžeklis. Bez filozofijas tā psiholoģiskā pamatjūtība, kurā noris cilvēka garīgā dzīve, ir nosaukama par mulsumu. Bet tāda domu un priekšstatu sistēma, kas mulsumu pārspētu, nav vēl līdz šim izdevusies veidā, kas būtu visiem ļaudīm pasaulē bez izšķirības pieņemams. Nenoraidāmas varējušas būt tikai domu celtnu atsevišķās daļas, bet ne visa sistēma.

No visas tās milzīgās domu bagātības, ko filozofija atstājusi par mantojumu mūsu laikam, dievturībai neder neviens gatava prātniecības ēka. Katra visaptveroša sistēma ir milzīga celtnē ar piebūvēm, nojumēm un paspārņēm, no kurām daudzas ir liekas, šauras, nederīgas dievturības satura novietošanai. Dievturībai var noderēt tikai gabali, daļas, atsevišķi materiāli, bet viņu apvienošanai celtnē jānotiek pēc plāna, kas atbilst dievturības plašumam un dziļumam.

Tas nav nekas neparasts, ka jaunās prātniecības sistēmas izlieto agrāko sistēmu sastāvdaļas, saistot tās ar nedaudziem jauniem gabaliem. Filozofijā, tāpat kā pārējās kultūras nozarēs, pastāv tradīcijas, kurām jaunradīšanas ceļā tikai pamazām pievienojas jauni elementi.

Dievturība līdzšinējā eiropeiskā domāšanā redz daudzus domu pavedienus, kas tai liekas pareizi vērtēti un šķēterēti. Tie varētu noderēt kā meti tam dievturīgās filozofijas audeklam, kas rodas, metus savienojot ar audiem.

Izvilksim dažas dzijas no līdzšinējām prātniecībām, uzvilksim tās ieblakām vienu otram, kā to darījusi senā jostu audēja, un paraudzīsimies, kādu latvisku rakstu varam ieaut šais metos ar tiem dzīpariem, kas pieder dievturībai un latvietībai. Tas kaut apmēram rādīs, kāda izskatīsies dievturīgā filozofija.

Ja nu pa senai paražai iedalām prātniecību trijos lielos novados — atziņas mācībā (gnoseoloģijā), esotības mācībā (ontoloģijā jeb metafizikā) un vērtību mācībā (aksioloģijā), tad viegli varam sameklēt tos līdzšinējās filozofijas elementus, kas saderētos ar dievturības pamatatzīnām bez lieliem grozījumiem.

Atziņas mācībā, kas atbild uz jautājumiem — kas ir atzišana un atziņa? Kas ir domas un apziņa? Kā attiecas pieredze pret ārpasauli? — dievturībai pa ceļam tie domu kūļi, kas apzīmēti ar vārdiem: iluzionisms, fikcionālisms, fenomenālisms.

Iluzionisms ir ieskats, ka ārējā pasaule ir šķitums, ko darinājusi mūsu dvēsele pati. Pie Dekarta (1596—1650) to mana jau kā varbūtību; tā Fenelons saka: «Varbūt visa šī radība nav nekas reāls, bet ir tīrā ilūzija, kas rādās tikai manī pašā.» Iluzionismam tuvojas Šopenhauera (1788—1860) pasaules uzskats, jo dabas parādības, kas noris laikā un telpā, viņš dēvē par fantasmagorijām, Maijas plivuriem u. tml.

Fikcionālisms atzīst fikcijas jeb iedomāta īstuma, neīstuma lielo nozīmi domāšanā un dzīvē. Neīstie priekšstati, nepatiesas atziņas tiek izlietotas kā īstas. Viņas ir pat nepieciešamas un bez viņām nevar iztikt ne zinātnē, nedz reliģijā, nedz tikumībā. Matemātiskai fikcijai ir tukšā telpa, punkts, taisna līnija. Fizikā fikcija ir atoms, matērija, enerģija u. tml. jēdzieni. Reliģijā tādas ir Dievs, ētikā — ideāls. Bet fikcijas nepieciešamas praktiskai dzīvei gan tieši, gan kā simboli. Pareizo un patieso var panākt ar neīstā un nepatiesā palīdzību. Par fikcijām daudz runā Niče (1844—1900) un Faiingers (1852—1933).

Fenomenālisms ir mācība, ka mēs atskāršam tikai «parādības», nevis no mums neatkarīgas lietas. Fenomenālisms atzīst, ka ārpus mums var būt lietas, bet mēs viņu īsto dabu nevaram zināt, jo spējam tās atskārēt tikai simbolos, ko radījuši mūsu jutekļi mūsu apziņā. Visu ārpasauli mēs varam tikai pārdzīvot, nevis izdibināt. Radikālākais fenomenālists bijis Berklijs (1685—1753), kas nemaz neatzina ārējās pasaules pastāvēšanu.

No šiem iluzionisma, fikcionālisma, fenomenālisma metiem saaužama prātniecībā tā vieta, kas dainu reliģijā runā par dvēseli, viņpasauli un nemirstību. Īsumā uz to norādīts «Dievturu cerokšļa» 42.—52. pantu piezīmēs, kas beidzas ar atbildi uz jautājumu: Kamdēļ mēs dzīvojam šajā pasaulē? Šī ir reliģiski pati svarīgākā dievturības vieta.

Esotības mācība jautā, kas ir pasaules cēlonis, kas ir dzīvība, kas ir laiks un telpa? Dievturībai radniecīgas domas satura duālisms, kauzalitātes princips, neovitalisms.

Duālisms ir mācība, pasaules pirmamatā stāv nevis kaut kas viens (monisms), bet gan divi. Kristietība par

visa iemeslu un radītāju tur Dievu, bet nespēj izskaidrot, kur cēlies ļaunums un sātans, kas trako pa pasauli. Dainu dievestībā ir divi dzejā spēcīgi iezīmēti tēli — Dievs un Māra, kas nozīmē vielu un garu. Tos zinātnei vēl nav izdevies pārvērst vienu otrā, un tamdēļ mūsu pieredzē pasaules pamats ir divīgs: tur ir sākotne māriskam un dievišķam. Katrā šajā substancē valda sava īpaša cēlonība.

Kauzalitāte jeb cēlonība ir tā prātniecības vieta, kas radījusi visdažādākos ieskatus par viņas būtību un gaitu. Latviešu dievestīgā dzejā cēlonības vārds ir Laima. Laimas likts gadījums, notikums, mūžs ir parādības, kas nevienā citā reliģijā nav tik ļoti ievērotas kā latviešu dievestībā.

Neovitalisms ir viedoklis, kas dzīvību zinātniskā kārtā izskaidro ar kāda nemateriāla, mērķtiecīga principa iejaukšanos matērijas likumā. Šis nemateriālais princips, no duālisma viedokļa raugoties, nevar būt nekas cits kā garīgais princips, kas organizē vielu citādi nekā tā redzama nedzīvā dabā. Neovitalisms, kas attīstījies no vecā vitalisma, apliecina dvēseles esamību, kas dievturīgai filozofijai nepieciešami.

Dievturīgais pasaules uzskats ir duālistisks, kaut arī «Cerokslī» aiz dibinātiem iemesliem tas nav pietiekoši spēcīgi pasvītrots.

Vērtību mācība vaicā: kas ir visvērtīgākais? kas ļaunums un labums? kāds mērķis dzīvei? To noskaidro ortisms, relativisms, eidemonisms.

Ortisms jeb ortozofija ir mācība par pareizo izturēšanos un rīcību, kas atkarīga no pieņemtām normām. Šīs normas izlobāmas no gnozeoloģiskiem un ontoloģiskiem apsvērumiem. Dzīvē vairāk no svara pilnīga pareizība nekā absolūta patiesība.

Relativisms māca, ka katra atziņa ir relatīva un viņa nav nemaldīga. Patiesības ir tikai pa daļai tādas, un dzīvības uzturēšanas labad katrs var rīkoties pēc savas taisnības un patiesības. Šo atziņu lielā mērā izkopies pragmatisms.

Eidemonisms ir tāds tikumības virziens, kas tur par cilvēka rīcības mērķi sasniegt iespējami lielāku labklājību un laimi vislielākam ļaunu vairumam. Eidemonismam ir prātniecībā liels vairums pārstāvju, kas to iztīrājuši un izklāstījuši dažādos virzienos. Dievturība ir dzīvespriecīga dievestība, kas neaicina atsāties no dzīves, kas

nemāca, ka pasaule un dzīvošana būtu kāds ļaunums vai apgrēcība.

Ortozofijā, īstās attiecībās ar relativismu un eidemonismu, izveidos dievturīgās tikumības teorētisko pusi, kas būs saskaņota ar dievturības praktisko ētiku.

No tam, kāds iznāks dievturīgās prātniecības pamatdomu audums, lielā mērā atkarīgas atvasinātas prātniecības nozares: estētika, kultūras filozofija un vēstures filozofija. Tās ir nozares, kurām vajadzīgs īpašs iztīrājums, jo viņu sabiedriskā nozīme ir ārkārtīgi svarīga.

DAINU RELIĢIJA UN TĀS SISTĒMA

Pēc reliģiskiem elementiem mūsu dainās vēl visai maz meklēts, daudz maz tikai pēc ētiskiem. Mūsu teologiem nav bijis nekādas sevišķas vajadzības nodoties dainu studijām. Bet viņi būtu vienīgie, kas varētu dainas novērtēt kā reliģijas materiālu krājumu. Pārējiem zinātniekiem — valodniekiem, literātiem, vēsturniekiem, etnologiem — arī nav sevišķa iemesla savus pētījumus izdarīt tieši pašas reliģijas dēļ. Tamdēļ par dainu reliģijas elementiem valda visnepilnīgākie ieskatī līdz pat mūsu dienām.

Tālāk, Kr. Barona «Latvju Dainu» izdevumu Pēterpils zinātņu akadēmija beidza iespiest vēl tikai pasaules kara laikā — 1915. g., un, tikai karam beidzoties, radās iespēja dainas novērtēt no šī viedokļa. Katrā ziņā būtu bijis pārsteidzīgi apcerēt dainu reliģisko būtību pēc vēl nepilnīgiem materiāliem, jo jauni materiāli tad vēlāk varētu atradumu sašķobīt.

Tagad mūsu dainu krāšanu var jau uzlūkot par pabeigtu. Kr. Barona darbu tepat piecus gadus turpinājusi Latviešu folkloras krātuve, savācot vēl vairāk dainu nekā atrodam Barontēva dižajā krājumā. Pavisam pētniekiem pašlaik ir pieejamas ap 460 000 uzrakstītu dainu, kas vijas ap kādām 50 000 pamatdziesmām. Var droši teikt, ka visas dainas jau ir uzrakstītas. Ja dainu vākšana vēl turpinās, tad tikai, lai iegūtu jau pazīstamām jaunus atkārtojumus, kas vajadzīgi zinātniskai pētišanai, noteicot izcelšanos, izplatīšanos utt. Var droši atkārtot sen izteikto atzinumu, ka dainas ir mūsu tautas dvēseles un dzīves

spogulis. Ja pēc vēstures dokumentiem ir iespējams sastādīt ainavu par mūsu tautas ārējiem dzīves apstākļiem un likteņiem pagātnē, tad to, ko domājis un jutis latvietis, nepateiks vairs neviens vēsturisks dokuments. Vienīgi tā saucamās garamantas var dot ieskatu par to. Protams, nevar vērtēt visus folkloras materiālus vienādi, it īpaši meklējot pēc latviešu senās reliģijas elementiem.

Runājot par latviešu reliģiju, var to tikpat labi saukt arī par dainu reliģiju, jo vienīgais mūsu tautai pilnīgi piederošais reliģisko materiālu krājums ir dainas. Daudz mazāka nozīme šinī ziņā pasakām, māņiem un sakāmvārdiem. Tos viena tauta aizgūst no otras. Turpretī dainas pieder tikai latviešiem, tikai vienā daļā tās mums kopīgas ar lietuvjiem. Lūk, kāpēc viss pārējais materiāls latviešu reliģijas noteikšanā vērā ņemams tikai par tik, par cik tas saderas ar dainu norādījumiem un atbalso tās.

Sī apstākļa neievērošana attiecībā uz pētāmo materiālu radīja nepareizus ieskus par seno latviešu reliģiju. Piejaucot dainu reliģiskai ainai netiros māņus un aizgūtās pasakas, pētnieki padarīja reliģisko ainu tumšu un pret-runīgu. Tā klājies ne vien vecās paaudzes mitoloģiem Lautenbaham un Bruņeniekam, bet arī dažam labam no jaunajiem.

Dainu skaits ir vairāk nekā pietiekošs, lai senās reliģijas glezna restaurētos bez ielāpiem. Katra trešā dziesma Barona krājumā piemin kādu mitoloģisku personificējumu. So dziesmu par Dievu, Laimu, Māru, Jāni, Jumi, Ūsiņu u. tml. ir ap 10 000. Katrā nākošā trešā pieder kultam — godiem un svētkiem. Tikpat daudz dziesmu vēl runā par tikumiskiem principiem — labo, ļauno, taisnību, mīlestību, naidu utt. Tikai neliels dainu skaits stāv ārpus reliģijas novadiem. Nav brīnums, ka jau senie vācu vēsturnieki tamdēļ nosaukuši dainas par dievadziesmām.

Aplūkojot dainas no reliģiskā viedokļa, viņu kārtošana varētu notikt arī pēc citādas sistēmas, nekā to darījis Kr. Barons, kas ņēmis pamatā dzīves ritmu no šūpuļa līdz kapam, un R. Klaustiņš, kas to pašu materiālu apcerējis pa atsevišķiem kultūras iecirkņiem. Tinot dainas ap reliģisko kodolu, ūdaļ nomanāms, ka tās it kā sakļaujas kopā vienā lielā dabiskā vienībā. Šķiet, ka ar to atrasts īstais viedoklis, no kura dainu pasaule izskatās viengabalīga un harmoniska.

Teologi un vēsturnieki teic, ka katrai vecai reliģijai esot trīs nešķiramas lietas. Pirmā — Dieva ideja,

otrā — šīs idejas ietērpums dzejā un mītos, trešā — kults. Īsi sakot — Dievs, kults un mīts. Tiem piekļaujoties vēlāk arī prātniecība, ētika.

Dainu reliģiski sistemātiskā kārtojumā, izejot no paša materiāla, jāparedz vismaz pieci reliģiski iecirkņi, proti:

1. Dziesmas par Dievu, Laimu un Māru — tām personībām, kas var iejaukties cilvēku likteņos.

2. Par gada svētkiem un to mistēriju personificējumiem, kas tomēr neiejaucas likteņos, piem.: Jānis, Juris, Pērkons, Ūsiņš u. c.

3. Par godiem — kristībām, kāzām, bērēm, velainēm — ar cilvēka dzīvi saistītām svinībām.

4. Burvību dziesmas, kas ietver zilēšanu, paredzēšanu, dziedāšanu, ziedošanu u. c. maģiskas darbības.

5. Tikumu dziesmas, kas noteic, kā jādzīvo un jāizturas pret labo un ļauno.

No visiem iecirkņiem sastādās tas reliģiskais pasaules uzskats, kas veidoja seno dzīvi. Tie ir vispār tie iecirkņi, ko pirmā kārtā aizskar katra reliģija.

Tuvāk aplūkojot tā sistemātizētos dainu reliģijas iecirkņus, redzams, ka Dievu piemin Barona Dainās 3450 pamatziesmas. Šis skaits pieaug līdz 5000, izmantojot Folkloras krātuves krājumus. Tas ir pārbagāts materiāls latviešu Dieva idejas uzzīmēšanai. Dzejas forma šai idejai dod vēl lielisku izteiksmi.

Dainās redzams, ka galvenā visu kultu sastāvdaļa — dievlūgšana notikusi savrup, nevis kopīgi, kā tas ir kristīgā kultā. Šāds lūgšanas veids ir latvieša individuālam raksturam atbilstošs un nav trūkums. Arī talmuds un evaņģēliji aicina lūgt Dievu vienatnē un pat slepenībā.

Otra personifikācija dainu reliģijā ir Laima. Dievs ir laimes devējs, un šī Dieva laime tautas dzejā iegūst savu īpašu tēlu. Dainās Laima, Dēkla un Kārta sastopama kādās 1200 pamatziesmās. Kopā ar Folkloras krātuves materiāliem Laimai pieder ap 2000 patstāvīgu dziesmu. Kopā ņemot, šīs dziesmas dod lieliskāko himnu likteņa principam, himnu, kam nav līdzīgas pasaules literatūrā.

Trešā dzejiskā personība, kas tiek aicināta palīgā, dzīvi dzīvojot, ir Māra. Teit nav istā reize, lai izklāstītu, kāpēc Māra nav kristīgo Marija, bet sena latviešu mitoloģiska būtne — Zemes māte ar daudziem pavārdiem. Marioloģija rāda, kā kristīgā reliģija piesavinājusi šo seno pagāntautu dievību. Plašāk par šo jautājumu rakstījuši Meln-

gailis, Apsesdēls, Bruņenieks u. c., atstādami prof. Smitu vienu pašu ar viņa domām, ka Māra ir kristīgos laikos ieviesusies.

Vienīgi šīs trīs apdzejotās būtnes — Dievs, Laima, Māra — tiek pielūgtas. Ar to viņas atšķiras no pārējām dainu reliģijas personībām. Dainās nav redzams, ka būtu pielūgta Saule, Pērkons, Jānis, Ūsiņš vai Jumis. Te dainu reliģija gluži sakrīt ar seno āriešu reliģiju, kuras pamatā arī ir Debess tēvs, Zemes māte un Liktenis.

Otrs dainu iecirknis, kas reliģijai rada, ir svētki un svinamās dienas. Te redzam tādus dzejiskus tēlus kā Me-tenis, Lieladiena, Ūsiņš, Jānis, Jumis, Saule, Pērkons u. c. Šie personificējumi nav noliekami vienā rindā ar Dievu, Laimu un Māru. Latvieša attiecības pret tiem gluži citādas, un tautas dzeja tiem veltījusi daudz mazāku dziesmu skaitu.

Gadskārtējo svinību dziesmas dainu krājumos ieņem redzamu vietu, it īpaši līgotnes. Seit dainu reliģija sacenšas pārākumā ar katru citu pasaules reliģiju.

Trešā iecirknī ieiet dziesmas, kas saistās ap cilvēka mūža svinīgiem brīžiem jeb godiem. Tādi ir dzimšana, precēšanās un miršana. Te vēl jāpieskaita dievgalds jeb veļu mielasts. Reliģija vienmēr un visur ņēmusi šīs cilvēka mūža godības savā paspārnē. Krustabām pieder ap 2000 pamatdziesmu. Šo skaitli daudzkārt pārspēj precību un kāzu dziesmas, kas Kr. Barona krājumā vien aizņem trīs sējumus ar 15 000 pamatdziesmām. Bēru dziesmu gan nav vairāk par 1000, bet arī tas ir pietiekoši liels skaits, lai godam apdziedātu nelaīķi. Pie bērū goda dabīgi piekļaujas dziesmas par viņpasauli, dvēseli un veli.

Ceturtais iecirknis ietver dainu reliģijas parapsihisko pusi — ar dziesmām par burvībām, zīlēšanu, paredzēšanu, dziedēšanu, ziedošanu, maģiskām darbībām, lādēšanu, sapņu tulkošanu, laba vai ļauna vēlēšanu utt. Te dziesmu sakārtojums dod veselu oriģinālu okultisma sistēmu, kas savā būtībā ir gan stipri citāda nekā žīdu kabbala vai indusu jogisms. Šo iecirkni nedrīkst reliģijām atraut, jo tad reliģija zaudē vienu no savām galvenām saknēm, bet nevar šeit iejaukt neglīto prozu. Jāpiekrīt Baronam, kas raksta: «Tautas dziesmās pašās atrodam samērā maz māņu, un no tumšiem, neglītiem māņiem tautas dziesmas gluži atturas.» L. D. I. 196. lp. Par prozas māņiem viņš raksta: «Būtu gluži greizi spriest, ja šīs savas un svešās, vecās un jaunās māņu druskas ieskatītu par latviešu

vecās ticības saturu.» L. D. I. 198. lp. Bet Bruņenieks par visu vari to cenšas darīt, kā to lasām «Daugavas» iepriekšējā burtnīcā.

Beidzamais, piektais iecirknis pieder tikumībai kā uzticīgai reliģijas pavadonei. Pēc senā latviešu uzskata, Dievs un Māra ir arī tikumisko vērtību aizbildņi un tiem nav vienaldzīga ļaužu labā vai ļaunā dzīvošana.

Mūsu tautas dziesmu tikumiskie principi, kā gudrība, darbība, daiļums, liksmē, mīlestība, saderība, devība, taisnība u. c., ir daudzināti daudz tūkstoš dainās. Neviens nevar teikt, ka šie ētiskie labumi būtu mūsu laikos kaut ko zaudējuši no sava spožuma. Šeit dainu ētika vēl joprojām sniedz mūsu tautai dziļi pārbaudītu dzīves reglamentu. Tā ir pārestība, ja kāds iedomājas kristīgo vai budistisko ētiku augstāku esam par dainu tikumību. To var runāt tikai tas, kas nepazīst mūsu tikumu dziesmas.

Protams, tikai pašos vispārējos vilcienos mēs uzmetām latviskās jeb dainu reliģijas apveidu. Vēl lieku reizi jāatkārto, ka šis reliģijas saturs un materiāls ir pārāk plašs, lai šeit pieskartos kādām sīkdaļām. Bet tikai šo kopainu jau arī gribējām parādīt.

Tā sistematizētā dainu reliģija kā kultūras vērtība nevarēja nevaldzināt latviski noskaņotus cilvēkus šinīs kristīgās ticības krīzes laikos. Liekas, ka visam mūsu nacionālismam bez latviskā Dieva trūkst augstākās aizbildniecības. Dainu reliģijas salīdzinājums ar pastāvošo kristīgo ticību uzrādīja daudzas nenoliedzamas priekšrocības par labu pirmajai. Gluži dabīgi, ka šādos apstākļos pulciņš latviešu latvietības vārdā nolēma atnest kristietību un piekerties savai senču reliģijai. Ērtības labad šo dainu reliģijas sistematizējumu nosauca par dievturību un apvienotos piekritējus reģistrēja kā Latvijas dievturu sadraudzi. Kā to jau varēja gaidīt, reizē ar to dievturībai radās gan draugi, gan ienaidnieki. Nevarēja taču gaidīt, ka kristīgie vienaldzīgi noraudzīsies uz šo anitkristīgo kustību. Tie redzēja dievturībā tikai sliktu un izmantoja vismazākās kļūdas vai nenozīmīgus sīkumus, lai apšaubītu visu labo lietu.

Nacionāli noskaņotie cilvēki un Dieva meklētāji turpretī, visas kļūdas par labu griezdami, neliedza savu atzinību un atbalstu senās reliģijas atjaunojumam. Taču vislielais vairums izturējās ar nogaidīšanu un jautāšanu. Galvenie jautājumi apmēram ir tie paši, kuriem pieskāries Bruņenieks savā jau minētā rakstā, un tie skan:

1. Vai šī jaunā dievturība ir tiešām senlatviešu ticība?
2. Vai dievturības saturs atbilst mūsu laiku prasībām?
3. Vai dievturības tikumiskās normas nav par šaurām?
4. Vai var dievturība aizvietot Kristus reliģiju?
5. Vai dievturībai netrūkst augstāko mērķu un ideālu?

Uz katru no šiem jautājumiem pazinējs atbild pozitīvi. Tikai Bruņeniekam kā kristīgam cilvēkam ar vāju nacionālo stīgu neatliek nekas cits kā atbildēt uz šiem jautājumiem negatīvi. Viņš pat izliekas, ka nepazīst dievturu izdotās «Dieva dziesmas», «Tikumu dziesmas» un «Dziesmas par gadskārtas svētkiem». Viņam parocīgāk citēt teikumus no novecojušām un nepilnīgām brošūrām un atstāt tenkas par «zirņu bārstišanu» u. tml., lai sagrautu dievturību. Tāda rīcība gan var samulsināt tos, kas nepazīst dievturības drošos pamatus un cēlos centienus, bet ne tos, kas paši pārliecinājušies par lietas kodolu.

Lai atbildētu uz reliģijas «galējiem jautājumiem» par cilvēka dzīves jēgu, par aizkapa dzīvi u. c., no dievturības viedokļa, jāiztirzā šie jautājumi, salīdzinot ar pastāvošām pasaules reliģijām. Dievturība var noteikti atbildēt uz visiem lielajiem jautājumiem un apmierināt mūsdienu cilvēka reliģiskās prasības.

KAMDĒĻ MĒS DZĪVOJAM?

Dzīve ir kā bezdelīgas lidojums caur paspārni. Paziņēja gar acīm un pazuda. Nezinām, no kurienes bezdelīga atļaidās, nedz kurp aizlidoja.

Šūpulis un kaps ir dzīves īsā sprīža robežas, kuras nevienam vēl nav izdevies nojaukt. Kas piedzims, tam jānomirst. Tas ir, ko cilvēks zina visneapšaubāmāk.

Bet mēs dziļi sirdī vienmēr nodrebam, kad stāvam pie kapiem, kuros arokam savus draugus. Nodrebam ne tik daudz nāves baiļu dēļ, kā tās nejēdzības un pretrunu dēļ, ko nespēj apjaust mūsu prāts. Prāts jautā šādos brīžos: «Kamdēļ mēs dzīvojam?» Bet kaps neatbild.

Kas atbildēs uz šo nolādēto jautājumu?

Zinātne? Griežamies pie bioloģijas.

Zinātne saka, ka nāve neesot ar pašu dzīvības būtību cieši saistīta parādība. Nāve neesot visu organismu neizbēgams liktenis, jo ļoti daudzi organismi esot nemirstīgi. Tādi esot visi vienkāršākie organismi. Piemēram, amēba,

infuzorija, ja tā ir labvēlīgos apstākļos, tā sasniedz savu īpašo lielumu un pārdaļās divās jaunās šūniņās, kas pēc kāda laika atkal pārdaļās utt. Ja apstākļi labvēlīgi, neviena no infuzorijām nemirs. Tātad pēc būtības nāves nav. Kāds zinātnieks (Vudrels) 13 gadu laikā izaudzējis 8400 infuzoriju paaudzes bez novecošanās. Zemākie dzīvnieki īstenībā nepazīst vecumu un nāvi.

Nāve ir tikai augstāk attīstīto dzīvnieku un arī cilvēka «ieguvums». Vecums un nāve ir mūsu nervu bēdīgā privilēģija. Un tā iestājas tāpēc, ka mūsu nervu šūnas nav nemirstīgas. Mēs piedzimstot ar zināmu skaitu šo šūnu un dzīvē vairs neiegūstam nevienu jaunu klāt, bet zaudējam jau esošās. Mēs katru minūti zaudējam 125 miljonus šūniņu, bet tās atkal atjaunojas, neatjaunojas vairs tikai pašas svarīgākās, proti, nervu šūniņas.

Biologs Mainots saka šādus vārdus:

«Mums jāpateicas šūnu diferenciācijai, ka esam kļuvuši cilvēki, ka spējam pazīt Zemi, visu, kas ir uz viņas, un paši sevi, ka spējam savā starpā nodibināt cilvēcīgas attiecības, kas dod mums cēlākos pārdzīvojumus!... Kā samaksa par šiem labumiem ir nāve, bet šī maksa nav par daudz liela! Nevienš taču no mums negribētu atgriezties viensūnas organisma stāvoklī, lai iegūtu viņa potenciālo nemirstību, bet līdz ar to zaudētu visu to, kas sastāda cilvēka dabas būtību.»

Zinātnes slēdziens ir tāds, ka nāve ir nepieciešama, jo tā iznīcina visu novecojušo un nepilnīgo, dodama iespēju attīstīties pilnīgākām dzīvības formām. Nāve esot visa dzīvā progresa faktors, un bez nāves nevarētu pastāvēt arī dzīvība augstākās organiskās formās (J. Traubergs «Bioloģija»). Zinātnie arī atzīstas, ka viņa nekad nevarēsot nemirstības sapni pārvērst īstenībā.

Un taču mēs jūtam, ka nāve ir un paliek mums liela traģēdija, cik labi arī mēs izprastu viņas nepieciešamību un būtību. Pat tad, kad mums nebūtu nemaz vairs nāves baiļu, pat tad, kad mūs apņēmis dzīves apnikums, mēs tikpat neatlaidīgi vaicājam: «Kamdēļ mēs dzīvojam? Kāda jēga ir dzīvei?»

«Pirms mums bija mūžība un pēc mums tāda būs. Un starp šīm divām mūžībām uzliesmo mūsu personība, lai pēc samērā ļoti īsa laika atkal nodzistu. Un, to apzinoties, vai gan rasiēs kāds, kas neatzīs, ka jācenšas dzīvot tā, lai neliktu nodzist šai personībai pirms laika un lai, dzīves noslēgumam tuvojoties, nebūtu sev pašam jāatzīstas,

ka nepareiza ir bijusi dzīves metode, ir pielaistas kļūdas un galarezultātā dzīvei nav bijis dziļākas nozīmes,» saka Traubergs savas «Bioloģijas» galavārdā. Bet šai pašā apcerējumā ir arī teikts, ka «līdz ar dzīvības izbeigšanos uz visiem laikiem zūd arī mūsu personības apziņa, kas nekad vairs neatkārtosies šinī formā...

... Tāpēc, lūk, tā ticība, ka cilvēki kā personības atkal tiksies pēc nāves, ticība, kas neprasa konkrētus pierādījumus un pamatojumus.»

«... Ticība nemirstībai ir valdošais motīvs visās reliģijās, un šī ticība ir vienīgais mierinājums nāves priekšā.»

Tā mēs redzam, ka zinātne, bioloģija, nespēdama izskaidrot ne dzīvību, ne dzīvi, nespēj atbildēt uz jautājumu par dzīves jēgu un noraida mūs pie reliģijām.

Tamdēļ jautāsim reliģijām un šo reliģiju praviešiem, dievregiem, lai viņi atbild mums uz šo jautājumu — kamdēļ mēs dzīvojam, kas notiks pēc nāves? Pārcilāsim un pārsvērsim visas pasaules dievestību domas šai ziņā. Kāpēc mēs to darīsim? Kāpēc mums jāmeklē atbilde uz šādu jautājumu? Vispirms tas ir dziļi cilvēcīgi vaicāt pēc cēloņiem un pēc mērķiem. Otrkārt — izprotot dzīves jēgu, visa mūsu dzīve taps nozīmīga, mēs zināsim, kā jādzīvo un kā jārikojas.

Jautāsim vispirms tautai ar visvecāko reliģiju, proti, ķīniešiem, kamdēļ tie dzīvo. Tā reliģija, kuru šī tauta sauc par savējo, ir taoisms, un to pēc seniem ticējumiem izkārtotā ķīniešu gudrais Lao-Tse, kas dzimis 604. g. pr. Kr. Lao-Tse māca, ka tā gaita, ko iet pasaule, ir Tao, varētu teikt — «Padoms». Tao paklausīt ir tikumiskā cilvēka prieks, bet, kas to nedara, tam zūd iekšējs un ārējs miers. Dzīvē jārikojas tā, it kā nekā nedarītu. Lao-Tse runā arī par dvēseles dzīvošanu pēc nāves, bet neskaidrs paliek, vai tā ir individuāla tālāk dzīvošana vai viskopēja iekš Tao, vai arī tikai ļaužu atmiņā. Taču neiespējama šķietas individuālā tālāk dzīvošana, jo arī katra dvēsele pieder tām «desmit tūkstots lietām», kurām jāatgriežas pie Tao atpakaļ. Lao-Tse pamāca, kā jādzīvo, lai dzīves galā ne no kā nebūtu jābīstas, taču neatbild uz jautājumu, kamdēļ mēs dzīvojam?

Otrs ķīniešu reliģijas mācītājs Konfūcijs (551.—478. g. pr. Kr.) māca: «Kauli un miesa atgriežas atpakaļ zemē, tas tā nolikts. Augums nonāk zemē, bet dvēsele tiecas augšup uz debesīm.» Kad mācekļi tam vaicāja, vai mirušie zina, kas notiek starp dzīvajiem, Konfūcijs

izvairīdamies atbild: «Ja es teiktu, ka mirušie par to zina, tad, es baidos, krietnie dēli un raženie dēlu dēli pamestu savu dzīvi, lai kalpotu mirušiem. Ja es teiktu, ka mirušiem nav jausmu, tad varētu notikt, ka nekrietni dēli tos pame-tis neapglabātus.» Vispār Konfūcijs maz interesējas par aizkapa dzīvi. Viņš saka: «Godājiēt senču garus ar god-bijību, bet turieties attālu no viņiem! . . . Necentieties neko daudz par viņiem izzināt.» Konfūcija rakstos nekur nav īstenas atbildes uz mūsu jautājumu.

Jautāsim japāņu reliģijai — šintoismam. Šintoisms ir maisījums no ķīniešu, indiešu un persiešu reliģiju elemen-tiem. Bet izrādās, ka šintoismam nav skaidra uzskata par pēcnāves dzīvi. Tai nav arī noteiktu tikumisku prasību. Nav atrodamas atbildes arī uz mūsu smeldošo jautā-jumu par dzīves jēgu.

Ko saka parsisms? Šo reliģiju nodibina 7. g. s. pr. Kr. Zaratustra, un viņa mācība vēlāk iespaido babiloņus, ēģip-tiešus, žīdus un romiešus. Zaratustra saka: «Būs alga par tiem darbiem, kas še pasaulē darīti.» Pēc nāves ticīgie skaidrā apziņā pārejot Mardas valstībā. Taisnai dvēselei atveroties plašs, smaržīgs ceļš uz paradīzi, bet ļaunā iekrī-tot bezdibenī. Pasaules pestītājs Savšiants reiz uzmodi-nās mirušos. Ļaunie tad nāks ellē, bet labie debesīs. No parsisma dabūjam atbildi: jādzīvo tādēļ, lai nokļūtu de-besīs.

Indiešu reliģijās vislabāko atbildi uz mūsu jautājumu dod Manū, kas devis indiešiem visus dzīves likumus un tikumus. «Tavā augumā, cilvēk, dzīvo dvēsele, kas atnā-kusi no mūžības un bezgalības, no Zeosa. Viņa top pilnes-tīgāka zemes virsū īpašā kārtā, kas nav atkarīga no auguma. Viss, kas no zemes dzimis, zemē arī paliks, tikai tava nemirstīgā dvēsele pēc nāves turpinās savu piepildī-šanās gaitu un, iziedama cauri dažādiem stāvokļiem, at-griezīsies atkal pie sava pirmavota Zeosa un iegrims nir-vānā. Neaizmirsti to, cilvēk, un glabā dvēseli.»

Hinduisms, kas uzlūkojams par Vedu laikmeta jeb bra-manisma jauno derību, māca jau par cilvēka atdzimšanu šajā pasaulē, kas izceļas, sagrozot Manū mācību. Ļaužu atdzimšanu noteicot viņu darbi iepriekšējā dzīvē. Viņa laime un nelaime esot tikai agrākās dzīvēs darīto darbu sekas. Visa indiešu prātošana šai laikā grozās tikai ap to, kā tikt vaļā no bezgalīgās atdzimšanu virknes, kas atnes aizvien jaunas ciešanas. Tam pieslejas arī vēlākais bu-disms.

Budisms māca, ka piedzimšana un dzīvošana ir nelaime, no kuras jātiek vaļā. Mēs dzīvojam tamdēļ, lai vairs nebūtu jādzīvo. Šī ir skaidra, bet aplama atbilde uz mūsu jautājumu.

Žīdu reliģijas mācība ir redzama Bibelē. Vārdi dvēsele un gars tur minēti 915 reizes, bet nekad sakarā ar nemirstību. Caur Ādamu grēks esot iespiesis visos cilvēkos, visi ir grēcīgi, bet grēka nopelns esot nāve. «Viss ir niecība.» Žīdu reliģijai nav pēcnāves dzīves, un atmaksai jānotiek tepat zemes virsū. Žīdi dzīvo, lai baudītu visus labumus zemes virsū.

Mums nav daudz jārunā par kristīgo reliģiju, jo viņas mācību par dzīves jēgu mēs visi zinām. Mēs dzīvojam tāpēc, lai, ticēdami Kristum, tiktu atpestīti no grēka sekām, t. i., nāves, un pastarā dienā tiktu uzmodināti mūžīgi dzīvošanai svētlaimībā.

Islama reliģija, ko nodibinājis Mohameds, kas dzimis 570. g. pēc Kristus, māca, ka paradīze gaida pastarā dienā moslimu (ticīgo) kā atalgojums, bet neticīgie nonāks ellē. Vienīgā Islama jaunā doma iepretim žīdu ticībai un kristietībai ir tā, ka Mohameds ir Dieva pravielis.

Mēs ātrumā izklausinājām visas dzīvās pasaules reliģijas, lai dabūtu apmierinošu atbildi jautājumam, kādēļ mēs dzīvojam. Vai kāda no šīm atbildēm mūs apmierināja? Laikam ne. Ja tā, tad visas uzskaitītās reliģijas ir nederīgas un liekas. Ir jāmeklē reliģija, kas apmierinātu mūsu jautājošo prātu, un tā ir dievturība.

To patiesību, ko dainu laikos latvietis neskaidri nojauta, to mēs tagad, moderno zinātņu bruņoti, varam pateikt skaidri un skaļi. Mūsu atbilde ir šāda: «Mēs dzīvojam šajā pasaulē, lai dzīvodami uzceltu sevī jaunu dvēselīgu pasauli, kas pastāvēs arī tad, kad augums būs miris un mūsu acis vairs ārējo pasauli neredzēs.» Tā ir atziņa, ko tūkstošiem gadu ilgi cilvēce jautusi, bet nav spējusi formulēt, jo trūka zinātniskas pieredzes, ko sniedza tikai mūsu laiki. Tā ir dziļākā reliģiskā pārliecība, kas jebkad pasaulei teikta.

Seit lieki atkārtot to, kas jau pateikts dievturu cerokslī no 43. līdz 52. nodalījumiem. Izlasiet šās nedaudzās lapuses vairāk kā vienu reizi. Mēģiniet tanīs izteiktās domās iedzīvoties un tās izprast. Kad jūs to būsit izpratuši, tad atzīsiet, ka vienīgi dievturība ir atbildējusi uz jautājumu: kamdēļ cilvēks dzīvo šajā pasaulē?

DĀRGIE LATVIEŠI!

UZKLAUSIET MANU VALODU!

Mūsu zemīte ir maza, mūsu tautiņa niecīga. Visā pasaulē ir tikai viens miljons pieaugušu latviešu. Šis miljons var tapt nozīmīgs pasaulei un vērtīgs pašu acīs, ja vien būsīm vienprātīgi.

Līdz šim bijusi taisnība parunai «Katrs par sevi, Dievs par visiem!» Bet neizsakāmi skumja top šī taisnība, ja jautājam: kāds Dievs pār mums visiem? — Nenoliedzami žīdu, krievu un vācu iztulkots Dievs. It kā latvietis nespētu Dievu pats saviem prātiem atskārst un savā valodā daudzināt!

Pienācis laiks atjēgties. Neviens mūs vairs nespiež kalpot izraēļa Dievam un viņa dēlam. Mēs katrā laikā varam atnest to svešo ticību, kas, ar varu uzspiesta, iedzina mūsu tautu postā un verdzībā. Mums tikai jāgrib.

Mēs, latvieši, vispēdiegie Eiropā tikām pakļauti kristīgai ticībai, — mums pirmiem tā atkal jāatmet. Mums tas jādara tamdēļ, ka mums pašiem ir saglabāta sava senā dievestība, kas gaida cieņu. Mēs esam vienīgā Eiropas tauta, kurai vēl ir pašai sava dievticība, kas neizmērojami patiesa, gudra un daiļa. Vai tu saproti, latvieti, ko tas nozīmē?

Latvieti, neesi kūtrs savā garā, bet iepazīsties ar savu senču ticību, kuru tie aizstāvēja tā, kā neviena cita tauta. Neesi šaubīgais un neuzticīgais, kas visu noliedz nepazīdams. Neesi aizspriedumains, bet vīrišķīgi atmet savus vecos uzskatus, jo latvietība to prasa. Neesi vienaldzīgais, jo šodien vienaldzība ir latvietības nodevība. Iepazīsties ar dievturību, mūsu senrelīģijas jauno izkārtojumu, un atzīsti, ka latvisku dzīvi nevar dzīvot ar žīdisku Dievu krūtīs.

Mūsu sentēvi nav bijuši nekādi nelgas nedz nejēgas. Tie mums atstājuši dievticību, kura ir pilnestīgāka par visām pasaules reliģijām. Ar šo dārgo mantu mēs esam ierindoti raženāko pasaules tautu vidū. Mēs esam tapuši par citu ārisko tautu paraugu.

Zini, ka vienīgi dievturība mūsu tautu var atkal apvienot un iedot jēgu mūsu dzīvei un darbam. Dievturība kā īpatna reliģija var padarīt mūs apbrīnojamus un ne-

atvietojamus pasaulē. Kāpēc tu negribi būt aprīnotas tautas loceklis? Kamdēļ tu atturies? Ko tu vēl gaidi?

Neaizmirsīsim, ka neviens nevar mums palīdzēt kā vien paši. «Palīdzies pats, tad Dievs palīdzēs!» Dievs palīdzēs mums kļūt lieliskiem un raženiem. Nepaliksim maziski, mazā tautā dzīvodami. Topi savu senču cienīgs! Ļaujies vadīties no viņu Baltā Dieva!

DIEVA DAUDZINĀJUMS

Svētruna, teikta 1934. g. rudens mēneša 7. dienā

Dārgā dievturu saime! Mēs šodien sanākuši — daudzinašim visraženāko vārdu Pasaulē. Šis augstākais, šis viscildenākais vārds, kādu jebkad ir izrunājusi cilvēka mute, ir arī tas visīsākais. Šis brīnišķīgais vārds mūsu valodā skan Dievs. Mēs nezinām, kas bija tas, kas šo vārdu tā izdvesa pirmo reizi. Bet mēs zinām gan to, ka latviešu tauta viņu daudzina šais skaņās vismaz jau pieci tūkstoši gadu. Latvieša sirdī, šo vārdu minot, vēl tagad ierodas neizprotamas ilgas. Šķietas — mūži un aizmūži tad sakustas un atšalko mūsu Dvēselē. Lai daudzinašim To, kam esam dāvājuši šo mūžsenīgo vārdu! Lai daudzinašim To seniem un mūsdienu vārdiem un dziesmām!

Dzirdu Dievu i ližot,
Dievadēlu dzenējot;
Paša Dieva neredzēju
Aiz deviņu duraviņu,
Aiz deviņu duraviņu,
Aiz deviņu atslēdziņu. F. 344, 369.

Vai vēl greznāk un skaidrāk var izteikt Dieva attiecības pret mums un Pasauli, nekā to paudusi šī daina? Tās pašas dainas citā uzrakstījumā teiks:

Patī Dieva neredzēju
Aiz deviņām kļavas lapām. D. 33747.

Patiesi, Dievu mēs atskāršam no tam, kā Viņš izpaužas pasaulē. Dievs ir aizslēpies aiz dabas. Viņš ir apsedzies ar Pasauli, kas ir tik plaša, ka mūsu saprašana nespēj visu viņas plašumu aptvert. Aiz durvju durvīm, aiz

atslēgu atslēgām rikojas Pasaules diženais Saimnieks un Radītājs.

Pieminot Dievu, sirds pildās skumjām ilgām un vēlēšanām izprast un uzminēt, kas īsti ir Dievs, kuru dzirdam dabā rikojamies. Varbūt tā dzīvnieki savā krēslainā apziņā ilgojas uzminēt, kas tas ir cilvēks, kā mēs ilgojamies atskārst Dievu.

Bet gluži kā mēs nekad neredzēsim mēnešam otru pusi, tā mēs nekad nejaudāsim saskatīt tos rakstus, kas mūžīgiem burtiem ierakstīti dabas otrā pusē — aizdabā. Mūsu ilgas tomēr no tā neaprimst, jo mēs noģiedam, ka visām lietām ir arī otrā — aizdabīgā puse, tāpat kā kādam naudas gabalam.

Šai noģiedamai Pasaules naudas otrai pusei, kuru velti pūlas apjaust mūsu prāts, tai vajag būt brīnumainai un jaukai — tā saka mūsu sirds. Un sirdij ir savas patiesības, kuras tā neļauj apšaubīt, jo viņa dažkārt netic prātam.

Prāts ir tikai kalps dvēseles mājās, kas krāj un kārtoto pieredzējumus; bet sirds ir saimniece, un tā zina vairāk. Prātam viss šķietas gaišs un saprotams, jo tas slid pa lietu virspusi. Ja tas kaut ko arī nesaprot, tad tas apmierina sevi: «Gan jau zinātne reiz to izdibinās...» Viņš nespēj iejusties lietu dziļumos, viņš nespēj izskaidrot pat visjaušamākās lietas. Kas ir apziņa? Kas ir miegs? Kas ir sapnis? Kas nāve? To nevar pateikt prāta darinātā zinātne, jo viņa nekad nesniegs līdz lietu saknei, līdz Dievam.

Visi jautājumi ir tikai siki zari vienam vienīgam lielajam jautājumam: kas ir Dievs? Vispusīgu un pilnvērtīgu atbilžu nav... un mūsu skumjās ilgas nenorimst. Un neapmierinātas ziņkāres asarām acīs mēs klaiņojam ap mūžīgiem noslēpumiem un raugāmies uz Dieva pusi.

Cik tas savādi: kam vairāk šo asaraino ilgu sirdi, tas ir cēlāks un gaišāks cilvēks nekā tas, kas neilgojas. Šis dievišķās ilgas dod spārnus mūsu dvēselei, tās paceļ mūs tuvāk Dievam, dod mums klusu cerību, ka reiz taču piekļūsim Viņam.

Par šāda tuvuma iespēju dod dvēselei ziņu tie retie aizgrābtības un pacilātības brīži, ko pieredz mākslinieks jaunradīšanas sajūsmā, ko māte mīlestībā savam bērnam, ko dievlūdzcējs lūgšanā. Šais brīžos mūs apņem neizteicamas laimības jūtas, kas varbūt būtu vēl saldākas, ja mēs

nebūtu tik miesīgi. «Un pat praviešus Dievs neatbrīvo no cilvēka,» saka Loks.

Vai dvēseles svētlaimes brīžos mēs neesam piekļuvuši Dievam? Protams, gan! Dvēselei pietiek ar tām dievišķām dzirkstīm, kas kvēlo daiļumā, mīlestībā un likumībās, lai tā varētu gaviļēdama sacīt: Dievs ir! Tai nav nemaz jāatsaucas uz tiem neskaitāmiem dievišķā padoma izpaudumiem, kas saskatāmi apkārtējā pasaulē. Te skaidri dzirdama Dieva līduma lišana un Viņa dēlu strādāšana, dzēnējot nolaistiem kokiem zarus. Nekādas durvis, nedz atslēgas dvēselei nevar apslēpt šo Pasaules Namdara darba troksni.

Bet, ja nu Dievs ir, par ko mūsu tauta nekad nav šaubījusies, tad arī mūsu mūžīgā dzīvošana ir droša. Dievs ir nevis tāpēc, ka mēs esam, bet mēs esam tālab, ka ir Dievs.

Ko tas mums dod, ka ir Dievs? Kam vajadzīgs tas mūsu dzīvošanai? Kamdēļ man Dievs ir jātur domās un darbos? Kamdēļ man jābūt dievturim?

Pasaules dievājā līdumā neko nevar noslēpt, nozagt vai aizņemties. Arī viņpasaules dzīvi ne. Aizdabīgais cilvēks jāuzceļ mums pašiem. Mūžu dzīvojot. No mums pašiem atkarājas, kas mēs gribam tapt nākamās mūžos un aizmūžos. Mēs varam nonākt dievības vaiga priekšā, pareizi dzīvojot, t. i., pareizi ceļot aizkapa cilvēku; bet mēs varam arī aplam dzīvot un uzcelt sev neglītu un sagan-dētu nākotni, kurā nestaigās Dievs.

Kas ir mērogs? Viss, kas dzīvojot un rīkojoties uztrauc mūsu sirdsapziņu, viss, kas aizskar mūsu kaunu, tas viss tiek darīts pretēji Dieva Pasaules plānam. Vajag celt savu dzīvi tā, lai tā būtu skaidra un skanoša kā tērauda gabals. Dienām vajag šķirties kā labas grāmatas lapām — sakarīgi un saprātīgi.

Nav tādu kļūdu, kas ļauni neatsauktos uz mūsu tagadējo un nākošo dzīvi. Vai jums nav zināmi brīži, kad viss pieredzētais un piedzīvotais, kas šķietas aizmirsts un izdzisis, pēkšņi atkal iznirst atmiņā un nostājas jūsu acu priekšā kā rēgi? Un, ja tie ir nodarītā ļaunuma rēgi, tad tie mācas jums virsū un jūsu dvēsele nodreb šausmās. Vai šīs baismas gan nevarētu pieaugt, kļūt lielākas, kad to netraucēs vairs jūsu augums, ko jūs mirdami novilksit, kā novelk svārkus, dusēt ejot.

Šis gaismas un tumsas cīņas izpaliek, ja jau no pašā sākuma pašas dvēseles atmodas apzinīgai dzīvei cilvēks var balstīties uz kādu stingru balstu.

Dieviņš mani atspaidīja
Ar sudraba atspaidiem.

Tā runāja latvietis, jo viņš bija Dieva turētājs. Mūža gājums pa Dieva Pēdām ir vienmēr drošs un pareizs. Latvietis turējies visiem līdzekļiem Dieva tuvumā — lūgdams, daudzinādams, ziedodams un zintēdams. Tās ir drošas saites, kas latviešu tautu saistījušas ar Dievu un Viņa Padomu. Mūžs ar Dievu ir citāds nekā mūžs bez Dieva. Pasaule, kurā saskatīts Dievs, izskatās jaukāka nekā tā, kurā Dievs nav manāms. Nav vienalga, kādā pasaulē mēs Mūžu nodzīvojam — jaukā vai nejaukā.

Pieminiet Dievu, lūdziet To, daudzinait Viņu! Tad dvēsele nenovecosies, nepārklāsies grumbām. Lūdziet tā, kā jūsu sirds jums saka. Ir gluži vienalga, kā jūs to darāt. Vislabāk savrup, jo tas ir latvieša dabai tuvāk. Latvietim licies, ka no dievlūgšanas nav jātaisa troksnis, kas traucētu mājiniekus un aizskartu kaimiņus. Pietiek pat ar to visisāko, un arī tai ir brīnišķa vara.

Es Dieviņu pieminēju
Rītā agri cēlusies;
Man Dieviņš palīdzēja
Šai visā dienīnā. F. 191, 3630.

Agra lūgšana dvēselei tikpat vajadzīga kā agra celšanās miesai. Nezin no kura laika mūsu tautas vienā daļā ieviesusies nelāga paraža — izmest lūgšanu un Dieva pieminēšanu no dvēseles kopšanas līdzekļu skaita. Taču nesekojiēt šim jaunlaiku paradumam, jo senai lūgšanai ir brīnišķīga spēja saistīt jūs ar Dīženo un Mūžigo.

Tā ir visrupjākā mānticība, ja kāds domā, ka cilvēkam iespējams iztikt bez Dieva. Bet arī tā ir visrupjākā kļūda, ja kāda tauta domā, ka tā var dzīvot pēc svešas dievstības priekšrakstiem. Tie ir latviešu tautas tumšākie gadi, kad tā, atmezdama savu senču Dievu, vergoja uzspiestai, nesaprotamai un sirdij svešai ticībai. Mācaties atkal sadzirdēt, kā skan Dieva cirtieni aiz deviņām durvīm, aiz deviņām atslēgām! Lai vārds Dievs ir jums vienmēr visraženākais vārds!

VAI MĒS ESAM TAUTA?

Kā var kāds uzdrošināties šaubīties par to, vai mēs esam tauta? Ar sašutumu jānovēršas no katra, kas vēl nav pārliecināts par to, vai latvieši ir tauta. Kā var apšaubīt to, kas visiem pats par sevi saprotams? Tas laiks, kad vācu mācītājs Braže apgalvoja, ka latviešu tautas nav, bet esot tikai arāņu kārtā, ir sen jau pagājis! — Tā, domājams, uz manu jautājumu atbildēs vairums latviešu. Sava tiesa taisnības viņiem būs, bet ne visa.

Neklausoties uz sirsnīgo sašutumu, tomēr pajautāsim sev: vai tiešām esam tauta? Būsim britiņu pazemīgi, izliksimies neticoši, tišām šaubīsimies par šķietami drošo. Darīsim to kontroles dēļ, lai vēlreiz pārliecinātos, ka ar mūsu tautiskumu patiesi viss ir labākā kārtībā.

Kā zināms, tautu pazīst pēc tām īpatnībām un savādībām, kas reizē vieno un atšķir. Īpatnībām jāsavieno zināmās tautas piederīgos, bet tai pašā reizē viņām arī jāatdala nost no pārējās cilvēces. Iedalīsim šīs vienojošās un šķirošās tautas pazīmes divos puduros. Vienā pudurī liksim ārējās pazīmes, bet otrā — iekšējās, garīgās. Ārējām pazīmēm pieskaitīsim tautas kopīgo rasi, valodu, iedzīvi, zemi un kultūru, bet iekšējām — kopīgas jūtas, apziņu, viedokli, centienus un mērķus. Visas tās pazīmes, kuras mēs uzskaitījām, var padarīt tautu par tautu, ja vien viņas ir pietiekoši īpatnējas. Viņas ir kā pagales ugunskurā, kuras izraujot ugunskurs nodzisis — tautas vairs nebūs. Viena pagale vien nedeg, viena pazīme vien maz ceļ tautu. Pārbaudīsim, cik to tautības pagaļu ir latviešu ugunskurā. Par cik mēs esam tauta?

Antropoloģiskā ziņā mēs nevaram uzrādīt rasiskās īpatnības, ar kurām mēs redzami atšķirtos no savām kaimiņtautām. Šai ziņā čigāni un žīdi ir īpatnāki un tos mēs pazīstam jau par gabalu. Latviskas rases izaudzēšana ir vēl nākotnes problēma, un pagaidām šai ziņā mēs vēl neesam tauta.

Valoda ir mūsu tautas lielākā pazīme. Mēs runājam vecāko dzīvo āriešu valodu. Var pat teikt, ka mums pieder visāriskākā no dzīvajām āriešu valodām. Kāds lietpratējs pārbaudīja pirmās indusu Rīgvēdas vārdus un atrada, ka no 64 viņas vārdu saknēm 54 ir arī latviešu valodā, 32 arī leišiem, 30 arī slāviem, 15 arī angļiem un 8 arī vāciem.

Nožēlojami, ka mēs savu svēto valodu pārmērīgi piebār-
stām svešvārdiem un tā tišām bojājam. Mūsu valoda ir
viena no neapšaubāmām mūsu tautas pazīmēm.

Kas attiecas uz iedzīvi, t. i., to dzīves kārtību un tām
mantībām, ko tauta ieņēmusies un glabā, kā ieražas, māj-
lietas, apģērbi, ēdieni, tad latviešu tagadējā iedzīvē nav
saskatāms nekāds īpašs stils. Mums nav nekādas tiek-
smes izsprausties īpašās sadzīves un iedzīves formās. Ko-
pīgais iedzīves veids nav mūsu tautiskā pazīme.

Tautas piederums ir zeme un valsts. Mums ir mūsu
Latvija, bet valsts iestādījumos nav nekā īpatna, mums
vien piederoša. Taču arī latviešu zemi ar viņas valsti pie-
skaitīsim mūsu tautas pazīmēm.

Par tādu pazīmi kā latvisko kultūru var runāt ar zi-
nāmiem ierobežojumiem. Lai šī pazīme būtu pilnvērtīga,
mums jābūt oriģināliem reliģijā, prātniecībā, ētikā, māks-
lā un zinātnē. Reliģiskā ziņā mēs esam tauta, jo mums
ir sava dievturība. Filozofu, kas dotu mums īpatnu prāt-
niecisku sistēmu, vēl nav. Par sabiedrisko ētiku nav ko
runāt, tā mums trūcīga. Mākslā ir dažas īpatnības, bet
gadījumainas un nejaušas. Latviskā zinātne, kas uzstā-
dītu īpatnas problēmas, strādātu nebijušām metodēm un
pētītu, no jauniem viedokļiem raugoties, tādas zinātnes
mums nav. Mēs tikai pa daļai esam kultūrtauta, galvenām
kārtām savas dievturības dēļ. Tāpēc var teikt, ka kultūra
kā mūsu nācijas īpatna pazīme ir pārāk vāja.

Pāriesim uz iekšējām pazīmēm. Nacionālās jūtas
mums nekad nav bijušas spēcīgas. Latvietis denacionali-
zējas ja ne pirmā, tad droši otrā paaudzē, dzīvodams starp
svešām tautām. Nacionālā apziņa diezgan pavāja, ja sa-
līdzinām ar vāciem vai itāļiem. Doc. J. Bērziņš «Burt-
niekā» raksta, ka «tauta ir ļaužu kopa, kuru vieno kopējas
kultūras īpatnības, kas rodas no tā, ka tautas locekļi pa-
sauli uztver no vienādiem viedokļiem, pa lielākai daļai
citādiem nekā citām tautām, kas izsauc īpatnēju šai tau-
tai vienādību domu, jūtu un darbības veidos». Tādu vie-
dokļu, kas, pēc Bērziņa domām, dara tautu par tautu, lat-
viešu tautai vēl nav. Tamdēļ trūkst arī «vienādība domu,
jūtu un darbības veidos». Nav vienojošu centienu un
mērķu. Nevienam nav zināms, par ko vēlas tapt un ko grib
sasniegt latviešu tauta. Līdz šim mēs esam cīnījušies tikai
par pastāvēšanu, nevis par kādu vadošu ideju, kopīgu nā-
kotnes sapni. Bet neviena tauta nav vēlējusies tikai pastā-
vēt vien. Kopīgas gribas, kopīgu ilgu un centienu brā-

ļiem jābūt īstas tautas locekļiem savā augstākā nozīmē. Tādi mēs vēl neesam, jo nav mums tāda zīmoga, kuru mēs gribētum uzspiest visai pasaulei.

Tā nu redzējām, ka mēs esam ļoti nepilnīga un negatīva tauta. Līdz tautai augstākā un pilnīgākā nozīmē mums vēl tālu. Drošā un lielā darbā mums jāsalauž sava sīkā iedomība, pašpeticība un tautiskais sastingums. Tā ir nabadzīga tautiska dzīve, kuru mēs dzīvojam, jo viņai nav lielo mērķu.

Vai mēs esam tauta? — Tikai pa mazai daļai. Apzināsimies to un tapsim reiz lieli. Tapsim patiesi tauta! Dievturi ir labākā latviešu tautas daļa. Pagaidām tie ir vienīgie parauglatvieši, kas cenšas latviski dzīvot un radīt latviskās kultūrvērtības.

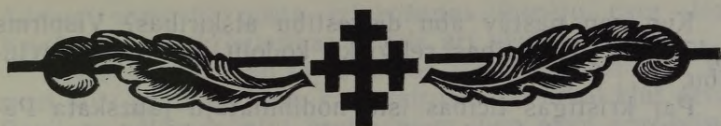
Lai taptu par pilnīgu tautu ar visām tautas pazīmēm, nav cita ceļa kā vien dievturība. Dievturība māca latvieti latviski dzīvot un jaunradīt. Tai ir iespējas visos virzienos darīt latviešus īpatnus un raženus.

Latviešu tauta ir divi reizes jau atbrīvota no svešā un liekā. Pirmo reizi karavīri atbrīvoja zemi no svešiem iekarotājiem. Otro reizi aizsargi paglāba valsti no politisko partiju posta. Dievturība aicina atbrīvot latviešus trešo reizi — atbrīvojot garu no svešām nelatviskām reliģijām. Pilnīga Latvijas atbrīvošana būs dievturu darbs. Kad trešā atbrīvošanās būs notikusi, kad latviešu gars būs brīvs no svešinieku uztiptā jušanas un domāšanas veida, tikai tad iesāksies patstāvīga jaunradišana visos materiālās un garīgās kultūras novados. Tikai viņpus trešās atbrīvošanas latviešu tauta būs tauta visraženākā nozīmē.

Dievturi, kaliet asus sava gara ieročus! Topiet jauna varoņu cilts! Darait latviešus par tautu — par tautu šī vārda pilnīgākā un labākā nozīmē!

VAI DIEVTURĪBU UN KRISTIETĪBU VAR APVIENOT?

Vairākkārt nācies dzirdēt jautājumu: kādēļ gan dievturību un kristietību nevarētu apvienot? Dievturība ielīk-smojot latviešu sirdis ar savu latvisko svētrūpi jeb kultu, viņa patīkot ļaudīm, tikai tai esot viena vaina — tā neatzīstot Jēzu Kristu. Vajadzētu tikai atrast kaut kādu iespēju piesaistīt dievturībai arī kaut ko no evaņģēlijiem, un tad tūdaļ dievturībai būšot pavērtas durvis uz milzīgiem panākumiem latviešu tautā.

Ir runāts arī vēl lietišķāk. Latvijā pastāvēt mācītāja J. Sandera nodibinātā un uzturētā Latvju kristiešu draudze, kuras mācība un kults esot tik tuvu pienākuši dievturībai, ka tilts no vienas uz otru nebūšot grūti pārme-tams. Tikai dievturības vadoņu ietiepības dēļ tas vēl tā neesot noticis.

Te nu gribu reiz par visām reizēm atbildēt uz jautā-jumu, kāpēc dievturības un kristietības apvienošana nav iespējama. Lai atbildētu, vispirms teikšu, ka kristietība un dievturība ir gluži citādas reliģiskas izkārtas jeb sistēmas, un savā starpā tām nav ne mazākās radniecības. Tāpat kā eļļu nekad nevar sajaukt kopā ar tīru ūdeni, lai cik ilgi to maisītu, tā nekad savā starpā nesasiesies dievturība ar kristietību.

Kur gan pastāv abu dievestību atšķirības? Vispirms aplūkosim kristietības reliģisko kodolu, pēc tam dievturību.

Par kristīgās ticības isto nodibinātāju jāuzskata Pāvils. Viņam pieder Jaunās derības vecākie raksti, proti, viņa vēstules. Visvecākā no visām ir vēstule galatiešiem, kas cēlusies 50. gadā. Gadu vēlāk viņš rakstījis abas vēstules tesaloniešiem, tad korintiešiem u. c. Pāvila vēstuļu laikā jau pastāvēja kristietība ar savu mācību un organizētām draudzēm, bet vēl nebija neviena no četriem evaņģēlijiem. Tie sacerēti pirmā gadsimta otrā pusē un vēl vēlāk. Pāvils Jēzu nekad savām acīm nav redzējis un savās vēstulēs arī nemin nevienu viņa izteicienu. Vēlāk gan daži Pāvila izteicieni tiek ielikti Kristus mutē. Tāpat Pāvils patstāvīgi nospraudis arī kristīgās dzīvošanas principus, kurus vēlāk sauksim vārdā.

Pāvila mācītā kristietība izteikta šādos viņa vārdos: «Jo, ja caur tā viena (t. i., Ādama) aprēkošanos nāve ir valdījusi caur to vienu, tad daudz vairāk tie, kas to žēlastības pilnību un to taisnības dāvanu dabū, valdīs iekš dzīvības caur to vienu Jēzu Kristu. Tad nu itin kā caur viena apgrēkošanos pazudināšana ir nākusi pār visiem cilvēkiem, tāpat arī caur viena (t. i., Jēzus) taisnību dzīvības taisnošana nāk pār visiem cilvēkiem. Jo itin kā caur tā viena cilvēka (Ādama) nepaklausību daudzi ir darīti par grēciniekiem, tāpat arīdzan caur tā viena (Jēzus) paklausību daudzi taps darīti par taisniem.» (Rom. 5, 17.—19.) «Jeb vai jūs nezināt, ka, cik no mums ir kristīti uz Kristu Jēzu, tie uz viņa nāvi ir kristīti? Tad nu mēs līdz ar viņu caur kristību esam aprakti nāvē, lai, kā Kristus ir uzmodināts no miroņiem caur tā Tēva godību, tāpat arī mēs staigājam atjaunotā dzīvībā. Jo, ja mēs esam dēstīti līdzīgā nāvē ar viņu, tad arī augšāmcelšanā būsīm viņam līdzīgi.» (Rom. 6, 3.—6.)

Pāvils ņēmis divas senas un pazīstamas teiksmas un no tām iztaisījis vienu jaunu reliģiju. Bībelē ir mīts, kas izskaidro, kāpēc cilvēks mirst un kādēļ tam grūti jāstrādā visu mūžu. Mazāzijā daudzos variantos pastāvēja nostāsts par kādu dievību, kas mirst un atkal drīz ceļas augšām no miroņiem. Pāvils liek ļaudīm ar īpašu mistisku izdarību, sauktu kristīšanu, saistīties ar no miroņiem uzmodināto Jēzu tik stipri, ka Jēzum arī viņi ir jāuzmodina no miroņiem. Tā Ādama nodarītais ļaunums nu tiek izlabots ar Kristus nāvi un nāves pārspēšanu. Šī mācība par

Ādama nodarītā posta izlabošanas iespēju caur Jēzu Kristu ir visas kristietības kodols arī vēlākos laikos.

Domājams, ka jau tajos laikos atradušies arī tādi, kuriem bijis grūti iestāstīt, ka nomirušie var atkal kļūt dzīvi. Pāvilam nākas izlietot pret viņiem visu savu pārliecināšanas spēku, lai pasargātu jauno mācību no bojā ejas:

«Ja nu Kristus top sludināts, ka tas no miroņiem ir uzmodināts, kā tad citi jūsu starpā saka, ka miroņu augšāmcelšanās neesot? Bet, ja miroņu augšāmcelšanās nav, tad arī Kristus nav augšāmcelies. Un, ja Kristus nav augšāmcelies, tad mūsu sludināšana ir veltīga un jūsu ticība arīdzan veltīga; un mēs arī topam atrasti nepatiesīgi Dieva liecinieki; jo mēs esam liecinājuši pret Dievu, ka Viņš Kristu ir uzmodinājis, ko Viņš nav uzmodinājis, ja miroņi netop uzmodināti. Jo, ja miroņi netop uzmodināti, tad arī Kristus nav uzmodināts. Un, ja Kristus nav uzmodināts, tad jūsu ticība ir veltīga; tad jūs vēl esat iekš saviem grēkiem, tad arīdzan tie ir pazuduši, kas iekš Kristus aizmiguši. Ja vien šinī dzīvībā cerējām uz Kristu, tad esam nožēlojami pār visiem cilvēkiem. Bet nu Kristus ir uzmodināts no miroņiem, viņš tas pirmais ir tapis no tiem, kas ir aizmiguši. Jo, kad caur vienu cilvēku nāve, tad arī caur vienu cilvēku miroņu augšāmcelšanās. Jo, tā kā iekš Ādama visi mirst, tāpat arī iekš Kristus visi taps dzīvi darīti.» (Kor. I, 15, 12.—22.)

Tas ir kristietības reliģiskais kodols. Pāvilam nav nekādu lietisku pierādījumu, ka miroņi ceļas augšām un ka arī Kristus būtu uzcēlies. Viņš tikai dedzīgi apgalvo un aicina ticēt. Daudzi tam noticēja, un iesākās jauna reliģija, kas dibināta uz Ādama nāvi un Kristus augšāmcelšanos. Viss cits kristietībā ir tikai mazāk vai vairāk svarīgas piedevas. Tādas ir arī tikumiskās normas, kuras Pāvils formulējis savā vēstulē galatiešiem:

«Jo visa bauslība vienā vārdā top piepildīta, proti, šinī: Tev būs savu tuvāku milēt kā sevi pašu.» (Gal. 5, 14.) «Bet tā gara auglis ir: mīlestība, liksmība, miers, pacietība, laipnība, labprātība, ticība, lēnprātība, sātība. Pret tādiem nav bauslība.» (Gal. 5, 22.—23.)

Šī ētiskā sistēma daudzās vietās līdzinās arī citu reliģiju tikumiskām prasībām. Vispār jāsaka, ka tikumība nekādā ziņā nav reliģija, bet gan pavisam cits garīgas dzīves iecirknis, kaut arī bieži vien atkarīgs no reliģijas.

Tāds bija kristīgās ticības kodols. Bet kāds kodols ir dievturībai? Lai varētu notikt salīdzinājums, mums

jāizklāsta dievturībā tā pati vieta, par kuru runājām, iztīrīdami kristietību, proti, vieta par miršanu un aizkapa dzīvi. Dievturība māca, ka mēs dzīvojam šajā pasaulē, lai šeit izveidotu no pieredzējumiem un pārdzīvojumiem savu iekšējo dvēseles pasauli. Miesa mirst un nekad vairs augšām neceļas, bet nemirstīgā dvēsele dzīvo tālāk savā atmiņu pasaulē. Tādēļ nav vienalga, kā mēs šeit dzīvojam, jo, nepareizi dzīvodami, mēs ceļam aplamu iekšpasauli un varam uz mūžīgiem laikiem samaitāt savu nākamo aizkapa dzīvi. Savu mācību dievturība nodrošina psiholoģijā, parapsiholoģijā un citās zinātnēs. Dievturība nepaļaujas kailiem apgalvojumiem un aklai ticībai.

Kā gan savienot kristietību, kas ir miesas augšāmcelšanās reliģija, ar dievturību, kas tāda nav un negrib būt? Ko lai dievturība iesāk ar Jēzu Kristu, kas kristietībai nepieciešams, lai varētu no miroņiem uzcelties tie, kas viņam tic? Dievturībai Kristus nav vajadzīgs.

Nav jādodomā, ka reliģiju galvenais kodols būtu Dievs vai dievības. Nē, reliģiju galvenais jautājums ir: kas ar mani notiks pēc nāves? Kristietībai un dievturībai ir katrai savādi ieskatī par pēcnāvi, un tos nevar apvienot kopīgā mācībā. Šā iemesla dēļ arī abu reliģiju apvienošana nekad nevar notikt, ja arī līdzīgi būtu kultī un tikumiskās prasības.

J. Sanders māca, ka Kristus nav bijis žīds, ka viņš nav no miroņiem uzcēlies un ka «dogmas par trijvienību, grēkā krišanu, iedzimto grēku un pestīšanu ar asinīm etc. nav no Kristus, bet vēlāk sadomātas pēc Pāvila un Vecās derības». («Kristīgās tic. reforma», 1938.) Tas, ko māca J. Sanders, tas nekādā ziņā vairs nepieder īstai kristietībai, bet gan pavisam citai mācībai, kurai grūti atrast reliģisko kodolu, jo tāda tur varbūt nemaz vairs nav. J. Sanders nekur nav atbildējis uz jautājumu: kas notiks ar cilvēku pēc nāves?

J. Sandera pārtaisītā un latviskotā mācība nemaz nav reliģija, un tādēļ nemaz nevar runa būt par kādu apvienošanu ar dievturību, kas ir reliģija.

Būtu gluži veltīgs darbs tālāk iztīrīt pārējos reliģisko ieskatu novadus kristietībā un dievturībā, lai redzētu, ar ko tie izšķiras un līdzinās viens otram. Ja jau nav iespējama paša kodola kaut kāda savstarpīga sadarbība, tad nomaļu saskaņai vairs nav nekādas nozīmes.

Pāvils sacījis: «Ja vien šini dzīvībā cerējām uz Kristu, tad esam nožēlojami pār visiem cilvēkiem.» Jūtam līdzī

saviem tautiešiem, kas vēl uz to cerē! Mēs esam jau no tās cerības brīvi uz visiem laikiem un nekad pie tās vairs neatgriezīsimies. Mums ir sava dievturība, ko nevar apvienot ne ar vienu citu reliģiju pasaulē. Tā ir oriģināla un latviska. Tā ir mūsu tautas lielākais lepnums.

AR MUMS VAI PRET MUMS?

Mēs, dievturi, jautājam latviešiem un prasām skaidru atbildi: ar mums, bez mums vai pret mums? Ar, bez vai pret dievturību? Nostājaties pa labi tie, kas nāk ar mums. Stāviet vidū tie, kas vēl nav izšķīrušies. Kreisā pusē lai paliek pretinieki!

Ko mēs redzam — tūkstots latvisku seju stāv mums pie labās rokas. Tūkstots laimīgu, dzīvespriecīgu latviešu balsis saka: «Mēs esam dievturi! Mēs paliksim pie savas latviskās dievestības! Mēs būsim latviski līdz galam! Mēs vienmēr un visur tādi būsim.»

Kreisā nostāsies simts, kas sauc: «Nost dievturību! Dievturība ir pagānisms! Brastiņš ir antikrists! Senču reliģiju nevar uzmodināt! Latviskums ir lieks!»

Bet vidū paliek vesels miljons pieaugušu latviešu, kas nesaka neko. Tie vienkārši stāv un klusē. Tie nav ne ar mums, ne pret mums. Tiem, šķietas, nav nekādas daļas gar šīm idejām un jaunām mācībām. Tie iztiek bez mums, tāpat kā iztiek bez citiem.

Tāda ir ainava latviešu tautā desmit gadus pēc dievturības nodibināšanās.

No vienas pušes, mēs varam būt visai iepriecināti par to, ko redzam. Līdz šim pasaules vēsturē nav pieredzēts, ka kādai jaunai reliģiskai mācībai desmit gados būtu radies kaut vai tūkstots piekritēju. Latviešu dievestībai — dievturībai savā tautā radies tiešām necerēti liels piekritēju skaits. Lai tos iegūtu, neviens nav bijis krustā jāsit, neviens nav bijis jāpiespiež ar uguni, zobenu vai zeltu. Šis raženo tūkstots ir latviešu tautas kodols, viņas latviskā sirds. Aiz tiem stāv daži tūkstoši labvēļu, līdzjutēju un atbalstītāju. Tā ir patiesi iepriecinoša parādība.

No otras pušes, mēs esam nemierā ar savu tautu. Mēs mīlam savu tautu un gribam to redzēt cildenu, pilnestīgu un raženu. Mēs esam nemierā ar to latviešu miljonu, kas vēl joprojām stāv diks, kūtrs un vienaldzīgs pret latvietību. Mēs esam gājuši pie tiem ar nesaudzīgu vēstures

lōģiku. Mēs esam simtām reižu teikuši: vācieši Kristus vārdā iekaroja šo zemi un padarīja mūs par nožēlojamiem vergiem. Simts gadus mūsu senči kā nesalīdzināmi varoņi cīnījušies par savu dievticību, brīvību un zemi. Mēs esam vienīgie Eiropā, kas neesam svešo ticību ar labu pieņēmuši. Tagad, kad esam brīvi no svešiem kaklakungiem, ir jāatbrīvojas arī no svešā gara sloga. Garīga verdzība ir tikpat apkaunojoša kā miesīgā.

Uz kūtro latviešu miljonu mēs esam runājuši arī tādus vārdus: pasaulē ir vesels desmits reliģiju, kurām miljoniem piekritēju. Tā krietnākā starp viņām ir tā dievprātne, kas bijusi latviešu tautai. Mums nekas nav pazudis no tās, nekas nav bojā gājis. Vesels miljons dainu mums stāsta par latviešu dievstību, tikumiem, svinīgām paražām un dzīves gudrību. Esiet lepni uz šo lielo mantību, ko sentēvi jums atstājuši. Neatmetiet to, jo tā ir mūsu tautas lielākā vērtība. Dievturība ir šo vērtību sakārtojums latviskas dzīvošanas labad.

Mēs esam klauvējuši arī pie latviešu tautiskām jūtām un tautiskās apziņas. Mēs esam teikuši: tautiskā ideja prasa tautisku cilvēku. Latvietim jābūt tādām līdz galam. Tas nav nekāds latvietis, kura sirdī mīt svešas tautas Dievs un kura dzīvošanu noteic Zināja kalna baušļi, kas doti tālajai žīdu tautai. Neapkauno latvieša vārdu un atstājies no sveša pasaules uzskata un svešiem dzīvošanas tikumiem. Esi latvietis viscaurēm. Tikai dievturībā ir glābiņš no nelatviskas domāšanas un gribēšanas.

Mēs esam teikuši vēl daudzas neapstrīdamas lietas, aicinādami latviešu tautu būt patiesi latviskai un krietnai. Bet daudzgalvainais pūlis nav sakustējies. Tas dzīvojis savu ikdienas dzīvi tālāk. Tas nav atsaucies uz šiem latviskiem aicinājumiem. Tikai reta drupatiņa no tā pa brīžam atkrit un nobirst pa labi vai kreisi.

Mēs zinām, ka vienkāršie, nemācītie ļaudis vienmēr tā izturējušies pret garīgām lietām. Tos var sakustināt tikai runas par maizi, naudu un izpriecām. Garīgās lietās ļaužu vairuma izturēšanos noteic aizspriedumi, vispārības doma un tradīcijas. Tie ir nelaimīgi, ja jūt sevi nesaderībā ar vairuma domām. Nevar ļaunoties uz šo vientiesīgo pūli, kas sastāda katras tautas galveno daļu. Viņš nepieņem dievturību tamdēļ, ka paradīs iegūt idejas mantošanas ceļā, vai arī tad, kad tās uzspiež kāds ar varu. Dievturību tie nevar mantot, un to neviens ar varu arī neuzspiedīs.

Tamdēļ šis pūlis paliek pie savām ierastām domu takām, jo tā ir ērtāk un vieglāk. Tā vienmēr dzīvojusi vientiesīgā tauta.

Bet, kad mēs raugāties latviešu tautā, tad redzam, ka tajā miljonā, par kuru runājām, ir arī simtstūkstoš skoloto un izglīto latviešu. Tur ir tūkstošiem skolotāju, ierēdņu, ārstu, advokātu un inženieru. Sai pūli ir iejukusi arī latviešu inteliģence — mūsu tautas zieds, viņas smadzenes. Tai mēs nevaram piedot vienaldzību pret tautas garīgām lietām.

Trejāodus cilvēkus redzu tās latviešu inteliģences vidū, kas nav vēl pasniegusi roku dievturībai. Vienus var dēvēt par reliģiski vienaldzīgiem. Tiem viņa garīgais darblauks ir amats, kā katram citam amatniekam. Viņu neinteresē nekas cits kā vien viņa darbs un darba alga. Tie neinteresējas par literatūru, mākslu, filozofiju. Tiem vienaldzīga ir arī reliģija, kaut arī tā būtu nacionāla reliģija. Tādu inteliģentu mūsu tautā ir lielais vairums.

Otrie ir gara ērtību mīlošie. Ierastie domugājieni viņiem dod sabiedrisku ērtību. Viņu «sabiedriskais stāvoklis» liek rēķināties ar vispārības spriedumu. Viņam visērtāki būt tādām «kā visi». Ja tas nebūs viens no duča, viņš pazaudēs cieņu pārējo acīs un jutīsies neērti. Ja arī šādi noskaņots inteliģents kādreiz domās citādi kā viņa apriņķu ļaudis, tad viņš savu īpašo domu paturēs pie sevis.

Tie trešie ir tādi, kas grib gan skaitīties par tautiskiem un latviskiem, bet nespēj atnest veco, iegūto. Tie domā, ka latvisks var būt latvietis arī bez latviskuma. To latvietību, kas izpaužas mūsu tradīcijās, viņi atzīst par «laikmetam nepiemērotu». Seno latviešu dzīves un iedzīves stilu par rupju un neizkoptu. Eiropēiskais un starptautiskais arī varot būt latvisks, vismaz tas netraucējot latvisko.

Sie kompromisa inteliģenti ir nepatīkamāki par iepriekšējiem. Tie novazā tiro latvietību, sagroza idejas jēgu, šķietamības taisnības līdzekļiem sašaurina prasības. Šo cilvēku taisnība ir tikai šķietama, jo viņi manīgi sajauc vienā laidā kultūru ar civilizāciju. Negribēdami pieņemt latvisko kultūru mākslā un dievturībā, viņi norāda uz latviešu senās civilizācijas trūkumiem. Atrazdami to par nepieņemamu, viņi nepieņem arī to, kas tanī kulturāls.

Dievturības un tautības pamatdomas nav apgāzamas. Tās nodrošinātas zinātnē un prātniecībā. Mēs esam gatavi runāt ar katru izglītotu latvieti un tam pierādīt mūsu patiesības neapgāžamos pamatus.

Mēs brīdinām latviešu inteligenci no neapdomātas izturēšanās pret dievturību noliedzošā vai apšaubošā virzienā. Katram, kas būs pacēlis balsi pret šo latvisko lietu, tas tiks reiz vēsturē ierakstīts kā tautības trūkums. Un, jo lielāka vieta šim cilvēkam būs bijusi tautā, jo lielāka būs viņa vaina. Vēsture reiz tiesās tos, kas būs noziegušies pret latviešu vēstures loģiku. Viņa tiesās arī tos, kas, ērtības mīlēdami, būs nolikuši tautiskās lietas otrā vietā. Bet visbargāk šī tiesa ķers «arī tautiešus» puslatviešus un taisnības iemeslu meklētājus.

Ir tikai viena patiesība, taisnība un pareizība Latvijā, un tā ir mūsu dievturīgā patiesība un pareizība. Latvietim ir jābūt dievturim, un, jo tas izglītotāks, jo drīzāk. Vienaldzīgie kavē mūsu latvisko darbu vairāk nekā naidīgie. Mums nepietiek ar tautieti vien, mums vajadzīgs tautbnieks, simtprocentīgs latvietis visās lietās un vietās.

NOST AR DIEVTURĪBU!

Guadrās, krietnās, varonīgās latviešu tautas dēli sauc: «Nost ar dievturību! Dievturība ir kaitīga!»

Mācītāji teic: «Dievturība ir pagānība. Dievturi neatzīst Kristu, bet aicina kalpot senču elkiem. Ir tikai viena īsta reliģija pasaulē, un tā ir kristīgā ticība. Nevar būt katrai tautai savs Dievs, bet visiem ir viens trīsvienīgais Dievs. Nekādas nacionālas reliģijas nav pielaižamas un pastāvošās ir jāznīdē kā kaitīgs pagānisms. Visai pasaulei jāapvienojas vienā vienīgā Kristus draudzē. Ja latviešu senču ticībā ir kaut kas labs, tad tas ir kristīgo laiku ietekmējums. Dainas, uz kurām balstās dievturīgā ētika, nāk no Kalna sprediķa. Tamdēļ dievturība ir lieka un — nost ar to!»

Marksisti saka: «Reliģija ir opijs tautas apdullināšanai. Nācija ir aizspriedums, jo strādniekam nav tēvijas. Nacionāla reliģija ir tautisks murgojums. Dievturība ir turīgo pilsoņu interesēm piemērota un izdomāta darba ļaužu muļķošanai. Ja kāds negrib palikt par nekulturālu vientiesīti, tad lai nepadodas dievturu māņiem. Nost ar dievturību, jo mūsu reliģija ir sociālisms.»

«Arī tautieši» runā: «Nacionālisms ir laba lieta, ja ar to var kaut ko nopelnīt saimniecībā vai politikā. Kulturālais nacionālisms nav pašreiz tas svarīgākais, un te jāie-

tur mērenība un apdomība. Kā situācijas vislielākā neizpratne, kā ironija šādā acumirkli izklausās vārdi: Nacionālrelīģija un nacionāldievs. Ja dievturība sāktu laist tautā saknes, tas būtu ļauns pakalpojums mūsu nacionālismam. Līdz šim vēl neviena tauta nav atgriezusies atpakaļ pie savas mitoloģiskās reliģijas, tamdēļ arī mēs to nedrīkstam. Nost ar dievturību, jo latvju nacionālisms tik tālu nedrīkst noiet!»

Inteliģence spriež: «Es nepiederu nevienai baznīcai. Reliģiskie kultī ir lieka ārišķība, bez kuras var gluži labi iztikt. Mana dievizpratne ir citāda, nekā to māca oficiālā baznīca, jo esmu ņēmis vērā Kantu, Hēgeli un citus filozofus. Nevar būt, ka senlatviešu reliģija man, eiropeiski izglītotam cilvēkam, varētu sniegt kādas jaunas atziņas. Mūsu tautas gara mantas lai paliek krātuvēs, jo tagadējais laikmets ir tāds, ka viņām nav nekādas nozīmes. Dievturība ir lieks romantisms, kas neiederas mūslaiku dzīvē. Nacionālisms, kura vārdā radusies dievturība, ir pārejoša parādība, un izglītotiem ļaudīm neklājas no tās aizrauties. Nost ar pārspīlētu latvietību un dievturību!»

Pārējo valoda: «Ko tas Brastiņš tur ākstās! Tā lieta taču nevar būt nopietni ņemama. Kurš nu vairs gribēs pielūgt Pērkonu, Pīkolu un Potrimpu? Es gan neko daudz nezīnu par dievturību, bet esmu dzirdējis, ka viņi ēdot zirņus. Būtu tīri vai jāaiziet paskatīties.»

Tā tad — nost ar dievturību, jo latviešu tautai nav vajadzīga sava īpaša reliģija. Nav nedz laika, nedz vajadzības kādam iedziļināties dievturu mācībās. Viegļāk ir šo parādību noraidīt nekā pūlēties ar viņas izprašanu un līdzšinējo reliģisko ieskatu pārbaudīšanu un grozīšanu.

Tiešām, var jau notikt, ka dievturība neieviesīsies latviešu tautā un prātīgi ļautiņi žēlos to ideālismu, ko dievturības paudēji būs «naivi» izšķieduši.

Vaina tomēr nebūs dievturībā un viņas darbiniekos, bet gan latviešu tautā. Pirms dažām dienām sastapos ar nacionālāko mūsu augstskolas profesoru. Mūsu valoda ievirzījās pārrunās par mūsu tautas nacionālo nākotni. Kādas skumjas un vilšanās izskanēja šī vīra vārdos, kas bija daudzkārt runājis dedzīgākos vārdus izglītotākai jaunatnes daļai — latviešu studentiem! Viss esot palicis bez atbalss. Tauta esot kūtra un to neinteresējot nekas cits kā uzturs, manta un dzīves ērtības. Latvieši nebūšot spējīgi uz lieliem patstāvīgiem kultūras darbiem. Mēs visi slīdot uz leju, un drīz mēs nonāksot pilnīgā sveštautiešu kalpībā.

Mēs pārvērtīšoties par kultūras nomali, kurā nebūšot nedz jaunradišanas, nedz oriģinalitātes, kas nepieciešama ikvienai tautai.

Ja taisnība šim spriedumam, tad dievturībai nav nekādu izredžu tapt par visu latviešu reliģiju. Dievturība paliks nedaudzu gaišāku ļaužu īpašums, dažu simtu, kas uzlūkojams kā izņēmums no vispārējās masas.

Dievturībai vainu un trūkumu nav, vismaz vēl neviens nav tādas atradis, kas nebūtu atspēkotas. Bet, ja tomēr piepildīsies skeptiķu pravietojums un latviešu tauta to noraidīs, tad zaudējums būs neaizvietojams.

Kas tiks aizmests līdz ar dievturību? Bezgala daudz!

1. No tīri reliģiskā viedokļa raugoties, tiek aizmestas tiešām dziļas reliģiskas patiesības. Ir patiesības, kas nekad nenovecosies, kuras līdzinājas zeltam, kas nekad nerūs un nezaudē vērtību. Tādu patiesību simboli ir dainu reliģijas Dievs, Laima un Māra. Trijos jēdzienos, ko apzīmē šie vārdi, ir ielieta ne vien senlatviskā, bet arī senāriskā reliģija. Tā ir pilnīgi savdabīga pasaules brīnumu skatīšana. Un šis brīnums ir tas, kas dod reliģisko pārdzīvojumu, ko prasa no katras reliģijas. Bet šis āriskais reliģiskais pārdzīvojums pēc savas dabas ir citāds, nekā kristiešu grēka baiļu un pestīšanas ilgu ierosinātais pārdzīvojums. Dievturība ir tiešām tīri reliģiska vērtība, kuru atmetot cilvēce zaudē.

2. No nacionālā viedokļa raugoties, līdz ar dievturību tiek atmesta liela nacionāla vērtība. Nācijai būtībā ir savdabīgais un īpatnējais. Nacionālisms ir domāšanas un dzīvošanas virziens, kas balstīts uz šo īpatnību mīlestību un cieņu. Ar īpatnējām reliģijas sistēmām var lepoties līdz šim tikai kādas piecas tautas. Tā ir liela laime, ka mums ir iespēja lepoties ar savējo arī reliģijā. Īsts nacionālisms vienmēr atbalstīs savas tautas īpašo reliģiju, jo to prasa katra nacionālisma konsekvence.

3. No kulturālā viedokļa skatoties, reliģiju var ierindot nacionālās kultūras vērtībās, turpat, kur stāv māksla, filozofija, zinātne, ētika. Nāciju kultūrām vienmēr jābūt oriģinālām, pašradītām. Oriģināla reliģija, kāda ir dievturība, var izsaukt īpašas, nekur pasaulē neesošas mākslas formas, gluži jaunu domāšanas virzienu, negaidītas zinātņu sistēmas, krietnu tikumisku dzīvi. Īsi sakot, atmetot dievturību, tiek aizbērts tautas jaunradošais avots un latviešu tauta atstāta mūžīgai atdarināšanai kultūras dzīvē.

Tiem, kas nav ar nāvējošu skepsi, bet ar mīlestību piegājuši dievturībai, ir pārāk skaidrs, ka dievturībai vainu nav!

Un es zinu tikai to vienu — taisnība ir dievturu pusē. Es zinu, ka tas būs pārinodarījums ne man, bet kultūrai un progresam, ja paviršības dēļ latvju labākie ļaudis aicinās tautu noraidīt dievturību. Tas nebūs ne gudri, ne krietni, nedz varonīgi.

LATVIEŠU LIELĀKAIS NEGODS

Mēs visi kā viens ilgojamies labākas Latvijas, jo zinām, ka viņa ir mūsu kopīgais mūžs. Taču bez skaidrības par to, kas nelabs, mūsu ilgošanās paliks tikai ilgas vien un neatnesīs nekad nekādu labošanu.

Un visupirmā skaidrā atziņa ir tāda: Latvija būs laba tikai tad, kad latviešu tautā vairs nebūs nelabuma. Latvija būs mūsu gods, kad negods nebūs pašos latviešos. «Visi man labi bija, kad es patis labis biju!» Tāda ir pasaulziļā gudrība, kas iedziedāta dainā.

Vēl labi nav, kamēr kāds nejauks negods mājo latviešu tautā; tik nejauks, ka pat netīkas to vārdā saukt. Man kauns, ka mani tautas brāļi vēl šodien valkā šo negodu, kad varēja to atmet jau vakar vai aizvakar. Ar karstu dzelzi latviešu sirdīs būtu jāieraksta sauciens: «Latvieti, saproti jel, kas ir tavs negods, atmet to! Esi savu senču cienīgs godavīrs!»

Kad paraugāmies mūsu tālo senču paaudzēs, kurām šī zeme tapusi par mūža māju, tad redzam tikai goda tautu godam mūžu dzīvojam. Nevienai senvēstij nav iemesla paust, ka būtum cēlušies no negoda cilvēkiem.

Pa godam mūsu senum senie ciltstēvi priekš kādiem 12 000 gadiem apmetās ledus laiku ledāju atbrīvotās zemēs pie Baltāju jūras. Te tie iesāk gluži jaunu dzīves veidu tā sauktā jaunakmens laikmetā. Nevienam šī jaunā zeme netiek nolaupīta, jo pats Dievs to ierāda saviem izredzētiem ļaudīm. Tiem bija nolikts šē būt par visraženākās tautas pīrmēviem, kas izkopa gudru dievestību, iestatīja krietnus tikumus un svīnīgus ieradumus. Tā bija āriešu pīrmtauta, kas ara zemi ar labo un kreiso

roku, kas ganija govīs un avis Vislas, Nemūnas un Daugavas līcos. Un arājs-ārietis tapa goda nosaukums, kas raženi skan vēl šobrīd. Daudz tautu šodien lepnī runā: «Mēs esam āriešu rada, mēs esam cēlušies no āriešiem.» Tā runā visas tās tautas, kuru vectēvi reiz šķīrās no savas dzimtās zemes un gāja uz jaunām, tālām dzīvesvietām, topot tur svešām tautām par paraugu un gaišumu. Tie bija indieši, persi, grieķi, ķelti un vēl daudzas slaveņas tautas. To pašu lepnumu valkā pārārotie ģermāņi un slāvi.

Bet tie, kas palika dzīvot savos tēvu novados, nu sāka saukties par aistiešiem jeb aistiem, kas nozīmējot tikpat daudz kā īstie, īstenie. Tie turēti un paši turējušies par īstajiem āriešiem, īstās dievestības un sentēvu tikumu turētājiem. Un tas, ko senie vēsturnieki vēsta par šī vārda valkātājiem — leišu, prūšu un latviešu sentēviem —, ir goda ziņu pilns vēstījums.

Tad nāk laiks, kad aistiešu ciltis sāk dēvēt cita citu par jatviņiem, galindiem, prūšiem, kuršiem, zemgaļiem, latgaļiem. Tas notiek tai laikā, kad dienvīdus saules sildītām tautām top vajadzīgs pestītājs no grēkiem. Un siržu zinātāji, ļaužu mācītāji, to ņem un izdomā par glābiņu reliģiski sabrukušām tautām.

Tad šie izgudrotie svētie māņi, kas radās žīdos un Romas vergos, sāka plūst no dienvīdiem uz ziemeļu pusi pa āriešu tautām, sagraujot visu, kas tām vērtīgs un svēts. Bez kādām cīņām, gandrīz labprātīgi, tikai elles un pastardienas iebiedētas, tautas padevās māņu negodam. Pēc tūkstots gadiem šis negods ir jau apņēmis visapkārt baltās aistu tautas. Allelujā un osiannā atskan romāņos, ģermāņos un slavos. Visapkārt baltu tautām sabiezē smaga garīga tumsība, kas mācas virsū vienīgai atlikušai gaismas salai, kur vēl mājō āriskais Dievs.

Beidzot ņem zobenu rokā, lai aizstāvētu savu Dievu, vismiermīlīgākā tauta. Tā kāds seno romnieku valstsvīrs Kasidors savā laikā nosaucis aistiešus — *pacatum hominum gentes*. Tā ir viena no visapbrīnojamākām cīņām visā Eiropas vēsturē, kad baltu-aistu rase sāk cīnīties par savu reliģisko patstāvību iepretim visai kristīgai Eiropai. Cilvēces ilgajā vēsturē nav daudz tādu brīžu, kuros pastādāti tik pasakaini varoņdarbi, kādus veikuši mūsu senči, aizstāvēdami dzimto zemi un Dievu. Asaras aizmiglo acis, lasot hronikās, kā pastāvīgās cīņās ar kristītiem slāviem noasiņo un nomirst jatviņi un galindi. Sau-

šalas apņem sirdi, iedomājoties senprūšu izmisušās cīņas pret karojošo katoļu baznīcu.

Nevien tauta nav tik dārgi pārdevusi savu senču dievestību kā prūši, leiši un zemgaļi. Un tad, cilti pakaļ ciltij pārspējot, ciemu pēc ciema nodedzinot, simtiem gadu visai Eiropai neatlaidīgi uzbrūkot, beidzot mazā tauta paklūp zem krustnešu kājām. Bet tad mūsu tēvi sāk pēdējo iespējamo cīņu pret uzvarētāju. Tā vairs nav ieroču cīņa, bet gara cīņa. Kristīgā baznīca ir arīgi uzvarējusi, tā saņem nodokļus un ceļ baznīcas, bet latvietis tura sevi iekšēji neuzvarētu un vācu celtās baznīcās neiet iekšā. Vēstures dokumenti vēsta līdz pat pagājušā gadsimta viducim vienu un to pašu — latvietis vēl joprojām palicis pilnīgs pagāns. Muižciema baznīcas grāmatās ir uzglabājies ieraksts par to, ka kāds zemnieks 1680. g. tirgū atklāti sludinājis, ka nekāda kristīgo Dieva neesot vajadzīgs, un aicinājis kalpot veco latviešu dieviem. Lai slava šim drošsirdim, šim Eiropā pēdējam saprātīgam vīram.

Latviešu dievestība palika vienīgā, kas tolaik nenobeidzās slepkavīgu roku žņaugta.

Mūsu augstāko godu, mūsu seno dievticību nevarēja atņemt vācu mācītāji, jo tie nezināja ceļa uz latviešu sirdīm. Bet, ko nevarēja svešinieki, to izdarīja paši. Pašas latviešu mātes izaudzēja dēlus, pašu latviešu tēvi tos izskoloja par mācītājiem. Un šie dēli nodarīja mūsu tautai to negodu, ko svešie nevarēja izdarīt. Tauta noticēja saviem skolotiem dēliem, kas bija iekārojuši siltās mācītājmuižas, un piegriezās kristīgai ticībai, kauču gan bez prieka, atturīgi, gausi. So garīgo pašnāvību latviešu tauta izdarīja vēl tikai pagājušā gadsimtā. Un negods ir tas, ka šinī darbā dēli palīdzēja tēviem. Pašu mācītāji, lūk, zināja tās takas uz savu tautas brāļu sirdīm, kuras nezināja ne krievs, ne vācietis. Tā bija tautas nodevība, tas bija negods, no kura satrūkās pagātne un nodrebēja līdz pašiem āriešu pirmtēviem.

Vai varam kādu mācītāju ieraudzīt mūsu tautas atmodas darbinieku rindās? Vai esam dzirdējuši sprediķi, kur būtu cildināta tautība vai latvietība? Kristīgā baznīca nevar un negrib attaisnot visu to, ko esam, asinis liedami, izkarojuši savās nacionālās cīņās. Viņai jādzied: «Jo tu biji nokauts un Dievam tu mūs esi atpircis ar savām asinīm no visām ciltīm un valodām, un ļaudīm, un tautām» (Jāņ. par. 5, 9.) Pat mūsu Brīvības piemineklim pamatus liekot, mācītājam K. Kundziņam nav citu vārdu,

ko iesākt savu runu, kā vien šie «Mūsu Kungs un Pestītājs saka...» Tātad tas, kura kalpi atnesa nebrīvību, pat šādā brīdī tiek saukts par mūsu kungu.

Latvieti, tavs lielākais negods ir tas, ka tevi tur vēl par sveša kunga kalpu. Tavs negods ir tas, ka tu esi padevies tam, ko gadu simteņiem ilgi noraidīja tavi senči. Tavs negods ir tas, ka tu negribi būt tas, kas tu esi, un neturi cieņā to, kas ir tavējs. Tas, ko gadu tūkstošos izlolojuši un par labāko, neaizskaramāko turējuši ārieši, aistieši un vecie latvieši, to tu esi atstājis un novārtā pametis. Dievturība ir senlatviešu reliģijas jauna izkārtā. Tev vajadzēja ar gavilēm to apsveikt kā dārgāko mantu. Bet tu stāvi īgns, vienaldzīgs un naidīgs. Tu esi nesaprātīgāks par tur to Muizciema vīru! Es vairs nepazīstu savu tautu! Vai tiešām esam aizmirsuši uz visiem laikiem, ka katra izturēšana līdz galam ir labietiska? Mums savas pagātnes vārdā ir jāiztur līdz galam savu augstāko vērtību aizstāvēšana.

Esi dievturis! — tas ir vienīgais sauciens, kas var atbrīvot latvieti no neldzisma un negoda. Dievturībā ir mūsu tautas jaunizbūves plāns. Tikai viņa atrasis mūs no «puslatvieša» un «arītautieša» palamas. Lai atjēdzamies un aizdzenam lielāko tautas negodu, par kuru vaid mūsu aizmūži.

Maza ir mūsu zeme. Mazs pudurītis ļaužu vairs atlicis no senās āriešu sentautas turpinātājiem. Bet liels ir garīgais mantojums, kas atlicis mums, latviešiem. Pa mūsu mazo zemi savus pēdīgos soļus spēris āriešu baltais Dievs. Latvieti, piepildi Indriķa Latvieša pravietojumu: Roma dictat jura, Rīga vero rigat gentes, t. i., Roma tiesu spriež, vistīm Rīga veldzē tautas. Tiešām, mēs vienīgie vēl varam atveldzēt ar svētām āriskām patiesībām Eiropas tautas. Vienīgi mēs varam pirmie atraisīties no lielā negoda, atraisot arī citas tautas.

SVĒTKU PĀRDOMAS

Ziemassvētki atnākuši, un visa Eiropa, lai neteiktu visa pasaule, uz vairākām dienām būs svinīgu jūtu apņemta. Pat tālā Spānijā uz laiciņu varbūt apklusis kara dārdi un katrā pusē asiņainai fronteī naidnieki domās vienu kopīgu domu, izjutis vienas un tās pašas jūtas.

Svinīgi vārdi un runas ir Ziemassvētku un arī citu svētku neatraujama daļa. Tās pildīs dievnamus un avīžu slejas, lai pacilātu ļaužu sirdis, lai kāpinātu svētku jūtas. Tas tā piederas un to tā dara. Bet... ar bažām sirdī lai atceramies Gogoļa brīdinošos vārdus: «Jo augstākas patiesības, jo uzmanīgāk ar tām jāapietas, citādi tās var pēkšņi pārvērties par vispārīgiem izteicieniem, un šādiem vispārīgiem izteicieniem neviens vairs netic. Ar vārdiem vajag godīgi apieties. Tie ir Dieva lielākā dāvana cilvēkam.» («Sarakstišanās ar draugiem», IV.)

Un, lūk, to atceroties šais svētkos, gribas pēc iespējas godīgāk lietot mūsu valodas vārdus, par kuriem arī mūsu tauta ir sacījusi: «Dziesmu dziedu, kāda bija, valodiņa Dieva dota.»

Vectēvs man bērniībā stāstīja kādu teiku par to, kā svētki esot cēlušies. Vecos laikos Dievs kā sirms vecītis staigājis pa zemes virsu, apraudzīdams cilvēku dzīvi un darbus. Reiz Dievs pēc saulrieta iegājis kādās mājās naksmāju prasīt. Bet istabā bijuši tikai bērni. Lielākais teicis, ka tēvs un māte vēl strādānot tīrumā, lai ejot pie tiem. Dievs gājis uz tīrumu, kur saimnieki vēl krāvuši labību, un lūdzis tiem naksmāju. Saimnieks atbildējis: «Mums nav vaļas tev naksmāju saataisit, jo mums vēl ilgi būs jāstrādā, lai kļūtu tik bagāti, ka mūsu bērniem nekad vairs nevajadzētu strādāt.» Tad Dievs sacījis: «Turpmāk bērni vienmēr izputinās tēva sakrāto mantu. Bet, tā kā zemes virsū neesmu varējis naksmāju dabūt, tad pārgulēšu šo nakti Saules mātes klētiņā un turpmāk tikai saulgriežos atnākšu uz zemes pie cilvēkiem.» To pateicis, vecītis piepeši pazudis, un saimnieks sapratis, ka tas bijis pats Dievs. No tā laika ļaudis visos saulgriežos sākuši post mājas, darīt alu un ģērbt goda drānas, lai sa-gaidītu Dievu atnākam. Tā esot cēlušies svētki.

Kā tas arī nebūtu bijis, to vienu mēs nevaram noliegt, ka latvietis nebūtu no visas sirds gaidījis Dievu savos svētkos atnākam pie viņa sērst. Aizkustinoši skaistus aprakstus atrodam par šiem Debesu Ciemiņa gaidītājiem kā vēstures lappusēs, tā tautas gara mantās. Lai atceramies kādu vietīņu E. Voltera grāmatā, kuras virsraksts latviski skanētu «Materiāli par Vitebskas guberņas latviešu cilts etnogrāfiju» (1890). Tur 76. lappusē ir stāstījums par to, kā Latgalē, Preiļu pagastā rudenāju svētkos gaidīta Dieva ierašanās. Galds bijis piekrauts dažādiem ēdieniem un dzērieniem. Krāsns stūrī ticis iesprausts degošs skals.

No galda līdz durvīm bijuši izklāti palagi. Tad saimnieks, baltās drānās ģērbies, teicis: «Nāc, manu Dieviņ, istabā pa balto paladziņu.»

Vai vēl kur citur pasaulē dzirdēts par šādu dievestīgu izdarību? To, ka aprakstītais gadījums ir bijis vispārīgs ieradums, pauž arī Ziemassvētku dainas ļoti daudzos variantos:

Plēsiet skalus, pūtiet guni,
Laidiet Dievu istabā!
Dieviņš stāv pie vārtiem
Apsnigušu kumeliņu. 275.

Un pēkšņi uz brīdi viss apklust svētku istabā par zīmi, ka slieksni pārkāpis Debesu Viesis:

Klusat jauni, klusat veci,
Dievs ienāca istabā . . . (Fk. 97, 231.)

«Kad Dievs istabā, tad viss ir kluss,» atkārtο paruna savā valodā to pašu, ko daina. (Fk. 1079, 586.) Tam patiesi vajadzējis būt vissvinīgākam brīdim latvisko Ziemassvētku izdarībās, kad svēts klusuma brīdis apņēmis liksmo saimi latviešu sētā.

Cik grūti pateikt skaļi un klaji, ka it viss, ko šeit runājam par Dievu un viņa atnākšanu, ir tikai senu, skaistu teiku pieminēšana. Tā vien liekas, ka arī šais teiksmās un māņos ir apslēpts kāds patiesības gaudiņš. Vai nav kāda daļa taisnības Merežkovskim, kas kādā vietā raksta: «Teikas zvejo dievus kā tikli zivis. Ļaudis ir neveikli zvejo-tāji: dievi no tiem izvairās. Bet arī tukša teika smaržo pēc Dieva, tāpat kā tukšs tikls ož pēc zivīm.» («Treju noslēpums» 25.)

Protams, ir teikas un teiksmas, kurās simboli un dzējiskie tēli tik ļoti aizseguši patiesību, ka nezinātāja acij to grūti saskatīt. Tā ilgus laikus mēs nezinājām, ka mūsu gadskārtu grezno vēl kāda jo daiļa teiksma par mirstošo Saules meitu, kas pavasara pusē rotaļājas ar Dieva dēliem, vasarā sader, rudenī dzer kāzas un ziemas pusē noslikst avotā. Šo notikumu apdzied vairāk kā 300 tautas dziesmas labā sakarībā. Gods un slava vecajam Lautenbaham, kas mācīja, ka latviešiem pastāv īpašs dienas, gada un mūžības mīts. Tas palīdzēja šo gada mītu atrast.

Nu mūsu gada teiksmai pienācis pēdējais posms. Saule raud par mirušo meitu, debesis no tam ir satumsušas, un virs zemes iestāties sals. Bet mēs zinām, ka saulei atkal

drīz piedzims meita, vistumšākā dienā tā atkal atlēks pavasara pusē un kāps augšup zilajā debesu kalnā. Būs iesācies jauns gads ar jaunām cerībām, ilgām un darbiem.

Kārtu kārtām par senajiem latviešu Ziemassvētkiem sakrājušās teiksmas, dziesmas, izdarības un simboli tāpat kā citās austrumu un rietumu tautās. Kad nakts visgarāka un tumšāka, pašā ziemas vidū tad tautas svin svētkus saviem gaismas ģēnijiem un atpestītājiem. Cilvēces Glābēja Jēzus Kristus piedzimšanai par godu svin pasaule šos krāšņākos svētkus gadā, pušķodama svinīgiem darbiem un svētiem simboliem. Brīnumskaistu Ziemassvētku simbolu ir izveidojušas Eiropas ziemeļu tautas, redzamos tēlos ietērpdamas lielo ziemas mistēriju. Šis simbols ir eglīte, kas mirdz un smaržo arī latviešu mājā, atgādinādama pazīstamās dziesmiņas vārdus: «Tumša, tumša tā eglīte, kur saulīte nakti guļ.»

To pārdomādami, lai vēlreiz godam minam arī mūsu tautas jauko teiksmu par Zvaigžņoto jājēju, kas Ziemassvētkos klauvē aiz mūsu durvīm.

Lēni, lēni Dieviņš jāja
No kalniņa lejiņā;
Saules meita vārtus vēra
Zvaigžņu cimdi rociņā. (33684.)

«Zvaigžņu cimdi rociņā...» Kas tā par neaizmirstamu gleznu! Tā tiešām sacel sirdī neapslāpējamas ilgas redzēt to jājēju ienākam sētā, kuram Saules meitas ir vārtu vērējas. Un šķietas, jo vairāk kādam sirdī būs šo ilgu, jo cēlāks un gaišāks viņš kļūs. Dieva ilgas dod spārnus mūsu dvēselei, tās paceļ mūs tuvāk Dievam, dod klusu cerību, ka reiz mēs Viņu savā dzīvē sastapsim. Par šādu iespēju dod dvēselei ziņu tie retie aizgrābtības brīži, ko pieredz mākslinieks savā radišanas jūsmā, ko māte jūt mīlestībā uz bērnu un dievlūdzejs karstā lūgšanā.

Lai vienmēr sataisīta un uzposta tamdēļ ir mūsu dzīve. Lai vienmēr apkopti ir mūsu ceļi, lauki un sētas. Lai ik brīdī esam gatavī Lielā Sērsēja saņemšanai. Un, ja kādreiz liksies, ka sirds sāk ieslīgt vienaldzībā, ikdienībā un kūtrībā, tad domājiet par paša Dieva sūtīto vīru, par mūsu Vadoni, kas vienmēr aicināt aicina mūs uz ideāliem un cildeniem darbiem.

SENLATVJU SVĒTKI UN SVINAMĀS DIENAS

Dievturība ir reliģiska sistēma, kas darināta no senlatviskā materiāla. Šis seno latvju reliģiskais materiāls, kā dziesmas, paražas, ticējumi, teiksmas, mistērijas, ir tik plašs un bagāts, ka dievturība var skaitīties par vienu no kuplākām reliģijām Eiropā. Laviētis var būt lepns ar savu skaisto, sirmo reliģiju.

Nav tādas reliģijas, kurai nebūtu savi svētki un svinamas dienas. Pašreiz, kad valdības aprindas runā par svinamu dienu skaita samazināšanu, derētu aplūkot senās latviešu svētes, lai samazinādami mēs neiznīcinātu tautai dārgas un mīļas tradīcijas. Dziļi katrā cilvēkā ir tieksme laiku pa laikam noslēgt sava darba cēlienus ar kaut ko svinīgāku, neikdienišķu. Šais svinīgos brīžos cilvēks apvelk savas goda drēbes un it kā pārvietojas no nepilnīgās ikdienas citā — pilnīgākā, tirākā stāvoklī. Svētki tāpēc satur to, ko trūcīgā un sarauktā ikdiena nevar paust, — tie ir greznāki, bagātāki, krietnāki, dievīgāki.

Tāpat kā visos citos kultūras iecirkņos, arī gadskārtējās svinībās izpaužas ikvienas tautas īpatnējais raksturs, reliģiskie un tikumiskie uzskati. Tautas svētes ir kultūras vērtība, ko tauta sev radījusi. Ne vien daudz dzejiska krāšņuma un daiļa prieka ir šais senās svinību paražās, bet arī patiesas gudrības un dziļi novērojumi par pasaules iekārtu. Protāms, daudz kas latviešiem šeit cilvēcīgi kopīgs un līdzīgs ar citām tautām, bet tikpat daudz vēl atliek arī savēja, nekur citur neesoša.

Bez kopējiem svētkiem tautas dzīve būtu pelēka un skumja. Svinamās dienas un svētki kā zelta jostas ik gadskārtas vieno savu tautu. Nekas taču nav tik izturīgs un nesaraujams kā paražu saites, kurās ieausts vēstures neizteicamais mirdzums.

Visās dabīgi izaugušās reliģijās, arī senlatviešu, svinamus laikus un dienas noteic gadskārtas mūžīgais ritums ar Sauli kā centru. Saule mūsu senā reliģijā nemaz netiek reliģiski dievināta, bet tikai dzejiski daudzīnāta kā dievišķīgs iestādījums un gadskārtas noteicēja. Norādām uz drīzumā iznākošo grāmatu «Latvju gadskārtas dziesmas», kurā mūsu svētki būs parādīti dainu dzejā visos si-

kumos. Apcerot te īsumā senlatviešu svētkus, daži vārdi jāsaka par seno laika skaitīšanu jeb kalendāru. Kalendāra vēsture uzrāda visdažādākās laika skaitīšanas sistēmas, kuras dažādos laikmetos darinājušas dažādas tautas, reliģijas un valstis. Ar maz izņēmumiem visas kalendāru sistēmas iekārtojušas dienu skaitīšanu vai nu pēc Saules, vai arī pēc Mēneša. Austrumu sentautas un babilonieši, šo tautu kultūras galvenā ligzda, skaitījuši savu gadu pēc Mēness griežiem 354 dienas garu. Tā kā starpība, salīdzinot ar Saules gadu, ir kādas 11 dienas, tad pēc vairākiem gadiem reizi iztrūkums aizpildīts, iespraužot gadā vienu lieku mēnesi. Gada sākums parasti bija ziemas saulgriežos, 25. decembrī. Tā ats bijis arī Ķīnā, Ziemeļindijā, Ēģiptē un Romā.

Pie āriešu tautām preti austrumnieku Mēneša gadam pastāvējis Saules gads ar 360 vai 365 dienām. Pēdējās 5 dienas jeb epagomenas, kas iekrīt gada beigās, nemaz nav skaitītas līdzī un pavadītas kā svētki. Indijā šīs dienas piederējušas auglības dievītei Kali. Ēģiptē šai pašā laikā dzimst viņu dievi Oziris, Hors, Sets, Izīda un Nes-tis. Romā šīs piecas dienas, ar kurām tiek izlīdzināts gads, turētas par ačgārnām dienām, kurās ratu laivā (Carus navalis) braukājis apkārt izvēlētais ākstu ķēniņš. Tad pat notikušas arī visādas citādas neprātības, kā plītēšana, vergu kungošana, ērmošanās un taml.

Atlikušās 360 dienas iedalītas 12 mēnešos ar trim desmitdienu nedēļām katrā mēnesī. Tādas desmitdienu nedēļas pazīst senā Indijā, Ēģiptē un Roma. Franču revolūcijas laikā šīs dekādes (10 d. ned.) iesāka atkal atjaunot, bet bez panākumiem.

Arī latviešu tautas sacerējumos saredzamas atliekas no kādreizējās 10 dienu nedēļas. Tā saucamais piektvakars, kas vēl nesen svinēts, ceturtdienai izejot, nav nekas cits kā kādreizējās garās nedēļas vidējais vakars. Pieta vēl tagad leišu valodā nozīmē vidu, pusi. Tā, šķietams, arī seno latviešu dienskaitīšana notikusi pēc āriešu tautu decimālās sistēmas. Tagadējā 7 dienu nedēļa nāk no austrumiem un līdz ar Bībeli izplatās pa pasauli.

Tā vecā gada beigās un jaunā sākumā redzam lielas latviešu svinības — Ziemassvētkus. Siem Ziemassvētkiem nav nekas kopējs ar Kristus piedzimšanu, jo Ziemassvētku dainas viņu nemaz nepiemin. Tie ir liksmi svētki, kuros «trīs dieniņas, trīs naksniņas man kājiņas nenoautas». Romieši šos svētkus svinēja kā neuzvaramās Saules dienu

(dies solis invicti). Šai dienā (25. dec.) piedzimst «Neuzvaramais» (Natalis invicti). Piektā gadusimtenī šos pagānu svētkus piesavinājās kristīgā baznīca, pārceldama uz šiem svētkiem Kristus piedzimšanu.

Latvieši Ziemassvētkos izpilda dažādas senas ieražas. Noviepti (maskoti) ļaudis iet budēļos, čigānos, ķekatās. Meitas zilē nākotnī, jo sākas jauns, nezināms gads. Bērni iet rotaļās. Saimniece vāra cūkas šņukuru, kas ir kopā ar «dzīvo labību» — zirņiem, neiztrūkstošs Ziemassvētku ēdiens. Dažos apvidos velk no ciema uz ciemu blūķi, kuru pēc ar lielām gaviļēm sadedzina.

Deviņas desmitdienu nedēļas pēc Ziemassvētkiem, pašā pavasara ekvinotikā, kad dienas garums sāk pārspēt nakti, latvieši svinējuši Lieldienas. Šie ir pavasara svētki, kuros ļaudis priecājas par Saules atgriešanos no Tumsenīcas jeb Joda mātes gūsta. Ģermāņi šai laikā svinēja Ostaras (Saules) piecelšanos. Kad kristīgā ticība iekaro ģermāņu zemes, baznīcēvi šais Ostaras svētkos ieliek Kristus uzcelšanos no miroņiem. Veco vārdu tomēr neizdodas izskaust, un vēl šodien vācieši sauc Lieldienas par «Ostern».

Lieldienās latvieši kar šūpoles, dzen putnus, šauš pautus, vāra olas un izpilda vēl daudzas citas priecīgas paražas.

Trešie lielie gadskārtas svētki latviešiem ir Jāņi. Tie iekrīt taisni deviņas desmitdienu nedēļas pēc Lieldienām — 24. jūnijā. Tai laikā Saule stāv pie debesīm visaugstāk. Nav jārūnā par Jāņu svinēšanu, jo to gluži labi zina ikviens latvietis. Taču jāpiebilst, ka ilgu gadus mitologus mulsināja šo svētku nosaukums, kas šķitās nācis no kristīgās ticības. Tikai jaunākie pētījumi pierādīja, ka Jānis nav kristīgo laiku vārds, bet stāv sakaros ar senromiešu gada dievību Jānusu un indiešu Devayana.

Rudens ekvinotikā jeb deviņas 10 dienu nedēļas pēc Jāņiem svinēti pļaujas svētki jeb Jumja dienas. Tās ir rudens svinības, kuras iekrīt no 22. līdz 25. septembrim. Šai laikā pēc senas teiksmas noslikst Saules meita un Vecā Saule pēc tam tumša un raudoša aptek zemi. Pēc priecīgajiem pļaujas svētkiem iesākas klusais Veļu laiks jeb Dieva dienas, kas ilgst kādu mēnesi, un šai laikā dzīve piemin savus mirušos senčus un tuviniekus.

Tā katram no četriem gadalaikiem ir savi svētki, kurus noteic Saule un Daba. Bez šām lielajām svinībām jeb svinamiem laikiem turētas vēl svinamas dienas. Ar svi-

namām dienām iesākas gadalaiki. Tā pavasaris iesācies Meteņdienā, kad vizinājušies, gājuši viesos un ēduši cūkas kājas. Par Meteni uzglabājušās daudzas dainas un dažādi ticējumi.

Vasara sākusies Ušiņdienā. Ušiņš ir mitiskais Saules zirga braucējs un laivas stūrmanis. Tāpēc šis Saulvedis dziesmās ir zirgu aizbildnis un pieguļnieku patrons. Kristīgi viņu mēģina aizvietot ar svēto Georgu, bet bez sevišķiem panākumiem.

Rudens sākums ir Māras diena 15. augustā. Lieku reizi šeit jāatgādina, ka Mārai nav nekas kopējs ar Kristus māti Mariju jeb Miriamu. Mūsu priekšā ir senā Dievmāte, Pasaules māte, arī Zemes māte, kuru pazist zem dažādiem vārdiem visas senās āriešu reliģijas. Kristīgā ticībā Marijas kults ir ienesums no daudz vecākām pagānu reliģijām, kā to apliecinās ikviens godīgs teologs.

Ziema iesākas Rudenājos, Miesmešos jeb tagadējā Mārtiņdienā. Šī diena ir senā apkūlību diena, kurā svinētas arī «lopu bēres». No šīs dienas sākās mistērijas, kurās piedalās maskoti ļaudis, tēlodami svētību nesošus veļus. Tas turpinājas līdz Meteņdienai, pavasara sākumam.

Tā senā dienu skaitīšana sāka no Ziemassvētkiem, gads iesācies Meteņdienā, bet saimnieciskais gads līdz ar gājēju pārvietošanos — Ušiņdienā jeb Jurgos.

Kopā saņemot: senai latviešu gadskārtai ir bijuši četri lieli svētki un četras svinamas dienas.

Šos senos svinamos laikus Dievturu draudze atkal grib celt godā, piekopjot tos kā senu patīkamu tradīciju. Taču, neamierinoties tikai ar bijušo, viņa nāk arī ar dažiem jauniem priekšlikumiem. Īstam latvietim, kurš apzinās sevi kā senās āriešu pirmtautas bagātību mantinieku, ir mazliet neērti skaitīt gadus no Kristus piedzimšanas. Kristus ir svešas tautas pravietis, un viņa mācība nevar sacensties ar senlatvisko tikumību. Bez tam zinām, ka katrai reliģijas sistēmai ir sava īpaša ēra. Žīdi skaita gadus no pasaules radīšanas, musulmaņi — no Muhameda bēgšanas u. t. jpr. Dabīgi rodas vajadzība arī pēc latviskas ēras.

Tā kā latviešu senā reliģija vispilnīgākā veidā ietvērusi sevī senāriešu reliģiju, bet, āriešu tautas cilvēces garajā mūžā ieņemot tikai nelielu daļu, — tās esot tikai ap 10 000 gadu vecas (pēc prof. Brauna aprēķina), tad latviski dievturīgo varētu saistīt ar šo ārisko skaitli. Ērtības labad pastāvošai kristīgai ērai šo skaitli varētu pieskaitīt

klāt, noliekot āriešu izcelšanos 10 000 gadus priekš Kristus. Tādā kārtā Eiropas gadu skaitīšana mums neradītu nekādas sevišķas grūtības, jo pastāvošam gadaskaitlim priekšā stāvētu skaitlis «1», piem., 1929=11929.

Tikpat nelatviski, cik kristīgā gada skaitīšana, ir arī vārdi: stunda, minūte, sekunde. Viņu vietā labāk iederētos latviskais — brīdis, šalte un mirklis.

Kā redzams, dievturība prasa latviešu dzīves latviskošanu ļoti radikālā kārtā. Protams, praktikā viņu centieni atmetisies pret simts iebildumiem, bet savos principos šie nolūki ir neapstrīdami un pareizi.

JUMIS UN APJUMĪBAS

Drīz laukos beigs skanēt izkaptis, Labība būs nopļauta. Taisnāka atstiepsies zemnieka mugura. Arājs, sējējs un pļāvējs apvilks goda drānas un svinēs savus darba svētkus — pļaujas svētkus, applāvības, apjumības, kā nu kurā apvidū tos sauc. Tie būs vecākie svētki pasaulē, kas pastāvējuši tik ilgi, cik arājs aris un pļāvējs pļāvis. Svinību gaviļu balsīm skanēs līdzī balsis no sensirmām dienām, no mūžu aizmūžiem. Pirmo zemes druvu pļāvēju dziesmas, saceres un ieražas izpildīs nule tūkstošiem gadu vēlāk viņu druvu, asins un gara mantinieki. Lielā vienotā saimē ap dzīru galdiem drūzmēsies dzīvie un mirušie pļāvēji. Veļu vārti līdz galam būs atvērti vaļā un dievaiņu ēnas pārstaigās laukus un sētas. Viņu klusie čuksti saplūdis kopā ar mūsu skaļajām gaviļēm par ievāktu ražu.

Mūsu gaviļēm līdzī skanēs divaini vārdi: Jumis, Jumala, apjumības. Ko tie nozīmē? Kā viņus izprast?

Veci ļaudis, stāstīdami atmiņas, kas vienotas ar labības pļāves beigām, stāsta, ka, labību nopļaujot, pēdējā kopiņā ticis sadzīts un sagūstīts Jumis.

Visu dienu Jumi dzinu
Pa lielo tīrumiņu;
Še sadzinu, še saņēmu
Tīrumiņa galiņā.

Bēdz, Jumīti, bēdz, Jumīti,
Meitas dzina pakaļā!
Nebēdz purvā, nebēdz mežā,
Ielec rudzu apcirknī.

Tā dziedājuši plāvēji, atgriezdamies mājup uz «Jumja kāzām».

No visa, ko par Jumi pauž dainas un rāda ieražas, mēs redzam, ka mūsu priekšā ir sens mitoloģisks tēls un ar viņu saistīta mistērija jeb mikale.

Senais atziņu veids ir dzejiskais, māksliskais, kura izteiksmes līdzekļi ir tēli, līdzības, simboli un personifikācijas. Jumja tēlojumā izpausta atziņa par stādu dzīvības un vairošanās noslēpumu. Vēl mūsu dienās tas ir tāds pats noslēpums kā pirmlaikos, jo neviens īsti nezina, kā dzīvība, kas likusi stādam dīgt, augt, plaukt un ziedēt, spēj atkal sarauties kopā šķietami nedzīvā sēklas graudiņā.

Tagad to mēģina izklāstīt zinātniski un filozofiski, senāk to attēloja tikai dzejiski. Kodols nav grozījies, tikai jauni izteiksmes veidi nākuši klāt, kas daždien aizēnojuši senos greznos veidolus.

Mūsu tautas dzejā Jumis un Jume ir vīrs un sieva. Tiem ir bērni — miežu, auzu, linu un rudzu jumēni jeb jumulēni. Dainas, runādamas par jumiem, dēvē tos «vecus, vecus». Tiem «miežu svārki, rudzu kreklis, apeniša cepurīte». Tie ir ragaini un daudzgalvaini. Viņiem ir labību vedamie rati un deviņi melni zirgi, ar kuriem tie dzen sēklas klēti. Vasaru tie pavada druvā zem akmeņiem, bet ziemu klēti labības apcirkņos.

Jumis un Jume nav dievības un nekādā ziņā dievi. Tie netiek pielūgti, bet tikai dziesmām un izdarībām daudzinauti, tāpat kā daudzi citi gadskārtu svētku personificējumi: Metenis, Ūsiņš, Jānis.

Apjumību jeb applāvību ieražas ir sazarājušās un izvērtušās teatrālā mistērijā jeb uzvedumā. Jumi dzen pa lauku, saņem ciet, nes uz klēti, novieto apcirknī. Pin Jumja vainagus no vārpām, liek galvās saimniecei un saimniekam. Cep milzīgu Jumja klaipu, dara alu un svin Jumja kāzas. Apdzied Jumi, ražu un ļaudis. Barvedei pie tam rokā īpaša simboliska «stebere». Pavasarī graudi no Jumja vainaga tiek ar pirmo sauju izsēti tīrumā — Jumis palaists druvā pēc ziemas guļas.

Mūsu latviešu Jumjiem ir radi tālās zemēs. Indijas svētajās grāmatās tiek minēti Jama un Jami, kas valda pazemē pār mirušiem. Tie dzīvo Jamapurā jeb Jumja pīlī. Irāņu senraksti stāsta par Jimu, kas pašam Mēnesim rada. Attāls radnieks mūsu Jumim ir arī grieķu mitoloģijas Jamus, Apolona un Evadnes dēls, kas valdījis pār

visiem Olimpa priesteriem. Taču tik pirmatnēji īsts un savā jēgā nesagrozīts kā mūsu Jumis nav neviens no šiem āriešu tautu radniecīgiem mitoloģiskiem tēliem. Salīdzinot šai mitoloģijai mūsu dainu Jumja dziesmas ir ārkārtīgi vērtīgs guvums. Lieku reizi tās apliecina latviešu tautas pirmo vietu citu ārisko tautu saimē.

Latvieši atdzimst kā tauta un pošas uz lieliem un nozīmīgiem darbiem. Tā vāc kopā visas savas pagātnes vērtības, lai tās iestrādātu jaunās veidos, pārlietu mūsdienu traukos. Tā grib būt bagāta mantām, tradīcijām un garu. Jumis un apjumību svētki ir viena no mantībām, kas, cieņā un godā celtas, dara latviešu tautu par veselu riekšavu bagātāku un apzinīgāku.

Valsts darīs daudzkārt teicamu darbu, vienodama mūs kopīgās apjumību gavilēs. Pats Jumis vairo šīs svētkos iesēto garīgo sēklu.

DVĒSELE UN VELIS SENLATVIEŠU RELIĢIJĀ

Māmuliņa, māmuliņa,
Tavs bērniņš vairs nebūšu:
Tikko acis kopā gāja,
Tūlīt v e l i aicināja. D. 27364

Cep, māmiņa, kukulīti,
V e l ā s mani vadīdama,
Ko mielošu v e l u bērnuš
Par vārītiņu vērmiņu. D. 27434

Kas tur daiļi gavilēja
Kapu kalna galiņā?
Tā māsiņa gavilēja,
V e l u govis ganīdama. D. 27714

Ko tu dziedī, v e l a bērns,
Ne tev kaulu, ne dvēseles.
Man ir kauli, man dvēsele,
Man jaukā valodiņa. F. 530., 1303.

Šīs nedaudzās dainas runā par veli, dvēseli un kauliem kā par atsevišķām daļām, kurās sadalās cilvēks pēc nāves. Dvēsele aiziet pie Dieva un mājo «dvēselišu namiņā», velis klist sava kapa tuvumā un par viņu gādā *Velumāte*, bet augums trūd zem zaļās velēnas. Nekur dainu variantos velis un dvēsele nav sastopams viens otra vietā, un tamdēļ nemaz nevar runa būt, ka velis un dvēsele būtu viens un tas pats. Dvēseli neatšķīra no veļa tikai mūsu mitoloģijas pētniecības pirmajās dienās, kad dainu materiāls vēl nebija diezgan pārskatāms.

Protams, šāds uzskats nesakrīt ar kristīgās baznīcas mācību, ka cilvēks sastāv tikai no miesas un dvēselēs, kas pēc nāves dus kapā līdz pastarai augšāmcelšanās dienai. Nekur mūsu tautasdziesmās nav pieminēta ne pastardiena, ne uzmodināšana no miroņiem. Tātad kristiānisms bijis un palicis svešs seniem dainotājiem un nav varējis pārveidot viņu uzskatus par aizkapa dzīvi.

Kad nu senlatviskais atskārtums par cilvēka trīskārīgo sastāvu nesaderas ar kristīgo ticību, tas tomēr nenozīmē, ka tas nesaskan ar dažu vecāku reliģiju atziņām. Senie ēģiptieši sauca dvēseli «Ba» un veli par «Ka». «Ka» dzīvojot mūmiju tuvumā, tāpat kā velis kapsētā. Vairāk kā vienu «dvēseli» cilvēkam atzīst arī daudzas austrumu tautu reliģijas. To starpā indieši. Arī senie grieķi atšķīruši mirušo «ēnas» no viņu «dvēselēm», kā tas redzams Homēra dzejā.

Taču gluži brīvs no divējādu dvēseļu atziņas nav pat Evaņģēlijs. Kristīgās ticības dibinātājs Pāvils I gr. korintiešiem 15. nod. raksta: «Sēta top dabīga miesa, uzmodināta garīga miesa. Iraid dabīga miesa, iraid garīga miesa (44.). Bet tā garīgā miesa nav tā pirmā, bet tā dabīgā, pēc tam tā garīgā (46).»

Šie latviskā evaņģēlija vārdi ir tumšs un neveikls tulkojums. Grieķu tekstā stāv «psichikon» un «pneumatikon», pie kam pēdējā teikumā (46) vārds miesa nemaz nav pieminēts. Psihe pareizāk jātulko kā velis, nevis kā daba. Taču kristīgā baznīca to nekad nav plašāk paudusi, un tālab kristīgais pasaules uzskats zina tikai dvēseli un miesu.

Modernā parapsiholoģija un okultisms jeb zinība par cilvēka noslēpumainām spējām māca, ka cilvēka augumam ir dvīnis, kas sastāv no smalkas dīvainu staru matērijas. Šis cilvēka dubultnieks esot padots

pavisam citādiem dabas likumiem nekā miesa un dvēsele. Šī mācība pēdējā laikā nokļuvusi pat zinātniskās pētīšanas iecirknī. Tādā kārtā okultistu fiziskais, astrālais un mentālais plāns saskan ar latvisko augumu, veli un dvēseli.

Jau no neatminamiem laikiem cilvēki iestādījuši nelaiķu veļu un dvēseļu pieminēšanai dažādas svinamas dienas un godus. Senais vēsturnieks Herodots vēsti par «spuldžu svētkiem» Ēģiptē, kas turēti par godu mirušiem Atiras mēneša 17. dienā. Tad visā Ēģiptē gan mājās, gan ārpus mājām aizdegtas neskaitāmas eļļas spuldzītes. Latviešiem veļu laiks bijis rudens tumšā laikā un ildzis kādas četras nedēļas. Tas sācies dažos apvidos agrāk, dažos vēlāk un iekritis oktobrī un novembrī. Viduslaikos šos visā Eiropā pazīstamos mirušo svētkus uzņem arī katoļu baznīca savu svinību rindā. Otrā novembrī katoļi svin «dvēseļu dienu» un aizlūdž par visiem mirušiem, kam dvēseles atrodas šķīstīšanas ugunī. Reformētā luterāņu baznīca svin 24. novembrī savu «Mirušo piemiņas dienu».

Pa senai paražai savus mirušo veļus Latvijā piemin Dievturu draudze, tā atjaunodama veclatviskos ieradumus, kas dažā ziņā stipri atšķiras no kristiānisma. Taču senais latvieša uzskats par veli un dvēseli šķietas tuvāks patiesībai nekā pastāvošais kristīgais. Vismaz viņam nav jānoliež okultās parādības kā paša «velna nedarbi», kā to nākas darīt kristīgai baznīcai, jo ārpus dvēseles nekas cits aktīvs nav paredzēts. Modernais okultisms ar saviem fenomeniem, kurus uztver pat fotoaparāti, liecina, ka ir velis un ir dvēsele.

DIEVTURĪBAS OTRAIS POSMS

Pagājuši jau piecpadsmit gadi, kopš pirmo reizi minēts dievturības vārds. Pašā sākumā dievturība vēl neapzīmēja kaut ko pavisam gatavu, bet gan nodomus, kas izpildāmi turpmākos gados. Nu liela daļa nodomu jau piepildīta un veikti jau daži priekšdarbi turpmākiem darbiem.

Dievturība kā latviska dievestība augusi un izplatījusies ne jau bez grūtībām. Neraugoties uz to, ka viņa savā klēpī nesusi ne vien latvisko, bet arī cilvēcisko un dievišķo patiesību, reti kāds latvietis ar labu tai pagriezīs

ceļu. Daudz nācies runāt, lai pārliecinātu cilvēkus grozīt savus ieskatus par labu šai latviskai lietai.

Dievturības paudēji arī nav domājuši, ka latviešu dzīvi un ieskatus var pārvērst vienā dienā. Viņi it labi zināja, ka cilvēka garīgā daba ir konservatīva un tā grūti maina jau nodibinātu pārliecību, kas tanī iesēdusies. Šaubas un samulsums gan rada cilvēkā nepatīkamu sajūtu, bet to viņš pūlas apklusināt ar kādu ērtu ieskatu vai ticējumu. «Varētu domāt, ka mums nepietiek ar kaut kādu ieskatu, bet ka mēs gribam to pareizāko no visiem. Bet tas tā nav. Vajag tikai kaut kā nonākt pie kādas cietas pārliecības, vienalga, pareizas vai nepareizas, un — pilnīgs apmierinājums ir jau sasniegts.» Tā raksta pragmatiskās filozofijas nodibinātājs Čārlzs Firss. Sis pats prātnieks tālāk pastāsta, ka, tiklīdz cilvēkam esot kāda ticēšana, kas viņu apmierina un dara laimīgu, viņš vairs negrib no tās atteikties. Viņš slēpjas tanī kā Strauss, kas aizbāž galvu aiz spārna, domādams ar to izbēgt briesmām. «Visam lielajam ļaunu vairumam varbūt arī nav nekā labāka par šo paņēmienu,» skumji piebilst minētais prātnieks. «Ja garīgā verdzība ir tas visaugstākais, ko tie spēj, tad lai viņi arī paliek vergi.»

Dievturības sludinātāji it labi zināja, ka vairumam cilvēku prāts noder, lai radītu bez liekām grūtībām kādu nomierinošu ticēšanu, ka viņu domām ir viens uzdevums — dvēseles līdzsvars un miers. Viņi it labi zināja arī to, ka pārliecības un ticības ir savā ziņā garīgas ierāžas, kuru patiesumu nevienam nav vēlēšanās pārbaudīt, jo tas varētu sacelt dvēselē šaubas un nemieru.

Taču pareizākās pārliecības ilgas un patiesākas ticības slāpes spieda pirmos dievturus pārbaudīt līdzšinējos latviešu ieskatus par dievestīgām lietām. Tautas un dzimtenes mīlestība lika tiem savējo turēt augstāk par svešo. Lielā atjaunošanās, kas notika politikā, saimnieciskā un kulturālā laukā, nevarēja nenotikt arī dievturības novadā. Pašreizējā dzīvē cilvēki, it labi zinādami, kādas grūtības un nepateicība tos sagaida, nežēloja savus labākos spēkus, lai atdotu tautai to dārgāko, kas viņai piederējis, — viņas reliģiju.

Latviešiem nu atkal ir sava dievestība — dievturība. Tā ir līdzsvarota un noapaļota mācība, kas varētu rasties tikai latviešu tautā. Šīs dievestības apakšējie stāvi ir celti no dainām un tamdēļ nesatricināmi un stipri. Viņas virs-būve pieder jaunam laikam un šī laika atziņām. Ja dainas

izpaukušas latviešu seno pasaules un dzīves atskārtumu greznā dzejas valodā, tad mūsu dienās virs tām paceļas jēdzienu un atziņu valodas jumoli. Senās reliģiskās patiesības dievturībā izskaidrotas arī zinātniski. Dievturībai ir radīta arī īpaša filozofija — dievturīgā prātniecība.

Mēs esam pat pateicīgi tiem, kas šajos piecpadsmit gados meklējuši dievturībai vainas un cīnījušies pret to. Vainojumi un gainājumi spieduši nostiprināt jaunās reliģiskās sistēmas nestiprākās vietas. Cīņa mudinājusi savākt pierādījumu uz pierādījuma un padarījusi tagad dievturību par neapgāžamu mācību.

Mēs šodien varam sacīt, ka pirmais darba cēliens ir noslēdzies ar sekmēm. Nodomi, kuriem vēl nebija piepildījuma, nu kļuvuši par īstenību: dievturība kā pilntiesīga latviešu reliģiska mācība ir pilnīgi gatava. Nu varētu sākties otrais darba cēliens — dievturības izplatīšana latviešu tautā. Bet šis darbs prasa citus ļaudis un citus apstākļus.

Kristīgo ticību izplatīja cilvēku vēlēšanās glābt savu līdzciltveku no pazušanas, jo kristietība mācīja, ka tas, kas netic un netop kristīts, neuzcelsies no miroņiem un neieies debesu valstībā. Ikviens gribēja būt otra glābējs un tamdēļ neatlaidās, kamēr nepiedabūja to pie ticēšanas Kristum. Šis ir galvenais iemesls kristietības uzvaras gājienam. Otra pasaules reliģija — islams — tika izplatīta ar zobenu un varu. Neticīgais bija vai nu jāatgriež pie Allā un viņa pravieša, vai jāiznīcina. Protams, labāk atgriezties nekā kļūt nokautam. Dievturībai nav šo divu dzinējspēku. Lai viņa strauji izplatītos, vajadzīgi īpaši apstākļi.

Dievturību var izplatīt tikai kāds no trijiem darekļiem: dievturības augstvērtības apziņa, radikālais tautisms un tiesiskās priekšrocības. Neviens no tiem nav dievturības ricībā, un tamdēļ dievturība vēl ilgāku laiku paliks tikai latviešu tautībnieku aprindu lepnums un dārgums.

Dievturības augstvērtību citu reliģiju starpā sāks apzināties cilvēks, kas iepazīsies ar pasaules reliģijām, meklēdams pēc augstākās patiesības un pareizības. Bet šādu meklētāju mūsu tautā ir maz, un viņu meklējumi reti kad gājuši pāri kristietības konfesiju un sektu robežām. Mūsu valodā trūkst rakstu par šiem jautājumiem, un svešvalodu pratējiem nākas grāmatas meklēt ārzemēs. Aiz šiem iemesliem dievturības pirmo vietu citu reliģiju starpā ieraudzīs un novērtēs tikai vispusīgi izglītoti cilvēki, kas

pie tam vēl būs spējuši atbrīvoties no cilvēka dabā iedzimtā atzišanas kūtuma. Tamdēļ dievturības reliģiskā vērtība būs nedaudziem zināma un viņa vēl ilgi nebūs latviešu dievestības izplatīšanās iemesls.

Radikālais tautisms, kas prasa pēc visu dzīves nozaru latviskošanas, atzīst arī dievturību par latviskās kultūras sastāvdaļu un tamdēļ veicināmu. Bet latviešos vēl maz tādu cilvēku, kas prasa ne vien latvisku Latviju, bet arī latvisku latvieti. Mūsu nacionālisms ir vēl pārāk paviršs un pastāv vairāk vārdos nekā darbos. Latvietis vēl gatavs uz izlīgumiem un kompromisiem ar nelatvisko ikvienā vietā. Tautības mācība un latvietības mācība plašākām aprindām ir gluži nepazīstamas lietas, un tamdēļ nacionālā apziņa ir vēl miglaina un šaudīga. Saprotams, ka šādos apstākļos dievturība maz var gaidīt sev kāda atbalsta no latviešu tautisma.

Arī trešais latviešu dievestības izplatīšanas spēks nav viņas pusē, jo valdības iestādes tai nav bijušas visai labvēlīgas. Neviens no dievturiem nav aizmirsis, kādas grūtības bija jāpārvar, kamēr izdevās reģistrēt pirmo dievturīgo organizāciju starp citām draudzēm. Bet nepagāja ilgs laiks, kad viņai no reliģisko organizāciju rindas bija jāizstājas un jāpāriet laicīgās biedrībās. Arī kā biedrībai tai bijušas grūtības, īpaši ārpus Rīgas. Šādā stāvoklī tai grūti ierīkot kapsētas, tā nevar vest dzimtsarakstus un nevar bez īpašām atļaujām pildīt kultu. Vai šinī ziņā apstākļi tuvākā laikā varētu uzlaboties? Tamdēļ arī šis trešais dareklis nav tas, kas varētu veicināt dievturības izplatīšanos latviešu tautā.

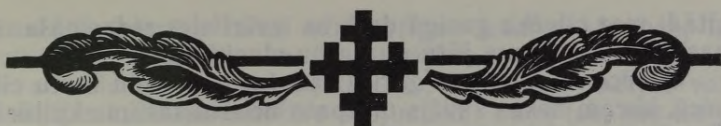
Pirmo dievturības posmu veica latviešu inteligence: mākslinieki, rakstnieki un senatnes pētnieki. Viņi darīja to, kas viņai pienācās darīt kā savas tautas apzinīgai daļai. Viņa savu darbu godam veikusi, un tās vieta mūsu gara gaitu vēsturē ir nodrošināta. Bet otro posmu — dievturības izplatīšanu — viņa pati saviem spēkiem vien nevarēs paveikt. Inteligencei nav ne naudas, nedz varas, kas vajadzīga tiem, kas lielas idejas grib iedzīvināt lielās masās.

Ja nu notiktu brīnums un piepeši būtu tā, kā vēl nav, ja tauta pēkšņi atjēgtu, ka dievturība ir patiesākā un krietnākā dievestība starp visām reliģijām pasaulē; ja latviešu tautiskā apziņa būtu tik stipra un droša, ka tā izmēztu no šīs zemes visas ievestās svešās ticības, ja valsts atzītu, ka latviešu valstī visas priekšrocības pienākas latviešu reliģijai, tad tiešām Latvija būtu atbrīvojusies no

garīgās nebrīvības un stāvētu cilvēces vidū visu apbrīnota un cienīta, kā paraugs reliģiskai atdzimšanai.

Dievturība kā praktiska reliģija iespējama tikai latviešu tautā, bet kā mācība tā var valdzināt visas pasaulē tautas. Āriešu tautas latviešiem pateiksies par to, ka viņi uzglabājuši dzīvu un atkal lietā likuši to, kas viņām sen jau bojā gājis. Āriešu tautas tad ņems dievturības sistēmu un pēc tās darinās jaunas nacionālas dievestības, ko likt pārdzīvotās kristietības vietā. Latvieši ar to būs izpildījuši savu sūtību cilvēcē.

Mēs nesūrojāties. Mēs neko arī nepārmētam. Tādi ir ļaudis, tāda ir cilvēka daba. Ja dievturība neizplatās tik ātri, kā mēs to vēlamies, lūdzu, nevainojiet mūs, pirmā posma veicējus, — mēs darījām, ko spējām. Otrais posms nestāv mūsu varā. Gaidīsim citus ļaudis un citus apstākļus.

TAUTISKĀ RADĪŠANA

Tautas vērtība un tautas varenums ir viņas kultūras vērtībā un varenībā. Tā domā šodien un domās arī rītdien tie, kam rūp tautas un viņu dzīve.

Katra apzinīga tauta vēlas brīva būt, cenšas brīvību iegūt, kuru tad iemieso īpašā ķermenī, ko dēvē par tautas valsti.

Brīva tautiska valsts ir nepieciešama radīšanai, kultūras vērtību radīšanai. Brīva radīšana ir personības patstāvības augstākais izpaudums un apliecinājums. Radīšanā viscēlāk izpaužas tautas saprāts, iztēle, jūtas, nojaušas un griba.

Labi ņemot, tādai tautai, kas nav kulturāli radoša, nav vajadzīga nekāda patstāvība. Viņai nav tiesības uz to, ja viņa nav spējīga dot cilvēcei jau radītās vai vēl radāmās īpatnās garīgās vērtības. Tautas nav tālab, lai būtu valstis, bet valstis ir tautu nākamības dēļ. Tautas dzīve un tautu vadošā ideja ir vienmēr plašāka, brīvāka un bagātāka par valsts dzīvi. Gēte ir krāšņāks nekā Bismarks, Rainis ir vairāk vērts nekā viss 1905. gads.

Kultūra savā idejā un radīšanā vienmēr nozīmē spējas un īpatnību. Spējas un īpatnību nevar nevienam iedot un nodrošināt ārējie noteikumi, kaut arī šie noteikumi būtu pati zelta brīvība. Lai cilvēka mute varētu visiem pateikt ko lielu un nozīmīgu, nepietiek ar to vien, ka viņai ļauj runāt, bet vajag arī, lai viņai būtu ko sacīt. Citiem vārdiem, vajadzīgs, lai teicējā būtu kāds neizteikts saturs. Šim saturam savukārt jābūt patstāvīgam, oriģinālam,

citādi visa cilvēka garīgā darbība izvērtīsies atdarināšanā, pasīvā svešu domu, jūtu un darbu atveidošanā.

Cilvēce no dabas ir garīgi radoša. Nav tādu tautu cilvēcē, kurām nekas savējs un īpašs nebūtu sakāms kultūrā. Tas jaunpasakāmais var būt vērtīgāks vai mazvērtīgāks, oriģinālāks vai neoriģinālāks, bet tomēr jauns. Ja tautas ir kulturāli neradošas, tad tas nozīmē, ka viņu dzīve nav pielāgota radīšanai vai arī tautai trūkst ierosinājumu un uzmodinājumu. Tur, kur tautas dzīve ir augstvērtīga un iekārtota tautas garam un dvēselei atbilstoši, tur tauta dod cilvēkam visu, kas to pārvērš tikumiski jaunradošā personībā. Tauta dod savam tautietim valodu kā domu izteiksmes formu. Bet ne tikai forma vien ir valoda — tā tik ļoti saistīta ar domu, ka ļaudis domā vārdiem. Bet vārdi nav neviena atsevišķa cilvēka īpašums, tie ir visas tautas pārdzīvojumu priekšstatī par redzamo un neredzamo pasauli, kas izpausti skaņās. Tamdēļ svešā, kaut arī labi iemācītā valodā neviens nespēj izteikt kaut cik oriģinālu domu ar visiem tās noziediem.

To, ko teicām par valodu, var attiecināt arī uz citiem radīšanas priekšnoteikumiem. Un tādu nav mazums. Šos priekšnoteikumus dod tauta un nodrošina tautiska valsts. Pamēģiniet atraut kādu radošu cilvēku no viņa tautas un valsts, un jūs redzēsiet, kā izsīkst viņa dzīvie spēki, saplok spējas un apstājas jaunradīšana. No tautas atrauts cilvēks ir radoši miris, viņš iekrīt garīgā letargijā.

Līdz šim Eiropas valstu pamatos bija gan varas, gan tiesību, gan labklājības principi. Jaunās valstis, kas radušās pēc pasaules kara, ienes jaunu principu valsts filozofijā un teorijā. Jaunās valstis grib būt radīšanas valstis. Šīs valstis labi apzinās, ka viņas radušās tautas brīvības ilgās un ka šīs ilgas bija radīšanas ilgas. Jaunās valstis zina, ka ne saimnieciski, ne militāri viņas nekad nedabūs virsroku starp vecajām tautām un valstīm. Bet tikpat labi viņas sāk apzināties, ka kulturāli viņas neviens nevar ierobežot, ka viņas var kultūras radīšanā atraisīt visas savas spējas un pārsteigt pasauli ar visoriģinālākām izdomām, atziņām un jaunatradumiem. Šī ir vienīgā vieta, kur mazās tautas var tik lielas un varenas kļūt, cik vien viņas vēlas un spēj.

Tātad arī mums, latviešiem, ir lemts būt radošai tautai. Nav jau vēl nekas sevišķi liels mums līdz šim radīts kultūras apcirkņos. Ir mums vērtības, kas iedziedātas daļiņās, — senā reliģija, mitoloģija, ētika un godību ieražas.

Ir mums samērā labas un vērtīgas iedzīves formas, ir dziesmas un raksts, kas saglabājies tradīcijās. Bet tas nevar vairumā sacensties, teiksim, ar Ķīnas, Indijas vai Grieķijas kultūras mantību krājumiem. Taču tas, kas nav, tas vēl var būt. Mēs esam pierādījuši nedaudzos brīvības gados, ka mūsu galvas un sirdis strādā diezgan radoši. Mēs nojaušam, ka mums kā tautai ir vēl daudz garīgu pumpuru, kas pie labas temperatūras uzplauks jaukos kultūras ziedos.

Tautiskās radišanas dēļ ir jārada latviešu tautā tāda temperatūra un tāds gaiss, kurā uzplauktu viss, kas uzdīgt spējīgs. Mūsu valstij jābūt oriģinālai ar to, ka viņas vadošā ideja ir radišanas ideja. Mūsu valsts iekārtai tā jāizveidojas, lai ikviens varētu dalību ņemt kultūras radišanas procesā. Lai dižgari un talanti, lielās un mazās spējas būtu izmantotas līdz pēdējai pilītei. Lai tie, kam trūkst spēju, lai tie pārvēršas citiem par apbrīnotājiem un uzmušinātājiem, lai tie ir vismaz to apstākļu radītāji, kuros spējīgais var nekavēti nodoties jaunradišanas darbam.

Mūsu valsts darbs pašreiz iet uz šo pusi. Latvija grib tapt par radišanas valsti. Viņa nav un nekad nebūs tikai nodokļu iekasēšanas un pabalstu izdalīšanas valsts, bet gan latviešu radošo spēju atraisīšanas valsts, latviskās kultūras valsts.

DIEVTURĪGĀ LATVIJA

Ikviens dievturis varētu pašpietiecīgi un laimīgi dzīvot savā nodabā, jo viņu vairs nedomoka nenokārtoti un nenoskaidroti garīgās dzīves jautājumi. Dievturība kā latviešu reliģiskais pasaules uzskats papildinām dod to dvēseles mieru un dzīves gudrību, kas latvietim vajadzīga laba mūža nodzīvošanai. Dievturīgā pasaules uzskata dalībnieks varētu nelikties vairs ne zinīs par to, vai vēl kāds bez viņa piekrīt dievturībai vai ne. Viņš it labi zina, ka tā garīgā iekšpasaule jeb pašpasaule, kuru cilvēks izveido, mūžu dzīvodams šai saulē, un kuru tas pēcgālā aiznes līdz uz viņpasauli, ir pilnīgi patstāvīga un no citām cilvēku pašpasaulēm neatkarīga valstība. Šī atziņa varētu atbrīvot dievturus no dievturības izplatīšanās rūpēm, jo kaut kādu mūžīgu dvēseles īpašumu gribot negribot sev sakrāj ikviens cilvēks, lai cik aplamai ticībai viņš būtu

pieslējies. Dievturība nedomā, ka cilvēks var zaudēt savas dvēseles mūžīgo dzīvošanu tādas vai citādas ticēšanas dēļ.

Tamdēļ neviens dievturis par vari neuzmācas kādam citādas reliģijas piekritējam, lai tam uzspiestu dievturīgo pārliecību. Dievturības piekritēji ir savā ziņā pašlepmi un pārākuma apziņas apņēmti ļaudis, kas labi apzinās sava latviskā pasaules uzskata priekšrocības un tādēļ arī izturas kā zināmu priekšrocību cilvēki. Viņi tomēr nenicina savus tautiešus tāpēc, ka tie nav varējuši savas nezināšanas, aplamas audzināšanas vai arī iedzimtas garīga apvārsņa šaurības dēļ būt par savas latviešu dievturības piekritējiem. Dievturi tikai nožēlo savas tautas brāļus, kuriem viņi ne vienmēr spēj šai ziņā palīdzēt, jo nekāda pierunāšana vai sludināšana nespēj garīgi kurlos padarīt par dzirdīgiem, aklos par redzīgiem. Kam pašam sirdī nav latviski dievestīgās dzirksts, to nespēj uzpūst liesmās nekādas vēsmas.

Un tomēr mēs redzam, ka mūsu dievturīgā jaunatne, neraugoties uz grūtībām un kavēkļiem, ar neapturamu sparū mudina un aicina dievturības vēl neskartās aprindas tai piebiedroties. Var jautāt: kāpēc gan viņa to dara, kas viņai liek nodoties šim neienesīgam un maz iepriecinošam darbam? Kādēļ viņa izšķiež savu laiku un spēku tik šķietami mazsekmīgam dievturības izplatīšanās darbam?

Atbilde šeit tikai viena. Mēs visi savām acīm gribam reiz redzēt dievturīgo Latviju. Mēs esam redzējuši brīvo Latviju, piedzīvojuši vieno to Latviju, bet dievturīgā Latvija vēl ir nepiepildīts ideāls. Un šis ideāls, kā katrs cēls, nepiepildīts sapnis, aizrauj tos, kam sirds vēl jauna un silta. Dievturīgā Latvija, mūžīgās gaismas apstarota, stāv patlaban visu labāko latviešu acu priekšā, un viņi it priecīgi strādā, lai šis ideāls reiz kļūtu par īstenību.

Kamdēļ vajadzīga dievturīga Latvija? Vai nevar palikt reliģiskā ziņā viss pa vecam? Vai kristīgā ticība nav diezgan laba latviešu tautas garīgās dzīves noteicēja?

Dievturiem sava latviskā mūža pilnīgā dzīvošanai ir nepieciešama tikai dievturīga Latvija. Tie jūt, ka viņas dēļ nekas šai zemē reliģiskā ziņā nevar palikt, kā bijis, tie zina, ka kristīgā Latvija ir skumjš atlikums no senām nedienām un ciešanu laikiem, kurus nedrīkstētu mums nekas vairs atgādināt. Ikviens dievturis laimības dēļ it da-

bīgi vēlas dzīvot starp saviem domubiedriem un uzskatu radiniekiem. Tā ir tīri cilvēcīga vēlēšanās un cenšanās. Tālab ne katrs vairs ir spējīgs pašpeticīgi iztikt pats ar sevi vien. Tautā dzīvojot, daudzi grib savu tautu atkal sajukt sev tuvu, patiesi latvisku un latviski dievestīgu. Tie nevēlas būt vienmēr vientuļi un svešinieki starp saviem tautas brāļiem, kas garīgas kūtrības dēļ kļuvuši sveši latvietībai un savā starpā saprotas tikai kā vienāda nelāguma slēpēji. Un šis nelāgums ir baigs, tas ir sariebums pret latvisko garu. Vajadzīga liela dvēseles vīrestība, lai to atzītu un pēc šīs atziņas sāktu jaunu, latviski apgārotu dzīvi. Šīs vīrestības ļaužu vairumam vēl trūkst, un viņi, cits citu segdami un slēpdami, saka viens otram: mēs visi tādi esam un tādēļ esam labi diezgan!

Svešā vārdā šādu garīgo stāvokli dēvē par filistrību, un ļaudis, kas viņā ieslīguši, tiek saukti par filistriem. Filistrība ir ēde, kas graužas arvien dziļāk katras tautas ķermenī līdz ar turības un labklājības pieņemšanos. Filistrībai nav svēta nekāda Latvija, ne brīvā, ne vienotā, nedz dievestīgā. Katrs filistrs ir svētums tikai pats sev.

Man spilgti palicis atmiņā kāds gadījums. Reiz nejauši uz ielas satikos ar draugu, ko nebiju redzējis desmit gadus. Ietnes malā pieturēja spožs auto, pavērās stiklotās durtiņas un pazīstama balss sauca: «Vecais draugs, vai neiekāpsi pie manis?» Iekāpu, apsveicinājos, un braucām abi ieturēt kopīgas pusdienas kā sendienās. Desmit gados mans senais draugs bija stipri pārvērties, tikai viena īpašība tam bija palikusi tā pati agrākā — viņš bija tikpat vaļsirdīgs un runīgs kā senāk. Nemaz daudz nebija jājautā, kad viņš pats sāka stāstīt par sevi:

«Esmu tagad turīgs vīrs. Man ir nauda, auto un savs nams Stabu ielā. Tu zini, visu savu jaunību es pavadīju, «kalpodams tautai», atdevu savus grašus «vispārības lietai», nodevos «visādiem ideāliem». Kas man no tam tika? Piedod, mīlais, — tikai beigti nervi un vēdera katars. Tagad, zini, es sāku īsti saprast, ko nozīmē zemes prieki, un es tos sveicinu. Man apnicis ciest par «lielajām idejām», runāt par «augstajām lietām». Nevis tām par labu atteikties vajag, bet tvert, ko var! Cinisms, tu saki? Varbūt tas ir gan cinisms, bet tomēr tā ir patiesība, ka viss tā saucamais «augstais» un «ideālais» ir visai apnicīgs un gluži neienesīgs. Paraugies pats — kas gan tagad vairs ziedojas? Kurš prātīgais nododas lietām, kas neko

neienes? Dzīvē vērtīgais ir tikai tas, kas patlaban sasniedzams, tas, ko es varu redzēt, tvert un iegūt.»

Un, kad mēs atkal bijām izšķīrušies, man ienāca prātā Raiņa dzēlīgais dzejolis «Tālo noskaņu» grāmatā, ko abi jaunības dienās bijām lasījuši:

Brīnums, cik drīzi,
Brīnums, cik ātri —
Vien-divos gados
Filistris tiki...

Tā vēl septiņi pantiņi ir šai dzejai, kurus vēl šodien vajadzētu izlasīt ikvienam jauniešim.

Gēte gan saka, ka arī visnedabīgākais esot daba un pat vistūlīgākai filistrībai esot kaut kas no viņas ģēnija, bet lai pie šīs pašas reizes uzšķīram arī Šopenhauera grāmatu «Dzīves gudrības aforismi» un paskatāmies, ko par šo filistrību un filistriem rakstījis šis drūmais prātnieks. Tur rakstīts:

«Pie reizes pieminēšu, ka cilvēks, kuram ierobežotu — kaut gan normālu — garīgu spēju dēļ nav nekādu garīgu interešu, tiek saukts par filistru. Šis vārds pieder vācu valodai, un, studentu dzīvē izcēlies, viņš vēlāk ieguvīs plašāku nozīmi, paturēdams tomēr agrāko pamatnozīmi — pretstatu «mūzas dēlam»... Tas ir cilvēks bez garīgām vajadzībām. Nekāda tiekšanās pēc atziņām un izpratnes viņu pašu dēļ, it īpaši pēc daiļuma, neatsvaidzina viņa dzīvi... Viņam pastāv tikai jutekliski baudījumi. Austeres un šampanietis — lūk, viņa dzīves galavārds. Viņa dzīves mērķis — iegūt visu, kas veicina miesīgo labklājību. Viņš ir laimīgs, ja šis mērķis tam sagādā daudz rūpju, jo bez tām viņš kļūst par upuri garlaicībai, ar kuru tas sāk cīnīties visādiem līdzekļiem: ballēm, teātriem, sabiedrību, kārtīm, zirgiem, sievietēm, vīnu utt. Bet ar visu to nepietiek, lai tiktu galā ar garlaicību, ja garīgo vajadzību trūkums tam dara nepieejamus garīgos baudījumus. Tāpēc stulba, sausa nopietnība, kas tuvinājas jau dzīvnieku nopietnībai, ir raksturīga filistram. It nekas viņu neiepriecina, neatdzīvina, nevaldzina. Jutekliskās baudas drīz apnīkst, sabiedrība, kas sastāv no tādiem pašiem filistriem, drīz vien garlaiko, kāršu spēle sāk nogurdināt. Tiesa, paliek vēl īpašas godkāribas prieki, kas sastāv no tā, ka viņš cenšas ar savu bagātību, amata stāvokli, iespaidu vai varu pārspēt citus, kas viņu par to cienīs, vai arī viņš cenšas grozīties to aprindās, kas tādā pašā

kārtā ieguvuši to pašu, un tā sildities viņu atstarotā siltumā.

No šīs filistra pamatīpašības izriet viņa attiecības pret citiem cilvēkiem. Tā kā viņam nav garīgu vajadzību, bet ir tikai fiziskās, tad viņš meklēs tos, kas varēs šīs pēdējās apmierināt. Viņš neprasis no ļaudīm garīgās īpašības; drīzāk tās pamodinās viņā nepatikumu, pat ienaidu: tās viņā izsauks smagu savas niecības sajūtu un tumšu, slepenu skaudību; viņš rūpīgi to pūlēsies apslēpt pat no sevis paša, un šī apstākļa dēļ tā var izvērsties aklā naidā. Viņš ir nedomās piemērot savu cieņu vai godbijību cilvēka garīgām īpašībām; šīs jūtas tam būs tikai pret ieņemamo vietu, bagātību, varu un iesaīdu, kas viņa acīs ir vienīgās īstās atšķirības, ar kurām tas vēlētos arī pats spīdēt.

Viss tas izriet no tam, ka viņam nav garīgo vajadzību. Visu filistru nelaieme ir tā, ka ideālais tos nespēj valdzināt un, lai izbēgtu garlaicībai, viņiem vajag reālā. Bet viss reālais pa daļai drīz vien izsīkst un nogurdina, pa daļai noved pie dažādām nepatīkšanām, kamēr ideālu pasaule ir neizsmēļama un bezgrēcīga.»

Lai Latvija kļūtu dievturīga, ir jācīnās vispirms pret šādu garīgo vajadzību trūkumu un jāienīst tūlīgā filistrība, kura niecina visu, kas ideāls. Tikai jauns dievestīgs garīgums var sakausēt latviešu tautu par kaut ko nesadragājamu notikumu gaitās. Garīgā tūlība dažos latviešos līdz šim ir bijusi tik liela, ka viņi pēc divpadsmit gadiem pat nav dzirdējuši neko par dievturību. Bet daudzi citi, kas šo vārdu dzirdējuši, bijuši par kūtriem, lai uzzinātu, ko īsti dievturība pauž.

Dievturīgā Latvija ietver sevī jaunu sadzīvi, iedzīvi un aizdzīvi. Tā ir programma, kas piepildāma visās dzīves nozarēs. Tā ir diždoma, kas aicina visus garīgi modros sev sekot. Ikviens dievturis ir šīs lielās domas aizstāvis, kas nekad to nepametīs novārtā. Ikviens dievturis pie tam arī zina, ka vēl ilgi tam nāksies dzīvot nedievturīgā Latvijā, jo kūtrā filistrība izviešas pārāk lēni. Var droši teikt, ja septiņi simti gadu vajadzēja, lai izskaustu seno latviešu dievturību no tautas apziņas, tad vismaz septiņdesmit gadu vajadzēs, lai to atkal atgūtu.

Bet mūs nekas nebiedē. Laiks būs dievturības lielais palīgs, un agri vai vēl piepildīsies mūsu sapnis par Dievturīgo Latviju.

VĪRI UN CEPURES

Tai ziņā gan mēs visi laikam būsīm vienis prātis, ka īstiem vīriem jābūt īstā vietā, lai mūsu dzīvei visās savās nozarēs būtu vislielākie un vislabākie panākumi. Bet dzīve rādījusi, ka vietu vienmēr bijis vairāk nekā viņām noderīgo vīru un tamdēļ arī neistajiem nācies dažkārt ieņemt īsto vīru vietas.

Īsto vīru vienmēr trūcis. Pasaule vienmēr meklējusi īstos vīrus savām vietām. Un, kad kādreiz noticis tas, kam jābūt, kad patiesi kāds īsts vīrs stājies pie tā darba, kam viņš radīts, tad bez skaudības un ienaida ļaudis ir gaviļējuši: «Lūk, īstais vīrs īstajā vietā!»

Latvijā, tāpat kā visur, mēs vēlamies redzēt katru vīru savā īstā vietā. Mēs skatāmies apkārt, tos meklēdami, un aizmirstam pie tam seno parunu: «Neskatī vīru no cepures». Par to runā ne vien sakāmvārdi, bet arī dzīvesziņas pilnās dainas:

Neskaties tu, meitiņa,
Ka man veca cepurīte,
Apakš vecas cepurītes
Gudrais vīra padomiņš. (20579.)

Citā variantā šī pati doma izteikta tā:

Vai tādēļ vīrs nebiju,
Ka man veca cepurīte?
Apakš vecas cepurītes
Visgudrāks padomiņš. (20579. I).

Mūsu Prezidents un Vadonis atmodinājis dzīvei jaunu vārdu dzīvesziņa, ar kuru patiesi vislabāk varam apzīmēt šais dainās izteikto gudrību par vīriem un viņu cepurēm. Un, kad dižā grāmata, kas sauksies «Latvieša dzīvesziņa» būs klajā nākusi, mēs no savas tautas senajām garamantām varēsīm mācīties vēl daudz citu gudru atziņu, līdzīgu šai.

Runājot par īstiem vīriem, viņu cepurēm un vietām, der atcerēties to, uz ko jau kādreiz aizrādījis Fricis Bārda: «Katra atbildīga vispārības darbinieka vieta ir postaments, uz kura jānostāda zināmam amatam visderīgākā persona. Caur to viņa nāk visiem redzamā vietā; caur to viņai tiek garantēta iespēja būt tiešām par vispārības jeb atklātības darbinieku. Praktiskais utilitārisms un

estētiskā sajūta prasa, lai starp postamentu un uz viņa nostādīto figūru būtu vajadzīgais samērs: jo augstāks šis postaments, jo dzižākai jābūt uz viņa nostādāmai personai un otrādi. Dzīvē tas gan reti sastopams. Se dzīves veidotās karikatūras pārspēj visas joku lapas.» («Kop. raksti», I 198. l.).

Bet kā tas nākas, ka īstie vīri, kas, par savām zināšanām, gudrību un prasmi rūpēdamies, bieži vien nav piegriezuši vērību savas cepures izskatam, arvien tik tālu jāmeklē? Kā tas nākas, ka taisni skaisto cepuru vīriem tik bieži gadās, ka šī cepure apsedz kādu lielu trūkumu? Kā tas nākas, ka mēs, vīrus meklēdami, tomēr tos izraugāmies, visbiežāk pēc cepures vērtēdami?

Izrādās, ka, jo vērtīgāks kāds cilvēks, jo mazāk tam vajadzīgi citi, jo vienaldzīgāki viņam ļaužu spriedumi. Šie vērtīgie cilvēki nelien acis un netiek arī tur ciesti. Par šo lietu rūgtu patiesību pauž nelaipnais prātnieks Arturs Šopenhauers savos «Dzīves aforismos». Lūk, viņa spriedums:

«Daba nolikusi milzīgu starpību starp ļaudīm garīgā un tikumiskā ziņā; sabiedrība turpreti, neskaitīdamās ar šīm starpībām, visus nolīdzina, pareizāk sakot, aizvieto šīs dabīgās starpības ar mākslīgām kārtu un kategoriju kāpnēm, kas bieži vien gluži pretējas dabas kārtībai. Tāda mēraukla visai izdevīga tiem, kam daba nav bijusi labvēlīga; bet tie nedaudzie, kurus viņa bagātāk apveltījusi, nokļūst visai neizdevīgā stāvoklī un tamdēļ atraujas no sabiedrības, kurā šī iemesla dēļ tad paliek tikai mazvērtīgie. Sabiedrība atstumj gudros cilvēkus ar savām vienlīdzības prasībām, t. i., vienādām tiesībām pie nevienādām gara spējām, un tātad arī nopelniem. Tā saucamā labākā sabiedrība ir gatava atzīt katru citu pārkumu, izņemot tikai garīgo; personīgam pārkumam ir vai nu jāizlūdzas žēlastība, vai arī jāslēpjas, jo garīgais pārkums gluži negribot ir apvainojošs jau tāpēc vien, ka tas pastāv... Pie tam, jo vairāk kāds cilvēks nozīmē sev pašam, jo maznozīmīgāki tam ir citi. Šī pašpeticība attur pārākos iekšķīgi bagātos cilvēkus no biedrošanās ar citiem, no biedrošanās, kas prasa tik daudz upuru. Bet tam pretēja apziņa dara parastos cilvēkus tik sabiedriskus un pieklāvīgus. Vēl jāatzīmē, ka patiesi vērtīgo ļaudis neiena, bet tas, ko tie ciena, — patiesībā ir nieki. Pārāko un izcilus cilvēku noslēgtība ir tam labākais secinājums un pierādījums.»

Šis drūmais filozofs vēl daudz pastāsta par to, kas mums palīdz izskaidrot, kamdēļ sabiedriskā iekārtā ne vienmēr vadošās vietās var nonākt krietnākie un spējīgākie vīri. No vienas puses, vainojami vīru izraudzītāji, bet, no otras puses, arī paši izraugāmie. Ja nu mēs šoreiz neturētu par vainu viņu pārākumu, kas, protams, mūs pazemo, tad tomēr viņi ir vainīgi, ja nepiegrīz vajadzīgo vēribu savai «cepurei», t. i., savai parādes pusei. Mēs patiesi krietnus darboņus bieži vien nepamanām viņu pelēcīguma un kautrības dēļ. Ir gluži dabīgi, ja tas, kas labā iznesībā un patīkamā «cepurē» grozīsies mūsu acu priekšā, izpelnīsies mūsu ievēribu un atzinību daudz ātrāk nekā neuzkrītošais darba rūķis vai nepatīkamais gudrinieks.

Mūsu laikmets ir liels ar savu lielisko organizāciju un organizētājiem. Nekad pasākumu izdošanās un uzņēmumu sekmes nav bijušas tik atkarīgas no saviem vadītājiem kā šinī laikā. Tamdēļ ikviens, kas tiek iecelts kādā atbildīgā darbā, lai zina, ka no viņa gaida sekmes un panākumus. Nesekmīgais vīrs nekad nav īstais vīrs savā vietā, un lai viņš arī zina, ka šī vieta viņu ilgi necietīs.

Dzirdu sakām: «Mainiet vietās vīrus tikām, kamēr gadās īstais!» Viegli gan to pateikt, bet pārāk grūti izdarīt. Katra cilvēka atlaišana no viņa darba vietas ir tas visnepatīkamākais darbs, kas diemžēl priekšniekiem kādreiz tomēr jādara. Neviens to nespēj izdarīt ar vieglu sirdi, arī tas bargākais ne.

Un tie, kam dota vara ļaudis pieņemt un atlaist, celt un gāzt, tie lai paraugās, vai tālos stūros vecās cepurēs pār darbu pārlicušie, nesēž īstie vīri, kas noderētu arī lielākām vietām. Redzu simtiem grāmatvežu un darbvežu darām visgarlaicīgāko darbu, kuram nav un nevar būt nekāda sabiedriska skaļuma. Redzu tūkstošiem skolotāju, tālu nost no kultūras centriem, izplatām gara gaismu savā apkārtnē. Bet viņu vidū spējīgākais netiks pamanīts, jo viņš negrozās to acu priekšā, kas meklē šādus cilvēkus. Redzu pētnieku noliekušos pār savu darbu un zinātnieku pār grāmatām, bet dzīve tam soļo garām ar savu lauru zaru rokā un nepamana tos.

Ir klusais un skaļais darbs. Ap skaļo drūzmējas daudzie un nepamana tos, kas ir izturīgi, neatlaidīgi un lietpratīgi klusajā darbā. Ir mazie un lielle darbi. Uz lielajiem noraugās visu acis, bet neredz mazos darbus. Bet mums tomēr jātic, ka viss, kas labs bijis savā klusā un

mazā darbā, būs krietns arī skaļā un lielā, ja vien tiks tur nolikts. Lielajām vietām īstie vīri jāmeklē arī pamalēs, un var notikt, ka tad ar laiku visās vietās mums stāvēs īstie vīri.

Priekšniek un darba devēj, neskati vīru no cepures, bet no darba! Meklē to kluso un kautrīgo darba vīru, kas arī mazos darbos parādījis liela vīra īpašības! Tici, tas būs arī lielos darbos īstais vīrs īstajā vietā!

MŪSU MISIJAS PROBLĒMA

Kronvalda Atis mums atstājis par mūžīgu mantojumu kādu teicienu, kas kā neapklusināma zvana dunoņa vienmēr skanēs latviešu ausīs: «Tautiskie centieni!... Tautiskie centieni!...» Mainīsies laiki un pārmainīsies tautisko centienu darbi un uzdevumi, bet nekad neaprimis pati tautiskā cenšanās, kamēr dzīva būs latviešu tauta. Nekad nedrīkstēs apriņt šī cenšanās...

Tautiskie centieni ir katras apzinīgas tautas dzīvības pazīme. Kur šādu centienu vairs nav, tur tauta mirst. Ja kādā lielā tautā apdziest tautiskā centība, tad šī tauta sava lieluma dēļ var vēl kādu laiku pastāvēt kā snaudošs vai sastindzis milzenis, ko grūti aprakt. Bet mazās tautas drīz vien pēc tautiskās rosības apstāšanās pārtautojas un nozūd uz visiem laikiem. Sastingušās lieltautas kādreiz var atkal atmosties un iesākt jaunu garīgās rosības laikmetu. Bet izdzisušās maztautas ir nobeigušās uz visiem laikiem. Senprūšu tauta vairs laikam nekad nepiecielsies, un tautiski dikos libiešus neviens vairs nespēs glābt no pārlatvošanās, tāpat kā kāpu kuršus no pārvācošanās.

Lai tautā uzturētos tautiskā cēnsība, viņas acu priekšā vienmēr jābūt kādiem tāliem un valdzinošiem mērķiem. Kamēr tautas vēl nav neatkarīgas, šāds mērķis ir politiskā brīvība. Kamēr tās ir mazturīgas, viņas mērķis ir turība. Maz izglītotās tautas tiecas pēc izglītības kā sava augstākā mērķa, bet tās, kurām maz kultūras mantību, visiem spēkiem tīko tās savairot.

Mēs, latvieši, esam kopš simts gadiem sākuši apzināties savus tautiskos centienus. Līdz šodienai mēs esam tautiskā cēnsībā sasnieguši visu to, ko tikai sapņojām pagājušā gadsimtā. Mēs esam politiski brīvi, mums nav

vairs jāēd arī pelavmaize. Izglītības ziņā stāvam priekšā daudzām citām tautām un arī kultūras mantības esam savairojuši: gan aizgūdami, gan paši radīdami. Visi mūsu tautiskie centieni ir laimīgi sasniegti. Ko tālāk darīt?

Jautājums par to, kurp turpmāk virzīt tautisko rosmi, ir vairāk kā svarīgs. Neviena tauta nevar palikt mierā ar to, kas sasniegts. It īpaši mazām tautām ir katrs dzīves brīdis jāizmanto jauniem panākumiem un sasniegumiem. Tikai laiks un darbs var viņas izvīrīt kaut cik ievērojamākā vietā cilvēces vidū. Tas laiks un tas darbs, ar kuru rikojas tautiskā censība.

Tautības teorija māca, ka veselīgās tautās ir iedabāta īpaša nācijas ideja, kas runā uz tautas locekļiem «asins balsī». Šī balss ir tās ilgas, dziņas, sliecības un spējas, kas dzen kādu tautu rīkoties «asins spiediena» virzienā. Savas vientiesīgās dzīves posmā tautas iedzimtā ideja ir tā, kas veidojusi tautu īpatno senkultūru reliģijas, maģijas, ētikas un mākslas veidos. Te tautība kā apslēpts spēks izpaudusies ārīškos veidos.

Bet vientiesīgais tautas dzīves laikmets visām Eiropas tautām ir jau pagājis. Tautas sākušas dzīvot apzinātu, organizētu un disciplinētu dzīvi. Šādas dzīves posmā tautām jāmacās apzināties to, kas bijis neapzinīgs, pārvērst mērķos, kas bijis neskaidrās ilgās.

Kas tā ir par ideju, kas valstās mūsu tautas dvēseles dzelmēs? Mums tas ir jāzina, ja mēs gribam šo ideju piepildīt sava prāta un roku darbā. Uz savu latviešu tautas īpašo ideju taču gribam vērst visus tautiskos centienus, lai tai kalpotu kā savas kultūras idejai.

Apzināta, par ideoloģiju pārvērsta tautas ideja ir tā, kurai nododas tautas tad, kad tās ir brīvas, pārtikušas, izglītotas un kulturālas. Mēs, latvieši, tāda jau esam. Mums pienācis tas brīdis, kad nepieciešamība spiež mūs nosaukt vārdā arī to latviešu asinīm piejaukto īpašo dzīvības sulu, kas mūsu domām un darbiem liek latviskiem kļūt. Sava vadošā ideja mums katrā ziņā jānoskaidro, lai neapstātos tautiskie centieni un lai ikviens tautietis varētu piedalīties mūsu nākotnes plānu piepildīšanā.

Tautas idejas apzināšana un šīs idejas pārvēršana par kulturālās radišanas ideju ir darbs, kas vajadzīgs visvairāk šai apzinīgās nacionālās dzīves laikmetā. Citādi tautiskiem centieniem ir gals un beigas drīz var pienākt arī tautai pašai. Tā nogrims ikdienībā, peticībā un vienaldzībā. Pēc vienaldzības nāk gals.

Mūsu tautas ideja un viņas nākotnes mērķi ir problēmas, kas uzstādītas, bet nav vēl pienācīgi iztirzātas. Daudz biežāk jau dzirdēti vārdi «mūsu misija», «latviešu aicinājums». Šie vārdi apzīmē to lielo nākotnes diždarbu, ko cilvēcē padarīt būtu aicināta latviešu tauta no Pasaulē Likteņu Lēmēja. Var jau būt, ka mūsu īpašās latviešu idejas piepildīšana ir arī īpašs notikums, kas visai cilvēcei atnesīs vēl nebijušas vērtības, bet kas to zina? Pirms mēs nezinām savas latviskās idejas saturu, mēs nevaram zināt, vai šis saturs ko nozīmēs arī cilvēcei. Varbūt mūsu misija cilvēcē ir pavisam citāda nekā tautiskā dzīvošana savās mājās.

Mūsu misija dažkārt piesaukta dedzīgās runās un patriotiskos rakstos. Bet neviens nav mēģinājis kaut cik noteiktāk pasacīt, kas varētu būt mūsu misija cilvēcē. Un šī nenoteiktība ir bīstama, jo tā atstāj tautu bez uzdevumiem un mērķiem, tā apstādina tautiskos centienus.

Kā tikt pie skaidrības latviešu kultūras idejas un latviešu misijas jautājumos? Kādām metodēm risināmas šās problēmas, no kurām atkarīga mūsu tautas dzīvība un nāve? Te atbildes jau devuši gan svešinieki, gan pašu domātāji. Visi tai ziņā ir vienis prātis, ka šie jautājumi izšķirami filozofiskā ceļā. Tikai filozofija un nekas cits var noteikt, kādi īpaši uzdevumi veicami savā tautā un pasaulē katrai tautai. Tautas prātniekiem tas jāzina pirmiem.

Kā raksturīgu šīs domas apstiprinājumu lai atceramies Varšavas universitātes filozofijas profesora Henrika Strūves vārdus, ko tas izteicis šā nacionālā gadsimta sākumā: «Lielos raksturos meklējami diženo darbu avoti. Bet šie raksturi rodas tikai tādās tautās, kas apzinās savu vietu cilvēcē un savu nacionālo uzdevumu. Šo nacionālo pašapziņu un tautiskā uzdevuma apziņu var dot tikai filozofija.» («Bibl. Warsz.» 1902. Nr. 4.)

Uz latviešiem šai ziņā vēl vienmēr var attiecināt Haralds Eldgasta pārmetumu, ko tas uzrakstījis priekš trīsdesmit gadiem: «Pārejot uz šo tematu, man vēl jānoskaidro mana izturēšanās pret tā saukto «latviskās īpatnības» un nacionāli latviskās kultūras sludināšanu, kurai, par nožēlošanu, ir gan savi apustuļi, bet nav savas filozofijas... Viņas apustuļu saldi romantiskās frāzes liecina tikai par viņu autoru labiem nolūkiem un savu laiku pārdzīvojušu, bieži komisku entuziasmu, bet pašas idejas

pamatus un kodolu viņas neapgaismo un filozofiski nepamato.» («Rakstniec. Alman.» II.)

Tātad tautisko centienu turpmākie mērķi un uzdevumi ir jānosprauž filozofijai. Latvietības filozofijai ir jānāk un jāatrisina kā latviešu idejas, tā arī latviešu misijas problēmas. Latviešu rakstniecībai un publicistikai ir jaunatrstie mērķi, uzdevumi un ideāli jāietērpj tik valdzošā mirdzumā, lai neviens latvietis ne brīdī nekavētos pēc tiem censties.

Bet tieši prātniecība ir mūsu kultūras visvājākā vieta. Filozofiskā domāšana latviešos ir tik nepopulāra, ka vēl daudz būs jānopūlas, kamēr izdosies to pacelt pieklājīgā augstumā. Vēl paies ilgāks laiks, līdz sāksim celt patstāvīgas domu sistēmas, kurās ietilps arī mūsu tautas misijas problēma.

Bet, cik grūta arī neliktos mūsu tautisko centienu tuvākā nākotne, ir jāpieliek visi spēki, lai tautiskā cenšanās nekad neapstātos. Lai prese ir pirmā, kas apzinās šo trūkumu un viņa novēršanas grūtības un vajadzīgā virzienā pamazām ievada sabiedrisko interesi. Žurnālisti, publicisti un rakstnieki lai ir pirmās bezdelīgas, kas vēsta par jauna pavasara tuvošanos. Cerēsim, ka tad patiesi notiks jauna latviešu gara sintēze, kas radīs tādu pagrieziena mūsu dzīvē un kultūrā, ko varēs uzlūkot par latviešu tautas misiju cilvēcē.

S A T U R S

Par Ernestu Brastiņu 6

I

Būt vai nebūt? (« <i>Labietis</i> », 1939. g. 5. nr.)	33
Jaunais maksimālisms (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1936. g. 25. IV)	37
Kur ņemsim ļaudis? (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1933. g. 30. IX)	39
Latviskais dzīves stils (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1931. g. 14. III)	41
Sev pakalpalikušie (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1931. g. 11. IV)	44
Gara augstākā apdare (« <i>Tēviņas Sargs</i> », 1938. g. 8. IV)	46
Dzimtene kā izglītotāja (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1933. g. 7. I)	49
Tautības mācība (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1935. g. 13. IV)	51
Latvietība kā jauna tikumība (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1934. g. 24. XI)	53
Vai bēguma pazīmes? (« <i>Tēviņas Sargs</i> », 1940. g. 9. II)	55
Paštaisītā vara (« <i>Tēviņas Sargs</i> », 1939. g. 24. II)	58
Piecdesmit septītais platuma grāds (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1932. g. 9. IV)	61
Ko esi darījis? (« <i>Tēviņas Sargs</i> », 1940. g. 19. I)	63
Latviskais stils sadzīvē un mākslā (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1935. g. 12. I)	66
Daiļums un lieta (« <i>Atpūta</i> », 1929. g. 231. nr)	70
Svētās zīmes (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1936. g. 30. X)	72

II

Mūsu gara zelts (« <i>Tēviņas Sargs</i> », 1938. g. 7. X)	77
Tautasdziesma — kultūras glābēja (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1938. g. 18. VI)	80
Mūsu tautasdziesmu īķumība (« <i>Brīvā Zeme</i> », 1928. g. 3. XI)	83
Einhorna ziņas par latviešu dievestību (« <i>Labietis</i> », 1936. g. 6. nr.)	86 ✓
Kā es meklēju pilskalnus (« <i>Pēdējā Brīdī</i> », 1927. g. 27. VIII)	92
Latvijas senlietas (« <i>Brīvās Zemes</i> » pielikums, 1923. g. 18. XI)	96
Nekur citur (« <i>Tēviņas Sargs</i> », 1938. g. 24. VI)	100

III

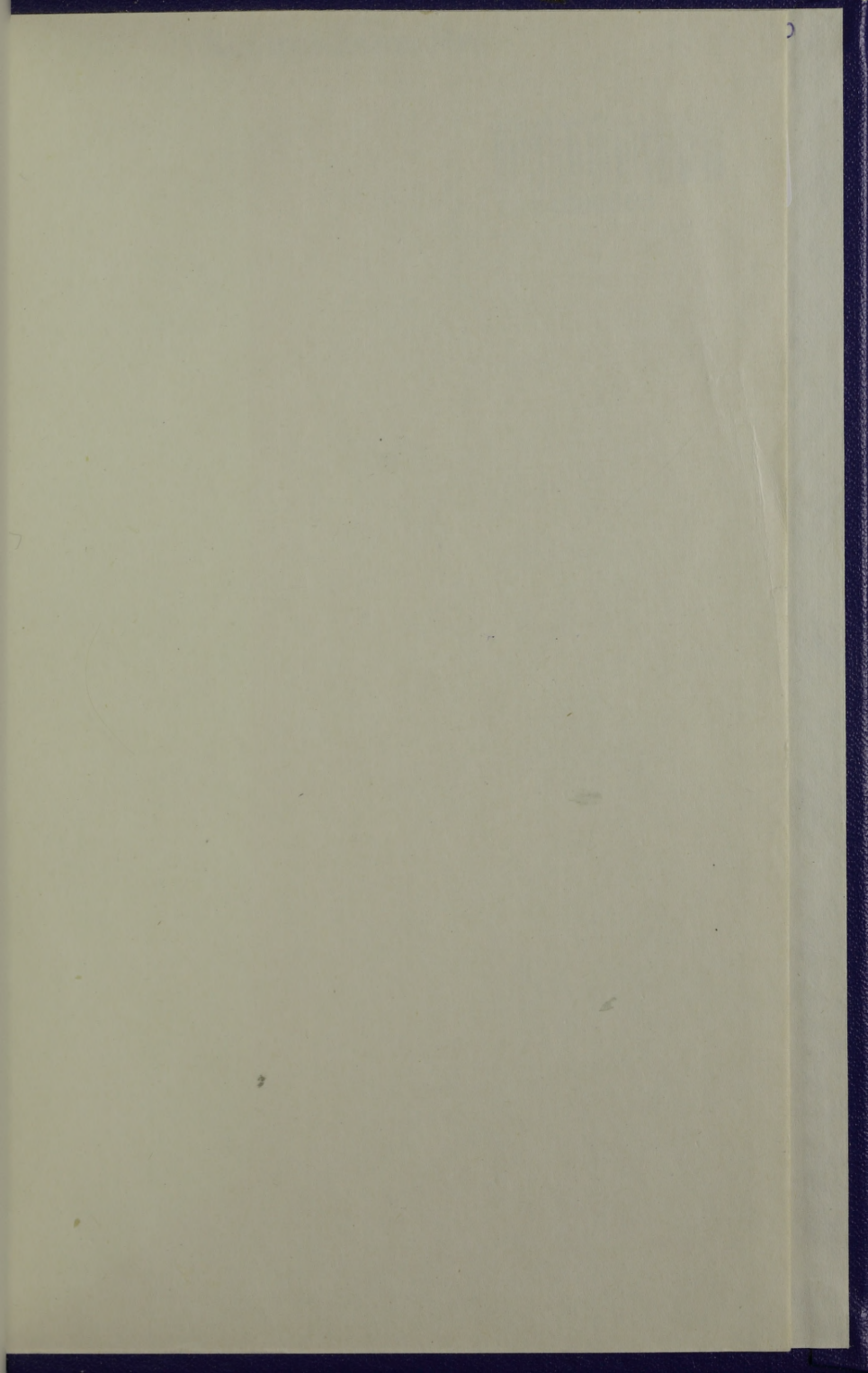
Reliģija (grām. «Latvija, viņas dzīve un kultūra» 1931. g.)	105
Pēdējo jautājumu pēdējās atbildes («Brīvā Zeme», 1937. g. 6. III)	108
Reliģija kā kultūras princips («Students», 1936. g. 15. II)	111
Dievturība («Pēdējā Brīdī», 1927. g. 3. III)	113
✓ Kas ir — dievturība? («Atpūta», 1929. g. 17. V)	116
Dievturīgās filozofijas meti («Labietis», 1938. g. 2. nr.)	119
Dainu reliģija un tās sistēma («Daugava», 1930. g. 3. nr.)	124
Kamdēļ mēs dzīvojam? («Labietis», 1933. g. 5. nr.)	129
Dārgie latvieši! Uzklusiet manu valodu! (Lapiņa, 1933. g.)	134
✓ Dieva daudzīnājums («Labietis», 1934. g. 4. nr.)	135
Vai mēs esam tauta? («Labietis», 1934. g. 6. nr.)	139

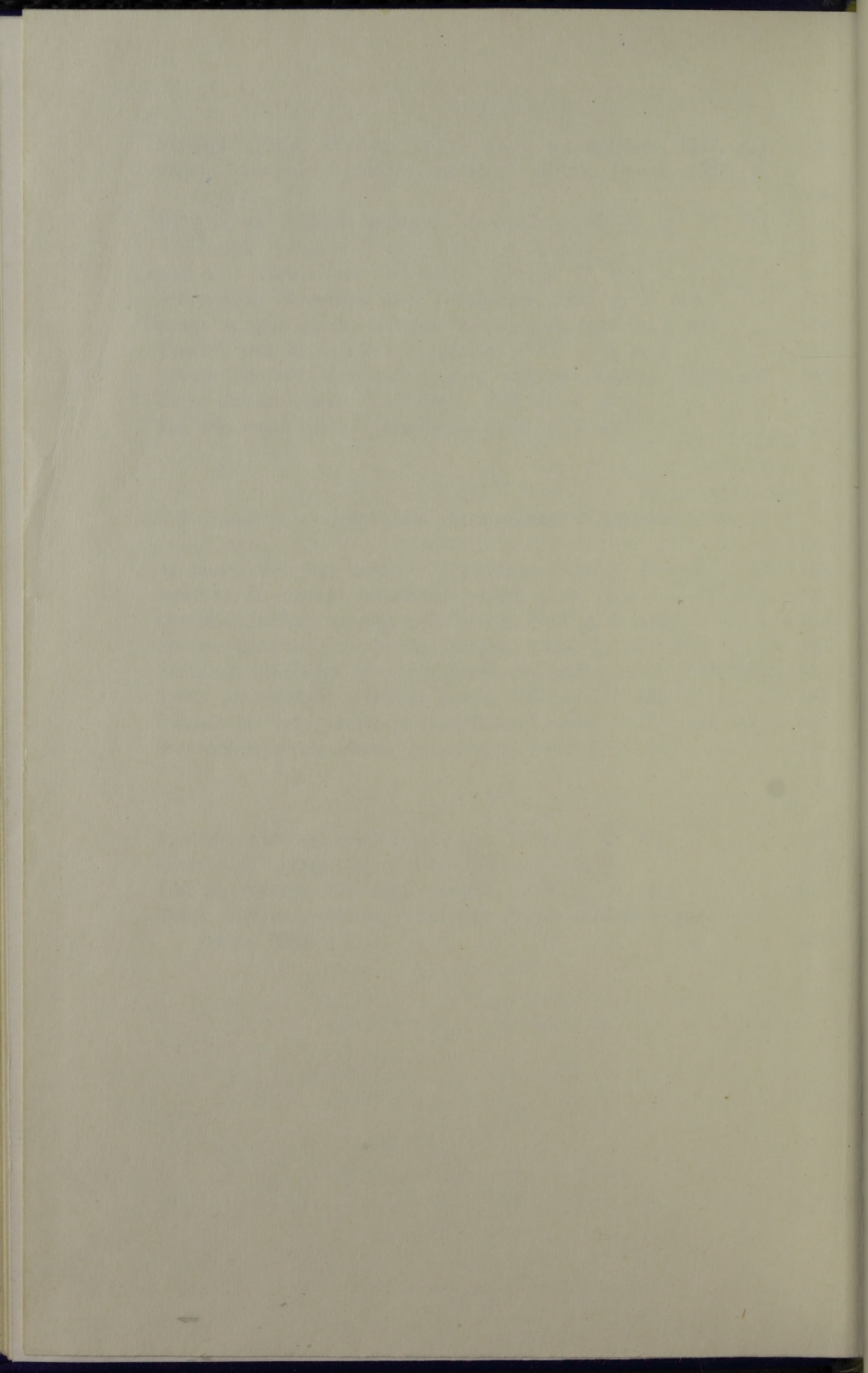
IV

✓ Vai dievturību un kristietību var apvienot? («Labietis», 1940. g. 2. nr.)	145
Ar mums vai pret mums? («Labietis», 1935. g. 5. nr.)	149
Nost ar dievturību! («Labietis», 1933. g. 4. nr.)	152
Latviešu lielākais negods («Labietis», 1933. g. 2. nr.)	155
Svētku pārdomas («Tēviņas Sargs», 1938. g. 23. XII)	158
Senlatvju svētki un svinamās dienas («Atpūta», 1929. g. 27. IX)	162
Jumis un apjumība («Brīvā Zeme», 1935. g. 21. IX)	166
Dvēsele un velis senlatvju reliģijā («Atpūta», 1929. g. 22. XI)	168
Dievturības otrais posms («Labietis», 1940. g. 3. nr.)	170

V

Tautiskā radišana («Brīvā Zeme», 1935. g. 18. V)	177
Dievturīgā Latvija («Labietis», 1939. g. 3. nr.)	179
Vīri un cepures («Tēviņas Sargs», 1939. g. 10. II)	184
Mūsu misijas problēma («Latvijas Preses biedrības gada grāmata», 1938. g.)	187

Kontroleksemplārs

4 0.80

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304080885

94-3

L 170